PLUTARCHI CHÆRONENSIS

VITARUM PARALLELARUM DELECTUS,

GRÆCE et LATINE.

ADDUNTUR

Variantes Lectiones insigniores, et Doctorum Virorum Notæ et Emendationes.

TOMUS TERTIUS,

CONTINENS VITAS

PERICLIS et FABII MAXIMI,

PELOPIDÆ et MARCELLI.

DUBLINII: apud G. et A. Ewing.

M,DCC,LXII.

B L

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΕΡΙΚΛΗΣ.

α'. ΞΕΝΟΥΣ τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους, κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων ἐν τοῖς κόλποις περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν εἰ παιδία παρ' αὐτοῖς ἀ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες· ἡγεμονικῶς σφόδρα νυθετήσας τοὺς τὸ φύσει φιλητικὸν ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον, εἰς ἀηδία καὶ ἀναλίσκοντας, ἀνθρώποις ὀφειλόμενον. ἆρ' οὖν ἐπεὶ κυνῶν τε καὶ πιθήκων ἔκγονα φιλομαθές τι κέκτηται καὶ φιλοθεάμον, ἡμῶν ἡ ψυχὴ φύσει λόγον ἔχει φέγειν τοὺς καταχρωμένους τούτῳ πρὸς τὰ μηδεμιᾶς ἄξια σπουδῆς ἀκούσματα καὶ θεάματα, τῶν δὲ καλῶν καὶ ὠφελίμων παραμελοῦντας. τῇ μὲν γὰρ αἰσθήσει καταδὰς τὴν πληγὴν ἀντι-

λαμβανομένη τῶν προσυσχανόντων, ἴσως ἀνάγκη ἦν τὸ φαινόμενον, ἄν τε χρήσιμον ἄν τ' ἄχρηστον ᾖ, θεωρεῖν· τῷ νῷ δ' ἕκαστος εἰ βούλοιτο χρῆσθαι, καὶ τρέπειν ἑαυτὸν ἀεὶ καὶ μεταβάλλειν ῥᾴστα πρὸς τὸ δοκοῦν πέφυκεν. ὥστε χρὴ διώκειν τὸ βέλτιστον, ἵνα μὴ θεωρῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τρέφηται τῷ θεωρεῖν. ὡς γὰρ ὀφθαλμῷ χρόα πρόσφορος, ἧς τὸ ἀνθηρὸν ἅμα καὶ τερπνὸν ἀναζωπυρεῖ, καὶ τρέφει τὴν ὄψιν, οὕτω τὴν διάνοιαν ἐπάγειν δεῖ θεάμασιν, ἃ τῷ χαίρειν πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτὴν ἀγαθὸν ἐκκαλεῖ. ταῦτα δέ ἐστιν ἐν τοῖς ἀπ' ἀρετῆς ἔργοις, ἃ καὶ ζῆλόν τινα καὶ προθυμίαν ἀγωγὸν εἰς μίμησιν ἐμποιεῖ τοῖς ἱστορήμασιν. ἐπεὶ τῶν γ' ἄλλων οὐκ εὐθὺς ἀκολουθεῖ τῷ θαυμάσαι τὸ πραχθὲν, ὁρμὴ πρὸς τὸ πρᾶξαι. πολλάκις δὲ καὶ τοὐναντίον, χαίρουσες τῷ ἔργῳ, τοῦ δημιουργοῦ καταφρονοῦμεν· ὡς ἐπὶ τῶν μύρων καὶ τῶν ἀλουργῶν, τούτοις μὲν ἡδόμεθα, τοὺς δὲ βαφεῖς καὶ μυρεψοὺς, ἀνελευθέρους ἡγούμεθα καὶ βαναύσους. διὸ καλῶς μὲν Ἀντισθένης, ἀκούσας ὅτι σπουδαῖός ἐστιν αὐλητὴς Ἰσμηνίας, Ἀλλ' ἄνθρωπος, ἔφη, μοχθηρός· οὐ γὰρ ἂν οὕτω σπουδαῖος ἦν αὐλητής. ὁ δὲ φίλιππος πρὸς τὸν υἱὸν ἐπιλέρπως ἔν τινι πότῳ ψήσματα καὶ καλαισχυντικῶς, εἶπεν, Οὐκ αἰσχύνῃ καλῶς οὕτω ψάλλων;

ἀρκεῖ

ἀρκεῖ γάρ, ἂν βασιλεὺς ἀκροᾶσθαι ψαλτόνων σχολάζῃ· καὶ πολὺ νέμει ταῖς μούσαις, ἑτέρων ἀγωνιζομένων τὰ τοιαῦτα, θεατὴς γιγνόμενος.

β'. Ἡ δ' αὐτουργία τῶν ταπεινῶν, τῆς εἰς τὰ καλὰ ῥαθυμίας μάρτυρα τὸν ἐν τοῖς ἀχρήστοις πόνον παρέχεται καθ' αὑτῆς. καὶ ὑδεὶς εὐφυὴς νέος, ἢ τὸν ἐν Πίσῃ θεασάμενος Δία, γενέσθαι Φειδίας ἐπεθύμησεν, ἢ τὴν Ἥραν τὴν ἐν Ἄργει, Πολύκλειτος, οὐδ' Ἀνακρέων, ἢ Φιλήμων, ἢ Ἀρχίλοχος, ἡσθεὶς αὐτῶν τοῖς ποιήμασιν. οὐ γὰρ ἀναγκαῖον εἰ τέρπει τὸ ἔργον ὡς χάριεν, ἄξιον σπουδῆς εἶναι τὸν εἰργασμένον. ὅθεν οὐδ' ὠφελεῖ τὰ τοιαῦτα τοὺς θεωμένους, πρὸς ἃ μιμητικὸς ὢν γίνεται ζῆλος, οὐδὲ ἀνάδοσις κινοῦσα προθυμίαν καὶ ἀφορμὴν ἐπὶ τὴν ἐξομοίωσιν. ἀλλ' ἥγε ἀρετὴ ταῖς πράξεσιν εὐθὺς οὕτω διαλίθησιν, ὥστε ἅμα θαυμάζεσθαι τὰ ἔργα, καὶ ζηλοῦσθαι τοὺς εἰργασμένους. τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς τύχης ἀγαθῶν, τὰς κλήσεις καὶ ἀπολαύσεις, τῶν δ' ἀπ' ἀρετῆς, τὰς πράξεις ἀγαπῶμεν· καὶ τὰ μὲν ἡμῖν παρ' ἑτέρων, τὰ δὲ μᾶλλον ἑτέροις παρ' ἡμῶν ὑπάρχειν βουλόμεθα. τὸ γὰρ καλὸν ἐφ' αὑτὸ πρακτικῶς κινεῖ, καὶ πρακτικὴν εὐθὺς ὁρμὴν ἐνλίθησιν, ἡδοποιοῦν δὲ τῇ μιμήσει τὸν θεατήν, ἀλλὰ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔργου, τὴν προαίρεσιν παρεχόμενον. ἔδοξεν οὖν καὶ ἡμῖν ἐνδιατρίψαι τῇ περὶ τοὺς βίους ἀναγραφῇ· καὶ

τῦτο τὸ βιβλίον δέκαλον συνλετάχαμεν, τὸν Περικλέους βίον, καὶ τὸν Φαβίυ Μαξίμυ, τοῦ διαπολεμήσανλος τρὸς Ἀννίβαν τεριέχον, ἀνδρῶν καλά τε τὰς ἄλλας ἀρελὰς ὁμοίων, μάλιτα δὲ τραότηλα καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὸ δύνασθαι φέρειν δήμων καὶ συναρχόνλων ἀγνωμοσύνας, ὠφελιμωλάτων ταῖς τολιτσὶ γενομένων. εἰ δ' ὀρθῶς τοχαζόμεθα τοῦ δέονλος, ἔξεσι κρίνειν ἐκ τῶν γραφομένων.

γ'. Περικλῆς γὰρ τῶν μὲν φυλῶν Ἀκαμαντίδης, τῶν δὲ δήμων Χολαργεὺς, οἴκου δὲ καὶ γένους τοῦ τρώτου κατ' ἀμφοτέρους. Ξάνθιππος γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυκάλῃ τοὺς βασιλέως τρατηγοὺς, ἔγημεν Ἀγαρίτην Κλεισθένυς ἔγγονον, ὃς ἐξήλασε Πεισιτραλίδας, καὶ καλέλυσε τὴν τυραννίδα γενναίως, καὶ νόμους ἔθελο, καὶ τολιτείαν ἄριτα κεκραμένην τρὸς ὁμόνοιαν καὶ σωτηρίαν καλέτησεν. αὕτη καλὰ τοὺς ὕτνους ἔδοξε τεκεῖν λέονλα, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε Περικλέα, τὰ μὲν ἄλλα τὴν ἰδέαν τοῦ σώμαλος ἄμεμτλον, τρομήκη δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀσύμμελρον. ὅθεν αἱ μὲν εἰκόνες αὐτοῦ σχεδὸν ἅτασαι κράνεσι τεριέχονλαι, μὴ βυλομένων, ὡς ἔοικε, τῶν τεχνιλῶν ἐξονειδίζειν. οἱ δ' Ἀτλικοὶ τοιηλαὶ σχινοκέφαλον αὐτὸν ἐκάλουν· τὴν γὰρ σκίλλαν, ἔτιν ὅτε καὶ σχῖνον ὀνομάζυτι. τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κραλῖνος ἐν Χείροσι,

Στάσις

Στάσις δὲ (φησὶν) καὶ πρεσβυγενὴς χρόνος ἀλλήλοισι μιγέντε μέγιστον τίκτετον τύραννον, ὃν δὴ κεφαληγερέταν Θεοὶ καλέουσι.

Καὶ πάλιν ἐν Νεμέσει,

Μόλε ὦ Ζεῦ ξένιε καὶ μακάριε.

Τηλεκλείδης δὲ, πολὺ μὲν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἠπορημένον καθῆσθαί φησιν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει καρηβαροῦντα, πολὺ δὲ μόνον ἐκ κεφαλῆς ἐνδεκαχλίνου θόρυβον πολὺν ἐξαναλέλλειν. ὁ δ' Εὔπολις ἐν τοῖς Δήμοις συνθανόμενος περὶ ἑκάστου τῶν ἀναβεβηκότων ἐξ ᾅδου δημαγωγῶν, ὡς ὁ Περικλῆς ὠνομάσθη τελευταῖος,

Ὅ, τι περ κεφάλαιον τῶν κάτωθεν ἤγαγες;

δ'. Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν, οἱ πλεῖστοι Δάμωνα γενέσθαι λέγουσι, οὗ φασὶ δεῖν τοὔνομα βραχύνοντας προφέρειν συλλαβὴν ἐκφέρειν. Ἀριστοτέλης δὲ παρὰ Πυθοκλείδῃ μουσικὴν ἂν διαπονηθῆναι τὸν ἄνδρα φησίν, ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν, ἄκρος ὢν σοφιστὴς, καλαδύεσθαι μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα, πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπικρυπτόμενος τὴν δεινότητα. τῷ δὲ Περικλεῖ συνῆν, καθάπερ ἀθλητῇ, τῶν πολιτικῶν ἀλείπτης καὶ διδάσκαλος. ὅ μὲν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λύρᾳ παρακαλύμματι χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων καὶ φιλοτύραννος, ἐξωστρακίσθη καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς διατριβήν, ὁ γοῦν

Πλάτων καὶ συνθανόμενον αὐτοῦ τινα ποιήσειν οὕτω,

Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον ἀνίσωλῶ· σὺ γὰρ,
Ὡς φασιν, ὦ Χείρων, ἐξέθρεψας Περικλέα.

διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου, παραπαλευομένου περὶ φύσιν, ὡς Παρμενίδης· ἐλεγκτικήν δέ τινα, καὶ δι' ἐναντιολογίας εἰς ἀπορίαν καλακλείσαν ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὥσπερ καὶ Τίμων ὁ Φλιάσιος εἴρηκε διὰ τούτων,

Ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀπαληλὸν
Ζήνωνος, παίζων ἐπιλήπτορος.

ὁ δὲ πλεῖστα Περικλεῖ συγγενόμενος, καὶ μάλιστα περιθεὶς ὄγκον αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἤθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος· ὃν οἱ τότ' ἄνθρωποι νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἴθ' ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην οὐδ' ἀνάγκην, διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον, ἐμμεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἀποκρινομένας τὰς ὁμοιομερείας.

ε'. Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς, καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μετα-

μελαρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, ὃ μόνον, ὡς ἔοικε, τὸ φρόνημα σοβαρὸν, καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχεν καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα, καὶ πρακτῆς πορείας, καὶ καλοκολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκλαπτομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν, καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθόρυβον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττεν. λοιδορούμενος γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπό τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστων ὅλην ἡμέραν, ὑπέμεινε σιωπῇ κατ' ἀγορὰν ἅμα τι τῶν ἐπιτυγχόντων καλαπρατόμενος· ἑσπέρας δ' ἀπῄει κοσμίως οἴκαδε, παρακολουθοῦντος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πάσῃ χρωμένου βλασφημίᾳ πρὸς αὐτόν. ὡς δὲ ἔμελλεν εἰσιέναι σκότους ὄντος ἤδη, προσέταξε τινὶ τῶν οἰκετῶν, φῶς λαβόντι, παραπέμψαι καὶ καλαχῆσαι πρὸς τὴν οἰκίαν τὸν ἄνθρωπον. ὁ δὲ ποιητὴς Ἴων μαθωνικὴν φησι τὴν ὁμιλίαν καὶ ὑπότυφον εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς μεγαλαυχίαις αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροψίαν ἀναμεμίχθαι καὶ περιφρόνησιν τῶν ἄλλων· ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμμελὲς καὶ ὑγρὸν καὶ μεμουσωμένον ἐν ταῖς περιφοραῖς. ἀλλ' Ἴωνα μὲν, ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν, ἀξιοῦντα τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάνυ καὶ σαλυρικὸν μέρος, ἐῶμεν· τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα, δοξοκομπίαν τε καὶ τῦφον ἀποκαλοῦντας, ὁ Ζήνων

νων παρεκάλει καὶ αὐτούς τι τοιοῦτον δοξοκομπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνήθειαν.

ϛ'. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρᾳ συνουσίας ἀπέλαυσε Περικλῆς· ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέσθαι καθυπέρτερος, ὅση πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐργάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι, καὶ περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταραττομένοις δι' ἀπειρίαν αὐτῶν· ἣν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων, ἀντὶ τῆς φοβερᾶς καὶ φλεγμαινούσης δεισιδαιμονίας, τὴν ἀσφαλῆ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐνεργάζεται. λέγεται δέ ποτε κριὸς μονόκερως κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός, εἰπεῖν ὅτι δυοῖν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἕνα περιστήσεται τὸ κράτος παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον· τὸν δ' Ἀναξαγόραν, τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδεῖξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βάσιν, ἀλλ' ὀξὺν ὥσπερ ᾠόν, ἐκ τοῦ μανιὸς ἀγγείου συνωλισθηκότα καλὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ὀλίγῳ δ' ὕστε-

ρον

ρον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου καλαλυθέντος, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων ὁμαλῶς ἁπάντων ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. ἐκώλυε δ' οὐδὲν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιλυσχάνειν, καὶ τὸν μάντιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνοντος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γεγονέναι, καὶ πῶς πέφυκε, θεωρῆσαι· τῷ δὲ, πρὸς τί γέγονε, καὶ τί σημαίνει, προειπεῖν. οἱ δὲ τῆς αἰτίας τὴν εὕρεσιν, ἀναίρεσιν εἶναι λέγοντες τοῦ σημείου, οὐκ ἐπινοοῦσιν ἅμα τοῖς θείοις καὶ τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων ἀθετοῦντες, φόφους τε δίσκων, καὶ φῶτα πυρσῶν, καὶ γνωμόνων ἀποσκιασμούς· ὧν ἕκαστον αἰτίᾳ τινὶ καὶ κατασκευῇ, σημεῖον εἶναί τινος πεποίηται. ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἑτέρας ἐστὶ πραγματείας.

ζ'. Ὁ δὲ Περικλῆς, νέος μὲν ὢν, σφόδρα τὸν δῆμον εὐλαβεῖτο. καὶ γὰρ ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράννῳ τὸ εἶδος ἐμφερὴς εἶναι, τήν τε φωνὴν ἡδεῖαν οὖσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶτταν εὔτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχεῖαν οἱ σφόδρα γέροντες ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν ὁμοιότητα. πλούτῳ δὲ καὶ γένους προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ, καὶ φίλων οἷ πλεῖστον ἠδύνατο, φοβούμενος ἐξοστρακισθῆναι, τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν ἔπραττεν, ἐν δὲ ταῖς στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος. ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης μὲν ἀπεθνήκει, καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπλώκει, Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ

λὰ τῆς Ἑλλάδος ἔξω καλεῖχον, οὕτω δὴ φέρων ὁ Περικλῆς τῷ δήμῳ προσένειμεν ἑαυτὸν, ἀντὶ τῶν πλουσίων καὶ ὀλίγων τὰ τῶν πολλῶν καὶ πενήτων ἑλόμενος, παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἥκιστα δημοτικὴν οὖσαν. ἀλλ', ὡς ἔοικε, δεδιὼς μὲν ὑποψίαν περιπεσεῖν τυραννίδος, ὁρῶν δ' ἀρίστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα, καὶ διαφερόντως ὑπὸ τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε τοὺς πολλοὺς, ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῷ, δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευαζόμενος. εὐθὺς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν δίαιταν, ἑτέραν τάξιν ὑπέθηκεν. ὁδὸν τε γὰρ ἐν ἄστει μίαν ἑωρᾶτο τὴν ἐπ' ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον πορευόμενος· κλήσεις τε δείπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνήθειαν ἐξέλιπεν. ὡς ἐν οἷς ἐπολιτεύσατο χρόνοις, μακροῖς γενομένοις, πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν· πλὴν Εὐρυπολέμου τοῦ ἀνεψιᾶ γαμοῦντος, ἄχρι τῶν σπονδῶν παραγενόμενος, εὐθὺς ἐξανέστη. δεινὰ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι πάντὸς ὄγκου περιγενέσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνηθείᾳ, τὸ πρὸς δόξαν σεμνόν. ἐπὶ τῆς ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαινόμενα, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτὸς, ὡς ὁ καθ' ἡμέραν βίος τοῖς συνοῦσιν. ὁ δὲ, καὶ τοῦ δήμου τὸ συνεχὲς φεύγων καὶ τὸν κόρον, οἷον ἐκ διαλειμμάτων ἐπλησίαζεν, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέγων,

οὐδ'

ὐδ' ἀεὶ παριὼν εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἑαυτὸν, ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν τριήρη φησὶ Κρίτόλαος, πρὸς τὰς μεγάλας χρείας ἐπιδιδοὺς, τἄλλα δὲ, φίλους καὶ ῥήτορας ἑταίρους καθιεὶς, ἔπραττεν. ὧν ἕνα φασὶ γενέσθαι τὸν Ἐφιάλτην, ὃς καθέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, πολλὴν, καθὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ ἄκραλον τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνοχοῶν. ὑφ' ἧς, ὥσπερ ἵππον, ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον οἱ κωμῳδοποιοὶ λέγουσι,

----- πειθαρχεῖν ὐκέτι τολμᾷν,
Ἀλλὰ δάκνειν τὴν Εὔβοιαν, καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾷν.

ή. Τῇ μέντοι περὶ τὸν βίον καταστευῇ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονήματος ἁρμόζοντα λόγον, ὥσπερ ὄργανον, ἐξαρτυόμενος παρέσχε πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν· οἷον βαφῇ τῇ ῥητορικῇ τὴν φυσιολογίαν ὑποχεόμενος. τὸ γὰρ ὑψηλόνουν τοῦτο καὶ πάντη τελεσιουργὸν, ὡς ὁ θεῖος Πλάτων φησὶν, πρὸς τῷ εὐφυὴς εἶναι, κτησάμενος ἐκ φυσιολογίας, καὶ τὸ προσφορον ἑλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην, πολὺ πάντων διήνεγκε. διὸ καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι· καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν οἷς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμεως, Ὀλύμπιον αὐτὸν ὀνομάσαι προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν οὐδὲν ἀπέοικεν ἀπὸ

πολ-

πολλῶν προσόντων τῷ ἀνδρὶ αὐτῷ τὴν δόξαν. αἱ μέντοι κωμῳδίαι τῶν τότε διδασκάλων σπουδῇ τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικότων φωνὰς εἰς αὐτὸν, ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνυμίαν γενέσθαι δηλοῦσι, βροντᾶν μὲν αὐτὸν καὶ ἀστράπτειν ὅτε δημηγοροίη, δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρειν λεγόντων. διαμνημονεύεται δέ τις καὶ Θουκυδίδου τοῦ Μιλησίου λόγος, εἰς τὴν δεινότητα τοῦ Περικλέους μετὰ παιδιᾶς εἰρημένος. ἦν μὲν γὰρ ὁ Θουκυδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ πολεῖτον ἀντεπολιτεύσατο τῷ Περικλεῖ χρόνον· Ἀρχιδάμου δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως συνθανομένου πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς παλαίει βέλτιον, Ὅταν, εἶπεν, ἐγὼ καταβάλω παλαίων, ἐκεῖνος ἀντιλέγων ὡς οὐ πέπτωκε, νικᾷ, καὶ μεταπείθει τοὺς ὁρῶντας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς περὶ τὸν λόγον εὐλαβὴς ἦν, ὥστ' ἀεὶ πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων ηὔχετο τοῖς Θεοῖς μηδὲ ῥῆμα μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος αὐτοῦ πρὸς τὴν προκειμένην χρείαν ἀνάρμοστον. ἔγραφον μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλοιπε, πλὴν τῶν ψηφισμάτων· ἀπομνημονεύεται δ' ὀλίγα πανταπασιν· οἷον, τὸ τὴν Αἴγιναν ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεῦσαι· καὶ τὸ, τὸν πόλεμον ἤδη φάναι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου προσφερόμενον. καὶ πολὺ τοῦ Σοφοκλέους, ὅτε συστρατηγῶν ἐξέπλευσε μετ' αὐτοῦ, παῖδα καλὸν

λὸν ἐπαινέσαντος, Οὐ μόνον, ἔφη, τὰς χεῖρας ὦ Σοφόκλεις δεῖ καθαρὰς ἔχειν τὸν στρατηγὸν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις. ὁ δὲ Στησίμβροτος φησὶν ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκωμιάζων ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι, καθάπερ τοὺς Θεούς. ὃ γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὁρῶμεν, ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς ἃς ἔχουσι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἅπερ ἔχουσιν, ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν.

θ'. Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικήν τινα τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν, λόγῳ μὲν οὖσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν· ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ κληρουχίας καὶ θεωρικὰ καὶ μισθῶν διανομὰς προαχθῆναι, κακῶς ἐθισθέντα, καὶ γενόμενον πολυτελῆ καὶ ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων, ἀντὶ σώφρονος καὶ αὐτουργοῦ· θεωρείσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς. ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιτατόμενος, ὑπεποιεῖτο τὸν δῆμον· ἐλαττούμενος δὲ πλούτῳ καὶ χρήμασιν, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας, δεῖπνόν τε καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀμφιεννύων, τῶν τε χωρίων τοὺς φραγμοὺς ἀφαιρῶν, ὅπως ὀπωρίζωσιν οἱ βουλό-

βυλόμενος· τούτοις ὁ Περικλῆς καὶ δημαγωγούμενος, τρέπειαι πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομήν, συμβυλεύσαντος αὐτῷ Δημωνίδυ τοῦ Ἰηθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἱστόρηκεν. καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν, ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος, ἐχρῆτο καλὰ τῆς ἐξ Ἀρείυ πάγυ βυλῆς, ἧς αὐτὸς ὐ μελεῖχε, διὰ τὸ μήτ' ἄρχων, μήτε θεσμοθέτης, μήτε βασιλεὺς, μήτε πολέμαρχος λαχεῖν. αὗται γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταί τε ἦσαν ἐκ παλαιυ, καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον πάγον. διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχύσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ, καλεσασίασε τὴν βυλὴν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πολείσας κρίσεις δι' Ἐφιάλλυ, Κίμωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἐξοσρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίσας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους, καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνυ γέγραπται. τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τυ Περικλέυς.

ί. Ὁ μὲν οὖν ἐξοσρακισμὸς ὁρισμένην εἶχε νόμῳ δεκαεπίαν τοῖς φεύγυσιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσυ, Λακεδαιμονίων σραπῷ μεγάλῳ ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ταναγραϊκὴν, καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθὺς ὁρμησάντων ἐπ' αὐτοὺς, ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς, ἔθελο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ

τὰ ὅπλα, καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν Λακωνισμὸν ἐβούλετο, συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις. οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συσπάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς φυγάδα. διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἐρρωμενεστάτην μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι, καὶ γενέσθαι πάντων ἐπιφανέστατος, ἀφειδήσας τοῦ σώματος. ἔπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς, οὓς Περικλῆς συνεπηλιᾶτο τοῦ Λακωνισμοῦ· καὶ μελάνοια δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἠτιμένους μὲν ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας δὲ καὶ βαρὺν εἰς ἔτους ὥραν πόλεμον. αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ὤκνησε χαρίσασθαι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα, καὶ κεῖνος ἀπελθὼν εἰρήνην ἐποίησε ταῖς πόλεσιν. οἰκείως γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς αὐτὸν, ὥσπερ ἀπήχθοντο τῷ Περικλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς. ἔνιοι δέ φασιν ὑστερον γραφῆναι τῷ Κίμωνι τὴν κάθοδον ὑπὸ τοῦ Περικλέους, ἢ συνθήκας αὐτοῖς ἀπορρήτους γενέσθαι δι' Ἐλπινίκης τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς. ὥστε Κίμωνα μὲν ἐκπλεῦσαι, λαβόντα ναῦς διακοσίας, καὶ τῶν ἔξω στρατηγεῖν, καταστρεφόμενον τὴν βασιλέως χώραν· Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἄστει δύναμιν ὑπάρχειν. ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἡ Ἐλπινίκη τῷ Κίμωνι τὸν Περικλέα πραότερον παρασχεῖν, ὅτε τὴν θανατικὴν δίκην

κην ἔφυγεν. ἦν μὲν γὰρ εἷς τῶν καθηγόρων ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένος. ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἐλπινίκης καὶ δεομένης, μειδιάσας εἶπεν, Ὦ Ἐλπινίκη, γραῦς εἶ, ὡς πράγματα τηλικαῦτα δράσειν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἅπαξ ἀνέση τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος, καὶ τῶν καθηγόρων ἐλάχιστα τὸν Κίμωνα λυπήσας ἀπεχώρησε. πῶς ἂν οὖν τις Ἰδομενεῖ πιστεύσειε, καθηγορούντι τοῦ Περικλέους ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην, φίλον γενόμενον, καὶ κοινωνὸν ὅλα τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ προαιρέσεως, δολοφονήσαντος, διὰ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τῆς δόξης; ταῦτα γὰρ οὐκ οἶδ' ὅθεν συναγαγὼν ὥσπερ χολὴν τἀνδρὶ προσέβλεκε, πάντη μὲν ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτῳ, φρόνημα δ' εὐγενὲς ἔχοντι, καὶ ψυχὴν φιλότιμον, οἷς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος ὠμὸν οὕτω καὶ θηριῶδες. Ἐφιάλτην μὲν οὖν φοβερὸν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς, καὶ περὶ τὰς εὐθύνας καὶ διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαραίτητον ἐπιβουλεύσαντες οἱ ἐχθροὶ, δι' Ἀριστοδίκου τοῦ Ταναγρικοῦ, κρυφαίως ἀνεῖλον, ὡς Ἀριστοτέλης εἴρηκεν. ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρῳ στρατηγῶν.

ια'. Οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ μέγιστον μὲν ἤδη τὸν Περικλέα καὶ πρόσθεν ὁρῶντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὅμως εἶναί τινα τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασσόμενον ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν

τὴν δύναμιν ἀμβλύνοντα, ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν εἶναι· Θουκυδίδην τὸν Ἀλωπεκῆθεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστὴν Κίμωνος, ἀνίστησαν ἐναντιωσόμενον· ὃς ἦττον μὲν ὢν πολεμικὸς τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος δὲ καὶ πολιτικὸς μᾶλλον, οἰκτρῶν ἐν ἄστει, καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ συμπλεκόμενος, ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον κατέστησεν· ὁ γὰρ ἔτασε τοὺς καλοὺς κἀγαθοὺς καλουμένους ἄνδρας ἐνδιεσπάρθαι καὶ συμμεμίχθαι πρὸς τὸν δῆμον, ὡς πρότερον, ὑπὸ πλήθους ἠμαυρωμένους τὸ ἀξίωμα· χωρὶς δὲ διακρίνας, καὶ συναγαγὼν εἰς ταυτὸ τὴν πάντων δύναμιν ἐμβριθῆ γενομένην, ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ ῥοπὴν ἐποίησεν. ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διαπλοκή τις ὕπατος, ὥσπερ ἐν σιδήρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνουσα δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς προαιρέσεως· ἡ δ' ἐκείνων ἅμιλλα καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν, βαθυτάτην τομὴν τεμοῦσα τῆς πόλεως, τὸ μὲν, δῆμον, τὸ δ', ὀλίγους ἐποίησε καλεῖσθαι. διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δήμῳ τὰς ἡνίας ἀνεὶς ὁ Περικλῆς, ἐπολιτεύετο πρὸς χάριν, ἀεὶ μέν τινα θέαν πανηγυρικὴν, ἢ ἑστίασιν ἢ πομπὴν εἶναι μηχανώμενος ἐν ἄστει, καὶ διαπαιδαγωγῶν οὐκ ἀμούσοις ἡδοναῖς τὴν πόλιν· ἐξήκοντα δὲ τριήρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὁκτὼ μῆνας ἔμμισθοι, μελετῶντες ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμ-

πειρίαν. πρὸς δὲ τούτοις, χιλίους μὲν ἔστειλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους, εἰς δὲ Νάξον πενηκοσίους, εἰς δὲ Ἄνδρον ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θράκην χιλίους Βισάλταις συνοικήσοντας· ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν, οἰκιζομένης Συβάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν. καὶ ταῦτ' ἔπρατεν, ἀποκυφίζων μὲν ἀρχῇ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλῳ τὴν πόλιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου, φόβον δὲ καὶ φυγὴν τοῦ μὴ νεωτερίζειν τι, παρακαλοικίζων τοῖς συμμάχοις.

ιϛ'. Ὁ δὲ πλεῖστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ κόσμον ἤνεγκε, μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἔκπληξιν ἀνθρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ, μὴ ψεύδεσθαι τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνης καὶ τὸν παλαιὸν ὄλβον, ἢ τῶν ἀναθημάτων κατασκευή. τούτῳ μάλιστα τῶν πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκαινον οἱ ἐχθροὶ, καὶ διέβαλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, βοῶντες ὡς ὁ μὲν δῆμος ἀδοξεῖ καὶ κακῶς ἀκούει, τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Δήλου μεταγαγών. ἥ δ' ἔνεστιν αὐτῷ πρὸς τὰς ἐγκαλοῦντας εὐπρεπεστάτη τῶν προφάσεων, δείσαντας τοὺς βαρβάρους ἐκεῖθεν ἀνελέσθαι, καὶ φυλάττειν ἐν ὀχυρῷ τὰ κοινά, ταύτην ἀνῄρηκε Περικλῆς· καὶ δοκεῖ δεινὴν ὕβριν ἡ Ἑλλὰς ὑβρίζεσθαι, καὶ τυραννεῖσθαι περιφανῶς, ὁρῶσα τοῖς εἰσ-

εἰσφερομένοις ὑπ' αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον, ἡμᾶς τὴν πόλιν καλαχρυσοῦνλας καὶ καλλωπίζονλας, ὥσπερ ἀλαζόνα γυναῖκα περιαπλομένην λίθους πολυλελεῖς, καὶ ἀγάλματα, καὶ ναοὺς χιλιοταλάνλους. ἐδίδασκεν οὖν ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον, ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμμάχοις λόγον, προπολεμοῦνλες αὐτῶν, καὶ τοὺς βαρβάρους ἀνείργονλες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ ὁπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούνλων· ἃ τῶν διδόνλων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβανόνλων, ἂν παρέχωσιν ἀνθ' ὧν λαμβάνουσι. δεῖ δὲ, τῆς πόλεως καλεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ὧν δόξα μὲν γιγνομένων ἀίδιος, εὐπορία δὲ γενομένων ἑτοίμη παρέσται, παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης, καὶ ποικίλων χρειῶν, αἳ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινοῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι καὶ ῥώμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας παρεῖχον· τὸν δ' ἀσύνταχλον καὶ βάναυσον ὄχλον, οὔτ' ἄμοιρον εἶναι λημμάτων βουλόμενος, οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ σχολάζοντα, μεγάλας καλασκευασμάτων ἐπιβολὰς, καὶ πολυτέχνους ὑποθέσεις ἔργων διαρι-

βὴν ἐχόντων, ἐνέβαλε φέρων εἰς τὸν δῆμον· ἵνα μηδὲν ἧττον τῶν πλεόντων, καὶ φορτούντων, καὶ πραλευομένων, τὸ οἰκεροῦν ἔχῃ πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελεῖσθαι καὶ μεταλαμβάνειν· ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκὸς, ἐλέφας, χρυσὸς, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ καταεργαζόμεναι τέχναι, τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοὶ, βαφεῖς, χρυσοῦ μαλακτῆρες, ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικίλαι, τορευταί· πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες, ἔμποροι καὶ ναῦται καταὶ θάλατταν· οἱ δὲ καταὶ γῆν, ἁμαξοπηγοὶ, καὶ ζευγοφόροι, καὶ ἡνίοχοι, καὶ καλωτρόφοι, καὶ λιθουργοὶ, καὶ σκυτοτόμοι, καὶ ὁδοποιοὶ, καὶ μεταλλεῖς· ἑκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἴδιον στράτευμα, τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον· εἰς πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.

ιγ'. Ἀναβαινόντων δὲ τῶν ἔργων, ὑπερφάντως μὲν μεγέθει, μορφῇ δ' ἀμιμήτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἁμιλλωμένων ὑπερβαλέσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος. ὧν γὰρ ἕκαστον ὅλον πολλαῖς διαδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆς πολιτείας ἐλάμβανε τὴν συντέλειαν. καίτοι τότε φασὶν Ἀγαθάρ-

Ἀγαθάρχῳ τοῦ ζωγράφῳ μέγα φρονοῦντος ἐπὶ τῷ ταχὺ καὶ ῥᾳδίως τὰ ζῶα ποιεῖν, ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν εἰπεῖν, Ἐγὼ δ' ἐν πολλῷ χρόνῳ. καὶ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύτης οὐκ ἐνίοτε βάρος ἔργῳ μόνιμον, οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος, ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδίδωσιν. ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους ἔργα πρὸς πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γενόμενα. κάλλει μὲν γὰρ ἕκαστον εὐθὺς ἦν τότε ἀρχαῖον, ἀκμῇ δὲ μέχρι νῦν προσφαίτον ἐστὶ καὶ νεουργόν· οὕτως ἐπανθεῖ τις καινότης ἀεὶ ἄθικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα τὴν ὄψιν, ὥσπερ ἀειθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω κεκραμένην τῶν ἔργων ἐχόντων. πάντα δὲ διεῖπε καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἐχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. τὸν μὲν γὰρ ἑκατόμπεδον παρθενῶνα Καλλικράτης ἐργάζετο καὶ Ἰκτῖνος, τὸ δ' ἐν Ἐλευσῖνι τελεστήριον ἤρξατο μὲν Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ τοὺς ἐπ' ἐδάφους κίονας ἔθηκεν οὗτος, καὶ τοῖς ἐπισυρτίοις ἐπέζευξεν· ἀποθανόντος δὲ τούτου, Μεταγένης ὁ Ξυπέτιος, τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησε· τὸ δ' ὀπαῖον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου Ξενοκλῆς ὁ Χολαργεὺς ἐκορύφωσε· τὸ δὲ μακρὸν τεῖχος περὶ οὗ Σωκράτης ἀκοῦσαί φησιν αὐτὸς εἰσηγουμένου

γνώμην Περικλέους, ἠργολάβησε Καλλικράτης. κωμῳδεῖ δὲ τὸ ἔργον Κρατῖνος ὡς βραδέως περαινόμενον,

Πάλαι γὰρ αὐτὸ (φησὶ) λόγοισι προσάγει
Περικλῆς,
Ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ.

Τὸ δ' ᾠδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κατανλες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπισκοπούντος καὶ τούτῳ Περικλέους. διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θρᾴτταις παίζει πρὸς αὐτὸν,

Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὅδε προσέρχεται
Περικλῆς, τῳδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου
Ἔχων, ἐπειδὴ τοὔσχαρον παροίχεται.

φιλοτιμούμενος δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτα ἐψηφίσατο μουσικῆς ἀγῶνα τοῖς παναθηναίοις ἄγεσθαι, καὶ διέταξεν αὐτὸς ἀθλοθέτης αἱρεθείς, καθότι χρὴ τοὺς ἀγωνιζομένους αὐλεῖν, ἢ ᾄδειν, ἢ κιθαρίζειν. ἐθεώντο δὲ καὶ τότε καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἐν ᾠδείῳ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας. τὰ δὲ προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξειργάσθη μὲν ἐν πενταετίᾳ, Μνησικλέους ἀρχιτεκτονοῦντος. τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβᾶσα περὶ τὴν οἰκοδομίαν ἐμήνυσε τὴν θεὸν οὐκ ἀποσκοποῦσαν, ἀλλὰ συνεφαπτομένην τοῦ ἔργου καὶ συνεπιτελοῦσαν. ὁ γὰρ ἐνεργότατος καὶ προθυμότατος τῶν τεχνιτῶν,

τῶν, ἀποσφαλεὶς ἐξ ὕψους ἔπεσε, καὶ διέκειτο μοχθηρῶς, ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀπεγνωσμένος. ἀθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους, ἡ Θεὸς ὄναρ φανεῖσα συνέταξε θεραπείαν, ἣ χρώμενος ὁ Περικλῆς, ταχὺ καὶ ῥᾳδίως ἰάσατο τὸν ἄνθρωπον. ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηνᾶς ἀνέθηκεν ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν βωμὸν, ὃς καὶ πρότερον ἦν, ὡς λέγουσιν. ὁ δὲ Φειδίας εἰργάζετο μὲν τῆς Θεοῦ τὸ χρυσοῦν ἔδος, καὶ τούτου δημιουργὸς ἐν τῇ σπήλῃ εἶναι γέγραπται· πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ, καὶ πᾶσιν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐπισάτει τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν Περικλέους. καὶ τοῦτο τῷ μὲν φθόνον, τῷ δὲ βλασφημίαν ἤνεγκεν, ὡς ἐλευθέρας τῷ Περικλεῖ γυναῖκας εἰς τὰ ἔργα φοιτώσας ὑποδεχομένου τοῦ Φειδίου. δεξάμενοι δὲ τὸν λόγον οἱ κωμικοὶ, πολλὴν ἀσέλγειαν αὐτοῦ καθεσκέδασαν, εἴς τε τὴν Μενίππου γυναῖκα διαβάλλοντες, ἀνδρὸς φίλου καὶ ὑποσταθμηγοῦντος· εἴς τε τὰς Πυριλάμπους ὀρνιθοτροφίας, ὃς ἑταῖρος ὢν Περικλέους, αἰτίαν εἶχε ταῶνας ὑφιέναι ταῖς γυναιξὶν αἷς ὁ Περικλῆς ἐπλησίαζε. καὶ τί ἄν τις ἀνθρώπους σαλυρικοὺς τοῖς βίοις, καὶ τὰς καθ' ἑαυτῶν κρειττόνων βλασφημίας ὥσπερ δαίμονι κακῷ, τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἀποθύοντας ἑκάστοτε θαυμάσειεν, ὅπου καὶ Στησίμβροτος ὁ Θά-

σιος δεινὸν ἀσέβημα καὶ μυθῶδες ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησεν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ καλὰ τοῦ Περικλέους; οὕτως ἔοικε πάνυ χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον ἱστορία τἀληθὲς, ὅταν οἱ μὲν ὕστερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπίπροσθεν ὅλα τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων· ἡ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἡλικιῶτις ἱστορία, τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενείαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα, λυμαίνηται καὶ διαστρέφῃ τὴν ἀλήθειαν.

ιδ'. Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην ῥητόρων καταβοώντων τοῦ Περικλέους, ὡς σπαθῶντος τὰ χρήματα, καὶ τὰς πρόσοδους ἀπολλύντος, ἠρώτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν δῆμον εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι· φησάντων δὲ, πάμπολλα, μὴ τοίνυν, εἶπεν, ὑμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ δεδαπανήσθω· καὶ τῶν ἀναθημάτων ἰδίαν ἐμαυτοῦ ποιήσομαι τὴν ἐπιγραφήν. εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, εἴτε τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ θαυμάσαντες, εἴτε πρὸς τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τῶν ἔργων, ἀνέκραγον κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν, μηδενὸς φειδόμενον. τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς ἀγῶνα περὶ τοῦ ὄγκου καταστὰς καὶ διακινδυνεύσας, ἐκεῖνον μὲν ἐξέβαλε, καὶ ἔλυσε δὲ τὴν ἀντιπεπλεγμένην ἑταιρείαν.

ιε'. Ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς, καὶ τῆς πόλεως, οἷον ὁμαλῆς καὶ μιᾶς γενομένης,

κομιδῇ

κομιδῇ περιήνεγκεν εἰς ἑαυτὸν τὰς Ἀθήνας, καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξηρτημένα πράγματα, φόρους, καὶ στρατεύματα, καὶ τριήρεις, καὶ νήσους, καὶ θάλασσαν, καὶ πολλὴν μὲν δι' Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἤγαγεν ἰσχὺν καὶ ἡγεμονίαν, ὑπηκόοις ἔθνεσι, καὶ φιλίαις βασιλέων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην δυνατῶν· οὐκέθ' ὁ αὐτὸς ἦν, οὐδ' ὁμοίως χειροήθης τῷ δήμῳ καὶ ῥᾳδίως ὑπείκειν καὶ συνενδιδόναι ταῖς ἐπιθυμίαις, ὥσπερ πνοαῖς, τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνειμένης ἐκείνης καὶ ὑποθρυπτομένης ἔνια δημαγωγίας, ὥσπερ ἀνθηρᾶς καὶ μαλακῆς ἁρμονίας, ἀριστοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐνεῖνάμενος πολιτείαν, καὶ χρώμενος αὐτῷ πρὸς τὸ βέλτιστον ὀρθῷ καὶ ἀνεγκλήτῳ, τὰ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἦγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν δῆμον· ἦν δ' ὅτε καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων καὶ προσβιάζων, ἐχειροῦτο τῷ συμφέροντι. μιμούμενος ἀτεχνῶς ἰατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ, καλὰ καιρὸν μὲν ἡδονὰς εὐλαβεῖς, καλὰ καιρὸν δὲ δηγμοὺς καὶ φάρμακα προσφέροντα τῇ σωτηρίᾳ. πανοδαπῶν γάρ, ὡς εἰκὸς, παθῶν ἐν ὄχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φυομένων, μόνος ἐμμελῶς ἔκασα διαχειρίσασθαι πεφυκὼς, μάλιστα δ' ἐλπίσι καὶ φόβοις, ὥσπερ οἰαξι, προαναστέλλων τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν, καὶ τὸ δύσθυμον ἀνιεὶς καὶ παρα-

παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ῥητορικὴν καλὰ Πλάτωνα ψυχαγωγίαν οὖσαν, καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς, τὴν περὶ τὰ ἤθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥσπερ τινὰς τόνους καὶ φθόγγους ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἁφῆς καὶ κρούσεως δεομένους. αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου φιλῶς δύναμις, ἀλλ' ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις τοῦ ἀνδρὸς, ἀδωροδόκου περιφανῶς γενομένου, καὶ χρημάτων κρείττονος· ὃς τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην ποιήσας, καὶ γενόμενος καὶ δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, ὧν ἔνιοι καὶ ἐπὶ τοῖς υἱέσι διέθεντο, ἐκεῖνος μιᾷ δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἧς ὁ πατὴρ αὐτῷ καθέλιπε.

ιϛ'. Καίτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θουκυδίδης διηγεῖται, κακοήθως δὲ παρεμφαίνουσιν οἱ κωμικοὶ, Πεισιστρατίδας μὲν νέους τοὺς περὶ αὐτὸν ἑταίρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομόσαι μὴ τυραννήσειν κελεύοντες, ὡς ἀσυμμέτρου πρὸς δημοκρατίαν καὶ βαρυτέρας περὶ αὐτὸν οὔσης ὑπεροχῆς. ὁ δὲ Τηλεκλείδης παραδεδωκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

Πόλεών τε φόρους, αὐτάς τε τὰς πόλεις,
τὰς μὲν δεῖν, τὰς δ' ἀναλύειν.

Λαΐνα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ
αὐτὰ πάλιν καταβάλλειν,

Σπον-

Σπονδὰς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην, πλοῦτόν τ' εὐδαιμονίαν τε.

καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν, οὐδ' ἀκμὴ καὶ χάρις ἀνθούσης ἐφ' ὥρᾳ πολιτείας, ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων ἐν Ἐφιάλτου, καὶ Λεωκράτους, καὶ Μυρωνίδου, καὶ Κίμωνι, καὶ Τολμίδου, καὶ Θουκυδίδου· μετὰ δὲ τὴν Θουκυδίδου καταλυσιν καὶ τὸν ὀστρακισμὸν, οὐκ ἐλάττω τῶν πεντεκαίδεκα ἐτῶν διήνεγκε, καὶ μίαν οὖσαν ἐν ταῖς ἐνιαυσίοις στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κτησάμενος, ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον ὑπὸ χρημάτων. καίπερ δ' πανταπασιν ἀργῶς ἔχων πρὸς χρηματισμὸν, ἀλλὰ τὸν πατρῷον καὶ δίκαιον πλοῦτον, ὡς μήτ' ἀμελούμενος ἐκφύγοι, μήτε πολλὰ πράγματα καὶ διατριβὰς ἀσχολουμένῳ παρέχοι, συνέταξεν εἰς οἰκονομίαν ἣν ᾤετο ῥᾳστην καὶ ἀκριβεστάτην εἶναι. τοὺς γὰρ ἐπετείους καρποὺς ἅπαντας ἀθρόως ἐπίπρασκεν, εἶτα τῶν ἀναγκαίων ἕκαστον ἐξ ἀγορᾶς ὠνούμενος, διῴκει τὸν βίον καὶ τὰ περὶ τὴν διαιταν. ὅθεν οὐκ ἡδὺς ἦν ἐνηλίκοις παισὶν, οὐδὲ γυναικὶ δαψιλὴς χορηγὸς, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον ταύτην καὶ συνηγμένην εἰς τὸ ἀκριβέστατον δαπάνην, οἰδενὸς, οἷον ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ καὶ πράγμασιν ἀφθόνοις, περιῤῥέοντος, ἀλλὰ πάντος μὲν ἀναλώματος, πάντος δὲ λήμματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρου βαδίζοντος. ὁ δὲ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων

συνέχων ἀκρίβειαν, εἷς ἦν οἰκέτης, Εὐάγγελος, ὡς ἕτερος οὐδεὶς εὖ πεφυκώς, ἢ καλεσκευασμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους εἰς οἰκονομίαν. ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρᾳ σοφίας, εἴγε καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε, καὶ τὴν χώραν ἀφῆκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον, ὑπ' ἐνθυσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης. ἅ ταὐτὸν δ' ἐστὶν οἶμαι θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ πολιτικοῦ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀόργανον καὶ ἀπροσδεᾶ τῆς ἐκτὸς ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ' εἰς ἀνθρωπείας χρείας ἀναμιγνύντι τὴν ἀρετὴν, ἔστιν οὗ γένοιτ' ἂν ἃ τῶν ἀναγκαίων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ πλοῦτος· ὥσπερ ἦν καὶ Περικλεῖ, βοηθοῦντι πολλοῖς τῶν πενήτων. καὶ μέντοι τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν, ἀσχολουμένου Περικλέους, ἀμελούμενον κεῖσθαι, συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα· προσπεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος, ἐκπλαγέντα θεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἑαυτὸν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. ἐκκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἀναξαγόραν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, Ὦ Περίκλεις, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρείαν ἔχοντες, ἔλαιον ἐπιχέουσιν.

ιζ'. Ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἄχθεσθαι τῇ αὐξήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων ὁ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν, καὶ μεγάλων αὐ-

αὐτὸν ἀξιοῦν πραγμάτων, γράφει ψήφισμα, πάντας Ἕλληνας τοὺς ὁπηποτε καὶ οἰκοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας, παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν ἃ καὶ ἐπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ τῶν θυσιῶν ἃς ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς Θεοῖς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς, καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν. ἐπὶ ταῦτα δ' ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμφθησαν, ὧν πέντε μὲν, Ἴωνας καὶ Δωριεῖς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ, καὶ νησιώτας ἄχρι Λέσβου καὶ Ῥόδου παρεκάλουν· πέντε δὲ τοὺς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θρᾴκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπῆσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Πελοπόννησον. ἐκ δὲ ταύτης, διὰ Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσοικον ἤπειρον ἕως Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρακίας ἀπεσάλησαν. οἱ δὲ λοιποὶ δι' Εὐβοίας ἐπ' Οἰταίους, καὶ τὸν Μαλέα κόλπον, καὶ Φθιώτας, καὶ Ἀχαιοὺς, καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο, συμπείθοντες ἰέναι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων, ἐπ' εἰρήνῃ καὶ καινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος. ἐπράχθη δὲ οὐδὲν, οὐδὲ συνῆλθον αἱ πόλεις, Λακεδαιμονίων ὑπεναντιωθέντων, ὡς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ τῆς πείρας ἐλεγχθείσης. τοῦτο μὲν οὖν παρεθέ-

μην

μην ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην.

ιή. Ἐν δὲ ταῖς στραληγίαις εὐδοκίμει μάλιστα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, οὔτε μάχης ἐχούσης πολλὴν ἀθλιότητα καὶ κίνδυνον ἐκουσίως ἀπλόμενος, οὔτε τοὺς ἐκ τοῦ παραβάλλεσθαι χρησαμένους τύχῃ λαμπρᾷ, καὶ θαυμασθέντας ὡς μεγάλους, ζηλῶν καὶ μιμούμενος στραληγούς· ἀεί τε λέγων πρὸς τοὺς πολίτας, ὡς ὅσον ἐπ' αὐτῷ μενοῦσιν ἀθάνατοι πάντα τὸν χρόνον. ὁρῶν δὲ Τολμίδην τὸν Τολμαίου διὰ τὰς πρότερον εὐτυχίας, καὶ διὰ τὸ τιμᾶσθαι διαφερόντως ἐκ τῶν πολεμικῶν, σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν, καὶ πεπεικότα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμοτάτους ἐθελοντὶ στρατεύεσθαι, χιλίους γενομένους, ἄνευ τῆς ἄλλης δυνάμεως, καὶ ἔχειν ἐπειρᾶτο καὶ παρακαλεῖν ἐν τῷ δήμῳ, τὸ μνημονευόμενον εἰπών, ὡς εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τόν γε σοφώτατον οὐχ ἁμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμείνας χρόνον. τότε μὲν οὖν μετρίως εὐδοκίμησε τοῦτ' εἰπών, ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις ὡς ἀνηγγέλθη τεθνεὼς μὲν αὐτὸς Τολμίδης, περὶ Κορώνειαν ἡττηθεὶς μάχῃ, τεθνεῶτες δὲ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ τῶν πολιτῶν, μεγάλην τὸ τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δόξαν ἤνεγκεν, ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ.

ιθ. Τῶν

ιθ'. Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἠγαπήθη μὲν ἡ περὶ Χερρόνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων. ὁ γὰρ μόνον ἐποίκους Ἀθηναίων χιλίους κομίσας ἔρρωσεν εὐανδρίᾳ τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐχένα διαζώσας ἑρύμασι καὶ προβλήμασιν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, ἀπεῖργε τὰς καταδρομὰς τῶν Θρᾳκῶν περικεχυμένων τῇ Χερρονήσῳ· καὶ πόλεμον ἐνδελεχῆ καὶ βαρὺν ἐξέκλεισεν, ᾧ συνείχετο πᾶσα τὸν χρόνον ἡ χώρα, βαρβαρικαῖς ἀναμεμιγμένη γειτνιάσεσιν, καὶ γέμουσα λῃστηρίων ὁμόρων καὶ συνοίκων. ἐθαυμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους, περιπλεύσας Πελοπόννησον, ἐκ Πηγῶν τῆς Μεγαρικῆς ἀναχθεὶς ἑκατὸν τριήρεσιν. οὐ γὰρ μόνον ἐπόρθησε τῆς παραλίου πόλεις, ὡς Τολμίδης πρότερον, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάττης προελθὼν, τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν ὁπλίταις τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰ τείχη συνέσειλε, δείσαντας αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικυωνίους ὑποφάντας καὶ συνάψαντας μάχην, καλὰ κρέτος τροφάμενος, ἔστησε τρόπαιον. ἐκ δ' Ἀχαΐας φίλης οὔσης στρατιώτας ἀναλαβὼν εἰς τὰς τριήρεις, ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἤπειρον ἐκομίσθη τῷ στόλῳ, καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀχελῷον, Ἀκαρνανίαν κατέδραμε· καὶ κατέ-

κλεισεν

κλεισεν Οἰνεάδας εἰς τὸ τεῖχος, καὶ τεμὼν τὴν γῆν καὶ κακώσας, ἀπῆρεν ἐπ' οἴκου· φοβερὸς μὲν φανεὶς τοῖς πολεμίοις, ἀσφαλὴς δὲ καὶ δρασήριος τοῖς πολίταις· οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἀπὸ τύχης πρόσκρουσμα συνέβη περὶ τοὺς στρατευομένους.

κ'. Εἰς δὲ τὸν Πόντον εἰσπλεύσας στόλῳ μεγάλῳ καὶ κεκοσμημένῳ λαμπρῶς, ταῖς μὲν Ἑλληνίσι πόλεσιν ὧν ἐδέοντο διεπράξατο, καὶ προσηνέχθη φιλανθρώπως· τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάροις ἔθνεσι, καὶ βασιλεῦσιν αὐτῶν καὶ δυνασταῖς ἐπεδείξατο μὲν τῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος, καὶ τὴν ἄδειαν, καὶ τὸ θάρσος ᾧ βούλοιντο πλεόντων, καὶ πᾶσαν ὑφ' αὑτοῖς πεποιημένων τὴν θάλασσαν. Σινωπεῦσι δὲ τρισκαίδεκα ναῦς ἀπέλιπε μετὰ Λαμάχου, καὶ στρατιώτας ἐπὶ Τιμησίλεων τύραννον· ἐκπεσόντος δὲ τούτου καὶ τῶν ἑταίρων, ἐψηφίσατο πλεῖν εἰς Σινώπην Ἀθηναίων ἐθελοντὰς ἑξακοσίους, καὶ συνοικεῖν Σινωπεῦσι, νειμαμένους οἰκίας καὶ χώραν ἣν πρότερον οἱ τύραννοι καλεῖχον. τἄλλα δ' ὅ συνεχώρει ταῖς ὁρμαῖς τῶν πολιτῶν, οὐδὲ συνεξέπιπλεν, ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τοσαύτης ἐπαιρομένων, Αἰγύπτου τε πάλιν ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ κινεῖν τῆς βασιλέως ἀρχῆς τὰ πρὸς θαλάσσῃ. πολλοὺς δὲ καὶ Σικελίας ὁ δύσερως ἐκεῖνος ἤδη καὶ δύσπολμος ἔρως εἶχεν,

εἶχεν, ὃν ὕστερον ἐξέκαυσαν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ῥήτορες. ἦν δὲ καὶ Τυρρηνία καὶ Καρχηδὼν ἐνίοις ὄνειρος, οὐκ ἀπ' ἐλπίδος, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑποκειμένης ἡγεμονίας, καὶ τὴν εὔροιαν τῶν πραγμάτων.

κά. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς καλεῖχε τὴν ἐκδρομὴν ταύτην, καὶ περιέκοπτε τὴν πολυπραγμοσύνην· καὶ τὰ πλεῖστα τῆς δυνάμεως ἔτρεπεν εἰς φυλακὴν καὶ βεβαιότητα τῶν ὑπαρχόντων, μέγα ἔργον ἡγούμενος ἀνείργειν Λακεδαιμονίους, καὶ ὅλως ὑπενανλιούμενος ἐκείνοις, ὡς ἄλλοις τε πολλοῖς ἔδειξε, καὶ μάλιστα τοῖς περὶ τὸν ἱερὸν πραχθεῖσι πόλεμον. ἐπεὶ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατεύσαντες εἰς Δελφοὺς, Φωκέων ἐχόντων τὸ ἱερὸν, Δελφοῖς ἀπέδωκαν, εὐθὺς ἐκείνων ἀπαλλαγέντων, ὁ Περικλῆς ἐπιστρατεύσας, πάλιν εἰσήγαγε τοὺς Φωκέας. καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἣν ἔδωκαν αὐτοῖς Δελφοὶ προμαντείαν, εἰς τὸ μέτωπον ἐγκολαφάντων τοῦ χαλκοῦ λύκου, λαβὼν καὶ αὐτὸς προμαντείαν τοῖς Ἀθηναίοις, εἰς τὸν αὐτὸν λύκον κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν ἐνεχάραξεν.

κβ'. Ὅτι δ' ὀρθῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων συνεῖχεν, ἐμαρτύρησεν αὐτὰ τὰ γενόμενα. πρῶτον μὲν γὰρ Εὐβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὓς διέβη μετὰ δυνάμεως. εἶτ' εὐθὺς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμωμένοι,

καὶ στραλιὰ πολεμίων, ἐπὶ τοῖς ὅροις τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστώναξος ἡγουμένου, βασιλέως Λακεδαιμονίων. πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς καὶ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομίζετο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀτλικῇ πόλεμον· καὶ συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρσησε πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὁπλίταις προσκαλουμένοις· ὁρῶν δὲ τὸν Πλειστώναξα νέον ὄντα κομιδῇ, χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδρίδῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειρᾶτο τούτου κρύφα· καὶ ταχὺ διαφθείρας χρήμασιν αὐτὸν, ἔπεισεν ἐκ τῆς Ἀτλικῆς ἀπαλαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους. ὡς δ' ἀπεχώρησεν ἡ στραλιὰ καὶ διελύθη καὶ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐζημίωσαν, ὧν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτίσαι, μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαίμονος· τοῦ δὲ Κλεανδρίδου φεύγοντος θάνατον καταέγνωσαν. οὗτος δ' ἦν πατὴρ Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίους καταπολεμήσαντος. ἔοικε δ' ὥσπερ συγγενικὸν αὐτῷ προσπίπτασθαι νόσημα τὴν φιλαργυρίαν ἡ φύσις, ὑφ' ἧς καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς ἐπὶ κακοῖς ἔργοις ἁλοὺς, ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Λυσάνδρου δεδηλώκαμεν.

κγ'. Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῷ δέκα τάλαντων ἀνάλωμα γράψαντος,

νίος, ἀνηλωμένων εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξαλο, μὴ ϖολυπραγμονήσας, μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόῤῥηλον. ἔνιοι δ' ἱσορήκασιν, ὧν ἔςι καὶ Θεόφραςος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἕκαςον ἐνιαυλὸν εἰς τὴν Σπάρλην ἐφοίτα δέκα τάλανλα ϖαρὰ τοῦ Περικλέους, οἷς τοὺς ἐν τέλει ϖάνλας θεραπεύων, ϖαρηλεῖτο τὸν ϖόλεμον, ὑ τὴν εἰρήνην ὠνούμενος, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ ϖαρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν, ἔμελλε ϖολεμήσειν βέλλιον. εὐθὺς οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεςῶτας τραπόμενος, καὶ διαβὰς εἰς Εὔβοιαν, ϖενλήκονλα ναυσὶ καὶ ϖενλακισχιλίοις ὁπλίλαις, καλεςρέψαλο τὰς ϖόλεις. καὶ Χαλκιδέων δὲ τοὺς ἱπποβόλας λεγομένους, ϖλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέρονλας, ἐξέβαλεν· Ἑςιαιεῖς δὲ ϖάνλας ἀναςήσας ἐκ τῆς χώρας, Ἀθηναίους μόνους καλῴκισε· τούτοις ἀπαραιλήτως χρησάμενος, ὅτι ναῦν Ἀτλικὴν αἰχμάλωλον λαβόνλες, ἀπέκλειναν τοὺς ἄνδρας.

κδ'. Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκονλα, ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον ϖλοῦν, αἰτίαν ϖοιησάμενος κατ' αὐτῶν, ὅτι τὸν ϖρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι ϖόλεμον, οὐκ ὑπήκουον. ἐπεὶ δ' Ἀσπασίᾳ χαριζόμενος δοκεῖ ϖρᾶξαι τὰ ϖρὸς Σαμίους, ἐνλαῦθα ἂν εἴη καιρὸς διαποῤῥῆσαι μάλιςα ϖερὶ τῆς ἀνθρώϖου, τίνα τέχνην ἢ

δύναμιν τοσαύτην ἔχουσα, τῶν τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας ἐχειρώσατο, καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπὲρ αὐτῆς παρέσχε λόγον. ὅτι μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀξιόχου θυγάτηρ, ὁμολογεῖται. φασὶ δ' αὐτὴν Θαργηλίαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰάδων ζηλώσασαν, ἐπιθέσθαι τοῖς δυνατωτάτοις ἀνδράσι. καὶ γὰρ ἡ Θαργηλία, τὸ, τ' εἶδος εὐπρεπὴς γενομένη, καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δεινότητος, πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνῴκησεν ἀνδράσιν, πάντας δὲ προσεποίησε βασιλεῖ τοὺς πλησιάσαντας αὐτῇ, καὶ ταῖς πόλεσι μηδισμὸν δι' ἐκείνων ὑπέσπειρεν ἀρχάς, δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων. τὴν δ' Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σοφήν τινα καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπουδασθῆναι λέγουσι. καὶ γὰρ Σωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρίμων ἐφοίτα, καὶ τὰς γυναῖκας ἀκροασομένας οἱ συνήθεις ἦγον εἰς αὐτήν, καίπερ οὐ κοσμίου προεστῶσαν ἐργασίας, οὐδὲ σεμνῆς, ἀλλὰ παιδίσκας ἑταιρούσας τρέφουσαν. Αἰσχίνης δὲ φησι καὶ Λυσικλέα τὸν προβατοκάπηλον, ἐξ ἀγενοῦς καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν, Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον, Ἀσπασίᾳ συνόντα μετὰ τὴν Περικλέους τελευτήν. ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τῷ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδιᾶς τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσοῦτόν γ' ἱστορίας ἔνεστιν, ὅτι δόξαν εἶχε τὸ γύναι-

γύναιον ἐπὶ ῥήτορικῇ πολλοῖς Ἀθηναίων ὁμιλεῖν. φαίνεται μέντοι μᾶλλον ἐρωτική τις ἡ τοῦ Περικλέους ἀγάπησις γενομένη πρὸς Ἀσπασίαν. ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα μὲν καὶ γένος, συνῳκηκυῖα δ' Ἱππονίκῳ πρότερον, ἐξ οὗ Καλλίαν ἔτεκε τὸν πλούσιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Περικλεῖ Ξάνθιππον καὶ Πάραλον. εἶτα τῆς συμβιώσεως οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς, ἐκείνην μὲν ἑτέρῳ βουλομένην συνεξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβών, ἔσεσχε διαφερόντως. καὶ γὰρ ἐξιὼν, ὥς φασι, καὶ εἰσιὼν ἀπ' ἀγορᾶς, ἠσπάζετο καθ' ἡμέραν αὐτὴν μετὰ τοῦ καταφιλεῖν. ἐν δὲ ταῖς κωμῳδίαις Ὀμφάλη τε νέα καὶ Δηϊάνειρα καὶ πάλιν Ἥρα πορνεύεται. Κρατῖνος δ' ἀντικρυς πόρνην αὐτὴν εἴρηκεν ἐν τούτοις,

---- Ἥραν τε οἱ Ἀσπασίαν τίκτει,
Καὶ καταπυγοσύνην πόρνην κυνώπιδα.

δοκεῖ δὲ καὶ τὸν νόθον ἐκ ταύτης τεκνῶσαι, περὶ οὗ ποιήκεν Εὔπολις ἐν Δημοσίοις αὐτὸν μὲν οὕτως ἐρωτῶντα,

Ὁ νόθος δέ μοι ζῇ;

τὸν δὲ Πυρωνίδην ἀποκρινόμενον,

Καὶ πάνυ γ' ἂν ἦν ἀνὴρ
Εἰ μὴ τὸ τῆς πόρνης ὑπορρώδει κακόν.

Οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὀνομαστὴν καὶ κλεινὴν γενέσθαι λέγουσιν, ὥστε καὶ Κῦρον τὸν πολεμήσαντα βασιλεῖ περὶ τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας,

τὴν ἁλαπωμένην ὑπ' αὐτῦ μάλιϛα τῶν παλλακίδων Ἀσπασίαν ὀνομάσαι, καλυμένην Μιλτὼ πρότερον. ἦν δὲ Φωκαΐς τὸ γένος, Ἑρμοτίμυ θυγάτηρ· ἐν δὲ τῇ μάχῃ Κύρυ πεσόντος, ἀπαχθεῖσα πρὸς βασιλέα, πλεῖϛον ἴσχυσε. ταῦτα μὲν ἐπελθόντα τῇ μνήμῃ καὶ τὴν γραφὴν, ἀπώσασθαι καὶ παρελθεῖν, ἴσως ἀπάνθρωπον ἦν.

κϛ'. Τὸν δὲ πρὸς Σαμίους πόλεμον αἰτιῶνται μάλιϛα τὸν Περικλέα ψηφίσασθαι διὰ Μιλησίυς, Ἀσπασίας δεηθείσης. αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμυν τὸν περὶ Πριήνης πόλεμον· καὶ κραλοῦντες οἱ Σάμιοι, παύσασθαι τῶν Ἀθηναίων κελευόντων, καὶ δίκας λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπείθοντο. πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς, τὴν μὲν οὖσαν ὀλιγαρχίαν καθέλυσεν ἐν Σάμῳ· τῶν δὲ πρώτων λαβὼν ὁμήρυς πεντήκοντα καὶ παῖδας ἴσυς, εἰς Λῆμνον ἀπέστειλε. καίτοι φασὶν ἕκαϛον μὲν αὐτῷ τῶν ὁμήρων διδόναι τάλαντον ὑπὲρ ἐαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ θέλοντας ἐν τῇ πόλει γενέσθαι δημοκραλίαν. ἔτι δὲ Πισσούθνης ὁ Πέρσης, ἔχων τινὰ πρὸς Σαμίυς εὔνοιαν, ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρίυς χρυσοῦς, παραιτούμενος τὴν πόλιν. ἃ μὴν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ χρησάμενος, ὥσπερ ἐγνώκει, τοῖς Σαμίοις, καὶ καλαϛήσας δημοκραλίαν, ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀθήνας. οἱ δ' εὐθὺς ἀπέσησαν, ἐκκλέψαντος αὐτοῖς τοὺς ὁμήρους Πισσούθνου, καὶ τἄλλα παρεσκευάσαντο πρὸς τὸν πόλεμον. αὖθις οὖν ὁ Περικλῆς ἐξέπλευσεν ἐπ' αὐτούς, οὐ χ' ἡσυχάζοντας, οὐδὲ καταπηχότας, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως ἐγνωκότας ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. γενομένης δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας περὶ νῆσον ἣν Τραγίας καλοῦσι, λαμπρῶς ὁ Περικλῆς ἐνίκα τέσσαρσι καὶ τεσσαράκοντα ναυσὶν, ἑβδομήκοντα καταναυμαχήσας, ὧν ἴκοσι στρατιώτιδες ἦσαν.

κζ. Ἅμα δὲ τῇ νίκῃ καὶ τῇ διώξει, τὸν λιμένος κρατήσας, ἐπολιόρκει τοὺς Σαμίους, ἀμωσγέπως ἔτι τολμῶντας ἐπεξιέναι καὶ διαμάχεσθαι πρὸ τοῦ τείχους. ἐπεὶ δὲ μείζων ἕτερος στόλος ἦλθεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ πανταχῶς κατεκλείσθησαν οἱ Σάμιοι, λαβὼν ὁ Περικλῆς ἑξήκοντα τριήρεις, ἔπλευσεν εἰς τὸν ἔξω πόντον· ὡς μὲν οἱ πλεῖστοι λέγουσιν, Φοινισσῶν νεῶν ἐπικούρων τοῖς Σαμίοις προσφερομένων, ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι προθύμως βουλόμενος· ὡς δὲ Στησίμβροτος, ἐπὶ Κύπρον στελλόμενος· ὅπερ οὐ δοκεῖ πιθανὸν εἶναι. ὁπλέρῳ δ' οὖν ἐχρήσατο τῶν λογισμῶν, ἁμαρτεῖν ἔδοξε. πλεύσαντος γὰρ αὐτοῦ, Μέλισσος ὁ Ἰθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος τῶν νεῶν, ἢ τῆς ἀπειρίας τῶν στρα-

τηγῶν, ἔπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις. καὶ γενομένης μάχης, νικήσαντες οἱ Σάμιοι, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἄνδρας ἐλόντες, πολλὰς δὲ ναῦς διαφθείραντες, ἐκρῶντο τῇ θαλάσσῃ, καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ πρότερον εἶχον. ὑπὸ δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν Ἀριστοτέλης ἡττηθῆναι, ναυμαχοῦντα πρότερον. οἱ δὲ Σάμιοι τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἀνδραποδίζοντες, ἔστιζον εἰς τὸ μέτωπον γλαῦκας· καὶ γὰρ ἐκείνους οἱ Ἀθηναῖοι, σάμαιναν. ἡ δὲ σάμαινα, ναῦς ἐστιν ὑπόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδής, ὥστε καὶ πολυπορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δ' ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν Σάμῳ φανῆναι, Πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. πρὸς ταῦτα τὰ στίγματα λέγουσι καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον ἠνίχθαι,

Σαμίων ὁ δῆμός ἐστιν ὡς πολυγράμματος.

κή. Πυθόμενος δ' οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφορὰν, ἐβοήθει καταὰ τάχος. καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀνθιταξαμένου κρατήσας, καὶ τρεψάμενος τοὺς πολεμίους, εὐθὺς περιετείχιζε, δαπάνῃ καὶ χρόνῳ μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν, περιγενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. ἐπεὶ δὲ δυσχεραίνοντας τῇ τριβῇ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ μάχεσθαι

χεσθαι προθυμουμένους ἔργον ἦν καλασχεῖν, ὁπλῶ μέρη διελὼν τὸ πᾶν πλῆθος, ἀπεκλήρου, καὶ τῷ λαβόντι τὸν λευκὸν κύαμον εὐωχεῖσθαι καὶ σχολάζειν παρεῖχε, τῶν ἄλλων μαχομένων. διὸ καί φασι τοὺς ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενομένους, λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κυάμου προσαγορεύειν. Ἔφορος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα τὴν καινότητα θαυμάσαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ παρόντος, ὃν χωλὸν ὄντα, καὶ φορείῳ πρὸς τὰ καταπεπτωκότα τῶν ἔργων προσκομιζόμενον, ὀνομασθῆναι Περιφόρητον. τοῦτο μὲν οὖν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐλέγχει τοῖς Ἀνακρέοντος ποιήμασιν, ἐν οἷς ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων ὀνομάζεται, πολλαῖς ἔμπροσθεν ἡλικίαις τοῦ περὶ Σάμον πολέμου, καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων. τὸν δ' Ἀρτέμωνα φησὶ τρυφερὸν μέν τινα τῷ βίῳ, καὶ πρὸς τοὺς φόβους μαλακὸν ὄντα καὶ καταπλῆγα, τὰ πολλὰ μὲν οἴκοι καθέζεσθαι, χαλκῆν ἀσπίδα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δυοῖν οἰκετῶν ὑπερεχόντων, ὥστε μηδὲν ἐμπεσεῖν τῶν ἄνωθεν· εἰ δὲ βιασθείη προελθεῖν, ἐν κλινιδίῳ κρεμαστῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμενον κομίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι Περιφόρητον.

κθ'. Ἐννάτῳ δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραδόντων, ὁ Περικλῆς τὰ τείχη καθεῖλε, καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε, καὶ χρήμασι πολλοῖς ἐζημίωσεν.

ὧν

ὧν τὰ μὲν εὐθὺς ἤνεγκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ῥᾳδίῳ ταξάμενοι καταθήσειν, ὁμήρους ἔδωκαν. Δῦρις δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιβαρύνων φησὶν ὠμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῦ Περικλέους καταγορῶν, ἢν οὔτε Θουκυδίδης ἱστόρηκεν, οὔτ' Ἔφορος, οὔτ' Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὐδ' ἀληθεύειν ἔοικεν, ὡς ἄρα τοὺς τριπάρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν Μιλησίων ἀγορὰν ἀγαγών, καὶ σανίσι προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα, κακῶς ἤδη διακειμένους προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόψαντας, εἶτα προβαλεῖν ἀκήδευτα τὰ σώματα. Δοῦρις μὲν οὖν, ὅπου μηδὲν αὐτῷ πρόσεστιν ἴδιον πάθος, εἰωθὼς κατατείνειν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινῶσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων. ὁ δὲ Περικλῆς καταστρεψάμενος τὴν Σάμον, ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφάς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν πόλεμον ἐνδόξους ἐποίησε, καὶ τὸν λόγον εἶπεν, ὥσπερ ἔθος ἐστὶν, ἐπὶ τῶν σημάτων, ἐθαυμαστώθη. καταβαίνοντα δ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ μὲν ἄλλαι γυναῖκες ἐδέξιωνθο, καὶ στεφάνοις ἀνέδουν καὶ ταινίαις, ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον· ἡ δ' Ἐλπινίκη προσελθοῦσα πλησίον, Ταῦτ', ἔφη, θαυμαστὰ Περίκλεις, καὶ ἄξια στεφάνων, οὓς ἡμῖν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας, οὐ Φοίνιξι πολεμῶν οὐδὲ Μήδοις,

Μήδοις, ὥσπερ οὐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενῆ πόλιν καλαγρεφόμενος· ταῦτα τῆς Ἐλπινίκης λεγούσης, ὁ Περικλῆς μειδιάσας ἀτρέμα, λέγεται τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν,

Οὐκ ἂν μύροισι γραῦς ἔτ' ἠλείφετο.

Θαυμαστὸν δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι, καλαπολεμήσανλα τοὺς Σαμίους, φησὶν αὐτὸν ὁ Ἴων, ὡς τοῦ μὲν Ἀγαμέμνονος ἔτεσι δέκα βάρβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μησὶν ἐννέα τοὺς πρώτους καὶ δυναλωλάτους Ἰώνων ἑλόνλος. καὶ οὐκ ἦν ἄδικος ἡ ἀξίωσις, ἀλλ' ὅνλως πολλὴν ἀδηλότηλα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον ὁ πόλεμος, εἴπερ, ὡς Θουκυδίδης φησὶ, παρ' ἐλάχιστον ἦλθε Σαμίων ἡ πόλις ἀφελέσθαι τῆς θαλάτλης τὸ κράτος Ἀθηναίους.

λ'. Μελὰ ταῦτα, κυμαίνονλος ἤδη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραίοις πολεμουμένοις ὑπὸ Κορινθίων, ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποστεῖλαι βοήθειαν, καὶ προσλαβεῖν ἐρρωμένην ναυλικῇ δυνάμει νῆσον, ὡς ὅσον οὐδέπω Πελοποννησίων ἐκπεπολεμωμένων πρὸς αὐτούς. ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν, ἀπέστειλε δέκα ναῦς μόνας ἔχονλα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος υἱὸν, οἷον ἐφυβρίζων. πολλὴ γὰρ ἦν εὔνοια καὶ φιλία τῷ Κίμωνος οἴκῳ πρὸς Λακεδαιμονίους. ὡς ἂν οὖν

οὖν εἰ μηδὲν ἔργον μέγα μηδ' ἐκπρεπὲς ἐν τῇ στρατηγίᾳ τῷ Λακεδαιμονίῳ γένοιτο, προσδιαβληθείη μᾶλλον εἰς τὸν λακωνισμὸν, ὀλίγας αὐτῷ ναῦς ἔδωκε, καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέπεμψε. καὶ ὅλως διατελεῖ κωλύων ὡς μηδὲ τοῖς ὀνόμασι γνησίους, ἀλλ' ὀθνείους καὶ ξένους, ὅτι τῶν Κίμωνος υἱῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ δὲ Θεσσαλὸς, τῷ δὲ Ἠλεῖος. ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γυναικὸς Ἀρκαδικῆς γεγονέναι. κακῶς οὖν ὁ Περικλῆς ἀκούων διὰ τὰς δέκα ταύτας τριήρεις, ὡς μικρὰν μὲν βοήθειαν τοῖς δεηθεῖσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν τοῖς ἐγκαλοῦσι παρεσχηκὼς, ἑτέρας αὖθις ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν Κέρκυραν, αἳ μετὰ τὴν μάχην ἀφίκοντο. χαλεπαίνουσι δὲ τοῖς Κορινθίοις, καὶ καταγορεύουσι τῶν Ἀθηναίων ἐν Λακεδαίμονι προσεγένοντο Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν, εἴργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους ὅρκους τοῖς Ἕλλησιν. Αἴγινῆται δὲ κακοῦσθαι δοκοῦντες καὶ βίαια πάσχειν, ἐποτνιῶντο κρύφα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, φανερῶς ἐγκαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις οὐ θαῤῥοῦντες. ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια πόλις ὑπήκοος Ἀθηναίων, ἄποικος δὲ Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πολιορκουμένη, μᾶλλον ἐπεῖχε τὸν πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ πρεσ-

πρεσβειῶν τε πεμπομένων Ἀθήναζε, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδάμου τὰ πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων εἰς διαλύσεις ἄγοντος, καὶ τοὺς συμμάχους παύοντος, οὐκ ἂν ἐδόκει συμπεσεῖν ὑπό τε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ τὸ ψήφισμα καθελεῖν τὸ Μεγαρικὸν ἐπείσθησαν, καὶ διαλλαγῆναι πρὸς αὐτούς. διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιωθείς, καὶ παροξύνας τὸν δῆμον, ἐμμείνας τῇ πρὸς Μεγαρεῖς φιλονεικίᾳ, μόνος ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

λα'. Λέγουσι δὲ πρέσβεις Ἀθήναζε περὶ τούτων ἐκ Λακεδαίμονος ἀφιγμένους, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον τινὰ προβαλλομένου κωλύοντα καθελεῖν τὸ πινάκιον, ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγχανεν, εἰπεῖν Πολυάρχη τῶν πρέσβεων τινά, σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέψον εἴσω τὸ πινάκιον· οὐ γάρ ἐστι νόμος ὁ τοῦτο κωλύων. κομψοῦ δὲ τοῦ λόγου φανέντος, οὐδέν τι μᾶλλον ὁ Περικλῆς ἐνέδωκεν. ὑπῆν μὲν οὖν τις, ὡς ἔοικεν, αὐτῷ καὶ ἰδία πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια· κοινὴν δὲ καὶ φανερὰν ποιησάμενος τὴν αἰτίαν κατ' αὐτῶν, ἀπολέμενσθαι τὴν ἱερὰν ὀργάδα, γράφει ψήφισμα, κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτόν, καλήσοντα τῶν Μεγαρέων. τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα Περικλέους ἐστὶν εὐγνώμονος

καὶ

καὶ φιλανθρώπου δικαιολογίας ἐχόμενον. ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κήρυξ Ἀνθεμόκριτος αἰτίᾳ τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρῖνος, ἄσπονδον μὲν εἶναι καὶ ἀκήρυκτον ἔχθραν, ὃς δ' ἂν ἐπιβῇ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρέων, θανάτῳ ζημιοῦσθαι· τοὺς δὲ στρατηγούς, ὅταν ὀμνύωσι τὸν πατρικὸν ὅρκον, ἐπομνύειν ὅτι καὶ δὶς ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐμβαλοῦσι· ταφῆναι δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίους πύλας, αἳ νῦν Δίπυλον ὀνομάζονται. Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτου φόνον ἀπαρνούμενοι, τὰς αἰτίας εἰς Ἀσπασίαν καὶ Περικλέα τρέπουσι, χρώμενοι τοῖς περιοδίοις καὶ δημώδεσι τούτοις ἐκ τῶν Ἀχαρνέων στιχιδίοις,

Πόρνην δὲ Σίμαιθαν ἰόντες Μεγάραδε
Νεανίαι κλέψασι μεθυσοκότταβοι·
Κἀπ' οἱ Μεγαρεῖς ὀδύναις πεφυσιγωμένοι,
Ἀντεξέκλεψαν Ἀσπασίας πόρνας δύο.

λβ'. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ὅπως ἔσχεν ὑᾴδιον γνῶναι. τοῦ δὲ μὴ λυθῆναι τὸ ψήφισμα πάντες ὡσαύτως τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεῖ. πλὴν οἱ μὲν ἐκ φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης καλῆς τὸ βέλτιστον ἀπισχυρίσασθαι φασὶν αὐτόν, πεῖραν ἐνδόσεως τὸ πρόσταγμα, καὶ τὴν συγχώρησιν, ἐξομολόγησιν ἀσθενείας ἡγούμενον· οἱ δὲ μᾶλλον αὐθαδείᾳ τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ πρὸς

πρὸς ἔνδοξον ἰσχὺν περιφρονῆσαι Λακεδαιμονίων. ἡ δὲ χειρίση μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστους μάρτυρας, οὕτω πῶς λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης, ἑρμολάβος μὲν ἦν τοῦ ἀγάλματος, ὥσπερ εἴρηται· φίλος δὲ τῷ Περικλεῖ γενόμενος, καὶ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνηθείς, τοὺς μὲν δι' αὐτὸν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονούμενος, οἱ δὲ, τοῦ δήμου ποιούμενοι πεῖραν ἐν ἐκείνῳ, ποῖός τις ἔσοιτο Περικλεῖ κριτὴς, Μένωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν πείσαντες, ἱκέτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσιν, αἰτούμενον ἄδειαν ἐπὶ μηνύσει καὶ κατηγορίᾳ τοῦ Φειδίου. προσδεξαμένου δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον, καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ διώξεως, κλοπαὶ μὲν οὐκ ἐλέγοντο. τὸ γὰρ χρυσίον οὕτως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀγάλματι προσειργάσατο καὶ περιέθηκεν ὁ Φειδίας, γνώμη τοῦ Περικλέους, ὥστε πάνυ δυνατὸν εἶναι περιελοῦσιν ἀποδεῖξαι τὸν σταθμόν. ὃ καὶ τότε τοὺς κατηγόρους ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς. ἡ δὲ δόξα τῶν ἔργων ἐπίεζε φθόνῳ τὸν Φειδίαν, καὶ μάλιστ' ὅτι τὴν πρὸς Ἀμάζονας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι ποιῶν, αὐτοῦ τινα μορφὴν ἐνέτυπωσε, πρεσβύτου φαλακροῦ, πέτρον ἐπηρμένου δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Περικλέους εἰκόνα παγκάλην ἐνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. τὸ δὲ σχῆμα τῆς χειρὸς ἀναλεινούσης δόρυ, πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ Περικλέους, πεποιημένον εὐ-

μηχά-

μηχάνως, οἷον ἐπικρύπλειν βούλεσθαι τὴν ὁμοιότητα παραφαινομένην ἐκαλέρωθεν. ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθεὶς, ἐτελεύτησε νοσήσας, ὡς δέ φασιν ἔνιοι φαρμάκοις ἐπὶ διαβολῇ τοῦ Περικλέους, τῶν ἐχθρῶν παρασκευασάντων. τῷ δὲ μηνυτῇ Μένωνι, γράψαντος Γλύκωνος, ἀτέλειαν ὁ δῆμος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀνθρώπου.

λγ'. Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀσπασία δίκην ἔφευγεν ἀσεβείας, Ἑρμίππου τοῦ κωμῳδοποιοῦ διώκοντος, καὶ προσκατηγοροῦντος ὡς Περικλεῖ γυναῖκας ἐλευθέρας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτώσας ὑποδέχοιτο. καὶ ψήφισμα Διοπείθης ἔγραψεν, εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας, ἢ λόγους περὶ τῶν μετεώρων διδάσκοντας· ἀπερειδόμενος εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου τὴν ὑπόνοιαν. δεχομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ προσιεμένου τὰς διαβολάς, οὕτως ἤδη ψήφισμα κυροῦται, Δρακοντίδου γράψαντος, ὅπως οἱ λόγοι τῶν χρημάτων ὑπὸ Περικλέους εἰς τοὺς Πρυτάνεις ἀπολεθείεν· οἱ δὲ δικασταὶ τὴν ψῆφον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέροντες, ἐν τῇ πόλει κρίνοιεν. Ἄδνων δὲ τοῦτο μὲν ἀφεῖλε τοῦ ψηφίσματος, κρίνεσθαι δὲ τὴν δίκην ἔγραψεν ἐν δικασταῖς χιλίοις καὶ πεντακοσίοις, εἴτε κλοπῆς καὶ δώρων, εἴτ' ἀδικίας βούλοιτό τις ὀνομάζειν τὴν δίωξιν. Ἀσπασίαν μὲν οὖν ἐξητή-

ἐξηλήσαλο, πολλὰ πάνυ παρὰ τὴν δίκην, ὡς Αἰσχίνης φησὶν, ἀφεὶς ὑπὲρ αὐτῆς δάκρυα, καὶ δεηθεὶς τῶν δικαστῶν· Ἀναξαγόραν δὲ φοβηθεὶς ἐξέπεμψε καὶ προϋπεμψεν ἐκ τῆς πόλεως. ὡς δὲ διὰ Φειδίαν προσέπλαισε τῷ δήμῳ, φοβηθεὶς τὸ δικαστήριον, μέλλοντα τὸν πόλεμον καὶ ὑποτυφόμενον ἐξέκαυσεν, ἐλπίζων διασκεδάσειν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ταπεινώσειν τὸν φθόνον, ἐν πράγμασι μεγάλοις καὶ κινδύνοις τῆς πόλεως ἐκείνῳ μόνῳ διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν ἀναθείσης ἑαυτήν. αἱ μὲν οὖν αἰτίαι δι' ἃς οὐκ εἴασεν ἐνδοῦναι Λακεδαιμονίοις τὸν δῆμον, αὗται λέγονται· τὸ δ' ἀληθὲς, ἄδηλον.

λδ'. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες, ὡς ἐκείνου καταλυθέντος, εἰς πάντα μαλακωτέροις χρήσονται τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευον αὐτοῖς τὸ ἄγος ἐλαύνειν ᾧ τὸ μητρόθεν γένος τοῦ Περικλέους ἔνοχον ἦν, ὡς Θουκυδίδης εἴρηκεν. ἡ δὲ πεῖρα περιέστη τοῖς πέμψασιν εἰς τοὐναντίον. ἀντὶ γὰρ ὑποψίας καὶ διαβολῆς, ὁ Περικλῆς ἔτι μείζονα πίστιν ἔσχε καὶ τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς μάλιστα μισούντων καὶ φοβουμένων ἐκεῖνον τῶν πολεμίων. διὸ καὶ πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχίδαμον ἔχοντα τοὺς Πελοποννησίους, προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ἂν ἄρα τἄλλα δῃῶν ὁ Ἀρχίδαμος, ἀπέχηται τῶν ἐκείνου, διὰ τὴν ξενίαν τὴν οὖσαν αὐτοῖς, ἵνα διαβο-

λῆς τοῖς ἐχθροῖς ἐνδιδοὺς ἀφορμὰς, ὅτι τῇ πόλει καὶ τὴν χώραν καὶ τὰς ἐπαύλεις ἐπιδίδωσιν. ἐμβάλλουσιν οὖν εἰς τὴν Ἀτλικὴν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμμάχων, Ἀρχιδάμου τοῦ βασιλέως ἡγουμένου. καὶ δηϊοῦντες τὴν χώραν, προῆλθον εἰς Ἀχαρνὰς, καὶ κατεστρατοπέδευσαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων, ἀλλ' ὑπὲρ γῆς καὶ φρονήματος διαμαχουμένων πρὸς αὐτούς. τῷ δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς ἑξακισμυρίους Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ὁπλίτας (τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες) ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μάχην συνάψαι· τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι, καὶ δυσθυμοῦντας πρὸς τὰ γινόμενα, κατεθράῦνε λέγων ὡς δένδρα μὲν τμηθέντα καὶ κοπέντα φύεται ταχέως, ἀνδρῶν δὲ διαφθαρέντων, αὖθις τυχεῖν οὐ ῥᾴδιόν ἐστι. τὸν δὲ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε, δεδιὼς βιασθῆναι πρὸς γνώμην, ἀλλ' ὥσπερ νεὼς κυβερνήτης, ἀνέμου καταιόντος ἐν πελάγει, θέμενος εὖ πάντα καὶ κατασείνας τὰ ὅπλα, χρῆται τῇ τέχνῃ, δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπιβαλῶν ναυτιώντων καὶ φοβουμένων ἐάσας, οὕτως ἐκεῖνος, τό, τε ἄστυ συγκλείσας, καὶ κατακλεὼν πάντα φυλακαῖς πρὸς ἀσφάλειαν, ἐχρῆτο τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς, βραχέα φρονίζων τῶν καταδεούντων καὶ δυσχεραινόντων. καίτοι πολλοὶ μὲν αὐτοῦ τῶν φίλων δεόμενοι προσέκειντο, πολλοὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν

θρῶν ἀπειλοῦντες καὶ καθηγοροῦντες· πολλοὶ δ' ἦδον ἄσματα καὶ σκώμματα πρὸς αἰσχύνην, ἐφυβρίζοντες αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν, ὡς ἄνανδρον καὶ προϊεμένην τὰ πράγματα τοῖς πολεμίοις. ἐπεφύετο δὲ καὶ Κλέων, ἤδη διὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὀργῆς τῶν πολιτῶν πορευόμενος ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν. ὡς' ἀνάπαυστα ταῦτα δηλοποιήσαντος Ἑρμίππου·

Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
Δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
Περὶ πολέμου δεινοὺς παρέχῃ,
Ψυχὴν δὲ τέλητος ὑπέστης;
Καὶ στρατιδίου δ' ἀκόντι σκληρᾷ
Παραθηγομένη βρύχει κοπίδας,
Δηχθεὶς αἰθωνι Κλέωνι.

λέ. Πλὴν ὑπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ πράως καὶ σιωπῇ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος, καὶ νεῶν ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στόλον ἐκπέμπων, αὐτὸς οὐ συνεξέπλευσεν, ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν πόλιν, ἕως ἀπηλλάγησαν οἱ Πελοποννήσιοι. θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς, ὅμως ἀσχάλλοντας ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς τε χρημάτων ἀνελάμβανε, καὶ κληρουχίας ἀνέγραφεν. Αἰγινήτας γὰρ ἐξελάσας ἅπαντας, διένειμε τὴν νῆσον Ἀθηναίων τοῖς λαχοῦσιν. ἦν δέ τις παρηγορία καὶ ἀφ' ὧν ἔπασχον οἱ πολέ-

μιοι. καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον, χώραν τε πολλὴν, κώμας τε καὶ πόλεις μικρὰς διεπόρθησαν. καὶ καλὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μεγαρικὴν, ἔφθειρε πᾶσαν. ἢ καὶ δῆλον, ὅτι πολλὰ μὲν δρῶντες κακὰ τοὺς Ἀθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες ὑπ' ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἂν εἰς μῆκος πολέμου τοσοῦτον προὔβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεῖπον, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὁ Περικλῆς προηγόρευεν, εἰ μή τι δαιμόνιον ὑπηναντιώθη τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς. νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡ λοιμώδης ἐνέπεσε φθορὰ, καὶ καλενεμήθη τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν καὶ δύναμιν· ὑφ' ἧς καὶ τὰ σώματα κακούμενοι καὶ τὰς ψυχὰς, παντάπασιν ἠγριώθησαν πρὸς τὸν Περικλέα, καὶ καθάπερ πρὸς ἰατρὸν ἢ παλέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες, ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν· ἀναπεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὡς τὴν μὲν νόσον ἡ τοῦ χωρίου πλήθους εἰς τὸ ἄστυ συμφόρησις ἐργάζεται, θέρους ὥρᾳ πολλῶν ὁμοῦ χύδην ἐν οἰκήμασι μικροῖς καὶ σκηνώμασι πνιγηροῖς ἠναγκασμένων διαιτᾶσθαι διαίταν οἰκαρὸν καὶ ἀργὸν ἀντὶ καθαρᾶς καὶ ἀναπεπταμένης τῆς πρότερον. τούτου δ' αἴτιος ὁ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον εἰς τὰ τείχη καταχεάμενος, καὶ πρὸς οὐδὲν ἀνθρώποις τοσούτοις χρώμενος, ἀλλ' ἐῶν ὥσπερ βοσκήματα καθειργμένους, ἀναπίμπλασθαι

πλασθαι φθορᾶς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν μηδ' ἀναψυχὴν ἐκπορίζων.

λς'. Ταῦτα βουλόμενος ἰᾶσθαι, καί τι παραλυπεῖν τοὺς πολεμίους, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναῦς ἐπλήρου, καὶ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὁπλίτας καὶ ἱππέας ἀναβιβασάμενος, ἔμελλεν ἀνάγεσθαι, μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πολίταις, καὶ φόβον οὐκ ἐλάττω τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τοσαύτης ἰσχύος παρασχών. ἤδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν, καὶ τοῦ Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τριήρη, τὸν μὲν ἥλιον ἐκλιπεῖν συνέβη, καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας, ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. ὁρῶν οὖν ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διπορημένον, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῆς ὄψεως αὐτοῦ, καὶ παρακαλύψας, ἠρώτησε μή τι δεινὸν, ἢ δεινοῦ τινος οἴεται σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔφη, Τί οὖν, εἶπεν, ἐκεῖνο τούτου διαφέρει, πλὴν ὅτι μεῖζόν τι τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ ποιῆσαν τὴν ἔκλειψιν; ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς λέγεται τῶν φιλοσόφων. ἐκπλεύσας δ' οὖν ὁ Περικλῆς, οὔτ' ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δρᾶσαι· πολιορκήσας τε τὴν ἱερὰν Ἐπίδαυρον, ἐλπίδα παρασχοῦσαν ὡς ἁλωσομένην, ἀπέτυχε διὰ τὴν νόσον. ἐπιγενομένη γὰρ οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁπωσοῦν τῇ στρατιᾷ συμμίξαντας προσδιέφθειρεν. ἐκ τούτου χαλεπῶς διακειμένους

κειμένης τοὺς Ἀθηναίους πρὸς αὐτὸν, ἐπειρᾶτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαῤῥύνειν. οὐ μὴν ἔλυσε τὴν ὀργὴν, οὐδὲ μελέπεισε πρότερον, ἢ τὰς ψήφους λαβόντας ἐπ' αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ γενομένης κυρίους, ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν, καὶ ζημιῶσαι χρήμασιν. ὧν ἀριθμὸν οἱ τὸν ἐλάχιστον, πεντεκαίδεκα τάλαντα, πεντήκοντα δὲ, οἱ τὸν πλεῖστον γράψαντες. ἐπεγράφη δὲ τῇ δίκῃ καλήγορος, ὡς μὲν Ἰδομενεὺς λέγει, Κλέων· ὡς δὲ Θεόφραστος, Σιμμίας. ὁ δὲ Πολιτικὸς Ἡρακλείδης Λακραλίδαν εἶρηκε.

λζ'. Τὰ μὲν οὖν δημόσια ταχέως ἔμελλε παύσασθαι, καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἅμα πληγῇ τὸν θυμὸν ἀφεικότων τῶν πολλῶν· τὰ δ' οἰκεῖα μοχθηρῶς εἶχεν αὐτῷ καλά τε τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγους ἀποβαλόντι τῶν ἐπιφανεστάτων, καὶ στάσει διαλελαγμένων πρόῤῥωθεν, ὁ γὰρ πρεσβύταλος αὐτοῦ τῶν γνησίων υἱῶν, Ξάνθιππος, φύσει τε δαπανηρὸς ὢν, καὶ γυναικὶ νέᾳ καὶ πολυτελεῖ συνοικῶν, Ἰσάνδρου θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλύκου, χαλεπῶς ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν, γλίσχρα καὶ καλὰ μικρὸν αὐτῷ χορηγοῦντος. πέμψας οὖν πρός τινα τῶν φίλων, ἔλαβεν ἀργύριον, ὡς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. ἐκεῖνος δ' ὕστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην αὐτῷ προσέλαχε· τὸ δὲ μειράκιον ὁ Ξάνθιππος ἐπὶ τούτῳ χαλεπῶς διαφερθεὶς ἐλοιδόρει τὸν

τὸν παλέρα, πρῶτον μὲν ἐκφέρων ἐπὶ γέλωι τὰς οἴκοι διαιριβὰς αὐτοῦ, καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐποίει μελὰ τῶν σοφιςῶν. πενλάθλε γὰρ ἵππον ἀκονλίῳ παλάξανλος Ἐπιλιμίε τοῦ Φαρσαλίε ἀκεσίως, καὶ κλείνανλος, ἡμέραν ὅλην ἀναλῶσαι μελὰ Πρωλαγόρε διαποροῦνλα πότερον τὸ ἀκόνλιον, ἢ τὸν βαλόνλα, ἢ τοὺς ἀγωνοθέτας καλὰ τὸν ὀρθόταλον λόγον αἰτίες χρὴ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὴν περὶ τῆς γυναικὸς διαβολὴν ὑπὸ τοῦ Ξανθίππε φησὶν ὁ Στησίμβρολος εἰς τοὺς πολλοὺς διασπαρῆναι, καὶ ὅλως ἀνήκεςον ἄχρι τῆς τελευλῆς τῷ νεανίσκῳ πρὸς τὸν παλέρα παραμεῖναι τὴν διαφοράν. ἀπέθανε γὰρ ὁ Ξάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας. ἀπέβαλε δὲ κὴ τὴν ἀδελφὴν ὁ Περικλῆς τότε, κὴ τῶν κηδες̃ῶν καὶ φίλων τοὺς πλείςες καὶ χρησιμωτάτους πρὸς τὴν πολιλείαν. οὐ μὴν ἀπεῖπεν, οὐδὲ πρᾴδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν· ἀλλ' οὐδὲ κλαίων, οὐδὲ κηδεύων, οὐδὲ πρὸς τάφῳ τινὸς ὤφθη τῶν ἀναγκαίων, πρίν γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ τῶν γνησίων ἀποβαλεῖν Πάραλον. ἐπὶ τούτῳ δὲ καμφθεὶς, ἐπειρᾶτο μὲν ἐγκαρλερεῖν τῷ ἤθει καὶ διαφυλάτλειν τὸ μεγαλόψυχον· ἐπιφέρων δὲ τῷ νεκρῷ ςέφανον, ἡτλήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν, ὥςε κλαυθμόν τε

ῥῆξαι, καὶ πλῆθος ἐκχέαι δακρύων, οὐδέποτε τοιοῦτον οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποιηκώς.

λή. Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων στρατηγῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ῥητόρων, ὡς οὐδεὶς βάρος ἔχων ἰσόρροπον, οὐδ' ἀξίωμα πρὸς τοσαύτην ἐχέγγυον ἡγεμονίαν ἐφαίνετο, προθύσης δ' ἐκεῖνον καὶ καλούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατήγιον, ἀθυμῶν καὶ κείμενος οἴκοι διὰ τὸ πένθος, ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπείσθη φίλων προελθεῖν. ἀπολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην τὴν πρὸς αὐτὸν, ὑποδεξάμενος αὖθις τὰ πράγματα, καὶ στρατηγὸς αἱρεθεὶς εἰσηγήσατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον, ὃν αὐτὸς εἰσενηνόχει πρότερον· ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημίᾳ διαδοχῆς, τὸν οἶκον ἐκλίποι τὄνομα καὶ τὸ γένος. εἶχε δ' οὕτω τὰ περὶ τὸν νόμον· ἀκμάζων ὁ Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸ πάνυ πολλῶν χρόνων, καὶ παῖδας ἔχων, ὥσπερ εἴρηται, γνησίους, νόμον ἔγραψε, μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας. ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων δωρεὰς τῷ δήμῳ πέμψαντος τετρακισμυρίους πυρῶν μεδίμνους, ἔδει διανέμεσθαι τοὺς πολίτας, πολλαὶ μὲν ἀνεφύοντο δίκαι τοῖς νοθοῖς ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου, τέως διαλανθάνουσαι καὶ παροργώμεναι, πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντήμασι περιέπιπτον. ἐπράθησαν οὖν ὀλίγῳ πεντακισ-

τακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι, μύριοι καὶ τετρακισχίλιοι καὶ τεσσαράκοντα τὸ πλῆθος ἐξητάσθησαν. ὄντος οὖν δεινοῦ τὸν καταὶ τοσοῦτον ἰσχύσαντα τὸν νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν διαλυθῆναι τοῦ γράψαντος, ἡ παροῦσα δυσυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον ὡς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς μεγαλαυχίας ἐκείνης, ἐπέκλασε τοὺς Ἀθηναίους· καὶ δόξαντες αὐτὸν νεμεσητά τε παθεῖν, ἀνθρωπίνως τε δεῖσθαι, συνεχώρησαν ἀποτράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας, ὄνομα θέμενον τὸ αὐτοῦ. καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργινούσαις καταναυμαχήσαντα Πελοποννησίους ἀπέκτειναν ὁ δῆμος μετὰ τῶν συστρατηγῶν.

λθ'. Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς λαβέσθαι λαβὴν οὐκ ὀξεῖαν, ὥσπερ ἄλλων, οὐδὲ σύντονον, ἀλλ' ἀβληχρᾷ τινι νόσῳ καὶ μήκος ἐν ποικίλαις ἐχούσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένην τὸ σῶμα σχολαίως, καὶ ὑπερείπουσαν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. ὁ γοῦν Θεόφραστος ἐν τοῖς ἠθικοῖς διαπορήσας εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἤθη, καὶ κινούμενα τοῖς τῶν σωμάτων πάθεσιν ἐξίσταται τῆς ἀρετῆς, ἱστόρηκεν ὅτι νοσῶν ὁ Περικλῆς ἐπισκοπουμένῳ τινὶ τῶν φίλων δείξειε περίαπτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τρα-

τραχήλῳ περιηρτημένον, ὡς σφόδρα κακῶς ἔχων ὁπότε καὶ ταύτην ὑπομένοι τὴν ἀβελτηρίαν. ἤδη δὲ πρὸς τῷ τελευτᾶν ὅλος αὐτοῦ, περικαθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι, καὶ τῶν φίλων οἱ περιόντες, λόγον ἐποιοῦντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο, καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἃ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως. ταῦτα, ὡς οὐκέτι συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένην τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ πᾶσιν ἐτύγχανε τὸν νοῦν προσεσχηκώς, καὶ φθεγξάμενος εἰς μέσον, ἔφη θαυμάζειν ὅτι ταῦτα μὲν ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν, ἃ καὶ πρὸς τύχην ἐστὶ κοινά, καὶ γέγονεν ἤδη πολλοῖς στρατηγοῖς· τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον, οὐ λέγουσιν. Οὐδεὶς γάρ, ἔφη, δι' ἐμὲ τῶν ὅλων Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον περιεβάλετο.

μ'. Θαυμαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον τῆς ἐπιεικείας καὶ πραότητος, ἣν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλαις ἀπεχθείαις διεφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὑτοῦ καλῶν ἡγεῖτο βέλτιστον εἶναι τὸ μήτε φθόνῳ, μήτε θυμῷ χαρίσασθαι μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως, μηδὲ χρήσασθαί τινι τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστῳ. καί μ' ἔοικεν ἡ μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσωνυμίαν

ωνυμίαν ἐν τοῦτο ποιεῖν ἀνεπίφθονον καὶ πρέπουσαν ὅλως, εὐμενὲς ἦθος, καὶ βίος ἐν ἐξουσίᾳ καθαρὸς καὶ ἀμίαντος, Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι. καθάπερ τὸ τῶν Θεῶν γένος ἀξιοῦμεν, αἴτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναίτιον δὲ κακῶν πεφυκὸς, ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῶν ὅλων. οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις δόξαις, ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν ποιήμασι, τὸν μὲν τόπον ἐν ᾧ τοὺς Θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλὲς ἕδος καὶ ἀσάλευτον καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμενον, ἀλλ' αἰθρίᾳ μαλακῇ καὶ φωτὶ καθαρῷ τὸν ἅπαντα χρόνον ὁμαλῶς περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τῷ μακαρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς μάλιστα πρεπούσης· αὐτοὺς δὲ τοὺς Θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὀργῆς, ἄλλων τε μεστοὺς παθῶν ἀποφαίνοντες, οὐδ' ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσι προσηκόντων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἑτέρας δόξει πραγματείας εἶναι. τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἴσθησιν καὶ σαφῆ πόθον Ἀθηναίοις ἐνειργάζετο τὰ πράγματα. καὶ γὰρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι τὴν δύναμιν ὡς ἀμαυροῦσαν αὐτοὺς, εὐθὺς ἐκποδὼν γενομένου, πειρώμενοι ῥητόρων καὶ δημαγωγῶν ἑτέρων, ἀνωμολόγουν τὸ μετριώτερον ἐν ὄγκῳ, καὶ σεμνότερον ἐν πραότητι μὴ φῦναι τρόπον. ἡ δ' ἐπίφθονος ἰσχὺς ἐκείνη, μοναρχία λεγομένη καὶ τυραννὶς πρότερον, ἐφάνη

τότε

τότε σωλήριον ἔρυμα τῆς πολιτείας γενομένη. τοσαύτη φθορὰ καὶ πλῆθος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἣν ἐκεῖνος ἀσθενῆ καὶ ταπεινὴν ποιῶν ἀπέκρυπτε, καὶ κατεκώλυεν ἀνήλεγον ἐξουσίαν γενέσθαι.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΦΑΒΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ.

α. ΤΟΙΟΥΤΟΥ δὲ τοῦ Περικλέους ἐν τοῖς ἀξίοις μνήμης γεγονότος, ὡς ωαρειλήφαμεν, ἐπὶ τὸν Φάβιον τὴν ἱςορίαν μεταγάγωμεν. νυμφῶν μιᾶς λέγουσιν, οἱ δὲ γυναικὸς ἐπιχωρίας Ἡρακλεῖ μιγείσης, ωερὶ τὸν Θύμβριν ωοταμὸν, γενέσθαι Φάβιον, ἄνδρα ωολὺ κὴ δόκιμον ἐν Ῥώμῃ τὸ Φαβίων γένος ἀπ' αὐτοῦ ωαρασχόντα. τινὲς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους τούτου, ωρώτους τῇ δι' ὀρυγμάτων χρησαμένους ἄγρᾳ, φοδίους ἰςορῶσιν ὀνομάζεσθαι τὸ ωαλαιόν. οὕτω γὰρ ἄχρι νῦν αἱ διορυγαὶ, φόσσαι, κὴ φόδερε τὸ σκάψαι καλεῖται. χρόνῳ δὲ τῶν δυοῖν φθόγγων μεταπεσόντων, Φάβιοι ωροσηγορεύθησαν. ωολλοὺς δὲ μεγάλους τῆς οἰκίας ἐξενεγκαμένης ἄνδρας, ἀπὸ Ῥυλάου τοῦ μεγίςου, κὴ διὰ

διὰ τοῦτο Μαξίμῳ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπονομασθέντος, τέταρτος ἦν Φάβιος Μάξιμος, περὶ οὗ τάδε γράφομεν. ἦν δ' αὐτῷ σωματικὸν μὲν παρωνύμιον, ὁ Βερύκωσσος· εἶχε γὰρ ἀκροχορδόνα μικρὰν ἐπάνω τοῦ χείλους ἐπιπεφυκυῖαν. ὁ δὲ Ὀυκούλας σημαίνει τὸ προβάτιον· ἐτέθη δὲ πρὸς τὴν πραότητα καὶ βαρύτητα τοῦ ἤθους ἔτι παιδὸς ὄντος. τὸ γὰρ ἡσύχιον αὐτοῦ καὶ σιωπηλὸν καὶ μελὰ πολλῆς εὐλαβείας τῶν παιδικῶν ἀπολαύοντος ἡδονῶν, βραδέως δὲ καὶ διαπόνως δεχόμενον τὰς μαθήσεις, εὔκολον δὲ πρὸς τοὺς συνήθεις καὶ καλήκοον, ἀβελτηρίας τινὸς καὶ νωθρότητος ὑπόνοιαν εἶχε παρὰ τοῖς ἐκτός· ὀλίγοι δ' ἦσαν οἱ τὸ δυσκίνητον ὑπὸ βάθους, καὶ τὸ μεγαλόψυχον καὶ λεοντῶδες ἐν τῇ φύσει καθορῶντες αὐτοῦ. ταχὺ δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐγειρόμενος, διεσήμαινε καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπάθειαν μὲν οὖσαν, τὴν δοκοῦσαν ἀπραγίαν, εὐβουλίαν δὲ, τὴν εὐλάβειαν· τὸ δὲ πρὸς μηδὲν ὀξὺ μηδ' εὐκίνητον, ἐν πᾶσι μόνιμον καὶ βέβαιον. ὁρῶν δὲ καὶ τῆς πολιτείας τὸ μέγεθος, καὶ τῶν πολέμων τὸ πλῆθος, ἥσκει τὸ μὲν σῶμα πρὸς τοὺς πολέμους, ὥσπερ ὅπλον σύμφυτον, τὸν δὲ λόγον, ὄργανον πειθοῦς πρὸς τὸν δῆμον, εὖ μάλα πρεπόντως τῷ βίῳ καλακεκοσμημένον. οὐ γὰρ ἐπῆν ὡραϊσμὸς, οὐδὲ κενὴ καὶ ἀγοραῖος χάρις, ἀλλὰ νοῦς ἴδιον καὶ περιτὸν ἐν γνω-

γνωμολογίαις σχῆμα καὶ βάθος ἔχων, ἃς μάλιστα ταῖς Θουκυδίδου προσεοικέναι λέγουσι. διασώζεται γὰρ αὐτοῦ λόγος, ὃν εἶπεν ἐν τῷ δήμῳ, τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μεθ' ὑπαλείαν ἀποθανόντος ἐγκώμιον.

β'. Πέντε δ' ὑπατειῶν ἃς ὑπάτευσεν, ἡ πρώτη τὸν ἀπὸ Λιγύων θρίαμβον ἔσχεν. ἡττηθέντες γὰρ ὑπ' αὐτοῦ μάχῃ, καὶ πολλοὺς ἀποβαλόντες, εἰς τὰς Ἄλπεις ἀνεφάλησαν, καὶ τὴν πρόσοικον ἐπαύσαντο τῆς Ἰταλίας λῃζόμενοι καὶ κακῶς ποιοῦντες. ἐπεὶ δὲ Ἀννίβας ἐμβαλὼν εἰς Ἰταλίαν, καὶ μάχῃ πρῶτον περὶ τὸν Τρεβίαν πόλεμον ἐπικρατήσας, αὐτὸς μὲν ἤλαυνε διὰ Τυρρηνίας, πορθῶν τὴν χώραν, ἔκπληξιν δὲ δεινὴν καὶ φόβον εἰς τὴν Ῥώμην ἐνέβαλε· σημεῖα δὲ τὰ μὲν, συνήθη Ῥωμαίοις, ἀπὸ κεραυνῶν, τὰ δ' ὅλως ἐξηλλαγμένα καὶ πολλὴν ἀτοπίαν ἔχοντα προσέπιπτε. θυρεούς τε γὰρ ἀφ' αὐτῶν ἅμαλι γενέσθαι διαβρόχους ἐλέχθη, καὶ θέρη ψαχύων περὶ Ἄντιον ἔναιμα κείρεσθαι, καὶ λίθους μὲν ἐκ τοῦ ἀέρος διαπύρους καὶ φλεγομένους φέρεσθαι, τοῦ δ' ὑπὲρ Φαλερίους οὐρανοῦ ῥαγῆναι δόξαντος, ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι πολλὰ γραμματεῖα, καὶ τούτων ἓν γεγραμμένον φανῆναι καλὰ λέξιν, ΑΡΗΣ ΤΑ ΕΑΥΤΟΥ ΟΠΛΑ ΣΑΛΕΥΕΙ. τὸν μὲν ὕπαλον Γάϊον Φλαμίνιον οὐδὲν ἤμβλυνε τούτων, ἄνδρα πρὸς τῷ

τῷ φύσει θυμοειδεῖ καὶ φιλοτίμῳ, μεγάλας ἐπαιρόμενον εὐτυχίας, ἃς πρόσθεν ηὐτύχησε παραλόγως, τῆς τε βυλῆς ἀποκαλούσης, καὶ τοῦ συνάρχοντος ἐνισαμένου, συμβαλὼν βίᾳ τοῖς Γαλάταις καὶ κρατήσας. Φάβιον δὲ τὰ μὲν σημεῖα, καίπερ ἀπτόμενα πολλῶν, ἧττον ὑπέθρατλε, διὰ τὴν ἀλογίαν. τὴν δὲ ὀλιγότητα τῶν πολεμίων καὶ τὴν ἀχρηματίαν συνθανόμενος, καρτερεῖν παρεκάλει τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μὴ μάχεσθαι πρὸς ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διὰ πολλῶν ἀγώνων ἠσκημένῃ στρατιᾷ χρώμενον· ἀλλὰ τοῖς συμμάχοις ἐπιπέμπειν τὰς βοηθείας, καὶ τὰς πόλεις διὰ χειρὸς ἔχοντας, αὐτὴν ἐᾶν περὶ αὑτὴν μαραίνεσθαι τὴν ἀκμὴν τοῦ Ἀννίβου, καθάπερ φλόγα λάμψασαν ἀπὸ μικρᾶς καὶ κούφης δυνάμεως.

γ'. Οὐ μὴν ἔπεισε τὸν Φλαμίνιον, ἀλλὰ φήσας οὐκ ἀνέξεσθαι προσιόντα τῇ Ῥώμῃ τὸν πόλεμον, οὐδ' ὥσπερ ὁ παλαιὸς Κάμιλλος, ἐν τῇ πόλει διαμαχεῖσθαι περὶ αὐτῆς, τὸν μὲν στρατὸν ἐξάγειν ἐκέλευσε τοὺς χιλιάρχους, αὐτὸς δ' ἐπὶ τὸν ἵππον ἁλλόμενος, ἐξ ὑδενὸς αἰτίου προδήλου παραλόγως ἐνδρόμου τοῦ ἵππου γενομένου καὶ πτυρέντος, ἐξέπεσε, καὶ καλενεχθεὶς ἐπὶ κεφαλὴν, ὅμως οὐδὲν ἔτρεψε τῆς γνώμης, ἀλλ' ὡς ὥρμησεν ἐξ ἀρχῆς ἀπαντῆσαι τῷ Ἀννίβᾳ, περὶ τὴν καλουμένην Θρασυνίαν λίμνην

τῆς

τῆς Τυῤῥηνίας παρελάξαλο. τῶν δὲ ϛραλιωλῶν συμβαλόνλων εἰς χεῖρας, ἅμα τῷ καιρῷ τῆς μάχης συνέπεσε σεισμὸς, ὑφ' οὗ καὶ πόλεις ἀνετράπησαν, καὶ ῥεύμαλα πολαμῶν ἐξ ἕδρας μελέϛη, καὶ χρημνῶν ὑπώρειαι περιερῥάγησαν. ἀλλὰ καίπερ οὕτω γενομένυ βιαίυ πάθους, οὐδεὶς τὸ παράπαν ἠσθελο τῶν μαχομένων. αὐτὸς μὲν ἦν ὁ Φλαμίνιος, πολλὰ καὶ τόλμης ἔργα καὶ ῥώμης ἐπιδεικνύμενος ἐξέπεσε, καὶ περὶ αὐτὸν οἱ κράτιϛοι· τῶν δ' ἄλλων τραπέντων πολὺς ἦν φόνος, καὶ πενταχισχίλιοι πρὸς μυρίοις καλεκόπησαν, καὶ ἑάλωσαν ἕτεροι τοσοῦτοι. τὸ δὲ Φλαμινίυ σῶμα φιλοτιμούμενος θάψαι καὶ κοσμῆσαι δι' ἀρετὴν ὁ Ἀννίβας, οὐχ εὗρεν ἐν τοῖς νεκροῖς, ἀλλ' ἠγνόει τὸ παράπαν ὅπως ἠφανίσθη. τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τῇ Τρεβίᾳ γενομένην ἧτταν οὔθ' ὁ γράψας ϛραληγὸς, οὔθ' ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος ἀπ' εὐθείας ἔφρασεν, ἀλλ' ἐψεύσαλο τὴν νίκην ἐπίδικον αὐτοῖς καὶ ἀμφίδοξον γενέσθαι. περὶ δὲ ταύτης ὡς πρῶτον ἤκυσεν ὁ ϛραληγὸς Πομπώνιος, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον, οὐ περιπλοκὰς, οὐδὲ παραγωγὰς, ἀλλ' ἄνλικρυς ἔφη προσελθών, Νενικήμεθα ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μεγάλῃ μάχῃ, καὶ διέφθαρλαι τὸ ϛραλόπεδον, καὶ Φλαμίνιος ὕπαλος ἀπόλωλεν. ἀλλὰ βυλεύεσθε περὶ σωληρίας αὐτῶν καὶ ἀσφαλείας. οὗτος μὲν οὖν ὥσπερ πνεῦμα τὸν λόγον ἐμβαλὼν εἰς πέ-

λαγος τοσοῦτος δῆμος, συνελάραξε τὴν πόλιν, οὐδ' ἐξάναι πρὸς τοσαύτην ἔκπληξιν οἱ λογισμοὶ καὶ διαμένειν ἐδύναντο. πάντες δ' εἰς μίαν γνώμην συνήχθησαν, ἀνυπευθύνου δεῖσθαι τὰ πράγματα μοναρχίας, ἣν δικτατωρίαν καλοῦσιν, καὶ τὸν μεταχειρισμένου ταύτην ἀθρύπτως καὶ ἀδεῶς ἀνδρός· εἶναι δὲ τοῦτον ἕνα Φάβιον Μάξιμον, ἰσόρροπον ἔχοντα τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἤθους, ἡλικίας τε καιρὸν τοῦτο γεγενημένον, ἐν ᾧ συνέσηκεν ἔτι πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς βουλεύματα τὸ σῶμα τῇ ῥώμῃ, καὶ συγκέκραται τῷ φρονίμῳ τὸ θαρραλέον.

δ'. Ὡς οὖν ταῦτ' ἔδοξεν, ἀποδειχθεὶς δικτάτωρ Φάβιος, καὶ ἀποδείξας αὐτὸς ἵππαρχον Λεύκιον Μινούκιον, πρῶτον μὲν ἠτήσατο τὴν σύγκλητον, ἵππῳ χρῆσθαι παρὰ τὰς γραλείας. οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλ' ἀπηγόρευτο καιρὸν δή τινα νόμον παλαιὸν, εἴτε τῆς ἀκμῆς τὸ πλεῖστον ἐν τῷ πεζῷ τιθεμένων, καὶ διὰ τοῦτο τὸν γραμματέα οἰομένων δεῖν παραμένειν τῇ φάλαγγι, καὶ μὴ προλείπειν· εἶθ' ὅτι τυραννικὸν εἰς ἅπαντα τἄλλα καὶ μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος ἐστὶν, ἔν γε τούτῳ βουλομένων τὸν δικτάτωρα τοῦ δήμου φαίνεσθαι δεόμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Φάβιος, εὐθὺς ἐνδείξασθαι θέλων τῆς ἀρχῆς τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον, ὡς μᾶλλον ὑπηκόοις χρῷτο καὶ πειθηνίοις τοῖς πολίταις, προῆλθε συνεγκάμενος

εἰς

εἰς ταὐτὸ ῥαβδούχους εἰκοσιτέσσαρας· καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων ἀπαλλάττοντος αὐτῷ, τὸν ὑπηρέτην πέμψας, ἐκέλευσε τοὺς ῥαβδούχους ἀπαλλάξαι, καὶ τὰ παράσημα τῆς ἀρχῆς ἀποθέμενον, ἰδιώτην ἀπαλλάττειν. μετὰ δὲ ταῦτα καλλίστην ἀρχόμενος ἐκ θεῶν ἀρχήν, καὶ διδάσκων τὸν δῆμον ὡς ὀλιγωρίᾳ καὶ περιφρονήσει τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τὸ δαιμόνιον, οὐ μοχθηρίᾳ τῶν ἀγωνισαμένων σφαλέντα, προὔτρεπε μὴ δεδιέναι τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοὺς ἐξευμενίζεσθαι καὶ τιμᾶν· οὐ δεισιδαιμονίαν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ θαρρύνων εὐσεβείᾳ τὴν ἀρετὴν, καὶ ταῖς παρὰ τῶν θεῶν ἐλπίσι τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβον ἀφαιρῶν καὶ παραμυθούμενος. ἐκινήθησαν δὲ τότε πολλαὶ καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ χρησίμων αὐτοῖς βίβλων, ἃς σιβυλλείους καλοῦσι· καὶ λέγεται συνδραμεῖν ἔνια τῶν ἀποκειμένων ἐν αὐταῖς λογίων πρὸς τὰς τύχας καὶ τὰς πράξεις ἐκείνας. καὶ τὸ μὲν γνωσθὲν οὐκ ἦν ἑτέρῳ πυθέσθαι. προσελθὼν δὲ ὁ δικτάτωρ εἰς τὸν ὄχλον, ἠύξατο τοῖς θεοῖς ἐνιαυτοῦ μὲν αἰγῶν καὶ συῶν καὶ προβάτων καὶ βοῶν ἐπιγονὴν, ὅσην Ἰταλίας ὅροι καὶ πεδία καὶ ποταμοὶ καὶ λειμῶνες εἰς ὥραν ἐσομένην θρέψουσι, καθαθύσειν ἅπαντα· θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔτι τριημορίῳ προσόντος. τοῦτο τὸ κεφάλαιόν ἐστιν, ὁκτὼ μυριάδες

δραχμῶν, καὶ δραχμαὶ τρισχίλιαι πενταχόσιαι ὀγδοήκοντα τρεῖς, καὶ δύο ὀβολοί. λόγον δὲ τῆς εἰς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀκριβείας καὶ διανομῆς χαλεπὸν ἐστιν εἰπεῖν· εἰ μή τις ἄρα βούλοιτο τῆς τριάδος ὑμνεῖν τὴν δύναμιν, ὅτι καὶ φύσει τέλειος, καὶ πρῶτος τῶν περιττῶν, ἀρχή τε πλήθους ἐν αὐτῷ, τάς τε πρώτας διαφορὰς, καὶ τὰ παντὸς ἀριθμοῦ στοιχεῖα μίξας καὶ συναρμόσας εἰς ταυτὸν ἀνείληφε.

ε'. Τῶν μὲν οὖν πολλῶν ὁ Φάβιος τὴν γνώμην ἀπαρτήσας πρὸς τὸ θεῖον, ἠδίω πρὸς τὸ μέλλον ἐποίησε. αὐτὸς δὲ πάσας θέμενος ἐν αὐτῷ τὰς τῆς νίκης ἐλπίδας, ὡς καὶ τοῦ Θεοῦ τὰς εὐπραξίας δι' ἀρετῆς καὶ φρονήσεως παραδιδόντος, τρέπεται πρὸς Ἀννίβαν, οὐχ ὡς διαμαχούμενος, ἀλλὰ χρόνῳ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ, καὶ χρήμασιν τὴν ἀπορίαν, καὶ πολυανθρωπίᾳ τὴν ὀλιγότητα τρίβειν καὶ ὑπαναλίσκειν βεβουλευμένος. ὅθεν ἀεὶ μετέωρος ἀπὸ τῆς ἵππου τῶν πολεμίων ἐν τόποις ὀρεινοῖς στρατοπεδεύων ἐπηωρεῖτο, καθημένου μὲν, ἡσυχάζων, κινουμένου δὲ, καθὰ τῶν ἄκρων κύκλῳ περιιὼν καὶ περιφαινόμενος ἐκ διαστήματος ὅσον ἀκοντὶ μὴ βιασθῆναι μάχεσθαι· καὶ φόβον ὡς μαχησόμενος τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τῆς μελλήσεως αὐτοῖς παρεῖχεν. οὕτω δὲ παραγαγὼν τὸν χρόνον, ὑπὸ πάντων καθεφρονεῖτο, καὶ κακῶς μὲν ἤκουεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, κομιδῇ δὲ τοῖς πολεμίοις

ἄτολμος

ἄτολμος ἐδόκει, καὶ τὸ μηδὲν εἶναι, πλὴν ἑνὸς Ἀννίβα. μόνος δ' ἐκεῖνος αὐτῷ τὴν δεινότητα καὶ τὸν τρόπον ᾧ πολεμεῖν ἐγνώκει συνιδών, καὶ διανοηθεὶς ὡς πάσῃ τέχνῃ καὶ βίᾳ κινητέος ἐστὶν εἰς μάχην ὁ ἀνὴρ, ἢ διαπέπρακται τὰ Καρχηδονίων, οἷς μέν εἰσι κρείττους ὅπλοις, χρήσασθαι μὴ δυναμένων, οἷς δὲ λείπονται, σώμασι καὶ χρήμασιν, ἐλαττουμένων καὶ δαπανωμένων εἰς τὸ μηδὲν, ἐπὶ πᾶσαν ἰδέαν στρατηγικῶν σοφισμάτων καὶ πλασμάτων τρεπόμενος, καὶ πειρώμενος, ὥσπερ δεινὸς ἀθλητὴς λαβὴν ζητῶν, προσέβαλλε καὶ διελάμπτε, καὶ μετῆγε πολλαχόσε τὸν Φάβιον, ἐκστῆσαι τῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας λογισμῶν βουλόμενος. τῷ δ' ἡ μὲν κρίσις πίστιν ἔχοντι τοῦ συμφέροντος, ἐν ἑαυτῇ βέβαιος εἰστήκει καὶ ἀμετάπτωτος· ἠνώχλει δ' αὐτὸν ὁ ἵππαρχος Μινούκιος, φιλομαχῶν ἀκαίρως καὶ θρασυνόμενος, καὶ δημαγωγῶν τὸ στράτευμα, μανικῆς φορᾶς καὶ κενῶν ἐλπίδων ὑπ' αὐτοῦ πεπληρωμένον· οἱ τὸν μὲν Φάβιον σκώπτοντες καὶ καταφρονοῦντες, Ἀννίβᾳ παιδαγωγὸν ἀπεκάλουν, τὸν δὲ Μινούκιον, καὶ μέγαν ἄνδρα, καὶ τῆς Ῥώμης ἄξιον ἡγοῦντο στρατηγόν. ὁ δὲ μᾶλλον εἰς φρόνημα καὶ θράσος ἀνειμένος, ἐχλεύαζε μὲν τὰς ἐπὶ τῶν ἄκρων στρατοπεδείας, ὡς καλὰ θέατρα τοῦ διαπράτορος ἀεὶ παρασκευαζομένου θεωρήσουσι πορθουμένην καὶ φλεγομένην τὴν Ἰταλίαν. ἠρώτα δὲ τοὺς φίλους

τῦ Φαβίυ, πότερον εἰς τὸν ὑρανὸν ἄρας ἀναφέρει τὸν ςραλὸν, ὡς τῆς γῆς ἀπελπωκὼς, ἢ νέφη καὶ ὁμίχλας πεοβαλλόμενος, ἀποδιδράσκει τοὺς πολεμίυς. ταῦτα τῶν φίλων πρὸς τὸν Φάβιον ἀπαγγελλόντων, καὶ τὴν ἀδοξίαν τῷ κινδύνῳ λῦσαι παραινούντων, Οὕτω μέν τ' ἄν, ἔφη, δειλότερος ἢ νῦν εἶναι δοκῶ γενοίμην, εἰ σκώμματα, καὶ λοιδορίας φοβηθείς, ἐκπέσοιμι τῶν ἐμαυτῦ λογισμῶν. καίτοι τὸ μὲν ὑπὲρ πατρίδος, οὐκ αἰσχρὸν δέος· ἡ δὲ πρὸς δόξαν ἀνθρώπων, καὶ διαβολὰς καὶ φόγυς ἔκπληξις, οὐκ ἀξίυ τηλικαύτης ἀρχῆς ἀνδρὸς, ἀλλὰ δυλεύοντος ὧν κρατεῖν αὐτὸν καὶ δεσπόζειν κακῶς φρονούντων πρασήκει.

ς'. Μετὰ ταῦτα γίνεται διαπαρρία τοῦ Ἀννίβυ. βυλόμενος γὰρ ἀποσπάσαι τῦ Φαβίυ πόρρωτέρω τὸ ςράτευμα, καὶ πεδίων ἐπιλαβέσθαι προνομὰς ἐχόντων, ἐκέλευσε τοὺς ὁδηγοὺς μετὰ δεῖπνον εὐθὺς ἡγεῖσθαι πρὸς τὸ Κασινάτον. οἱ δὲ τῆς φωνῆς διὰ βαρβαρισμὸν ὐκ ἐξακούσαντες ἀκριβῶς, ἐμβάλλυσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν φέροντες εἰς τὰ καταλήγοντα τῆς Καμπανίας εἰς πόλιν Κασιλίνον, ἣν τέμνει διὰ μέσης ῥέων ὁ Λοθρόνος πόταμος ὃν Οὐατρανον οἱ Ῥωμαῖοι καλῦσιν. ἔςι δ' ἡ χώρα, τὰ μὲν ἄλλα περιςεφὴς ὄρεσιν, αὐλὼν δ' ἀναπέπταται πρὸς τὴν θάλατταν, ἔνθα τὰ ἕλη καταδίδωσι τοῦ ποταμοῦ περιχεομένυ, καὶ θῖνας ἄμμυ βαθείας ἔχει, καὶ τελευτᾷ πρὸς αἰγιαλὸν

αἰγιαλὸν κυμαλώδη καὶ δύσορμον. ἐνταῦθα καταβαίνοντος τοῦ Ἀννίβου, περιελθὼν ἐμπειρίᾳ τῶν ὁδῶν ὁ Φάβιος, τὴν μὲν διέξοδον, ὁπλίτας τετρακισχιλίους ἐπισήσας, ἐνέφραξε· τὸν δ' ἄλλον στρατὸν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἄκρων ἐν καλῷ καθίσας, διὰ τῶν ἐλαφροτάτων καὶ προχειροτάτων ἐνέβαλε τοῖς ἐσχάτοις τῶν πολεμίων, καὶ συνετάραξεν ἅπαν τὸ στράτευμα· διέφθειρε δὲ περὶ ὀκτακοσίους. ἐκ τούτου βουλόμενος Ἀννίβας ἀπαγαγεῖν τὸ στράτευμα, καὶ τὴν διαμαρτίαν τοῦ τόπου νοήσας καὶ τὸν κίνδυνον, ἀνεσαύρωσε μὲν τοὺς ὁδηγούς, ἐκβιάζεσθαι δὲ τοὺς πολεμίους καὶ προμάχεσθαι τῶν ὑπερβολῶν ἐστρατεῖς ὅλας ἀπεγύμνωσε. δυσθύμως δὲ καὶ περιφόβως διακειμένων ἁπάντων, καὶ περιεσάναι σφᾶς πάντοθεν ἀφύκτους ἡγουμένων ἀπορίας, ἔγνω δολῷ ἀπάτῃ τοὺς πολεμίους. ἦν δὲ τοιόνδε· βοῦς ὅσον δισχιλίας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐκέλευσε συλλαβόντας, ἀναδῆσαι δᾷδας πρὸς ἕκαστον κέρας, ἢ λύγων ἢ φρυγάνων αὖων φάκελον· εἶτα νυκτὸς ὅταν ἄρξῃ σημεῖον, ἀνάψαντας ἐλαύνειν ἐπὶ τὰς ὑπερβολάς, παρὰ τὰ στενὰ καὶ τὰς φυλακὰς τῶν πολεμίων. ἅμα δὲ ταῦτα παρεσκεύαζον οἷς προσέταξε, καὶ τὸν ἄλλον αὐτὸς ἀναστήσας στρατὸν ἤδη σκότους ὄντος, ἦγε σχολαίως. αἱ δὲ βόες ἄχρι μὲν τὸ πῦρ ὀλίγον ἦν, καὶ περιέκαιε τὴν ὕλην, ἀτρέμα

ωροσεχώρων ἐλαυνόμενοι ωρὸς τὴν ὑπώρειαν· καὶ δαῦμα τοῖς καθορῶσιν νομεῦσιν ἀπὸ τῶν ἄκρων καὶ βυκόλοις ἦσαν αἱ φλόγες ἄκροις ἐπιλάμπουσαι τοῖς κέρασιν, ὡς ςραλοπέδῳ καθ' ἕνα κόσμον ὑπὸ λαμπάδων ωολλῶν βαδίζοντος. ἐπεὶ δὲ ωυρούμενον τὸ κέρας ἄχρι ῥίζης διέδωκε τῇ σαρκὶ τὴν αἴσθησιν, καὶ ωρὸς τὸν ωόνον διαφέρουσαι καὶ τινάσσουσαι τὰς κεφαλὰς ἀνεπίμπλαντο ωολλῆς ἐπ' ἀλλήλων φλογὸς, οὐκ ἐνέμειναν τῇ τάξει τῆς ωορείας, ἀλλ' ἔκφοβοι καὶ ωεριαλγεῖς οὖσαι, δρόμῳ καλὰ τῶν ὀρῶν ἐφέροντο, λαμπόμεναι μὲν οὐρὰς ἄκρας καὶ μέτωπα, ωολλὴν δὲ τῆς ὕλης δι' ἧς ἔφευγον ἀνάπλεουσαι. δεινὸν οὖν ἦν θέαμα τοῖς ωαραφυλάττουσι τὰς ὑπερβολὰς Ῥωμαίοις. καὶ γὰρ αἱ φλόγες ἐῴκεσαν ὑπ' ἀνθρώπων θεόντων διαφερομέναις λαμπάσι· καὶ θόρυβος ἦν ἐν αὐτοῖς ωολὺς καὶ φόβος, ἀλλαχόθεν ἄλλους ἐπιφέρεσθαι τῶν ωολεμίων σφίσι, καὶ κυκλοῦσθαι ωανταχόθεν ἡγεμένων. διὸ μένειν οὐκ ἐτόλμων, ἀλλὰ ωρὸς τὸ μεῖζον ἀνεχώρουν ςραλόπεδον, ωροέμενοι τὰ ςενά. καὶ καλὰ τοῦτο δὲ καιροῦ ωροσμίξαντες οἱ φιλοὶ τοῦ Ἀννίβου, τὰς ὑπερβολὰς καλέσχον· ἡ δ' ἄλλη δύναμις ἤδη ωροσέβαινεν ἀδεῶς, ωολλὴν καὶ βαρεῖαν ἐφελκομένη λείαν.

ζ'. Τῷ δὲ Φαβίῳ συνέβη μὲν ἔτι νυκτὸς αἰσθέσθαι τὸν δόλον· φεύγουσαι γὰρ ἔνιαι τῶν βοῶν σποράδες ἦκον αὐτῷ εἰς χεῖρας· ἐνέδρας δὲ δεδιὼς σκολαίους,

σκολαίως, ἀτρέμα τὴν δύναμιν ἐν τοῖς ὅπλοις εἶχεν. ὡς δ' ἦν ἡμέρα, διώκων ἐξήπλελο τῶν ἐσχάτων, καὶ συμπλοκαὶ περὶ τὰς δυσχωρίας ἐγίνονλο, καὶ θόρυβος ἦν πολὺς, ἕως παρ' Ἀννίβᾳ τῶν ὀρειβαλεῖν δεινῶν Ἰβήρων ἄνδρες ἐλαφροὶ καὶ ποδώκεις, πεμφθέντες ἀπὸ τοῦ στόματος, εἰς βαρεῖς ὁπλίτας τοὺς Ῥωμαίως ἐνέβαλον, καὶ διαφθείραντες οὐκ ὀλίγως, ἀπέστρεψαν τὸν Φάβιον. τότε δὴ μάλιστα κακῶς ἀκοῦσαι καὶ ταραφρονηθῆναι συνέβη τὸν Φάβιον. τῆς γὰρ ἐν τοῖς ὅπλοις τόλμης ὑφιέμενος, ὡς γνώμῃ καὶ προνοίᾳ καταπολεμήσων τὸν Ἀννίβαν, αὐτὸς ἡττημένος τούτοις καὶ καταστραληγημένος ἐφαίνετο. βαλόμενος δὲ μᾶλλον ἐκκαῦσαι τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν τῶν Ῥωμαίων ὁ Ἀννίβας, ὡς ἦλθεν ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ, τὰ μὲν ἄλλα πάντα καίειν καὶ διαφθείρειν ἐκέλευσεν, ἐκείνων δ' ἀπεῖπεν ἅπτεσθαι μόνων, καὶ παρακαλέσησε φυλακὴν οὐδὲν ἐῶσαν ἀδικεῖν οὐδὲ λαμβάνειν ἐκεῖθεν. ταῦτα προσδιέβαλλεν εἰς Ῥώμην ἀναγγελθέντα· καὶ πολλὰ μὲν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὄχλον οἱ δήμαρχοι καλεβόων, ἐπάγοντος μάλιστα Μεταιτίου καὶ παροξύνοντος, ὃ καὶ τὴν πρὸς Φάβιον ἔχθραν, ἀλλ' οἰκεῖος ὢν Μινυκίου τοῦ ἱππάρχου, τιμὴν ὤφελο καὶ δόξαν ἐκείνῳ φέρειν τὰς τούτου διαβολάς. ἐγεγόνει δὲ καὶ τῇ βουλῇ δι' ὀργῆς, οὐχ ἥκιστα μεμφομένη τὰς περὶ τῶν αἰχμαλώτων πρὸς Ἀννίβαν ὁμολογίας. ὡμολο-

ὡμολογήκει γὰρ αὐτῷ, ἄνδρα μὲν ἀνδρὶ λύεσθαι τῶν ἁλισκομένων, εἰ δὲ πλείους οἱ ἕτεροι γένοιντο, διδόναι δραχμὰς ὑπὲρ ἑκάστου τῶν νομιζομένων πεντήκοντα καὶ διακοσίας. ὡς οὖν γενομένης τῆς κατ' ἄνδρα διαμείψεως, εὑρέθησαν ὑπόλοιποι Ῥωμαίων παρ' Ἀννίβᾳ τεσσαράκοντα καὶ διακόσιοι, τούτων ἡ σύγκλητος ἔγνω τὰ λύτρα μὴ πέμπειν· καὶ προσηλιᾶτο τὸν Φάβιον ὡς ὑπερπόντως, οὔτε λυσιτελῶς ἄνδρας ὑπὸ δειλίας πολεμίων ἄγραν γενομένους, ἀνακομιζόμενον. ταῦτ' ἀκούσας ὁ Φάβιος, τὴν μὲν ὀργὴν ἔφερε πράως τῶν πολιτῶν, χρήματα δ' οὐκ ἔχων, διαφεύσασθαι δὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ προέσθαι τοὺς πολίτας οὐκ ὑπομένων, ἔπεμψε τὸν υἱὸν εἰς Ῥώμην, κελεύσας ἀποδόσθαι τοὺς ἀγροὺς, καὶ τὸ ἀργύριον εὐθὺς ὡς αὐτὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον κομίζειν. ἀποδομένου δὲ τοῦ νεανίσκου τὰ χωρία, καὶ ταχέως ἐπανελθόντος, ἀπέπεμψε τὰ λύτρα τῷ Ἀννίβᾳ, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλαβε· καὶ πολλῶν ἀποδόντων ὕστερον, παρ' οὐδενὸς ἔλαβεν, ἀλλ' ἀφῆκε πᾶσι.

ἡ. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶν ἱερέων καλούντων αὐτὸν εἰς Ῥώμην ἐπί τινας θυσίας, παρέδωκε τῷ Μινυκίῳ τὴν δύναμιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ μάχεσθαι μηδὲ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις, ὁμόνον ὡς αὐτοκράτωρ διαγορεύσας, ἀλλὰ καὶ παραινέσεις καὶ δεήσεις πολλὰς αὐτοῦ ποιησάμενος.

μενος. ὧν ἐκεῖνος ἐλάχιστα φρονίσας, εὐθὺς ἐνέκειτο τοῖς πολεμίοις· καί πολε παραφυλάξας τὸν Ἀννίβαν τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἐπὶ σιτολογίας ἀφεικότα, καὶ προσβαλών, τῶν ὑπολειπομένων καὶ ἐρρᾴθυμηκότων ἐπέθετο τῷ χάρακι, καὶ διέφθειρεν οὐκ ὀλίγους· καὶ φόβον περιέστησε πᾶσιν ὡς πολιορκησομένοις ὑπ' αὐτοῦ. καὶ συλλεγομένης αὖθις εἰς τὸ στρατόπεδον τῷ Ἀννίβᾳ τῆς δυνάμεως, ἀσφαλῶς ἀνεχώρησεν, αὐτόν τε μεγαλαυχίας ἀμέτρου, καὶ θράσους τὸ στρατιωτικὸν ἐμπεπληκώς. ταχὺ δὲ τοῦ ἔργου λόγος μείζων διεφοίτησεν εἰς Ῥώμην· καὶ Φάβιος μὲν ἀκούσας, ἔφη μᾶλλον τοῦ Μινουκίου φοβεῖσθαι τὴν εὐτυχίαν. ὁ δὲ δῆμος ἥρπο, καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς ἀγορὰν συνέτρεχε· καὶ Μετίλιος ὁ δήμαρχος ἐπὶ τοῦ βήματος καταστὰς ἐδημηγόρει, μεγαλύνων τὸν Μινούκιον, τοῦ δὲ Φαβίου καταγελῶν ὡς μαλακίαν, ὡδ' ἀνανδρίαν, ἀλλ' ἤδη προδοσίαν. συναυξώμενος ἅμα καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τοὺς δυναμωτάτους καὶ πρώτους ἐπαγαγέσθαι τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς, ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, τήν τε πόλιν ἐμβαλεῖν εὐθὺς εἰς μοναρχίαν ἀνυπεύθυνον· ἢ διαρρήξασα τὰς πράξεις, ἵδρυσιν Ἀννίβᾳ παρέξει καὶ χρόνῳ αὖθις ἐκ Λιβύης ἑτέραν δύναμιν προσγενέσθαι, ὡς κραταιοῦντι τῆς Ἰταλίας.

θ'. Ἐπεὶ δ' ὁ Φάβιος προσελθὼν ἀπολογεῖσθαι μὲν οὐδὲν ἐμέλλησε πρὸς τὸν δήμαρχον, ἔφη

ἔφη δὲ τάχιστα τὰς θυσίας καὶ τὰς ἱερουργίας γενέσθαι, ὥστ' ἐπὶ τὸ στράτευμα βαδιεῖσθαι τῷ Μινουκίῳ δίκην ἐπιθήσων, ὅτι κωλύσαντος αὐτοῦ τοῖς πολεμίοις συνέβαλε, θόρυβος διῆξε τὸ δήμου πολὺς, ὡς κινδυνεύσαντος τοῦ Μινουκίου. καὶ γὰρ εἶρξαι τῷ δικτάτωρι καὶ θαναλῶσαι πρὸ δίκης ἔξεστι. καὶ τοῦ Φαβίου τὸν θυμὸν ἐκ πολλῆς πραότητος κεκινημένον, ὀργίλον βαρὺν εἶναι καὶ δυσπαραίτητον. ὅθεν οἱ μὲν ἄλλοι καταδείσαντες ἡσυχίαν ἦγον· ὁ δὲ Μέτιλλιος, ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς δημαρχίας ἄδειαν (μόνη γὰρ αὕτη δικτάτωρος αἱρεθέντος ἡ ἀρχὴ τὸ κράτος οὐκ ἀπόλλυσιν, ἀλλὰ μένει, τῶν ἄλλων καταλυθεισῶν) ἐνέκειτο τῷ δήμῳ πολὺς, μὴ προέσθαι δεόμενος τὸν Μινούκιον, μηδ' ἐάσαι παθεῖν ἃ Μάλιος Τυρκυάτος ἔδρασε τὸν υἱὸν, ἀριστεύσαντος καὶ στεφανωθέντος ἀποκόψας πελέκει τὸν τράχηλον· ἀφελέσθαι δὲ τοῦ Φαβίου τὴν τυραννίδα, καὶ τῷ δυναμένῳ καὶ βουλομένῳ σώζειν ἐπιτρέψαι τὰ πράγματα. τοιούτοις λόγοις κινηθέντες οἱ ἄνθρωποι, τὸν μὲν Φάβιον οὐκ ἐτόλμησαν ἀναγκάσαι καταθέσθαι τὴν μοναρχίαν, καίπερ ἀδοξοῦντα, τὸν δὲ Μινούκιον ἐψηφίσαντο, τῆς στρατηγίας ὁμότιμον ὄντα, διέπειν τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας τῷ δικτάτωρι· πρᾶγμα μὴ πρότερον ἐν Ῥώμῃ γεγονὸς, ὀλίγῳ δ' ὕστερον αὖθις γενόμενον, μετὰ τὴν ἐν Κάνναις ἀτυχίαν. καὶ γὰρ

γὰρ τότ' ἐπὶ τῶν στρατοπέδων Μάρκος ἦν Ἰούνιος δικτάτωρ, καὶ καλὰ πόλιν τὸ βουλευτικὸν ἀναπληρῶσαι δεῆσαν, ἅτε δὴ πολλῶν ἐν τῇ μάχῃ συγκλητικῶν ἀπολωλότων, ἕτερον εἵλοντο δικτάτωρα, Φάβιον Βουλεῶνα. πολὺν οὗτος μὲν, ἐπεὶ προῆλθε, καὶ ἐλέξε τοὺς ἄνδρας καὶ συνεπλήρωσε τὴν βουλὴν, αὐθημερὸν ἀφεὶς τοὺς ῥαβδούχους, καὶ διαφυγὼν τοὺς προάγοντας, εἰς τὸν ὄχλον ἐμβαλὼν καὶ καταμίξας ἑαυτὸν, ἤδη τι τῶν ἑαυτοῦ διοικῶν καὶ πραγματευόμενος, ὥσπερ ἰδιώτης ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀνεστρέφετο.

ί. Τὸν δὲ Μινούκιον ἐπὶ τὰς αὐτὰς τῷ δικτάτωρι πράξεις ἀποδείξαντες, ὤοντο κεκολάσθαι καὶ γεγονέναι ταπεινὸν πανταπασιν ἐκεῖνον, καὶ ὀρθῶς σχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός. οὐ γὰρ αὐτοῦ συμφορὰν ἡγεῖτο τὴν ἐκείνων ἄγνοιαν, ἀλλ' ὥσπερ Διογένης ὁ σοφὸς, εἰπόντος τινὸς πρὸς αὐτὸν, οἵτοί σε καταγελῶσιν, ἀλλ' ἐγὼ, εἶπεν, οὐ καταγελῶμαι· μόνος ἡγούμενος καταγελᾶσθαι τοὺς ἐνδιδόντας, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα διαταρτομένους· οὕτω Φάβιος ἔφερεν ἀπαθῶς καὶ ῥαδίως, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, τὰ γινόμενα, συμβαλλόμενος ἀπόδειξιν τῶν φιλοσόφων τοῖς ἀξιοῦσι μήτε ὑβρίζεσθαι μήτε ἀτιμοῦσθαι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ σπουδαῖον. ἠνία δ' αὐτὸν ἡ τῶν πολλῶν ἀβουλία διὰ τὰ κοινὰ, δεδωκότων ἀφορμὰς ἀνδρὸς οὐχ ὑγιαινού-

σῃ

σῃ φιλοτιμίᾳ πρὸς τὸν πόλεμον. καὶ δεδοικὼς μὴ πανλάπασιν ἐκμανεὶς ὑπὸ κενῆς δόξης καὶ ὄγκου, φθάσῃ τι κακὸν ἀπεργασάμενος, λαθὼν ἅπανλας ἐξῆλθε· καὶ παραγενόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ καλαλαβὼν τὸν Μινούκιον οὐκέτι καθεκλὸν, ἀλλὰ βαρὺν καὶ τελυφωμένον, καὶ παρὰ μέρος ἄρχειν ἀξιοῦνλα, τοῦτο μὲν δ' συνεχώρησε, τὴν δὲ δύναμιν διενείμαλο πρὸς αὐτόν, ὡς μέρους μόνον ἄρχειν βέλλιόν τι ὄν, ἢ πάνλων παρὰ μέρος. καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ταγμάτων καὶ τέταρλον αὐτὸς ἔλαβε, τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον ἐκείνῳ παρέδωκεν, ἐπίσης καὶ τῶν συμμαχικῶν διανεμηθέντων. σεμνυνομένῳ δὲ τῷ Μινυκίῳ, καὶ χαίροντος ἐπὶ τῷ τὸ πρόσχημα τῆς ἀκρολάτης καὶ μεγίστης ἀρχῆς ὑφεῖσθαι καὶ προπεπηλακίσθαι δι' αὐτὸν, ὑπεμίμνησκεν ὁ Φάβιος, ὡς οὐκ ὄντος αὐτῷ πρὸς Φάβιον, ἀλλ' εἰ σωφρονεῖ, πρὸς Ἀννίβαν τοῦ ἀγῶνος· εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸν συνάρχονλα φιλονεικεῖ, σκοπεῖν ὅπως τῷ νενικημένῳ καὶ καθυβρισμένῳ παρὰ τοῖς πολίταις, ὁ τελιμημένος καὶ νενικηκὼς δ' φανεῖται μᾶλλον ὀλιγωρῶν τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς ἀσφαλείας.

ια'. Ὁ δὲ ταῦτα μὲν εἰρωνείαν ἡγεῖτο γεροντικὴν, παραλαβὼν δὲ τὴν ἀποκλερωθεῖσαν δύναμιν, ἰδίᾳ καὶ χωρὶς ἐστρατοπέδευσεν, οὐδὲν ἀγνοῶν τῷ Ἀννίβᾳ τῶν γινομένων, ἀλλὰ πᾶσιν

σιν ἐφεδρεύοντος. ἦν δὲ λόφος καθὰ μέσον, καθαληφθῆναι μὲν ὑ χαλεπὸς, ὀχυρὸς δὲ καθαληφθεὶς στρατοπέδῳ, καὶ διαρκὴς εἰς ἅπαντα. τὸ δὲ περιξ πεδίον, ὀφθῆναι μὲν ἄπωθεν, ὁμαλὸν διὰ φιλότητα καὶ λεῖον, ἔχον δέ τινας ὑ μεγάλας τάφρους ἐν αὐτῷ, καὶ κοιλότητας ἄλλας. διὸ καὶ τὸν λόφον ἐκ τοῦ ῥᾴστου κρύφα καθασχεῖν πρὸν, οὐκ ἠθέλησεν ὁ Ἀννίβας, ἀλλ' ἀπέλιπε μάχης ἐν μέσῳ πρόφασιν. ὡς δ' εἶδε κεχωρισμένον τοῦ Φαβίου τὸν Μινούκιον, νυκτὸς μὲν εἰς τὰς τάφρους καὶ τὰς κοιλότητας καθέσπειρε τῶν στρατιωτῶν τινάς· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ, φανερῶς ἔπεμψεν ὑ πολλοὺς καθαληψομένους τὸν λόφον, ὡς ἐπάγοιτο συμπεσεῖν περὶ τὸν τόπον τὸν Μινούκιον. ὃ δὴ καὶ συνέβη. πρῶτον μὲν γὰρ ἀπέστειλε τὴν νύφην στρατιὰν, ἔπειτα τοὺς ἱππεῖς, τέλος δ' ὁρῶν τὸν Ἀννίβαν παραβοηθοῦντα τοῖς ἐπὶ λόφου, πάσῃ τῇ δυνάμει καθέβαινε συντεταγμένος· καὶ μάχην καρτερὰν θέμενος, ἠμύνετο τοὺς ἐπὶ τοῦ λόφου βάλλοντας, συμπλεκόμενος καὶ ἴσα φερόμενος. ἄχρις ὃ καλῶς ἠπατημένον ὁρῶν ὁ Ἀννίβας, καὶ γυμνὰ παρέχοντα τοῖς ἐνεδρεύουσι τὰ νῶτα, τὸ σημεῖον αἴρει. πρὸς δὲ τοῦτο πολλαχόθεν ἐξανισταμένων ἅμα καὶ μετὰ κραυγῆς προσφερομένων, καὶ τοὺς ἐσχάτους ἀποκτεννύντων, ἀδιήγητος καθεῖχε ταραχὴ καὶ πτοία τοὺς Ῥωμαίους·

μαίους· αὐτοῦ τε τοῦ Μινουκίου τὸ θράσος καλακέκλασο, καὶ πρὸς ἄλλον ἄλλοσε τῶν ἡγεμόνων διεπάπταινεν, οὐδενὸς ἐν χώρᾳ μένειν τολμῶντος, ἀλλὰ πρὸς φυγὴν ὡθουμένων καὶ σωτήριον. οἱ γὰρ Νομάδες ἤδη κυκλοῦντες κύκλῳ περιήλαυνον τὸ πεδίον, καὶ τοὺς ἀποσκιδναμένους ἔκτεινον.

ιβ'. Ἐν τοσούτῳ δὲ κακῷ τῶν Ῥωμαίων ὄντων, οὐκ ἔλαθεν ὁ κίνδυνος τὸν Φάβιον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον, ὡς ἔοικε, πάλαι προειληφὼς, τήν τε δύναμιν συνεταγμένην εἶχεν ἐπὶ τῶν ὅπλων, καὶ τὰ πρατόμενα γινώσκειν ἐφρόντιζεν, οὐ δι' ἀγγέλων, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων κατασκοπὴν πρὸ τοῦ χάρακος. ὡς οὖν κατεῖδε κυκλούμενον καὶ ταραττόμενον τὸ στράτευμα, καὶ κραυγὴ προσέπιπτεν οὐ μενόντων, ἀλλ' ἤδη πεφοβημένων καὶ τρεπομένων, μηρόν τε πληξάμενος καὶ στενάξας μέγα, πρὸς μὲν τοὺς παρόντας εἶπεν, Ὦ Ἡράκλεις, ὡς τάχιον μὲν ἢ ἐγὼ προσεδόκων, βράδιον δ' ἢ αὐτὸς ἔσπευδε, Μινούκιος ἑαυτὸν ἀπολώλεκε. τὰς δὲ σημαίας ἐκφέρειν κατὰ τάχος, καὶ τὸν στρατὸν ἕπεσθαι κελεύσας, ἀνεβόησε, Νῦν τις, ὦ στρατιῶται, Μαρκίου Μινουκίου μεμνημένος ἐπειγέσθω· λαμπρὸς γὰρ ἀνὴρ καὶ φιλόπατρις. εἰ δέ τι, σπεύδων ἐξελάσαι τοὺς πολεμίους, ἥμαρτεν, αὖθις αἰτιασόμεθα. πρῶτος μὲν οὖν ἐπιφανεὶς τρέπεται καὶ διασκίδνησι τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ περιε-

περιελαύνοντας Νομάδας. εἶτα πρὸς τοὺς μαχομένους, καὶ καλὰ νώτου τῶν Ῥωμαίων ὄντας ἐχώρει, καὶ τοὺς ἐμποδὼν ἔκλεινεν, οἱ δὲ λοιποὶ, πρὶν ἀπολιφθῆναι, καὶ γενέσθαι περιπλεῖς οἷς αὐτοὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐποίησαν, ἐγκλίναντες ἔφυγον. ὁρῶν δ' ὁ Ἀννίβας τὴν μεταβολὴν, καὶ τὸν Φάβιον εὐρώστως πας' ἡλικίαν διὰ τῶν μαχομένων ὠθούμενον ἄνω πρὸς τὸν Μινούκιον εἰς τὸν λόφον, ἐπέσχε τὴν μάχην, καὶ τῇ σάλπιγγι σημήνας ἀνάκλησιν, ἀπῆγεν εἰς τὸν χάρακα τοὺς Καρχηδονίους, ἀσμένως καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀναχωρούντων. λέγεται δ' αὐτὸν ἀπιόντα, περὶ τοῦ Φαβίου πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν τι τοιοῦτον μετὰ παιδιᾶς, Οὐκ ἐγὼ μέντοι προὔλεγον ὑμῖν πολλάκις, τὴν ἐπὶ τῶν ἄκρων ταύτην καθημένην νεφέλην, ὅτι μετὰ ζάλης ποτὲ καὶ καταγίδων ὄμβρον ἐκρήξει;

ιγ'. Μετὰ δὲ τὴν μάχην Φάβιος μὲν ὅσους ἔκλεινε τῶν πολεμίων σκυλεύσας ἀνεχώρησεν, οὐδὲν ὑπερήφανον οὐδ' ἐπαχθὲς εἰπὼν περὶ τοῦ συνάρχοντος· Μινούκιος δὲ τὴν αὐτοῦ στρατιὰν ἀθροίσας, Ἄνδρες, ἔφη, συστρατιῶται, τὸ μὲν ἁμαρτεῖν μηδὲν ἐν πράγμασι μεγάλοις, μεῖζον ἢ κατ' ἄνθρωπόν ἐστι· τὸ δ' ἁμαρτόντα χρήσασθαι τοῖς πταίσμασιν διδάγμασι πρὸς τὸ λοιπὸν, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ νοῦν ἔχοντος. ἐγὼ μὲν οὖν ὁμολογῶ μικρὰ μεμφόμενος τὴν τύχην, περὶ

μειζόνων ἐπαινεῖν. ἃ γὰρ οὐκ ἠσθόμην χρόνον τοσοῦτον, ἡμέρας μέρει μικρῷ πεπαίδευμαι, γνὺς ἐμαυτὸν οὐκ ἄρχειν ἑτέρων δυνάμενον, ἀλλ' ἄρχοντος ἑτέρῳ δεόμενον, καὶ μὴ φιλοτιμούμενον νικᾶν ὑφ' ὧν νικᾶσθαι κάλλιον. ὑμῖν δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐστὶν ἄρχων ὁ διοτάτωρ· τῆς δὲ πρὸς ἐκεῖνον εὐχαριστίας αὐτὸς ἡγεμὼν ἔσομαι, πρῶτον ἐμαυτὸν εὐπειθῆ καὶ πειθοῦντα τὸ κελευόμενον ὑπ' ἐκείνου παρεχόμενος. ταῦτ' εἰπὼν, καὶ τοὺς αἰτοὺς ἄρασθαι κελεύσας, καὶ πάντας ἀκολουθεῖν, ἦγε πρὸς τὸν χάρακα τοῦ Φαβίου. καὶ παρελθὼν ἐντὸς, ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν στρατηγικὴν σκηνὴν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖν πάντας. προελθόντος δὲ τοῦ Φαβίου, θέμενος ἔμπροσθεν τὰς σημαίας, αὐτὸς μὲν ἐκεῖνον παλέρα μεγάλῃ φωνῇ, οἱ δὲ στρατιῶται τοὺς στρατιώτας, πάτρωνας ἠσπάζοντο. τοῦτο δ' ἔστι τοῖς ἀπελευθέροις προσφώνημα πρὸς τοὺς ἀπελευθερώσαντας. ἡσυχίας δὲ γενομένης, ὁ Μινούκιος εἶπε, Δύο νίκας, ὦ διοτάτωρ, τῇ σήμερον ἡμέρᾳ νενίκηκας, ἀνδρίᾳ μὲν τοὺς πολεμίους, εὐβουλίᾳ δὲ καὶ χρηστότητι τὸν συνάρχοντα· καὶ δι' ἧς μὲν σέσωκας ἡμᾶς, δι' ἧς δὲ πεπαίδευκας, ἡττωμένους μὲν αἰσχρὰν ἧτταν ὑπ' ἐκείνου, καλὴν δὲ καὶ σωτήριον ὑπὸ σοῦ. παλέρα δή σε χρηστὸν προσαγορεύω, τιμιωτέραν οὐκ ἔχων προσηγορίαν, ἐπεὶ τῆς γε τοῦ τεκόντος μείζων ἡ παρὰ σοῦ χάρις αὕτη. ἐγενή-

ἐγεννήθην μὲν γὰρ ὑπ' ἐκείνου μόνος, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων. ταῦτ' εἰπὼν καὶ περιβαλὼν τὸν Φάβιον, ἠσπάζετο. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοὺς στρατιώτας ἦν ὁρᾶν πράττοντας· ἐνεφύοντο γὰρ ἀλλήλοις καὶ καταφίλουν, ὥστε μεστὸν εἶναι χαρᾶς καὶ δακρύων ἡδίστων τὸ στρατόπεδον.

ιδ'. Ἐκ τούτου Φάβιος μὲν ἀπέθετο τὴν ἀρχήν, ὕπατοι δ' αὖθις ἀπεδείκνυντο. καὶ τούτων οἱ μὲν πρῶτοι διεφύλαξαν ἣν ἐκεῖνος ἰδέαν τοῦ πολέμου κατέστησε, μάχεσθαι μὲν ἐκ παρατάξεως φεύγοντες πρὸς Ἀννίβαν, τοῖς δὲ συμμάχοις ἐπιβοηθοῦντες, καὶ τὰς ἀποστάσεις κωλύοντες. Τερέντιος δὲ Βάρρων εἰς τὴν ὑπατείαν προαχθεὶς ἀπὸ γένους ἀσήμου, βίου δὲ διὰ δημοκοπίαν καὶ προπέτειαν ἐπισήμου, δῆλος ἦν εὐθὺς ἀπειρίᾳ καὶ θρασύτητι τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀναρρίπτων κύβον. ἐδόα γὰρ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μένειν τὸν πόλεμον ἄχρις οὗ Φαβίοις χρῆται στρατηγοῖς ἡ πόλις, αὐτὸς δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὄψεσθαί τε καὶ νικήσειν τοὺς πολεμίους. ἅμα δὲ τούτοις τοῖς λόγοις συνῆγε καὶ κατέγραφε δύναμιν τηλικαύτην ἡλίκην πρὸς οὐδένα πώποτε τῶν πολεμίων ἐχρήσαντο Ῥωμαῖοι. μυριάδες γὰρ ἐννέα δισχιλίων ἀνδρῶν δέουσαι συνελέχθησαν εἰς τὴν μάχην, μέγα δέος Φαβίῳ καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι Ῥωμαίων· οὐ γὰρ ἤλπιζον ἕξειν ἀναφορὰν τὴν πόλιν ἐν τοσαύτῃ σφαλεῖσαν ἡλικίᾳ. διὸ καὶ

τὸν συνάρχοντα τοῦ Τερεντίου Παῦλον Αἰμίλιον, ἄνδρα πολέμων ἔμπειρον, οὐκ ἀρεσκὸν δὲ τῷ δήμῳ, καὶ καταπλῆγα πολλῶν, ἐκ τινος καταδίκης πρὸς τὸ δημόσιον αὐτῷ γεγενημένης, ἀνέξη καὶ παρεθάρρυνεν ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἐκείνου μανίας· διδάσκων ὡς ὁ πρὸς Ἀννίβαν αὐτῷ μᾶλλον ἢ πρὸς Τερέντιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὁ ἀγὼν ἔσοιτο. σπεύσειν γὰρ μάχην γενέσθαι τὸν μὲν οὐκ αἰσθανόμενον τῆς δυνάμεως, τὸν δ' αἰσθανόμενον τῆς περὶ αὐτὸν ἀσθενείας. Ἐγὼ δ', εἶπεν, ὦ Παῦλε, Τερεντίου πιστεύεσθαι δικαιότερος εἰμὶ, περὶ τῶν Ἀννίβου πραγμάτων διαβεβαιούμενος, ὡς εἰ μηδεὶς αὐτῷ μαχεῖται τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν, ἀπολεῖται μένων ὁ ἀνὴρ, ἢ φεύγων ἅπεισιν· ὥ γε καὶ νῦν νικᾶν καὶ κρατεῖν δοκοῦντι, τῶν μὲν πολεμίων οὐδεὶς προσεχώρησε, τῆς δ' οἰκοθεν δυνάμεως οὐδ' ἡ τρίτη μοῖρα πάνυ περίεστι. πρὸς ταῦτα λέγεται τὸν Παῦλον εἰπεῖν, Ἐμοὶ μὲν ὦ Φάβιε, τὰ ἐμαυτοῦ σκοποῦντι κρεῖττόν ἐστι τοῖς τῶν πολεμίων ὑποπεσεῖν δόρασιν, ἢ πάλιν ταῖς ψήφοις τῶν πολιτῶν· εἰ δ' οὕτως ἔχει τὰ δημόσια πράγματα, πειράσομαι μᾶλλόν σοι δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι στρατηγὸς, ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τἀναντία βιαζομένοις. ταύτην ἔχων τὴν προαίρεσιν ὁ Παῦλος, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

ιέ. Ἀλλ'

ιέ. Ἀλλ' ὁ Τερέντιος ἐμβαλὼν αὐτὸν εἰς τὸ παρ' ἡμέραν ἄρχειν, καὶ τῷ Ἀννίβᾳ παρασπαλοπεδεύσας περὶ τὸν Αὐφίδιον πολαμὸν καὶ τὰς λεγομένας Κάννας, ἅμ' ἡμέρᾳ τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν· ἔστι δὲ χιλὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος· ὥστε καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐξ ἀρχῆς διαπαραχθῆναι, τήν τε τόλμαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὸ τοῦ στρατοπέδου πλῆθος ὁρῶντας, αὐτοὺς δ' οὐδ' ἡμισυ μέρος ὄντας. Ἀννίβας δὲ τὴν δύναμιν ἐξοπλίζεσθαι κελεύσας, αὐτὸς ἱππότης μετ' ὀλίγων ὑπὲρ λόφου τινὸς μαλακοῦ καθεσκόπει τοὺς πολεμίους ἤδη καθισαμένους εἰς τάξιν. εἰπόντος δέ τινος τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρὸς ἰσχνόμου, τοὔνομα Γίσκωνος, ὡς θαυμαστὸν αὐτῷ φαίνεται τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων, συναγαγὼν τὸ πρόσωπον ὁ Ἀννίβας, Ἕτερον, εἶπεν, ὦ Γίσκων, λέληθέ σε τούτου θαυμασιώτερον. ἐρομένου δὲ τοῦ Γίσκωνος τὸ ποῖον, Ὅτι, ἔφη, τούτων ὄντων τοσούτων, οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς Γίσκων καλεῖται. γενομένου δὲ παρὰ δόξαν αὐτοῖς τοῦ σκώμματος, ἐμπίπλει γέλως πάσι· καὶ καλέβαινον ἀπὸ τοῦ λόφου, τοῖς ἀπαντῶσιν ἀεὶ τὸ πεπαισμένον ἀπαγγέλλοντες, ὥστε διὰ πολλῶν πολὺν εἶναι τὸν γέλωτα, καὶ μηδ' ἀναλαβεῖν ἑαυτοὺς δύνασθαι τοὺς περὶ Ἀννίβαν. τοῦτο τοῖς Καρχηδονίοις ἰδοῦσι θάρρος παρέσχη, λογιζομένοις ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἰσ-

χυρᾶ τοῦ καταφρονοῦντος ἐπιέναι γελᾶν οὕτω ὡς καὶ παίζειν τῷ στρατηγῷ παρὰ τὸν κίνδυνον.

ις'. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ στρατηγήμασιν ἐχρήσατο, πρώτῳ μὲν, τῷ ἀπὸ τοῦ τόπου, ποιησάμενος καταὶ νώτου τὸν ἄνεμον. πρηστῆρι γὰρ ἐοικὼς φλέγοντι καταῤῥήγνυτο, καὶ τραχὺν ἐκ πεδίων ὑφάμμων καὶ ἀναπεπταμένων αἴρων κονιορτὸν, ὑπὲρ τὴν φάλαγγα τῶν Καρχηδονίων ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐώθει, καὶ προσέβαλλε τοῖς προσώποις ἀποστρεφομένοις καὶ συνταρατομένοις. δευτέρῳ δὲ, τῷ περὶ τὴν τάξιν· ὁ γὰρ ἦν ἰσχυρότατον αὐτῶν καὶ μαχιμώτατον τῆς δυνάμεως ἐκατέρωσε τοῦ μέσου τάξας, τὸ μέσον αὐτὸς συνεπλήρωσεν ἐκ τῶν ἀχρειοτάτων, ἐμβόλῳ τούτῳ προέχοντι πολὺ τῆς ἄλλης φάλαγγος χρησάμενος. ἔστησε δὲ τοῖς κρατίστοις, ὅταν τούτους διακόψαντες οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ φερόμενοι πρὸς τὸ εἶκον, ἐκ φερομένου τοῦ μέσου καὶ κόλπον λαμβάνοντος, ἐντὸς γένωνται τῆς φάλαγγος, ὀξέως ἐκατέρωθεν ἐπιστρέψαντας, ἐμβαλεῖν τε πλαγίοις, καὶ περιπλῦσειν, ὄπισθεν συσκευάσαντας. ὃ δὴ καὶ δοκεῖ τὸν πλεῖστον ἀπεργάσασθαι φόνον. ὡς γὰρ ἐνέδωκε τὸ μέσον, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐδέξαντο διώκοντας, ἡ δὲ φάλαγξ τοῦ Ἀννίβου μεταβαλοῦσα τὸ σχῆμα μηνοειδὴς ἐγεγόνει, καὶ τῶν ἐπιλέκτων οἱ ταξίαρχοι, ταχὺ τοὺς μὲν ἐπ' ἀσπίδα, τοὺς

δ'

δ' ἐπὶ δόρυ κλίναντες, προσέπεσον καὶ τὰ γυμνὰ, πάντας, ὅσοι μὴ τὴν κύκλωσιν ἐπεκλίναντες ἔφθασαν, ἐν μέσῳ καὶ ειργάσαντο καὶ διέφθειραν. λέγεται δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσι τῶν Ῥωμαίων σύμπτωμα παράλογον γενέσθαι. τὸν γὰρ Παῦλον, ὡς ἔοικε, τρωθεὶς ὁ ἵππος ἀπεσείσατο, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλος καὶ ἄλλος ἀπολιπὼν τὸν ἵππον, πεζὸς τῷ ὑπάτῳ προσήμυνε. τοῦτο δ' ἱππεῖς ἰδόντες, ὡς παραλογέλμαλος κοινοῦ δεδομένου, πάντες ἀποπηδήσαντες, πεζοὶ συνεπλέκοντο τοῖς πολεμίοις. ἰδὼν δὲ Ἀννίβας, Τοῦτ', ἔφη, μᾶλλον ἠβουλόμην, ἢ εἰ δεδεμένους παρέλαβον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ τὰς διεξόδικὰς γράψαντες ἱστορίας ἀπηγγέλκασι. τῶν δ' ὑπάτων, ὁ μὲν Βάρρων ὀλίγος ὰφίππευσεν εἰς Οὐενουσίαν πόλιν· ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῷ βυθῷ καὶ κλύδωνι τῆς φυγῆς ἐκείνης, βελῶν τε πολλῶν ἐπὶ τοῖς τραύμασιν ἐγκειμένων ἀνάπλεως τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν πένθει τοσούτῳ βαρυνόμενος, πρός τινι λίθῳ καθῆστο, τὸν ἐπισφάξοντα τῶν πολεμίων ἀναμένων. ἦν δὲ δι' αἵματος πλῆθος, ᾧ συνεπέφυρτο τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον, οὐ πολλοῖς διάδηλος, ἀλλὰ καὶ φίλοι καὶ θεράποντες αὐτὸν ὑπ' ἀγνοίας παρῆλθον. μόνος δὲ Κορνήλιος Λέντλος εὐπατρίδης νέος ἰδὼν καὶ προνοήσας, ἀπεπήδησε τοῦ ἵππου, καὶ προσαγαγὼν παρεκάλει

χρῆσθαι καὶ σώζειν αὐτὸν τοῖς πολίταις, ἄρχοντος ἀγαθοῦ τότε μάλιστα χρήζουσιν. ὁ δὲ ταύτην μὲν ἀπεβλέψαντο τὴν δέησιν, καὶ τὸ μειράκιον αὖθις ἠνάγκασεν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναβῆναι δακρύον· εἶτα δὲ τὴν δεξιὰν ἐμβαλὼν, καὶ συνεξαναστὰς, Ἀπάγγελλε, εἶπεν, ὦ Λέντλε Φαβίῳ Μαξίμῳ, καὶ γενοῦ μάρτυς αὐτὸς, ὅτι Παῦλος Αἰμίλιος ἐνέμεινεν αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς ἄχρι τέλους, καὶ τῶν ὁμολογηθέντων πρὸς ἐκεῖνον οὐδὲν ἔλυσεν, ἀλλ' ἐνικήθη πρότερον ὑπὸ Βάρρωνος, εἶθ' ὑπὸ Ἀννίβου. τοσαῦτ' ἐπιστείλας, τὸν μὲν Λέντλον ἀπέπεμψεν, αὐτὸς δὲ ῥίψας ἑαυτὸν εἰς τοὺς φονευομένους, ἀπέθανε. λέγονται δὲ πεσεῖν μὲν ἐν τῇ μάχῃ Ῥωμαίων πεντακισμύριοι, ζῶντες δ' ἁλῶναι τετρακισχίλιοι· καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ληφθέντες ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς στρατοπέδοις, μυρίων οὐκ ἐλάττους.

ιζ'. Τὸν δ' Ἀννίβαν ἐπὶ τηλικούτῳ καλοσθώμαλι τῶν φίλων παρορμώντων ἅμ' ἕπεσθαι τῇ τύχῃ, καὶ συνεπεισπεσεῖν ἅμα τῇ φυγῇ τῶν πολεμίων εἰς τὴν πόλιν, πεμπταῖον γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης ἐν Καπιτωλίῳ δειπνήσειν, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν ὅστις ἀπέτρεψε λογισμός· ἀλλὰ μᾶλλον δαίμονος ἢ Θεοῦ τινος ἐμποδὼν στάντος ἔοικεν ἔργον, ἡ πρὸς τοῦτο μέλλησις αὐτοῦ καὶ δειλίασις γενέσθαι. διὸ καὶ Βάρκαν τὸν Καρχηδόνιον εἰπεῖν

εἰπεῖν μετ' ὀργῆς πρὸς αὐτὸν λέγουσι, σὺ νικᾷν οἶδας, νίκῃ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας. καίτοι τοσαύτην μεταβολὴν ἡ νίκη περὶ αὐτὸν ἐποίησεν, ὡς πρὸ τῆς μάχης, οὐ πόλιν, οὐκ ἐμπόριον, οὐ λιμένα τῆς Ἰταλίας ἔχοντα, χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ δι' ἁρπαγῆς κομιζόμενον, ὁρμώμενον ἀπ' οὐδενὸς βεβαίου πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὥσπερ λῃστηρίῳ μεγάλῳ τῷ στρατοπέδῳ πλανώμενον καὶ περιφερόμενον, τότε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν ὑφ' αὑτῷ ποιήσασθαι τὴν Ἰταλίαν. τὰ γὰρ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἐθνῶν αὐτῷ προσεχώρησεν ἑκούσια, καὶ Καπύην, ἣ μέγιστον ἔχει μετὰ Ῥώμην ἀξίωμα τῶν πόλεων, προσθεμένην κατέσχεν. οὐ μόνον δ' ἦν ἄρα τὸ φίλων πεῖραν λαβεῖν, ὡς Εὐριπίδης φησὶν, οὐ σμικρὸν κακὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ φρονίμων στρατηγῶν. ἡ γὰρ πρὸ τῆς μάχης Φαβίου δειλία καὶ ψυχρότης λεγομένη, μετὰ τὴν μάχην εὐθὺς οὐδ' ἀνθρώπινος ἐδόκει λογισμὸς, ἀλλά τι θεῖον χρῆμα διανοίας καὶ δαιμόνιον, ἐκ τοσούτου τὰ μέλλοντα προορωμένης, ἃ μόλις ἦν πιστὰ τοῖς πάσχουσιν. ὅθεν εὐθὺς εἰς ἐκεῖνον ἡ Ῥώμη συνενεγκοῦσα τὰς λοιπὰς ἐλπίδας, καὶ προσφυγοῦσα τῇ γνώμῃ τοῦ ἀνδρὸς ὥσπερ ἱερῷ καὶ βωμῷ, πρώτην καὶ μεγίστην αἰτίαν ἔσχε τοῦ μεῖναι καὶ μὴ διαλυθῆναι τὴν ἐκείνου φρόνησιν, καθάπερ ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεσιν. ὁ γὰρ ἐν οἷς οὐδὲν

ἐδόκει

ἐδόκει δεινὸν εἶναι καιροῖς εὐλαβὴς φαινόμενος καὶ δυσέλπιστος, τότε πάντων καταβεβληκότων ἑαυτοὺς εἰς ἀπέραντα πένθη καὶ ταραχὰς ἀπράκτους, μόνος ἐφοίτα διὰ τῆς πόλεως πρᾴῳ βαδίσματι καὶ προσώπῳ καθεστῶτι καὶ φιλανθρώπῳ προσαγορεύσει, κοπετοὺς τε γυναικείους ἀφαιρῶν, καὶ συστάσεις ἔργων τῶν εἰς τὸ δημόσιον ἐπὶ κοινοῖς ὀδυρμοῖς ἐκφερομένων. βουλήν τε συνελθεῖν ἔπεισε καὶ παρεθάρσυνε τὰς ἀρχάς, αὐτὸς ὢν καὶ ῥώμη καὶ δύναμις ἀρχῆς ἁπάσης πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλεπούσης.

ιή. Ταῖς μὲν οὖν πύλαις ἐπέστησε τοὺς τὸν ἐκπίπτοντα καὶ προλείποντα τὴν πόλιν ὄχλον ἀπείργοντας· πένθος δὲ καὶ τόπον καὶ χρόνον ὥρισε, κατ' οἰκίαν ἀποθρηνεῖν κελεύσας ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα τὸν βυλόμενον· μετὰ δὲ ταύτας ἔδει πᾶν πένθος λύεσθαι, καὶ καθαρεύειν τῶν τοιούτων τὴν πόλιν. ἑορτῆς τε Δήμητρος εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθηκούσης, βέλτιον ἐφάνη παραλιπεῖν ὅλως τάς τε θυσίας καὶ τὴν πομπήν, ἢ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ὀλιγότητι καὶ καλλιφείᾳ τῶν συνερχομένων ἐλέγχεσθαι· καὶ γὰρ τὸ θεῖον ἥδεσθαι τιμώμενον ὑπὸ τῶν εὐτυχούντων. ὅσα μέντοι πρὸς ἱλασμοὺς Θεῶν, ἢ τεράτων ἀποτροπὰς συνηγόρευον οἱ μάντεις, ἐπράττετο. καὶ γὰρ εἰς Δελφοὺς ἐπέμφθη θεοπρόπος Πίκτωρ συγγενὴς Φαβίᾳ, καὶ τῶν Ἑστιάδων παρθένων

δύο

δύο διεφθαρμένας εὐρόντες, τὴν μὲν, ὥσπερ ἐστὶν ἔθος, ζῶσαν καλώρυξαν, ἡ δ' ὑφ' ἑαυτῆς ἀπέθανε. μάλιστα δ' ἄν τις ἠγάσαιτο τὸ φρόνημα καὶ τὴν ψυχὴν τῆς πόλεως, ὅτε τοῦ ὑπάτου Βάρρωνος ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπανιόντος, ὡς ἄν τις αἴσχιστα καὶ δυσπολεμότατα πεπραχὼς ἐπανοίη, ταπεινοῦ καὶ καθηφοῦς, ἀπήντησεν αὐτῷ περὶ τὰς πύλας ἥτε βουλὴ καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν ἀσπαζόμενοι. οἱ δ' ἐν τέλει καὶ πρῶτοι τῆς γερουσίας, ὧν καὶ Φάβιος ἦν, ἡσυχίας γενομένης, ἐπῄνεσαν ὅτι τὴν πόλιν οὐκ ἀπέγνω μετὰ δυστυχίαν τηλικαύτην, ἀλλὰ πάρεσιν ἄρξων ἐπὶ τὰ πράγματα, καὶ χρησόμενος τοῖς νόμοις καὶ τοῖς πολίταις, ὡς σώζεσθαι δυναμένοις.

ιδ'. Ἐπεὶ δὲ Ἀννίβαν ἐπύθοντο μετὰ τὴν μάχην ἀπολελάφθαι πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, ἀναθαρρήσαντες ἐξέπεμπον ἡγεμόνας καὶ στρατεύματα. τούτων δ' ἐπιφανέστατοι, Φάβιός τε Μάξιμος, καὶ Κλαύδιος Μάρκελλος ἦσαν, ἀπὸ τῆς ἐναντίας σχεδὸν προαιρέσεως θαυμαζόμενοι παραπλησίως. ὁ μὲν γὰρ, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ γεγραμμένοις εἴρηται, περιλαμπὲς τὸ δραστήριον ἔχων καὶ γαῦρον, ἅτε δὴ καὶ καλὰ χεῖρα πλήκτης ἀνὴρ καὶ φύσει τοιοῦτος ὤν, οἷος Ὅμηρος μάλιστα καλεῖ φιλοπολέμους καὶ ἀγερώχους, ἐν τῷ παραβόλῳ καὶ ἰταμῷ καὶ πρὸς ἄνδρα τολμηρὸν τὸν Ἀννίβαν ἀντιτολμῶντι τῷ τρόπῳ τοῦ πολέμου

συνισ-

συνίσταλο τοὺς πρώτους ἀγῶνας· Φάβιος δὲ, τῶν πρώτων ἐχόμενος λογισμῶν ἐκείνων, ἤλπιζε μηδενὸς μαχομένου, μηδ' ἐρεθίζοντος τὸν Ἀννίβαν, αὐτὸν ἐπηρεάσειν ἑαυτῷ, καὶ καταλυθήσεσθαι περὶ τὸν πόλεμον, ὥσπερ ἀθλητικοῦ σώματος, τῆς δυνάμεως ὑπερτόνου γενομένης καὶ καταπόνου, ταχύταται τὴν ἀκμὴν ἀποβάλλοντα. διὸ τοῦτον μὲν ὁ Ποσειδώνιος φησὶ θυρεὸν, τὸν δὲ Μάρκελλον, ξίφος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλεῖσθαι· κιρναμένην δὲ τὴν Φαβίου βεβαιότητα καὶ ἀσφάλειαν τῇ Μαρκέλλου συνηθείᾳ σωτήριον γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. ὁ δ' Ἀννίβας τῷ μὲν ὡς ῥέοντι σφόδρα πολεμῷ πολλάκις ἀπαντῶν, ἀπεσείετο, καὶ παρερρηγνύετο τὴν δύναμιν· ὑφ' ᾧ δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ὑποῤῥέοντος ἀφοπλὶ καὶ παρεμπίπτοντος ἐνδελεχῶς, ὑπερεπόμενος καὶ δαπανώμενος ἐλάνθανε. καὶ τελευτῶν εἰς ἀπορίαν καλέσῃ τοσαύτην, ὥστε Μαρκέλλῳ μὲν ἀποκαμεῖν μαχόμενον, Φάβιον δὲ φοβεῖσθαι μὴ μαχόμενον. τὸ γὰρ πλεῖστον, ὡς εἰπεῖν, τοῦ χρόνου τούτοις διεπολέμησεν ἢ σταλῆγοῖς, ἢ ἀνθυπάτοις, ἢ ὑπάτοις ἀποδεικνυμένοις. ἑκάτερος γὰρ αὐτῶν πενταάκις ὑπάτευσεν. ἀλλὰ Μάρκελλον μὲν, ὑπαλύοντα τὸ πέμπτον, ἐνέδρᾳ περιβαλὼν, ἔκτεινε· Φαβίῳ δὲ πᾶσαν ἀπάτην καὶ διάπειραν ἐπάγων πολλάκις, οὐδὲν ἐπέραινε, πλὴν ἅπαξ ὀλίγον παρακρουσάμενος, ἔσφηλε τὸν ἄνδρα.

συνθεὶς

συνηθεὶς γὰρ ἐπιστολὰς παρὰ τῶν ἐν Μεταπονλίῳ δυναλῶν καὶ πρώτων, ἔπεμψε πρὸς τὸν Φάβιον, ὡς τῆς πόλεως ἐνδοθησομένης εἰ παραγένοιλο, καὶ τῶν τοῦτο πρατλόνλων ἐκεῖνον ἐλθεῖν καὶ φανῆναι πλησίον ἀναμενόνλων. ταῦτ' ἐκίνησε τὸν Φάβιον τὰ γράμματα, καὶ λαβὼν μέρος τι τῆς στρατιᾶς, ἔμελλεν ὁρμήσειν διὰ νυκτός. εἶτα χρησάμενος ὄρνισιν οὐκ αἰσίοις, ἀπεστράπη, καὶ μετὰ μικρὸν ἐπεγνώσθη τὰ γράμματα πρὸς αὐτὸν ὑπ' Ἀννίβου δόλῳ συντεθέντα, κἀκεῖνος ἐνεδρεύων αὐτὸν ὑπὸ τὴν πόλιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄν τις εὐνοίᾳ Θεῶν ἀναθείη.

κ'. Τὰς δ' ἀποστάσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰ κινήματα τῶν συμμάχων ὁ Φάβιος μᾶλλον ὤετο δεῖν ἠπίως ὁμιλοῦντα καὶ πράως, ἀνείργειν καὶ δυσωπεῖν, μὴ πᾶσαν ὑπόνοιαν ἐλέγχοντα, καὶ χαλεπὸν ὄντα παντάπασι τοῖς ὑπόπτοις. λέγεται γὰρ ὅτι στρατιώτην ἄνδρα Μάρσον, ἀνδρείᾳ καὶ γένει τῶν συμμάχων πρῶτον, αἰσθόμενος διειλεγμένον τισὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ περὶ ἀποστάσεως, ὃ διηρέθισεν, ἀλλ' ὁμολογήσας ἠμελῆσθαι παρ' ἀξίαν αὐτὸν, νῦν μὲν ἔφη τοὺς ἡγεμόνας αἰτιᾶσθαι, πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀρετὴν τὰς τιμὰς νέμοντας· ὕστερον δ' ἐκεῖνον αἰτιάσεσθαι μὴ φράζοντα μηδ' ἐντυγχάνοντα πρὸς αὐτὸν, εἴ τι δέοιτο. καὶ ταῦτ' εἰπὼν, ἵππον τε πολεμιστὴν ἐδωρήσατο, καὶ τοῖς ἄλλοις

λοις

λοις ἀρισείοις ἐκόσμησεν ὥσε ωισόταλον ἐξ ἐκείνε
κὴ ωροθυμόταλον εἶναι τὸν ἄνδρα. δεινὸν γὰρ
ἡγεῖτο τοὺς μὲν ἱππικοὺς κὴ κυνηγελικοὺς, ἐπι-
μελείᾳ κὴ συνηθείᾳ κὴ τροφῇ, μᾶλλον ἢ μάσιξι
κὴ κλοιοῖς τὴν χαλεπότηλα τῶν ζώων καὶ τὸ
θυμούμενον κὴ τὸ δυσκολαῖνον ἐξαίρειν· τὸν δ'
ἀνθρώπων ἄρχονλα μὴ τὸ ωλεῖσον ἐν χάρισι
κὴ ωραότηλι τῆς ἐπανορθώσεως τίθεσθαι, σκλη-
ρότερον δὲ ωροσφέρεσθαι κὴ βιαιότερον ἥπερ οἱ
γεωργοῦνλες ἐρινεοῖς κὴ ἀχράσι κὴ κοτίνοις ωροσ-
φέρονλαι, τὰ μὲν εἰς ἐλαίας, τὰ δ' εἰς ἀπίας,
τὰ δ' εἰς συκᾶς ἐξημεροῦνλες κὴ τιθασσεύονλες.
ἕτερον τοίνυν τῷ γένει Λευκανὸν ἄνδρα ωροσήγ-
γειλαν οἱ λοχαγοὶ ῥεμβόμενον ἀπὸ τοῦ σραλο-
πέδε, κὴ τὴν τάξιν ἐκλείπονλα ωολλάκις. ὁ δ'
ἠρώτησε τἄλλα ωοῖόν τινα τὸν ἄνθρωπον εἰ-
δεῖεν ὄνλα. μαρλυρούντων δὲ ωάντων ὅτι ῥᾳδίως
ἕτερος οὐκ εἴη σραλιώτης τοιοῦτος, ἅμα τ' αὐτῦ
τινὰς ἀνδραγαθίας ἐπιφανεῖς κὴ ωράξεις λε-
γόντων, αἰτίαν τῆς ἀταξίας ζητῶν, εὗρεν ἔρωτι
ωαιδίσκης καλεχόμενον τὸν ἄνδρα, κὴ κινδυνεύονλα
μακρὰς ὁδοὺς ἑκάστοτε φοιτῶντα ωρὸς ἐκείνην ἀπὸ
τοῦ σραλοπέδε. ωέμψας οὖν τινὰς ἀγνοῦντος
αὐτοῦ, κὴ συλλαβὼν τὸ γύναιον, ἔκρυψεν ἐν
τῇ σκηνῇ, κὴ καλέσας τὸν Λευκανὸν ἰδίᾳ ωρὸς
αὐτὸν, Οὐ λέληθας, ἔφη, ωαρὰ τὰ τῶν Ῥω-
μαίων ωάτρια καὶ τοὺς νόμυς ἀπονυκλερεύων

τῦ

τοῦ στρατοπέδου πολλάκις, ἀλλ' οὐδὲ χρηστὸς ὢν πρότερον ἐλελήθεις. τὰ μὲν οὖν ἡμαρτημένα σοὶ λελύσθω τοῖς ἠνδραγαθημένοις, τὸ δὲ λοιπὸν, ἐφ' ἑτέρῳ ποιήσομαι τὴν φροντίδα. θαυμάζοντος δὲ τοῦ στρατιώτου, προαγαγὼν τὴν ἄνθρωπον ἐνεχείρισεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν, Αὕτη μὲν ἐγγυᾶταί σε μένειν ἐν τῷ στρατοπέδῳ μεθ' ἡμῶν· σὺ δ' ἔργῳ δείξεις, εἰ μὴ δι' ἄλλην τινὰ μοχθηρίαν ἀπέλιπες, ὁ δ' ἔρως καὶ αὕτη, πρόφασις ἦν λεγομένη. ταῦτα μὲν περὶ τούτων ἱστορῶσι.

κα'. Τὴν δὲ Ταραντίνων πόλιν ἔσχεν ἀλωκυῖαν ἐκ προδοσίας τὸν τρόπον τοῦτον. ἐστρατεύετο παρ' αὐτῷ νεανίας Ταραντῖνος ἔχων ἀδελφὴν εἰς Τάραντα, πιστῶς πάνυ καὶ φιλοστόργως διακειμένην πρὸς αὐτόν. ἦρα δὲ ταύτης ἀνὴρ Βρέττιος τῶν τεταγμένων ὑπ' Ἀννίβα τὴν πόλιν φρουρεῖν ἐφ' ἡγεμονίας. τοῦτο πράξεως ἐλπίδα τῷ Ταραντίνῳ παρέσχε, καὶ τοῦ Φαβίου συνειδότος εἰς τὴν πόλιν ἀφείθη, λόγῳ δ' ἀποδεδράκει πρὸς τὴν ἀδελφήν. αἱ μὲν οὖν πρῶται τῶν ἡμερῶν ἦσαν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ Βρέττιος ἀνεπαύετο, λανθάνειν τὸν ἀδελφὸν οἰομένης ἐκείνης. ἔπειτα λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ νεανίας, καὶ μὲν ἐκεῖ λόγος ἐφοίτα πολὺς ἀνδρί σε τῶν δυναλῶν καὶ μεγάλων συνεῖναι. τίς οὗτός ἐστιν; εἰ γὰρ εὐδόκιμός τις, ὡς φασιν, ἀρετῇ καὶ λαμπρὸς,

πρὸς, ἐλάχισλα φρονλίζει γένως ὁ πάνλα συμμισνὺς πόλεμος. αἰσχρὸν δὲ μετ' ἀνάγκης ᾠδὲν, ἀλλ' εὐτυχία τις ἐν καιρῷ τὸ δίκαιον ἀσθενὲς ἔχονλι, πραολάτῳ χρήσασθαι τῷ βιαζομένῳ. ἐκ τούτως μελαπέμπεται μὲν ἡ γυνὴ τὸν Βρέτλιον, καὶ γνωρίζει τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ. ταχὺ δὲ συμπράτλων τὴν ἐπιθυμίαν ἐκεῖνος, καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον εὔνως καὶ χειροήθη τῷ βαρβάρῳ δοκῶν παρέχειν τὴν ἀδελφὴν, ἔσχε πιστῶς, ὥστε μὴ χαλεπῶς ἐρῶνλος ἀνθρώπως μισθοφόρως μελασπῆσαι διάνοιαν ἐπ' ἐλπίσι δωρεῶν μεγάλων, ἃς ἐπηγγέλλελο παρέξειν αὐτῷ τὸν Φάβιον. ταῦτα μὲν οὖν οἱ πλεῖσλοι γράφουσι περὶ τούτων, ἔνιοι δὲ τὴν ἄνθρωπον ὑφ' ἧς ὁ Βρέτλιος μεπήχθη, φασὶν ὑ Ταραντίνην, ἀλλὰ Βρετλίαν τὸ γένος οὖσαν, τῷ δὲ Φαβίῳ πολλακευομένην, ὡς ἥδιστο πολίτην καὶ γνώριμον ὄνλα τὸν τῶν Βρετλίων ἀρχόνλα τότε, Φαβίῳ φράσαι, καὶ συνελθοῦσαν εἰς λόγως ὑπὸ τὸ τεῖχος, ἐκπεῖσαι καὶ καλεργάσασθαι τὸν ἄνθρωπον.

κϛ'. Πρατλομένων δὲ τούτων, ὁ Φάβιος περισπάσαι τὸν Ἀννίβαν τεχνάζων, ἐπέσπειλε τοῖς ἐν Ῥηγίῳ σπρατιώταις τὴν Βρετλίαν καταδραμεῖν, καὶ Καυλωνίαν ἐξελεῖν καπὰ κράτος σπρατοπεδεύσανπας ὀπλακισχιλίως ὅπλας, αὐτομόλως δὲ τοὺς πολλοὺς, καὶ τῶν ἐκ Σικελίας ὑπὸ Μαρκέλλω κεκοσμημένων ἀτίμων τοὺς ἀχρησπολάτως, καὶ μετ'

μετ' ἐλαχίστης τῆ πόλει λύπης καὶ βλάβης ἀπολλυμένης. ἤλπιζε γὰρ, τούτους προέμενος τῷ Ἀννίβᾳ καὶ δελεάσας, ἀπάξειν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Τάραντος. ὃ καὶ συνέβαινεν. εὐθὺς γὰρ ἐκεῖ διώκων ὁ Ἀννίβας ἔρρυη μετὰ τῆς δυνάμεως. ἡμέρα δ' ἕκτη τοὺς Ταραντίνους τοῦ Φαβίου περιστραλοπεδεύσαντος, ὁ προδιειλεγμένος τῷ Βρεττίῳ μετὰ τῆς ἀδελφῆς νεανίσκος ἦκε νύκτωρ πρὸς αὐτὸν, εἰδὼς ἀκριβῶς καὶ καθεωρακὼς τὸν τόπον ἐφ' οὗ παραφυλάττων ὁ Βρέττιος ἔμελλεν ἐνδώσειν καὶ παρήσειν τοῖς προσβάλλουσιν. ὃ μὴν ἁπλῶς γε τῆς προδοσίας ἐξήρτησεν ὁ Φάβιος τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκεῖσε παρελθὼν ἡσυχίαν ἦγεν, ἡ δ' ἄλλη στρατιὰ προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ἅμα ποιοῦσα πολλὴν κραυγὴν καὶ θόρυβον· ἄχρις ὅ τῶν πολείτων Ταραντίνων ἐκεῖ βοηθούντων καὶ συμφερομένων τοῖς τειχομαχοῦσιν, ἐσήμηνε τῷ Φαβίῳ τὸν καιρὸν ὁ Βρέττιος, καὶ διὰ κλιμάκων ἀναβὰς ἐκράτησε τῆς πόλεως. ἐνταῦθα μέντοι δοκεῖ φιλοτιμίας ἥττων γενέσθαι· τοὺς γὰρ Βρεττίους πρώτους ἀποσφάττειν ἐκέλευσεν, ὡς μὴ προδοσία τὴν πόλιν ἔχων φανερὸς γένοιτο. καὶ ταύτης τε διήμαρτε τῆς δόξης, καὶ διαβολὴν ἀπιστίας προσέλαβε καὶ ὠμότητος. ἀπέθανον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν Ταραντίνων· οἱ δὲ πραθέντες,

πρὸς, ἐλάχισλα φρονλίζει γένυς ὁ πάνλα συμμισνὺς πόλεμος. αἰσχρὸν δὲ μετ' ἀνάγκης ᾄδειν, ἀλλ' εὐτυχία τις ἐν καιρῷ τὸ δίκαιον ἀσθενὲς ἔχονλι, πραολάτῳ χρήσασθαι τῷ βιαζομένῳ. ἐκ τούτυ μελαπέμπεται μὲν ἡ γυνὴ τὸν Βρέτλιον, καὶ γνωρίζει τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ. ταχὺ δὲ συμπράτλων τὴν ἐπιθυμίαν ἐκεῖνος, καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον εὔνυν καὶ χειροήθη τῷ βαρβάρῳ δοκῶν παρέχειν τὴν ἀδελφὴν, ἔσχε πιστῶς, ὥστε μὴ χαλεπῶς ἑρωνλος ἀνθρώπυ μισθοφόρυ μελασπῆσαι διάνοιαν ἐπ' ἐλπίσι δωρεῶν μεγάλων, ἃς ἐπηγγέλλελο παρέξειν αὐτῷ τὸν Φάβιον. ταῦτα μὲν οὖν οἱ πλεῖσλοι γράφυσι περὶ τούτων, ἔνιοι δὲ τὴν ἄνθρωπον ὑφ' ἧς ὁ Βρέτλιος μεμήχθη, φασὶν ὑ Ταραντίνην, ἀλλὰ Βρετλίαν τὸ γένος οὖσαν, τῷ δὲ Φαβίῳ παλλακευομένην, ὡς ἥσθελο πολίτην καὶ γνώριμον ὄνλα τὸν τῶν Βρετλίων ἄρχονλα τότε, Φαβίῳ φράσαι, καὶ συνελθοῦσαν εἰς λόγυς ὑπὸ τὸ τεῖχος, ἐκπεῖσαι καὶ καλεργάσασθαι τὸν ἄνθρωπον.

κϐ'. Πρατλομένων δὲ τούτων, ὁ Φάβιος περισπάσαι τὸν Ἀννίβαν τεχνάζων, ἐπέσλειλε τοῖς ἐν Ῥηγίῳ σλραλιώταις τὴν Βρετλίαν καλαδραμεῖν, καὶ Καυλωνίαν ἐξελεῖν καλὰ κράτος σλραλοπεδεύσανλας ὀκλακισχιλίυς ὁπλίτας, αὐτομόλυς δὲ τοὺς πολλοὺς, καὶ τῶν ἐκ Σικελίας ὑπὸ Μαρκέλλυ κεκοσμημένων ἀτίμων τοὺς ἀχρησλολάτυς, καὶ μετ'

μετ' ἐλαχίσ|ης τῇ πόλει λύπης καὶ βλάβης ἀπολλυμένης. ἤλπιζε γὰρ, τούτους προέμενος τῷ Ἀννίβᾳ καὶ δελεάσας, ἀπάξειν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Τάραν|ος. ὃ καὶ συνέβαινεν. εὐθὺς γὰρ ἐκεῖ διώκων ὁ Ἀννίβας ἐρρύη μετὰ τῆς δυνάμεως. ἡμέρᾳ δ' ἕκτῃ τοὺς Ταραν|ίνους τοῦ Φαβίου περι-σ|ραλοπεδεύσαν|ος, ὁ προδιειλεγμένος τῷ Βρετ|ίῳ μετὰ τῆς ἀδελφῆς νεανίσκος ἦκε νύκτωρ πρὸς αὐτὸν, εἰδὼς ἀκριβῶς καὶ καθεωρακὼς τὸν τόπον ἐφ' οὗ παραφυλάτ|ων ὁ Βρέτ|ιος ἔμελλεν ἐνδώ-σειν καὶ παρήσειν τοῖς προσβάλλουσιν. ὃ μὴν ἁπλῶς γε τῆς προδοσίας ἐξήρησεν ὁ Φάβιος τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκεῖσε παρελθὼν ἡσυχίαν ἦγεν, ἡ δ' ἄλλη σ|ρατιὰ προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν ἔκ τε γῆς καὶ θαλάτ|ης, ἅμα ποιοῦσα πολλὴν κραυγὴν καὶ θόρυβον· ἄχρις οὗ τῶν πλείσ|ων Ταραν|ίνων ἐκεῖ βοηθούν|ων καὶ συμφερομένων τοῖς τειχομαχοῦσιν, ἐσήμηνε τῷ Φαβίῳ τὸν καιρὸν ὁ Βρέτ|ιος, καὶ διὰ κλιμά-κων ἀναβὰς ἐκράτησε τῆς πόλεως. ἐνταῦθα μέντοι δοκεῖ φιλοτιμίας ἧττων γενέσθαι· τοὺς γὰρ Βρετ|ίους πρώτους ἀποσφάτ|ειν ἐκέλευσεν, ὡς μὴ προδοσίᾳ τὴν πόλιν ἔχων φανερὸς γένοι|ο. καὶ ταύτης τε διήμαρτε τῆς δόξης, καὶ διαβολὴν ἀπισ|ίας προσέλαβε καὶ ὠμότητος. ἀπέθανον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν Ταραν|ίνων· οἱ δὲ πραθέν|ες,

ἐγένοντο τρισμύριοι, καὶ τὴν πόλιν ἡ σπάθη διήρπασεν· ἀνηνέχθη δ' εἰς τὸ δημόσιον τρισχίλια τάλαντα. πάντων δὲ τῶν ἄλλων ἀγομένων καὶ φερομένων, λέγεται τὸν γραμματέα πυθέσθαι τοῦ Φαβίου περὶ τῶν θεῶν τι κελεύει, τὰς γραφὰς οὕτω προσαγορεύσαντα καὶ τοὺς ἀνδριάντας· τὸν οὖν Φάβιον εἰπεῖν, ἀπολείπωμεν τοὺς θεοὺς Ταραντίνοις κεχολωμένους. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν κολοσσὸν τοῦ Ἡρακλέους μεγακομίσας ἐκ Τάραντος, ἔστησεν ἐν Καπιτωλίῳ, καὶ πλησίον ἔφιππον εἰκόνα χαλκῆν ἑαυτοῦ· πολὺ Μαρκέλλου φανεὶς ἀτοπώτερος περὶ ταῦτα, μᾶλλον δ' ὅλως ἐκεῖνον ἄνδρα πραότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ θαυμαστὸν ἀποδείξας, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται.

κγ'. Ἀννίβαν δὲ λέγεται δισχίλια τετρακόσια μόνοις ἀπολειφθῆναι στάδιοις, καὶ φανερῶς μὲν εἰπεῖν, Ἦν ἄρα καὶ Ῥωμαίοις Ἀννίβας τις ἕτερος· ἀπεβάλομεν γὰρ τὴν Ταραντίνων πόλιν ὥσπερ ἐλάβομεν· ἰδίᾳ δὲ τὸ πρῶτον αὐτῷ παρασῆναι πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν, ὡς πάλαι μὲν ἑώρα χαλεπὸν αὐτοῖς, νῦν δ' ἀδύναλον, κρατεῖν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων Ἰταλίας. τοῦτον δεύτερον θρίαμβον ἐθριάμβευσε λαμπρότερον τοῦ πρότερου Φάβιος, ὥσπερ ἀθλητὴς ἀγαθὸς ἐπαγωνιζόμενος τῷ Ἀννίβᾳ, καὶ ῥᾳδίως ἀπαλυό-

ἀπολυόμενος αὐτοῦ τὰς πράξεις, ὥσπερ ἅμμαλα καὶ λαβὰς οὐκέτι τὸν αὐτὸν ἐχούσας τόνον. ἡ μὲν γὰρ ἀνεῖτο τῆς δυνάμεως αὐτῷ διὰ τρυφὴν καὶ πλοῦτον, ἡ δ' ὥσπερ ἐξημβλύνετο καὶ καταλέτριπτο τοῖς ἀλωφήτοις ἀγῶσιν. ἦν δὲ Μάρκος Λεύκιος, οὗ τὸν Τάραντα φρουροῦντος ὁ Ἀννίβας ἀπέσησεν, ὅμως δὲ τὴν ἄκραν καλέχων, οὐκ ἐξεκρούσθη, καὶ διεφύλαξεν ἄχρι τοῦ πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίοις γενέσθαι τοὺς Ταραντίνους. τοῦτον ἡνία Φάβιος τιμώμενος, καὶ πολεμοῦντος τὴν σύγκλητον, ὑπὸ φθόνου καὶ φιλοτιμίας ἐξενεχθεὶς εἶπεν, ὡς οὐ Φάβιος, ἀλλ' αὐτὸς αἴτιος γένοιτο τοῦ τὴν Ταραντίνων ἁλῶναι. γελάσας οὖν ὁ Φάβιος, Ἀληθῆ λέγεις, εἶπεν· εἰ μὴ γὰρ σὺ τὴν πόλιν ἀπέβαλες, οὐκ ἂν ἐγὼ παρέλαβον.

κδ'. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τά τ' ἄλλα τῷ Φαβίῳ προσεφέροντο λαμπρῶς, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φάβιον ἀνέδειξαν ὕπαιον. παραλαβόντος δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ διοικοῦντός τι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον, ὁ πατὴρ εἴτε διὰ γῆρας καὶ ἀσθένειαν, εἴτε διαπειρώμενος τοῦ παιδός, ἀναβὰς ἐφ' ἵππον, προσήει διὰ τῶν ἐνυγχανόντων, καὶ περιεσώτων. ὁ δὲ νεανίας καλιδὼν πόρρωθεν, ὡς ἠνέσχετο, πέμψας δ' ὑπηρέτην, ἐκέλευσε καταβῆναι τὸν πατέρα, καὶ δι' αὐτοῦ προσελθεῖν,

εἰ δή τι τυγχάνει τῆς ἀρχῆς δεόμενος. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἡνίασε τὸ ἐπίταγμα, καὶ σιωπῇ πρὸς τὸν Φάβιον ὡς ἀνάξια πάσχοντα τῆς δόξης ἀπέβλεψαν· αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ἀποπηδήσας καὶ τάχος, Θᾶσσον ἢ βάδην πρὸς τὸν υἱὸν ἐπειχθεὶς καὶ περιβαλὼν καὶ ἀσπασάμενος, Εὖ γε, εἶπεν, ὦ παῖ φρονεῖς καὶ πράττεις, αἰσθόμενος τίνων ἄρχεις, καὶ πηλίκης μέγεθος ἀνείληφας ἀρχῆς. οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πρόγονοι τὴν Ῥώμην ηὐξήσαμεν, ἐν δευτέρῳ καὶ γονεῖς καὶ παῖδας ἀεὶ τῶν τῆς πατρίδος καλῶν τιθέμενοι. λέγεται δ' ὡς ἀληθῶς τοῦ Φαβίου τὸν πρόπαππον ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει μεγίστῃ Ῥωμαίων γενόμενον, πενταέτις μὲν ὑπατεύσαι καὶ θριάμβους ἐκ πολέμων μεγίστων ἐπιφανεστάτους καταγαγεῖν· ὑπατεύοντι δ' υἱῷ πρεσβευτὴν συνελθεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἐν δὲ τῷ θριάμβῳ, τὸν μὲν εἰσελαύνειν ἐπὶ τεθρίππου, τὸν δ' ἵππον ἔχοντα μετὰ τῶν ἄλλων ἑπακολουθεῖν, ἀγαλλόμενον ὅτι τὸ μὲν υἱοῦ κύριος, τῶν δὲ πολιτῶν μέγιστος καὶ ὤν, καὶ προσαγορευόμενος, ὕστερον αὐτὸν τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος τίθησιν. ἀλλὰ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ ἀπὸ τούτων μόνον θαυμαστὸς ἦν. τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη, καὶ τὴν μὲν συμφοράν, ὡς ἀνήρ τε φρόνιμος καὶ πατὴρ χρηστός, ἤνεγκε μετριώτατα· τὸ δ' ἔγκώμιον, ὃ ταῖς ἐκκομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προσήκοντες ἐπιλέγουσιν,

σιν, αὐτὸς εἶπε καλασὰς ἐν ἀγορᾷ, καὶ γράψας τὸν λόγον, ἐξέδωκεν.

κέ. Ἐπεὶ δὲ Σκηπίων Κορνήλιος εἰς Ἰβηρίαν πεμφθεὶς, Καρχηδονίους μὲν ἐξήλασε μάχαις πολλαῖς κρατήσας, ἔθνη δὲ πάμπολλα καὶ πόλεις μεγάλας καὶ πράγματα λαμπρὰ Ῥωμαίοις κτησάμενος, εὔνοιαν εἶχε καὶ δόξαν ἐπανελθὼν, ὅσην ἄλλος οὐδείς· ὕπατος δὲ καλασταθεὶς, καὶ τὸν δῆμον αἰσθόμενος μεγάλην ἀπαιτοῦντα καὶ προσδεχόμενον πρᾶξιν αὐτοῦ, τὸ μὲν αὐτόθι συμπλέκεσθαι πρὸς Ἀννίβαν, ἀρχαῖον ἡγεῖτο κίαν καὶ πρεσβυτικὸν, αὐτὴν δὲ Καρχηδόνα καὶ Λιβύην εὐθὺς ἐμπλήσας ὅπλων καὶ στρατευμάτων, διενοεῖτο πορθεῖν, καὶ τὸν πόλεμον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖ μεθιστάναι, καὶ πρὸς τοῦτο παντὶ τῷ θυμῷ συνεξώρμα τὸν δῆμον. ἐνταῦθα δὴ Φάβιος ἐπὶ πᾶν δέος ἄγων τὴν πόλιν, ὡς ὑπ' ἀνδρὸς ἀνοήτου καὶ νέου φερομένην εἰς τὸν ἔσχατον καὶ μέγιστον κίνδυνον, οὔτε λόγου φειδόμενος οὔτ' ἔργου δοκοῦντος ἀποτρέψειν τοὺς πολίτας, τὴν μὲν βουλὴν ἔπεισε, τῷ δὲ δήμῳ διὰ φθόνον ἐδόκει τοῦ Σκηπίωνος εὐημεροῦντος ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ δεδιέναι μή τι μέγα καὶ λαμπρὸν ἐξεργασαμένου, καὶ τὸν πόλεμον ἢ παντάπασιν ἀνελοῦντος, ἢ τῆς Ἰταλίας ἐκβαλόντος, αὐτὸς ἀργὸς φανῇ καὶ μαλακὸς ἐν τοσούτῳ

σούτῳ χρόνῳ διαπεπολεμηκώς. ἔοικε δ' ὁρμῆσαι μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁ Φάβιος πρὸς τὸ ἀνθιλέγειν ὑπὸ πολλῆς ἀσφαλείας καὶ προνοίας, μέγαν ὄντα δεδιὼς τὸν κίνδυνον· εἰλεῖναι δέ πως μᾶλλον ἑαυτὸν καὶ πορρωτέρω προαχθῆναι, φιλοτιμίᾳ τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ κωλύων τοῦ Σκιπίωνος τὴν αὔξησιν, ὅς γε καὶ Κράσσον ἔπεισε τὸν συνυπατεύοντα τῷ Σκιπίωνι μὴ παρεῖναι τὴν στρατηγίαν, μηδ' ὑπείκειν, ἀλλ' αὐτὸν, εἰ δόξειεν, ἐπὶ Καρχηδονίους περαιοῦσθαι· καὶ χρήματα δοθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον οὐκ εἴασε. χρήματα μὲν οὖν Σκιπίων ἑαυτῷ πορίζειν ἀναγκαζόμενος, ἤγειρε παρὰ τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ πόλεων, ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν οἰκείως διακειμένων καὶ χαριζομένων. Κράσσον δὲ τὰ μὲν ἡ φύσις, οὐκ ὄντα φιλόνεικον ἀλλὰ πρᾶον, οἴκοι καλεῖχεν, τὰ δὲ καὶ νόμος θεῖος, ἱερωσύνην ἔχοντα τὴν μεγίστην.

κς'. Αὖθις οὖν καθ' ἑτέραν ὁδὸν ἀπανθῶν ὁ Φάβιος τῷ Σκιπίωνι, καλεκώλυσε τοὺς ὡρμημένους αὐτῷ συστρατεύεσθαι τῶν νέων, καὶ καλεῖχεν, ἔν τε βουλαῖς καὶ ταῖς ἐκκλησίαις βοῶν, ὡς οὐκ αὐτὸς Ἀννίβαν ἀποδιδράσκοι μόνος ὁ Σκιπίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόλοιπον ἐκπλέοι λαβὼν δύναμιν ἐκ τῆς Ἰταλίας, δημαγωγῶν ἐλπίσι τοὺς νέους, καὶ ἀναπείθων ἀπολιπεῖν

πεῖν γονέας καὶ γυναῖκας καὶ πόλιν, ἧς ἐν θύραις ἐπικραλῶν καὶ ἀήτηλος ὁ πολέμιος κάθηλαι. καὶ μέντοι ταῦτα λέγων, ἐφόβησε τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μόνοις αὐτὸν ἐψηφίσαντο χρῆσθαι τοῖς ἐν Σικελίᾳ στρατεύμασιν, καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ γενομένων μετ' αὐτοῦ τριακοσίους ἄγειν οἷς ἐχρῆτο πιστοῖς. ταῦτα μὲν οὖν ἐδόκει πολιτεύεσθαι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ Φάβιος. ἐπεὶ δὲ Σκηπίωνος εἰς Λιβύην διαβάντος, εὐθὺς ἔργα θαυμαστὰ καὶ πράξεις ὑπερήφανοι τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος εἰς Ῥώμην ἀπηγγέλλοντο, καὶ μαργυροῦντα ταῖς φήμαις ἔπεσε λάφυρα πολλά, καὶ βασιλεὺς ὁ Νομάδων αἰχμάλωτος, καὶ δύο στρατοπέδων ὑφ' ἕνα καιρὸν ἐμπρήσεις καὶ φθοραί, πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, πολλῶν δ' ὅπλων καὶ ἵππων ἐν αὐτοῖς συγκαλακεκαυμένων, καὶ πρεσβεῖαι πρὸς Ἀννίβαν ἐπέμποντο παρὰ Καρχηδονίων καλούντων, καὶ δεομένων ἐάσαντα τὰς ἀτελεῖς ἐκείνας ἐλπίδας οἴκαδε βοηθεῖν· ἐν δὲ Ῥώμῃ πάντων ἐχόντων τὸν Σκηπίωνα ἐπὶ στόματος ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ὁ Φάβιος ἠξίου πέμπεσθαι Σκηπίωνι διάδοχον, ἄλλην μὲν οὐκ ἔχων πρόφασιν, εἰπὼν δὲ τὸ μνημονευόμενον, ὡς ἐπισφαλές ἐστι πιστεύειν ἀνδρὸς ἑνὸς τύχῃ τηλικαῦτα πράγματα· χαλεπὸν γὰρ ἀεὶ εὐτυχεῖν τὸν αὐτόν. οὕτω προσέκρουσεν ἤδη πολλοῖς, ὡς δύσκολος ἀνὴρ καὶ βάσκανος, ἢ πάμ-

παν ὑπὸ γήρως ἄτολμος γενομὸς καὶ δύσελπις, περαιτέρω τε τοῦ μετρίου καταθαμβηθεὶς τὸν Ἀννίβαν. οὐδὲ γὰρ ἐκπλεύσαντος αὐτοῦ μετὰ τῶν δυνάμεων ἐξ Ἰταλίας, εἴασε τὸ χαῖρον καὶ τεθαρρηκὸς τῶν πολιτῶν ἀθόρυβον καὶ βέβαιον· ἀλλὰ τότε δὴ μάλιστα τὰ πράγματα τῇ πόλει θεούσῃ παρὰ τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐπισφαλῶς ἔχειν ἔλεγε· βαρύτερον γὰρ ἐν Λιβύῃ πρὸ Καρχηδόνος αὐτοῖς Ἀννίβαν ἐμπεσεῖσθαι, καὶ σπανὸν ἀπαντήσειν Σκιπίωνι πολλῶν ἔτι θερμὸν αὐτοκρατόρων ἅμαχοι καὶ δικτατώρων καὶ ὑπάτων· ὥστε τὴν πόλιν αὖθις ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀναταράττεσθαι, καὶ τοῦ πολέμου μεθεστῶτος εἰς Λιβύην, ἐγγυτέρω τῆς Ῥώμης οἴεσθαι γενόμενον τὸν φόβον.

κζ. Ἀλλὰ Σκιπίων μὲν ὁ μετὰ πολὺν χρόνον, αὐτόν τε νικήσας μάχῃ κατὰ κράτος Ἀννίβαν, καὶ καταβαλὼν τὸ φρόνημα καὶ καταπαλήσας τῆς Καρχηδόνος ὑποπεσούσης, ἀπέδωκε μείζονα χαρὰν ἁπάσης ἐλπίδος τοῖς πολίταις, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὡς ἀληθῶς πολλῷ σάλῳ σεισθεῖσαν ὤρθωσε πάλιν. Φάβιος δὲ Μάξιμος ὁ διήρκεσε τῷ βίῳ πρὸς τὸ τοῦ πολέμου τέλος, οὐδ' ἤκουσεν Ἀννίβαν ἡττημένον, οὐδὲ τὴν μεγάλην καὶ βέβαιον εὐτυχίαν τῆς πατρίδος ἐπεῖδεν· ἀλλὰ περὶ ὃν χρόνον Ἀννίβας ἀπῆρεν ἐξ Ἰταλίας, νόσῳ καμὼν ἐτελεύτησεν. Ἐπαμινώνδαν μὲν

μὲν οὖν Θηβαῖοι δημοσίᾳ διὰ πενίαν ἣν ἀπέλιπεν ὁ ἀνὴρ, ἔθαψαν· οὐδὲν γὰρ οἴκοι τελευτήσαντος εὑρεθῆναι, πλὴν ὀβελίσκον σιδηροῦν, λέγουσι· Φάβιον δὲ Ῥωμαῖοι δημοσίᾳ μὲν οὐκ ἐκήδευσαν, ἰδίᾳ δ' ἑκάστου τὸ σμικρόταλον αὐτῷ τῶν νομισμάτων ἐπενεγκόντος, οὐχ ὡς δι' ἔνδειαν προσαρκέσαντες, ἀλλ' ὡς παλαιὰ τῷ δήμῳ θάπτοντες, ἔσχε τιμὴν καὶ δόξαν ὁ θανάτος αὐτοῦ τῷ βίῳ πρέπουσαν.

ά. Οἱ μὲν ὖν βίοι τῶν ἀνδρῶν τοιαύτην ἔχυσι τὴν ἱςορίαν. ἐπεὶ δὲ καὶ πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς πολλὰ καὶ καλὰ παραδείγματα καταλελοίπασιν ἀμφότεροι, φέρε, τῶν πολεμικῶν ἐκεῖνο πρῶτον λάβωμεν, ὅτι Περικλῆς μὲν ἄρισα πράττοντι τῷ δήμῳ καὶ μεγίςῳ καθ' αὐτὸν ὄντι καὶ μάλισα πρὸς δύναμιν ἀκμάζοντι χρώμενος, ὑπὸ κοινῆς ἂν δόξειεν εὐτυχίας καὶ ῥώμης πραγμάτων ἀσφαλὴς διαγενέσθαι καὶ ἄπταιςος· αἱ δὲ Φαβίυ πράξεις, ἐν αἰσχίσοις καὶ δυσπολεμοτάτοις καιροῖς ἀναδεξαμένυ τὴν πόλιν, οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς ἀσφαλῆ διεληρησαν, ἀλλ' ἐκ κακῶν εἰς βέλτιω μελέςησαν. καὶ Περικλεῖ μὲν αἱ Κίμωνος εὐπραξίαι, καὶ τὰ Μυρωνίδου καὶ τὰ Λεωκράτους τρόπαια, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα Τολμίδης καλορθῶν, ἑορτάσαι μᾶλλον καὶ ἐμπανηγυρίσαι ςρατηγοῦντι τὴν πόλιν, ἢ

κλήσασθαι

κλήσασθαι πολέμῳ καὶ φυλάξασθαι παρέδωκε. Φάβιος δ' ὁρῶν πολλὰς μὲν φυγὰς καὶ ἥττας, πολλοὺς δὲ θανάτους καὶ σφαγὰς αὐτοκρατόρων καὶ στρατηγῶν, λίμνας δὲ καὶ πεδία καὶ δρυμὸς νεκρῶν στρατοπέδων πλήθοντας, αἵματι δὲ καὶ φόνῳ πολαμοὺς ἄχρι θαλάττης ῥέοντας, ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ὁρμωμένῳ καὶ βεβηκότι τὴν πόλιν ἀνιλαμβανόμενος καὶ ὑπερείδων, ὐκ εἴασε τοῖς ἐκείνων ὑποφερομένην πλαίσμασι τελέως ἐκχυθῆναι. καίτοι δόξειεν ἂν ὐχ οὕτω χαλεπὸν εἶναι, πόλιν ἐν συμφοραῖς μεταχειρίσασθαι ταπεινὴν, καὶ τοῦ φρονοῦντος ὑπ' ἀνάγκης καθήκοον γενομένην, ὡς δι' εὐτυχίαν ἐπηρμένῳ καὶ σπαργῶντι τῷ δήμῳ χαλινὸν ἐμβαλεῖν ὕβρεως καὶ θρασύτητος· ᾧ δὴ μάλιστα φαίνεται τρόπῳ Περικλῆς Ἀθηναίων περιγενόμενος. ἀλλὰ τῶν Ῥωμαίοις συμπεσόντων τότε κακῶν τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος, ἰσχυρόν τινα γνώμην καὶ μέγαν ἔδειξεν ἄνδρα, τὸν μὴ συγχυθέντα μηδὲ προέμενον τοὺς αὐτοῦ λογισμούς.

β'. Καὶ Σάμῳ μὲν ὑπὸ Περικλέους ἁλούσῃ τὴν Τάραντος ἔστι καταλαβεῖν ἀντιθεῖναι, καὶ νὴ Δι' Εὐβοίᾳ τὰς περὶ Καμπανίαν πόλεις· ἐπεὶ αὐτήν γε Καπύην οἱ περὶ Φούριον καὶ Ἄππιον ὕπαλοι καθέσχον. ἐκ δὲ παραλάξεως Φάβιος φαίνεται μάχῃ νενικηκὼς, πλὴν ἀφ' ἧς τὸν πρό-

τερον

τερον εἰσήλασε θρίαμβον· Περικλῆς δ' ἐννέα τρόπαια καλὰ γῆν καὶ καλὰ θάλατταν ἔστησεν ἀπὸ τῶν πολεμίων. ὃ μὴν λέγεται τοιαύτη πρᾶξις Περικλέους, οἵαν ἔπραξε Φάβιος, Μινύκιον ἐξαρπάσας Ἀννίβου, καὶ διασώσας ἐνέλεις στρατόπεδον Ῥωμαίων· καλὸν γὰρ τὸ ἔργον καὶ κοινὸν ἀνδρείας ὁμοῦ καὶ φρονήσεως καὶ χρηστότητος. ὥσπερ αὖ πάλιν οὐδὲ σφάλμα λέγεται Περικλέους οἷον ἐσφάλη Φάβιος διὰ τῶν βοῶν καλαστραληθεὶς ὑπ' Ἀννίβου, λαβὼν μὲν αὐτομάτως καὶ καλὰ τύχην ὑπεναντία τοῖς στρατηγοῖς τὸν πολέμιον, προέμενος δὲ νυκτὸς ναυτίλα, καὶ μεθ' ἡμέραν βιασάμενον, καὶ φθάσαντα μέλλοντος, καὶ κρατήσαντα συλλαβόντος. εἰ δὲ δεῖ μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τεκμαίρεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος ὀρθῶς τὸν ἀγαθὸν στρατηγόν, Ἀθηναίοις μὲν, ὡς Περικλῆς προέγνω καὶ προεῖπεν, ἐτελεύτησεν ὁ πόλεμος· πολυπραγμονοῦντες γὰρ ἀπώλεσαν τὴν δύναμιν· Ῥωμαῖοι δὲ, παρὰ τοὺς Φαβίου λογισμοὺς ἐκπέμψαντες ἐπὶ Καρχηδονίους Σκιπίωνα, πάντων ἐκράτησαν, οὐ τύχῃ, σοφίᾳ δὲ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀνδρείᾳ νικήσαντος τοὺς πολεμίους. ὥστε τῷ μὲν τὰ παίσματα τῆς παιδιᾶς μαρτυρεῖν, ὅτι καλῶς ἔζηνω, τὸν δὲ, ὑπὸ τῶν κατορθωμάτων ἐλέγχεσθαι τοῦ παντὸς ἐσφαλμένον. ἴση δ' ἁμαρτία στρα-

στραληγοῦ, κακῶ̃ περιπεσεῖν μὴ προσδοκήσαντα, μὴ καλορθώμαλος καιρὸν ἀπιςίᾳ προέσθαι. μία γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἀπειρία, καὶ θράσος γεννᾷ, καὶ θράσος ἀφαιρεῖται. ταῦτα περὶ τῶν πολεμικῶν.

γ'. Τῆς δὲ πολιτείας μέγα μὲν ἔγκλημα τοῦ Περικλέους, ὁ πόλεμος. λέγεται γὰρ ἐπαχθὸς ὑπ' ἐκείνου γενέσθαι, Λακεδαιμονίοις ἐρίσανλος μὴ ἐνδοῦναι. δοκῶ δὲ μηδ' ἂν Φάβιον Μάξιμον ἐνδοῦναί τι Καρχηδονίοις, ἀλλ' εὐγενῶς ὑποςῆναι τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας κίνδυνον. ἡ μέντοι πρὸς Μινούκιον ἐπιείκεια τοῦ Φαβίου καὶ πραότης ἐλέγχει τὸν πρὸς Κίμωνα καὶ Θουκυδίδην ςασιασμὸν, ἄνδρας ἀγαθοὺς καὶ ἀριςοκρατικοὺς, εἰς φυγὴν ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοὖςρακον ἐκπεσόνλας. ἀλλ' ἥ γε δύναμις μείζων ἡ τοῦ Περικλέους καὶ τὸ κράτος. ὅθεν οὐδ' ἄλλον εἴασεν ἐνδυσυχῆσαι τῇ πόλει κακῶς βουλευσάμενον ςραληγὸν, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸν ἐκφυγὼν Τολμίδης καὶ διωσάμενος βίᾳ, προσέπλαυσε Βοιωτοῖς· οἱ δ' ἄλλοι προσελίθενλο καὶ καλεκοσμοῦνλο πάνλες εἰς τὴν ἐκείνου γνώμην ὑπὸ μεγέθους αὐτοῦ τῆς δυνάμεως. Φάβιος δὲ, τὸ καθ' αὐτὸν ἀσφαλὴς ὢν καὶ ἀναμάρλητος, τῷ πρὸς τὸ κωλύειν ἑτέρους ἀδυνάτῳ φαίνεται λειπόμενος. ὃ γὰρ ἂν τοσαύταις συμφοραῖς ἐχρήσανλο Ῥωμαῖοι, Φαβίου παρ' αὐτοῖς

αὐτοῖς ὅσον Ἀθήνησι Περικλέης δυνηθέντος. καὶ μὴν τήν γε πρὸς χρήματα μεγαλοφροσύνην, ὁ μὲν, τῷ μηδὲν λαβεῖν παρά τῶν διδόντων, ὁ δὲ, τῷ προέσθαι πολλὰ τοῖς δεομένοις ἐπεδείξατο, λυσάμενος τοῖς ἰδίοις χρήμασι τοὺς αἰχμαλώτους. πλὴν τούτῳ μὲν ὑπὸ πολὺς ἦν ἀριθμὸς, ἀλλ' ὅσον ἓξ τάλαντα· Περικλῆς δ' οὐκ ἄν ἴσως εἴποι τις ὅσα καὶ παρὰ συμμάχων καὶ βασιλέων ὠφελεῖσθαι καὶ θεραπεύεσθαι πάρεστι, τῆς δυνάμεως διδούσης, ἀδωρότατον ἑαυτὸν καὶ καθαρώτατον ἐφύλαξεν. ἔργων γε μὴν μεγέθεσι καὶ ναῶν, καὶ καλασκευαῖς οἰκοδομημάτων, ἐξ ὧν ἐκόσμησεν ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας, οὐκ ἄξιον ὁμοῦ πάντα τὰ πρὸ τῶν Καισάρων φιλοτιμήματα τῆς Ῥώμης παραβαλεῖν, ἀλλ' ἔξοχόν τι πρὸς ἐκεῖνα καὶ ἀσύγκριτον ἡ τούτων ἔσχε μεγαλουργία καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ πρωτεῖον.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ.

α'. ΚΑΤΩΝ ὁ πρεσβύταλος, πρός τινας ἐπαινοῦντας ἄνθρωπον ἀλογίστως παράβολον καὶ τολμηρὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, διαφέρειν ἔφη τὸ πολλοῦ τινὰ τὴν ἀρετὴν ἀξίαν, καὶ τὸ μὴ πολλοῦ ἄξιον τὸ ζῆν νομίζειν· ὀρθῶς ἀποφαινόμενος. ὅγ' οὖν παρ' Ἀνιγόνῳ στρατευόμενος ἰταμὸς, φαῦλος δὲ τὴν ἕξιν καὶ τὸ σῶμα διεφθορὼς, ἐρομένου τοῦ βασιλέως τὴν αἰτίαν τῆς ὠχρότητος, ὡμολόγησε τινὰ νόσον τῶν ἀπορρήτων. ἐπεὶ δὲ φιλοτιμηθεὶς ὁ βασιλεὺς προσέταξε τοῖς ἰατροῖς, ἐάν τις ᾖ βοήθεια, μηδὲν ἐλλιπεῖν τῆς ἄκρας ἐπιμελείας, οὕτω θεραπευθεὶς ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, οὐκέτ' ἦν φιλοκίνδυνος οὐδὲ ῥαγδαῖος ἐν τοῖς ἀγῶσιν· ὥστε καὶ τὸν Ἀνιγονον ἐγκαλεῖν καὶ θαυμάζειν τὴν μεταβολήν. ὃ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπε-

ἀπεκρύψαλο τὸ αἴτιον, ἀλλ' εἶπεν, Ὦ βασιλεῦ, σύ με πεποίηκας ἀτολμότερον, ἀπαλλάξας ἐκείνων τῶν κακῶν δι' ἃ τοῦ ζῆν ὀλιγώρυν. πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ Συβαρίτης ἀνὴρ εἰπεῖν περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς ὑμέγα ποιοῦσι θανατῶντες ἐν τοῖς πολέμοις, ὑπὲρ τοῦ τοσούτους πόνους καὶ τοιαύτην ἀποφυγεῖν δίαιταν. ἀλλὰ Συβαρίται μὲν, ἐκλελοίπασιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας, διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὁρμὴν καὶ φιλοτιμίαν, εἰκότως ἐφαίνοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ φοβούμενοι τὸν θάνατον. Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ ζῆν ἡδέως, καὶ θνήσκειν, ἀμφότερα ἀρετῇ παρεῖχον, ὡς δηλοῖ τὸ ἐπικήδειον,

Οἵδε (γάρ φησιν) θάνον, ὑ ζῆν θέμενοι καλόν, οὐδὲ τὸ θνήσκειν,
Ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφότερ' ἐκλελέσαι.

οὔτε γὰρ φυγὴ θανάτου μεμπτὸν, ἂν ὀρέγηταί τις τοῦ βίου μὴ αἰσχρῶς· οὔτε ὑπομονὴ καλὸν, εἰ μετ' ὀλιγωρίας γένοιτο τοῦ ζῆν. ὅθεν Ὅμηρος μὲν ἀεὶ τοὺς θαῤῥαλεωτάτους καὶ μαχιμωτάτους ἄνδρας, εὖ καὶ καλῶς ὡπλισμένους ἐξάγει πρὸς τοὺς ἀγῶνας· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων νομοθέται τὸν ῥίψασπιν κολάζουσιν, ὑ τὸν ξίφος οὐδὲ λόγχην προέμενον· διδάσκοντες ὅτι τοῦ μὴ θανεῖν καλῶς πρότερον ἢ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πολεμίους, ἑκάστῳ

στῳ μέλειν προσήκει, μάλιστα δὲ ἄρχοντι πόλεως ἢ στρατεύματος.

β'. Εἰ γὰρ, ὡς Ἰφικράτης διήρει, χερσὶ μὲν ἐοίκασιν οἱ φιλοὶ, ποσὶ δὲ τὸ ἱππικὸν, αὐτὴ δὲ ἡ φάλαγξ στέρνῳ καὶ θώρακι, κεφαλῇ δὲ ὁ στρατηγὸς, οὐκ αὐτοῦ δόξειεν ἂν ὑποκινδυνεύων παραμελεῖν καὶ θρασυνόμενος, ἀλλ' ἀπάντων οἷς ἡ σωτηρία γίνεται δι' αὐτοῦ· καὶ τοὐναντίον. ὅθεν ὁ Καλλικρατίδας, καίπερ ὢν τἆλλα μέγας, οὐκ εὖ πρὸς τὸν μάντιν εἶπεν· δεομένου γὰρ αὐτοῦ φυλάττεσθαι θάνατον, ὡς τῶν ἱερῶν προδηλούντων, ἔφη μὴ παρ' ἕνα εἶναι τὰν Σπάρταν. μαχόμενος γὰρ εἷς ἦν καὶ πολέων καὶ στρατευόμενος ὁ Καλλικρατίδας· στρατηγῶν δὲ, τὴν ἀπάντων εἶχε συλλαβὼν ἐν αὑτῷ δύναμιν, ὥστε οὐκ ἦν εἷς ᾧ τοσαῦτα συναπώλλυτο. βέλτιον δὲ Ἀντίγονος ὁ γέρων, ὅτε ναυμαχεῖν περὶ Ἄνδρον ἔμελλεν, εἰπόντος τινὸς ὡς πολὺ πλείους αἱ τῶν πολεμίων νῆες εἶεν, Ἐμὲ δὲ αὐτὸν, ἔφη, πρὸς πόσας ἀντιστήσεις; μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς, ὥσπερ ἐστὶν, ἄξίωμα ποιῶν μετὰ ἐμπειρίας καὶ ἀρετῆς τατόμενον· ἧς πρῶτον ἔργον ἐστὶν, σώζειν τὸν ἅπαντα τἆλλα σώζοντα. διὸ καλῶς ὁ Τιμόθεος, ἐπιδεικνυμένου ποτὲ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ Χάριτος ὠτειλάς τινας ἐν τῷ σώματι, καὶ τὴν ἀσπίδα λόγχῃ διακεκομμένην, Ἐγὼ δὲ, εἶπεν, ὡς λίαν ἠσχύνθην ὅτι μου ποτιορκοῦντος

Σάμον, ἐγγὺς ἔπεσε βέλος, ὡς μειρακιωδέστερον ἐμαυτῷ χρώμενος ἢ καλὰ στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα δυνάμεως τοσαύτης. ὅπου μὲν γὰρ εἰς τὰ ὅλα μεγάλην φέρει ῥοπὴν ὁ τοῦ στρατηγοῦ κίνδυνος, ἐνταῦθα καὶ χειρὶ καὶ σώματι χρηστέον ἀφειδῶς, χαίρειν φράσαντα τοῖς λέγουσιν ὡς χρὴ τὸν ἀγαθὸν στρατηγὸν, μάλιστα μὲν ὑπὸ γήρως, εἰ δὲ μὴ, γέροντα θνήσκειν· ὅπου δὲ μικρὸν τὸ περιγινόμενον ἐκ τοῦ καλοθανάτου, τὸ δὲ σῶν συναπόλλυσθαι σφαλερὸν, οὐδεὶς ἀπαιτεῖ στρατιώτου πρᾶξιν κινδύνῳ περατουμένην στρατηγοῦ. ταῦτα δέ μοι παρέστω προαναφωνῆσαι γράφοντι τὸν Πελοπίδου βίον καὶ τὸν Μαρκέλλου, μεγάλων ἀνδρῶν, παραλόγως πεσόντων. καὶ γὰρ χειρὶ χρῆσθαι μαχιμώτατοι γενόμενοι, καὶ στρατηγίαις ἐπιφανεστάταις κοσμήσαντες ἀμφότεροι τὰς πατρίδας, ἔτι δὲ τῶν βαρυτάτων ἀνταγωνιστῶν ὁ μὲν Ἀννίβαν ἀήττητον ὄντα πρῶτος, ὡς λέγεται, τρεψάμενος, ὁ δὲ γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας Λακεδαιμονίους ἐκ παρατάξεως νικήσας, ἠφείδησαν ἑαυτῶν, σὺν οὐδενὶ λογισμῷ προέμενοι τὸν βίον, ὁπηνίκα μάλιστα τοιούτων καιρὸς ἦν ἀνδρῶν σωζομένων καὶ ἀρχόντων. διόπερ ἡμεῖς ἑπόμενοι ταῖς ὁμοιότησι, παραλλήλους ἀνεγράψαμεν αὐτῶν τοὺς βίους.

γ'. Πελοπίδας τῷ Ἱππόκλου γένος μὲν ἦν εὐδόκιμον ἐν Θήβαις, ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας· τραφεὶς δὲ ἐν οὐσίᾳ μεγάλῃ, καὶ παραλαβὼν ἔτι νέος λαμ-

λαμπρὸν οἶκον, ὥρμησε τῶν δεομένων τοῖς ἀξίοις βοηθεῖν, ἵνα κύριος ἀληθῶς φαίνοιλο χρημάτων γεγονὼς, ἀλλὰ μὴ δοῦλος. τῶν γὰρ πολλῶν, ὡς Ἀριςοτέλης φησὶν, οἱ μὲν ὑ χρῶνλαι τῷ πλούτῳ, διὰ μικρολογίαν, οἱ δὲ παραχρῶνλαι, δι' ἀσωλίαν· κὴ δυλεύονλες οὗτοι μὲν ἀεὶ ταῖς ἡδοναῖς, ἐκεῖνοι δὲ ταῖς ἀσχολίαις, διαλελοῦσιν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τῷ Πελοπίδᾳ χάριν ἔχονλες ἐχρῶνλο τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐλευθεριότηλι κὴ φιλανθρωπίᾳ, μόνον δὲ τῶν φίλων τὸν Ἐπαμεινώνδαν οὐκ ἔπειθε τοῦ πλούτυ μεταλαμβάνειν· αὐτὸς μένλοι μετεῖχε τῆς ἐκείνυ πενίας, ἐσθῆτος ἀφελείᾳ, κὴ τραπέζης λιτότηλι, κὴ τῷ πρὸς τοὺς πόνους ἀσκεῖσθαι, κὴ καλὰ ςρατείας ἀδόλῳ καλλωπιζόμενος, ὥσπερ ὁ Εὐριπίδυ Καπανεὺς, ᾧ βίος μὲν ἦν πολὺς, ἤκιςα δὲ δι' ὄλβον γαῦρος ἦν· αἰσχυνόμενος εἰ φανεῖται πλείοσι χρώμενος εἰς τὸ σῶμα, τοῦ τὰ ἐλάχιςα κεκλημένυ Θηβαίων. Ἐπαμεινώνδας μὲν οὖν συνήθη κὴ παλρῴαν οὖσαν αὐτῷ τὴν πενίαν, ἔτι μᾶλλον εὔζωνον κὴ κοῦφον ἐποίησεν φιλοσοφῶν, κὴ μονότροπον βίον ἀπ' ἀρχῆς ἑλόμενος· Πελοπίδᾳ δὲ ἦν μὲν γάμος λαμπρὸς, ἐγένονλο δὲ κὴ παῖδες, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀμελῶν τοῦ χρηματίζεσθαι, κὴ σχολάζων τῇ πόλει τὸν ἅπανλα χρόνον, ἠλάτλωσε τὴν οὐσίαν. τῶν δὲ φίλων νυθελούνλων, κὴ λεγόνλων,

ὡς ἀναγκαίως πράγματος ὀλιγωρεῖ, τοῦ χρήματα ἔχειν, ἀναγκαίως νὴ Δία Νικοδήμῳ τούτῳ, δείξας τινὰ χωλὸν καὶ τυφλόν.

δ'. Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφυκότες ὁμοίως, πλὴν ὅτι τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχαιρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν, Ἐπαμεινώνδας· καὶ τὰς διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν, ὁ μὲν περὶ παλαίστρας καὶ κυνηγέσια, ὁ δὲ ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. πολλῶν δὲ καὶ καλῶν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις πρὸς δόξαν, οὐδὲν οἱ νῦν ἔχοντες ἡγοῦνται τηλικοῦτον, ἡλίκον τὴν διὰ τοσούτων ἀγώνων καὶ στρατηγιῶν καὶ πολιτειῶν ἀνεξέλεγκτον εὔνοιαν καὶ φιλίαν, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμμείνασαν. εἰ γάρ τις ἀποβλέψας τὴν Ἀριστείδου, καὶ Θεμιστοκλέους, καὶ Κίμωνος, καὶ Περικλέους, καὶ Νικίου, καὶ Ἀλκιβιάδου πολιτείαν, ὅσων γέγονε μεστὴ διαφορῶν καὶ φθόνων καὶ ζηλοτυπιῶν πρὸς ἀλλήλους, σκέψαιτο πάλιν τὴν Πελοπίδου πρὸς Ἐπαμεινώνδαν εὐμένειαν καὶ τιμήν, τούτους ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσαγορεύσειε συνάρχοντας καὶ συστρατήγους ἢ ἐκείνους, οἳ μᾶλλον ἀλλήλων ἢ τῶν πολεμίων ἀγωνιζόμενοι περιεῖναι διετέλεσαν. αἰτία δὲ ἀληθινὴ μὲν ἦν ἡ ἀρετή, δι' ἣν ἐδόξαν, ἐπλοῦτον ἀπὸ τῶν πράξεων μεγίστους, οἷς ὁ χαλεπὸς καὶ δύσερις ἐμφύεται φθόνος, ἀλλ' ἔρωτα θεῖον ἀπ' ἀρχῆς ἐρασθέντες ἀμφότεροι, τὸ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ' ἑαυτῶν

ἰδεῖν

ἰδεῖν γενομένην, ὥσπερ ἴδίοις ἐπὶ τοῦτο τοῖς αὐτῶν ἐχρῶντο καλοκἀγαθήμασιν. ἐ μὴν ἀλλ' οἵ γε πολλοὶ νομίζουσιν αὐτοῖς τὴν σφοδρὰν φιλίαν ἀπὸ τῆς ἐν Μαντινείᾳ γενέσθαι συμμαχίας, ἣν συνεστράτευσαντο Λακεδαιμονίοις ἔτι φίλοις καὶ συμμάχοις οὖσι, πεμφθείσης ἐκ Θηβῶν βοηθείας. τεταγμένοι γὰρ ἐν τοῖς ὁπλίταις μετ' ἀλλήλων, καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ὡς ἐνέδωκε τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τροπὴ τῶν πολλῶν ἐγεγόνει, συνασπίσαντες ἠμύναντο τοὺς ἐπιφερομένους. καὶ Πελοπίδας μὲν, ἑπτὰ τραύματα λαβὼν ἐναντία, πολλοῖς ἐπικατέρρυη νεκροῖς ὁμοῦ φίλοις καὶ πολεμίοις· Ἐπαμεινώνδας δὲ, καίπερ ἀδιώτως ἔχειν αὐτὸν ἡγούμενος, ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ τῶν ὅπλων ἔσπευσε προελθών, καὶ διεκινδύνευσεν πρὸς πολλοὺς μόνος, ἐγνωκὼς ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ Πελοπίδαν ἀπολιπεῖν κείμενον. ἤδη δὲ καὶ τούτου κακῶς ἔχοντος, καὶ λόγχη μὲν εἰς τὸ στῆθος, ξίφει δὲ εἰς τὸν βραχίονα τετρωμένου, προσεβοήθησεν ἀπὸ θατέρου κέρως Ἀγησίπολις ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ περιεποίησεν ἀνελπίστως αὐτοὺς ἀμφοτέρους.

ε'. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶν Σπαρτιατῶν λόγῳ μὲν ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις προσφερομένων τοῖς Θηβαίοις, ἔργῳ δὲ, τὸ φρόνημα τῆς πόλεως

καὶ τὴν δύναμιν ὑφορωμένων, καὶ μάλιστα τὴν Ἰσμηνίου καὶ Ἀνδροκλείδου μισούντων ἑταιρείαν, ἧς μετεῖχεν ὁ Πελοπίδας, φιλελεύθερον ἅμα καὶ δημοτικὴν εἶναι δοκοῦσαν· Ἀρχίας καὶ Λεοντίδας καὶ Φίλιππος, ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ μέτριον οὐδὲν φρονοῦντες, ἀναπείθουσι Φοιβίδαν τὸν Λάκωνα μετὰ στρατιᾶς διαπορευόμενον ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν Καδμείαν, καὶ τοὺς ὑπεναντιουμένους αὐτοῖς ἐκβαλόντα, πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων ὑπήκοον ἁρμόσασθαι δι' ὀλίγων τὴν πολιτείαν. πεισθέντος δ' ἐκείνου, καὶ μὴ προσδοκῶσι τοῖς Θηβαίοις ἐπιθεμένου, Θεσμοφορίων ὄντων, καὶ τῆς ἄκρας κυριεύσαντος, Ἰσμηνίας μὲν συναρπασθεὶς καὶ κομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα, μετ' ὀλὺν χρόνον ἀνῃρέθη. Πελοπίδας δὲ καὶ Φερένικος καὶ Ἀνδροκλείδας, μετὰ συχνῶν ἄλλων φεύγοντες ἐξεκηρύχθησαν· Ἐπαμεινώνδας δὲ κατὰ χώραν ἔμεινε, τῷ καταφρονηθῆναι διὰ μὲν φιλοσοφίαν, ὡς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν, ὡς ἀδύνατος.

ε'. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδαν μὲν ἀφείλοντο τῆς ἀρχῆς, καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιν ἐζημίωσαν, τὴν δὲ Καδμείαν οὐδὲν ἧττον φρουρᾷ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσιν, τὴν δὲ πρᾶξιν δοκιμάζουσιν· τοῖς δὲ Θηβαίοις

βαίοις τὴν πάτριον ἀποβεβληκόσι πολιτείαν, καὶ καταδεδυλωμένοις ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν, οὐδὲ ἐλπίσαι περιῆν ἀπαλλαγήν τινα τῆς τυραννίδος, ἣν ἐώρων τῇ Σπαρτιατῶν δορυφορουμένην ἡγεμονίᾳ, καὶ καταλυθῆναι μὴ δυναμένην, εἰ μή τις ἄρα παύσειεν κἀκείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας. οὐ μὴν ἀλλ' οἱ περὶ Λεοντίδαν, πυνθανόμενοι τοὺς φυγάδας Ἀθήνησι διατρίβειν, τῷ τε πλήθει προσφιλεῖς ὄντας, καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ἐπεβούλευον αὐτοῖς κρύφα· καὶ πέμψαντες ἀνθρώπους ἀγνῶτας, Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀποκτιννύουσι δόλῳ, τῶν δὲ ἄλλων διαμαρτάνουσιν. ἦκε δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων γράμματα τοῖς Ἀθηναίοις, προστάττοντα μὴ δέχεσθαι μηδὲ παρακινεῖν, ἀλλ' ἐξελαύνειν τοὺς φυγάδας, ὡς κοινοὺς πολεμίους ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀποδεδειγμένους. οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι πρὸς τῷ πάτριον αὐτοῖς καὶ σύμφυτον εἶναι τὸ φιλάνθρωπον, ἀμειβόμενοι τοὺς Θηβαίους, μάλιστα συναιτίους γενομένους τῷ δήμῳ καταλθεῖν, καὶ ψηφισαμένους, ἐάν τις Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους ὅπλα διὰ τῆς Βοιωτίας κομίζῃ, μηδένα Βοιωτὸν ἀκούειν, μηδὲ ὁρᾶν, οὐδὲν ἠδίκησαν τοὺς Θηβαίους.

ζ'. Ὁ δὲ Πελοπίδας, καίπερ ἐν τοῖς νεωτάτοις ὤν, ἰδίᾳ τὸ καθ' ἕκαστον ἐξώρμα τῶν φυγάδων, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἐποιήσατο λόγους, ὡς

ὅτε καλὸν ὅτε ὅσιον εἶναι δουλεύσαν τὴν πατρίδα καὶ φρουρουμένην περιορᾶν, αὐτοὺς δὲ μόνον τὸ σώζεσθαι καὶ διαζῆν ἀγαπῶντας, ἐκκρέμασθαι τῶν Ἀθήνησι ψηφισμάτων, καὶ θεραπεύειν, ὑποπεπλωκότας ἀεὶ τοῖς λέγειν δυναμένοις, καὶ πείθειν τὸν ὄχλον· ἀλλὰ καὶ κινδυνευτέον ὑπὲρ τῶν μεγίστων, παράδειγμα θεμένους τὴν Θρασυβούλου τόλμαν καὶ ἀρετήν· ἵνα ὡς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὁρμηθεὶς καὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐξ Ἀθηνῶν προελθόντες, ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας. ὡς οὖν ἔπεισε ταῦτα λέγων, πέμπουσιν εἰς Θήβας κρύφα πρὸς τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν φίλων, τὰ δεδογμένα φράζοντες. οἱ δὲ συνεπῆγον, καὶ Χάρων μὲν, ὅσπερ ἦν ἐπιφανέστατος, ὡμολόγησεν τὴν οἰκίαν παρέξειν· Φιλίδας δὲ διεπράξατο τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον γραμματεὺς γενέσθαι πολεμαρχούντων. Ἐπαμεινώνδας δὲ τοὺς νέους πάλαι φρονήματος ἦν ἐμπεπληκώς· ἐκέλευε γὰρ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παλαίειν· εἶτα, ὁρῶν ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ περιεῖναι γαυρουμένους, ἐπέπληττεν, ὡς αἰσχύνεσθαι μᾶλλον αὐτοῖς προσῆκον εἰ δουλεύσει δι' ἀνανδρίαν, ὧν τοσοῦτον ταῖς ῥώμαις διαφέρουσιν.

ή. Ἡμέρας δὲ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὁρισθείσης, ἔδοξε τοῖς φυγάσι, τοὺς μὲν ἄλλους συναγωνίσα

Φερέ-

Φερένικον ἐν τῷ Θριασίῳ περιμένειν, ὀλίγους δὲ τῶν νεωλάτων παραβαλέσθαι προεισελθεῖν εἰς τὴν πόλιν· ἐὰν δέ τι πάθωσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων οὗτοι, τοὺς ἄλλους ἐπιμελεῖσθαι πάντας, ὅπως μήτε παῖδες αὐτῶν, μήτε γονεῖς ἐνδεεῖς ἔσονται τῶν ἀναγκαίων. ὑφηγεῖται δὲ τὴν πρᾶξιν Πελοπίδας πρῶτος, εἶτα Μέλων καὶ Δαμοκλείδης καὶ Θεόπομπος, ἄνδρες οἰκεῖοι τε πρώτων, καὶ πρὸς ἀλλήλους τἆλλα μὲν φιλικῶς καὶ πιστικῶς, ὑπὲρ δὲ δόξης καὶ ἀνδρείας ἀεὶ φιλονείκως ἔχοντες. γενόμενοι δὲ οἱ σύμπαντες δώδεκα, καὶ τοὺς ἀπολειπομένους ἀσπασάμενοι, καὶ προπέμψαντες ἄγγελον τῷ Χάρωνι, προῆγον ἐν χλαμυδίοις, σκύλακάς τε θηρευτικὰς καὶ ῥάβδους ἔχοντες, ὡς μηδὲ εἷς ὑποπτεύοι τῶν ἐντυγχανόντων καθ' ὁδὸν, ἀλλ' ἀλύοντες ἄλλως πλανᾶσθαι καὶ κυνηγεῖν δοκοῖεν. ἐπεὶ δὲ ὁ πεμφθεὶς παρ' αὐτῶν ἄγγελος ἦκεν πρὸς τὸν Χάρωνα, καὶ καθ' ὁδὸν ὄντας ἔφραζεν, αὐτὸς μὲν ὁ Χάρων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ πλησιάζοντος ἔτρεψέ τι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν, καὶ παρεῖχε τὴν οἰκίαν. Ἱπποσθενίδας δέ τις, οὐ πονηρὸς μὲν, ἀλλα καὶ φιλόπαιγις καὶ τοῖς φυγάσιν εὔνους ἄνθρωπος, ἐνδεὴς δὲ τόλμης τοσαύτης ὅσης ὅ, τε καιρὸς ὀξὺς ὢν καὶ τὰ ὑποκείμενα πράξεις ἀπήτουν, ὥσπερ ἰλιγγιάσας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶ γενομένου, καὶ μόλις

μόλις ωολὲ τῷ λογισμῷ συμφρονήσας, ὅτι τρόπον τινὰ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων σαλεύσιν ἀρχὴν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν δυνάμεως ὑποβάλλονται καὶ λύσιν, ωιςεύσανλες ἀπόροις καὶ φυγαδικαῖς ἐλπίσιν· ἀπελθὼν οἴκαδε σιωπῇ, ωέμπει τινὰ τῶν φίλων ωρὸς Μέλωνα καὶ Πελοπίδαν, ἀναβαλέσθαι κελεύων ἐν τῷ ωαρόνλι, καὶ ωεριμένειν βελλίονα καιρὸν, αὖθις ἀπαλλαγένλας εἰς Ἀθήνας. Χλίδων ἦν ὄνομα τῷ ωεμφθένλι, καὶ κατὰ σπουδὴν οἴκαδε ωρὸς αὐτὸν τραπόμενος, καὶ τὸν ἵππον ἐξαγαγὼν, ἤτει τὸν χαλινόν. ἀπορουμένης δὲ τῆς γυναικὸς, ὡς οὐκ εἶχε, δοῦναί τινι τῶν συνήθων λεγούσης, λοιδορίαι τὸ ωρῶτον ἦσαν, εἶτα δυσφημίαι, τῆς γυναικὸς ἐπαρωμένης αὐτῷ τε κακὰς ὁδοὺς ἐκείνῳ καὶ τοῖς ωέμπουσιν· ὥσλε καὶ τὸν Χλίδωνα ωολὺ τῆς ἡμέρας ἀναλώσανλα ωρὸς τούτοις δι' ὀργὴν, ἅμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οἰωνισάμενον, ἀφεῖναι τὴν ὁδὸν ὅλως, καὶ ωρὸς ἄλλό τι τρέπεσθαι. ωαρὰ τοσοῦτον μὲν ἦλθον αἱ μέγιςαι καὶ κάλλιςαι τῶν ωράξεων εὐθὺς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν καιρόν.

ϑ'. Οἱ δὲ ωερὶ τὸν Πελοπίδαν, ἐσθῆτας τὰς γεωργῶν μεταλαβόνλες, καὶ διελόνλες αὐτοὺς, ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς ωόλεως ωαρεισῆλθον, ἔτι ἡμέρας οὔσης. ἦν δέ τι ωνεῦμα καὶ νιφελὸς ἀρχομένῳ τρέπεσθαι τοῦ ἀέρος, καὶ μᾶλλον

λον ἔλαθον, καὶ ἀπεφευγότων ἤδη διὰ τὸν χειμῶνα τῶν πλείστων εἰς τὰς οἰκίας. οἷς δὲ ἦν ἐπιμελὲς τὰ πρατλόμενα γινώσκειν, ἀνελάμβανον τοὺς προσερχομένους, καὶ καθίζων εὐθὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος. ἐγένοντο δὲ σὺν τοῖς φυγάσι πενήκοντα δυοῖν δέοντες. τὰ δὲ περὶ τοὺς τυράννους οὕτως εἶχε· Φιλίδας ὁ γραμματεὺς συνέπρατλε μὲν, ὥσπερ εἴρηται, πάντα, καὶ συνῆδει τοῖς φυγάσιν· εἰς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ παλαιᾶ καθηγεμὼς τοῖς περὶ τὸν Ἀρχίαν πότον τινὰ καὶ συνουσίαν, καὶ γύναια τῶν ὑπάνδρων, ἔπρατλεν ὅτι μάλιστα ταῖς ἡδοναῖς ἐκλελυμένους καὶ καθοίνους μεταχειρίσασθαι παρέξειν τοῖς ἐπιβεβουλευμένοις. οὔπω δὲ πάνυ πόρρω μέθης ἦσαν αὐτοῖς προσέπεσέ τις ὑ ψευδὴς μὲν, ἀβέβαιος δὲ καὶ πολλὴν ἀσάφειαν ἔχουσα περὶ τῶν φυγάδων μήνυσις, ὡς ἐν τῇ πόλει κρυπτομένων. τῷ δὲ Φιλίδᾳ παραφέροντος τὸν λόγον, ὅμως Ἀρχίας ἔπεμψέ τινα τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τὸν Χάρωνα, προστάσσων εὐθὺς ἥκειν αὐτόν. ἦν δὲ ἑσπέρα, καὶ συνέπατλον ἔνδον αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἤδη τεθωρακισμένοι καὶ τὰς μαχαίρας ἀνειληφότες. ἐξαίφνης δὲ κοπτομένης τῆς θύρας προσδραμών τις, καὶ θυόμενος τοῦ ὑπηρέτου Χάρωνα μετιέναι παρὰ τῶν πολεμάρχων φάσκοντος, ἀπήγγελλεν ἔσω τεθορυβημένος· καὶ πᾶσιν εὐθὺς παρέστη, τήν τε πρᾶξιν ἐκπεπυσθαι, καὶ σφᾶς

σφᾶς

σφᾶς ἅπανλας ἀπολωλέναι, μηδὲ δρᾶσανλάς τι τῆς ἀρεῖης ἄξιον. ὁ μὴν ἀλλ' ἔδοξεν ὑπακοῦσαι τὸν Χάρωνα, καὶ παρασχεῖν ἑαυλὸν δὴ ἀνυπόπ- τως τοῖς ἄρχουσιν, ἄλλως μὲν ἀνδρώδη καὶ βαρὺν ὄνλα τῷ θαρρεῖν παρὰ τὰ δεινά, τότε δὲ δι' ἐκείνους ἐκπεπληγμένον καὶ περιπαθοῦνλα, μή τις ὑποψία προδοσίας ἐπ' αὐτὸν ἔλθῃ, τοσούτων ἅμα καὶ τοιούτων πολιτῶν ἀπολομένων. ὡς οὖν ἔμελλεν ἀπιέναι, παραλαβὼν ἐκ τῆς γυναικω- νίτιδος τὸν υἱὸν, ἔτι μὲν ὄνλα παῖδα, κάλλει δὲ καὶ ῥώμῃ σώματος πρωλεύονλα τῶν καθ' ἡλικίαν, ἐνεχείριζε τοῖς περὶ Πελοπίδαν, εἴ τινα δόλον καὶ προδοσίαν αὐτοῦ καταγνοῖεν, ὡς πολεμίῳ χρῆσ- θαι κελεύων ἐκείνῳ, καὶ μὴ φείδεσθαι. πολλοῖς μὲν οὖν αὐτῶν δάκρυα πρὸς τὸ πάθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Χάρωνος ἐξέπεσεν· πάντες δὲ ἠγα- νάκτουν, εἰ δεινὸν οὕτως εἶναί τινα δοκεῖ καὶ διεφ- θαρμένον ὑπὸ τοῦ παρόντος, ὥστε ὑπονοεῖν ἐκεῖ- νον, ἢ ὅλως αἰτιᾶσθαι· καὶ τὸν υἱὸν ἐδέοντο μὴ καταμιγνύναι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκποδὼν θέσθαι τοῦ μέλλοντος, ὅπως αὐτός γε τῇ πόλει καὶ τοῖς φί- λοις τιμωρὸς ὑπολείφοιτο, περισωθεὶς καὶ διαφυγὼν τοὺς τυράννους. ὁ δὲ Χάρων τὸν μὲν υἱὸν ἀπαλ- λάξειν οὐκ ἔφη· ποῖον γὰρ αὐτῷ βίον ὁρᾶν, ἢ τίνα σωτηρίαν καλλίονα τῆς ὁμοῦ μετὰ πατρὸς καὶ φίλων τοσούτων ἀνυβρίστου τελευτῆς; ἐπευξά- μενος δὲ τοῖς Θεοῖς, καὶ πάντας ἀσπασάμενος καὶ

παρα-

παραθαρρύνας ἀπήει, προσέχων ἑαυτῷ, καὶ ῥυθμίζων σχήματι προσώπου, καὶ τόνῳ φωνῆς, ἀνομοιότατος οἷς ἔπραττε φανῆναι.

ι. Γενομένου δ' ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, προῆλθεν ὁ Ἀρχίας, καὶ Φιλίδας, καὶ εἶπον, Ὦ χάρων, τινὰς ἀκήκοα παρεληλυθέναι, ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι, καὶ συμπράττειν αὐτοῖς ἐνίους τῶν πολιτῶν. καὶ ὁ Χάρων διαταραχθεὶς τὸ πρῶτον, εἶτα ἐρωτήσας τίνες εἰσὶν οἱ παρεληλυθότες, καὶ τίνες οἱ κρύπτοντες αὐτοὺς, ὡς οὐδὲν ἑώρα σαφὲς εἰπεῖν ἔχοντα τὸν Ἀρχίαν, ὑπονοήσας ἀπ' οὐδενὸς τῶν ἐπισταμένων γεγονέναι τὴν μήνυσιν, Ὁρᾶτε τοίνυν, ἔφη, μὴ κενός τις ὑμᾶς διαταράττοι λόγος. ὑμὴν ἀλλὰ καὶ σκέψομαι· δεῖ γὰρ ἴσως μηδενὸς καταφρονεῖν. ταῦτα καὶ Φιλίδας παρὼν ἐπῄνει, καὶ τὸν Ἀρχίαν ἀπαγαγὼν αὖθις εἰς ἄκραλον πολὺν καλέβαλε, καὶ ταῖς περὶ τῶν γυναικῶν ἐλπίσιν διεπαιδαγώγει τὸν πότον. ὡς δ' ἐπανῆλθεν ὁ Χάρων οἴκαδε, καὶ διεσκευασμένους τοὺς ἄνδρας εὗρεν, οὐχ ὡς ἄν τινα νίκην ἢ σωτηρίαν ἐλπίζοντας, ἀλλ' ὡς ἀποθανουμένους λαμπρῶς καὶ μετὰ φόνου πολλοῦ τῶν πολεμίων, τὸ μὲν ἀληθὲς αὐτοῖς ἔφραζε τοῖς περὶ τὸν Πελοπίδαν· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐψεύσατο, λόγους τινὰς τοῦ Ἀρχίου περὶ πραγμάτων ἑτέρων πλασάμενος. ἔτι δὲ τοῦ πρώτου παραφερομένου, δεύτερον ἐπῆγεν ἡ τύχη χειμῶνα

μῶνα τοῖς ἀνδράσιν. ἦκε γάρ τις ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου, πρὸς Ἀρχίαν τὸν ὁμώνυμον, ξένον ὄντα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κομίζων, ἣ κενὴν ἔχουσαν οὐδὲ πεπλασμένην ὑπόνοιαν, ἀλλὰ σαφῶς ἔκαστα περὶ τῶν πραττομένων φάσκουσαν, ὡς ὕστερον ἐπεγνώσθη. τότε δὲ μεθύοντι τῷ Ἀρχίᾳ προσαχθεὶς ὁ γραμματοφόρος, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδούς, Ὁ ταύτην, ἔφη, πέμψας, ἐκέλευσεν εὐθὺς ἀναγνῶναι· περὶ σπουδαίων γάρ τινων γεγράφθαι. καὶ ὁ Ἀρχίας μειδιάσας, Οὐκοῦν εἰς αὔριον, ἔφη, τὰ σπουδαῖα. καὶ τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν, αὐτὸς δὲ πάλιν τῷ Φιλίδᾳ περὶ ὧν ἐτύγχανον διαλεγόμενοι προσεῖχεν. ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος, ἐν παροιμίας τάξει περιφερόμενος, μέχρι νῦν διασώζεται παρὰ τοῖς Ἕλλησι.

ιά. Τῆς δὲ πράξεως δοκούσης ἔχειν ἤδη τὸν οἰκεῖον καιρὸν, ἐξώρμων δίχα διελόντες αὐτούς, οἱ μὲν περὶ Πελοπίδαν καὶ Δαμοκλείδαν, ἐπὶ τὸν Λεοντίδαν καὶ Ὑπάτην ἐγγὺς ἀλλήλων οἰκοῦντας· Χάρων δὲ καὶ Μέλων, ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐσθῆτας ἐπενδεδυμένοι γυναικείας τοῖς θώραξι, καὶ δασεῖς στεφάνους ἑλάτης τε καὶ πεύκης περικείμενοι, καλασκιάζοντας τὰ πρόσωπα. διὸ καὶ ταῖς θύραις τοῦ συμποσίου τὸ πρῶτον ἐπιστάντων, κρότον ἐποίησαν καὶ θόρυβον, οἰομένων ἅς πάλαι προσεδόκων γυναῖκας ἥκειν.

ἦκειν. ἐπεὶ δὲ περιβλέψαντες ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον, καὶ τῶν καταπεπλιμένων ἕκαστον ἀκριβῶς καταμαθόντες, ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐφάνησαν οἵπερ ἦσαν· ὀλίγως μὲν ὁ Φιλίδας τῶν καταπεπλιμένων ἔπεισεν ἡσυχίαν ἄγειν, τοὺς δὲ ἄλλους ἀμύνεσθαι μετὰ τῶν πολεμάρχων ἐπιχειροῦντας καὶ συνεξανιστάμενος, διὰ τὴν μέθην ὑπάνυ χαλεπῶς ἀπέκλειναν. τοῖς δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐργωδέστερον ἀπήντα τὸ πρᾶγμα· καὶ γὰρ ἐπὶ νήφοντα καὶ δεινὸν ἄνδρα τὸν Λεοντίδαν ἐχώρουν. καὶ κεκλεισμένην τὴν οἰκίαν εὗρον ἤδη καθεύδοντος· καὶ πολὺν χρόνον κόπτουσιν αὐτοῖς ὑπήκουεν οὐδείς. μόλις δέ ποτε τοῦ θεράποντος αἰσθομένου, προϊόντος ἔνδοθεν, καὶ τὸν μοχλὸν ἀφαιροῦντος, ἅμα τῷ πρῶτον ἐνδοῦναι καὶ χαλάσαι τὰς θύρας, ἐπιπεσόντες ἀθρόοι, καὶ τὸν οἰκέτην ἀναιρέψαντες, ἐπὶ τὸν θάλαμον ὥρμησαν. ὁ δὲ Λεοντίδας αὐτὸ τεκμαιρόμενος τῷ κλύπῳ καὶ δρόμῳ τὸ γιγνόμενον, ἐσπάσατο μὲν τὸ ἐγχειρίδιον ἐξαναστάς, ἔλαθεν δὲ αὐτὸν καταβαλεῖν τὰ λύχνα, καὶ διὰ σκότους αὐτοὺς ἑαυτοῖς περιπεσεῖς ποιῆσαι τοὺς ἄνδρας. ἐν δὲ φωλὶ πολλῷ καθορώμενος, ὑπήντα πρὸς τὰς θύρας· αὐτοῖς τοῦ θαλάμου, καὶ τὸν πρῶτον εἰσιόντα Κηφισόδωρον παίξας καταβαλεν. πεσόντος δὲ τούτου, δευτέρῳ συνεπέπλεκτο

πλεκτο

πλεκλο τῷ Πελοπίδᾳ· καὶ τὴν μάχην χαλεπὴν ἐποίει καὶ δύσεργον ἡ ϛενότης τῶν θυρῶν, καὶ κείμενος ἐμποδὼν ἤδη νεκρὸς ὁ Κηφισόδωρος. ἐκράτησε δ' οὖν ὁ Πελοπίδας, καὶ καλεργασάμενος τὸν Λεονίδαν, ἐπὶ τὸν Ὑπάτην εὐθὺς ἐχώρει μελὰ τῶν σὺν αὐτῷ. καὶ ϖαρεισέπεσον μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ὁμοίως, αἰσθόμενον δὲ ταχέως καὶ καλαφυγόνλα ϖρὸς τοὺς γείτονας, ἐκποδὼν διῳξανλες, εἷλον καὶ διέφθειραν.

ιβ'. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τοῖς ϖερὶ Μέλωνα συμβαλόνλες, ἔπεμψαν μὲν εἰς τὴν Ἀτλικὴν ἐπὶ τοὺς ὑπολελειμμένυς ἐκεῖ τῶν φυγάδων, ἐκάλυν δὲ τοὺς ϖολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοὺς ϖροσιόνλας ὥπλιζον, ἀφαιροῦνλες ἀπὸ τῶν ϛοῶν τὰ ϖερικείμενα σκῦλα, καὶ τὰ ϖερὶ τὴν οἰκίαν ἐργαϛήρια δορυξόων καὶ μαχαιροποιῶν ἀναῤῥηγνύνλες. ἦκον δὲ βοηθοῦνλες αὐτοῖς μελὰ τῶν ὅπλων οἱ ϖερὶ Ἐπαμινώνδαν καὶ Γοργίδαν, συνειλοχότες οὐκ ὀλίγυς τῶν νέων καὶ τῶν ϖρεσβυλέρων τοὺς βελλίϛυς. ἡ δὲ ϖόλις ἤδη μὲν ἀνεπλόηλο ϖᾶσα, καὶ πολὺς θόρυβος ἦν, καὶ φῶτα ϖερὶ τὰς οἰκίας, καὶ διαδρομαὶ ϖρὸς ἀλλήλυς. οὔϖω δὲ συνειϛήκει τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκπεπληγμένοι ϖρὸς τὰ γινόμενα, καὶ σαφὲς οὐδὲν εἰδότες, ἡμέραν ϖεριέμενον. ὅθεν ἁμαρλεῖν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχονλες ἔδοξαν, εὐθὺς οὐκ ἐπιδραμόνλες οὐδὲ συμβαλόνλες· αὐτὴ μὲν

μὲν ἡ φυγὰ περὶ χιλίους πενταχοσίους ὄντες, ἐκ δὲ τῆς πόλεως πρὸς αὐτοὺς πολλῶν συντρεχόντων· ἀλλὰ τὴν βοὴν καὶ τὰ πυρὰ καὶ τὸν ὄχλον ἀναχωροῦντα πανταχόθεν πολὺν φοβηθέντες, ἡσύχαζον αὐτὴν τὴν Καδμείαν καλέχοντες. ἅμα δ' ἡμέρᾳ πάρῆσαν μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς οἱ φυγάδες ὡπλισμένοι, συνήθροιστο δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. εἰσῆγον δὲ τοὺς περὶ Πελοπίδαν Ἐπαμεινώνδας καὶ Γοργίδας, ὑπὸ τῶν ἱερέων περιεχομένους, στέμματα προτεινόντων καὶ παρακαλούντων τοὺς πολίτας τῇ πατρίδι καὶ τοῖς Θεοῖς βοηθεῖν. ἡ δ' ἐκκλησία, ὀρθὴ πρὸς τὴν ὄψιν μετὰ κρότου καὶ βοῆς ἐξανέστη, δεχομένων τοὺς ἄνδρας ὡς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας.

ιγ'. Ἐκ δὲ τούτου βοιωτάρχης αἱρεθεὶς μετὰ Μέλωνος καὶ Χάρωνος ὁ Πελοπίδας, εὐθὺς ἀπετείχιζε τὴν ἀκρόπολιν, καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο πανταχόθεν, ἐξελεῖν σπουδάζων τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὴν Καδμείαν ἐλευθερῶσαι πρὶν ἐκ Σπάρτης στρατὸν ἐπελθεῖν. καὶ παρὰ τοσοῦτον ἔφθασεν, ἀφεὶς ἀποσπόνδους τοὺς ἄνδρας, ὅσον ἐν Μεγάροις οὖσιν αὐτοῖς ἀπαντῆσαι Κλεόμβροτον ἐπὶ τὰς Θήβας ἐλαύνοντα μετὰ μεγάλης δυνάμεως. οἱ δὲ Σπαρτιάται, τριῶν ἁρμοστῶν γενομένων ἐν Θήβαις, Ἑρμιππίδαν μὲν καὶ Ἀρχισσον ἀπέκτειναν κρίναντες· ὁ δὲ τρίτος Δυσαρίδας,

χρήμασι πολλοῖς ζημιωθείς, αὐτὸν ἐκ τῆς Πελοποννήσου μελέτησεν. ταύτην τὴν πρᾶξιν ἀρεταῖς μὲν ἀνδρῶν καὶ κινδύνοις καὶ ἀγῶσι παραπλησίαν τῇ Θρασυβούλου γενομένην, καὶ βραβευθεῖσαν ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης, ἀδελφὴν ἐκείνης προσηγόρευον οἱ Ἕλληνες. ὃ γάρ ἐστι ῥᾳδίως ἑτέρους εἰπεῖν, οἱ πλειόνων ἐλάττους, καὶ δυναλωτάτων ἐρημότεροι, τόλμῃ καὶ δεινότητι κραλήσαντες, αἴτιοι μειζόνων ἀγαθῶν ταῖς πατρίσι καλέστησαν. ἐνδοξοτέραν δὲ ταύτην ἐποίησεν ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. ὁ γὰρ καταλύσας τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, καὶ παύσας ἄρχοντας αὐτοὺς γῆς τε καὶ θαλάττης πόλεμος, ἐξ ἐκείνης ἐγένετο τῆς νυκτὸς, ἐν ᾗ Πελοπίδας, οὐ φρούριον, ἀ τεῖχος, οὐκ ἀκρόπολιν καταλαβών, ἀλλ' εἰς οἰκίαν δωδέκατος κατελθών, εἰ δεῖ μεταφορᾷ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμοὺς τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας, ἀλύτους καὶ ἀῤῥήκτους εἶναι δοκοῦντας.

ιδ'. Ἐπεὶ τοίνυν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, οἱ Ἀθηναῖοι περίφοβοι γενόμενοι, τήν τε συμμαχίαν ἀπεπάντο τοῖς Θηβαίοις, καὶ τῶν βοιωτιαζόντων, εἰς τὸ δικαστήριον παραγαγόντες, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ ἐφυγάδευσαν, τοὺς δὲ χρήμασιν ἐζημίωσαν· ἐδόκει δὲ κακῶς ἔχειν τὰ τῶν Θηβαίων πράγματα, μηδενὸς αὐτοῖς βοη-

θοῦν-

θούνλος· ἔτυχε μὲν ὁ Πελοπίδας μετὰ Γοργίδου βοιωταρχῶν, ἐπιβουλεύοντες δὲ συγχοῦσαι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Λακεδαιμονίοις, τοιόνδέ τι μηχανῶνται. Σφοδρίας ἀνὴρ Σπαρτιάτης, εὐδόκιμος μὲν ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ λαμπρὸς, ὑπόκουφος δὲ τὴν γνώμην, καὶ κενῶν ἐλπίδων καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου μεστὸς, ἀπελείφθη περὶ Θεσπειὰς μετὰ δυνάμεως, τοὺς ἀφισαμένους τῶν Θηβαίων δέχεσθαι καὶ βοηθεῖν. πρὸς τοῦτον ὑποπέμπουσιν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἰδίᾳ ἔμπορόν τινα τῶν φίλων, χρήματα κομίζοντα, καὶ λόγους, οἳ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἀνέπεισαν αὐτὸν, ὡς χρὴ πραγμάτων μᾶλλον ἅψασθαι μεγάλων, καὶ τὸν Πειραιᾶ καταλαβεῖν ἀπροσδόκητον ἐπιπεσόντα μὴ φυλαττομένοις τοῖς Ἀθηναίοις· Λακεδαιμονίοις τε γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔσεσθαι κεχαρισμένον ὡς λαβεῖν τὰς Ἀθήνας, Θηβαίους τε χαλεπῶς ἔχοντας αὐτοῖς, καὶ προδότας νομίζοντας, οὐκ ἐπιβοηθήσειν. τέλος δὲ συμπεισθεὶς ὁ Σφοδρίας, καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν, νυκτὸς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐνέβαλεν, καὶ μέχρι μὲν Ἐλευσῖνος προῆλθεν. ἐκεῖ δὲ τῶν στρατιωτῶν ἀποδειλιασάντων φανερὸς γενόμενος καὶ συνταράξας, ὡς φαῦλον οὐδὲ ῥᾴδιον ὂν τοῖς Σπαρτιάταις πολεμεῖν, ἀνεχώρησεν εἰς Θεσπειάς.

ιέ. Ἐκ τούτου πάλιν προθυμότατα Ἀθηναῖοι τοῖς Θηβαίοις συνεμάχουν, καὶ τῆς θαλάσσης

ἀνελαμβάνοντο, καὶ περιιόντες ἐδέχοντο καὶ προσήγοντο τοὺς ἀποσταικῶς τῶν Ἑλλήνων ἔχοντας. οἱ δὲ Θηβαῖοι καθ' αὑτοὺς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ συμπλεκόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκάστοτε, καὶ μαχόμενοι μάχας, αὐτὰς μὲν δὴ μεγάλας, μεγάλην δὲ τὴν μελέτην ἐχούσας καὶ τὴν ἄσκησιν, ἐξερρίπιζοντο τοῖς θυμοῖς, καὶ διεπονοῦντο τοῖς σώμασιν, ἐμπειρίαν ἅμα τῇ συνηθείᾳ καὶ φρόνημα προσλαμβάνοντες ἐκ τῶν ἀγώνων. διὸ καί φασιν Ἀνταλκίδαν τὸν Σπαρτιάτην, ὡς Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν ἐκ Βοιωτίας τετρωμένος, εἰπεῖν πρὸς αὐτόν, Ἡ καλὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀντιλαμβάνει, μὴ βουλομένους αὐτοὺς πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι διδάξας. ἦν δὲ ὡς ἀληθῶς διδάσκαλος, οὐκ Ἀγησίλαος, ἀλλ' οἱ σὺν καιρῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ τοὺς Θηβαίους, ὥσπερ σκύλακας, ἐμπείρως προσβάλλοντες τοῖς πολεμίοις, εἶτα γευσαμένους νίκης καὶ φρονήματος ἀσφαλῶς ἀγαπῶντες· ὧν μεγίστην δόξαν εἶχεν ὁ Πελοπίδας. ἀφ' ἧς γὰρ εἵλοντο πρῶτον ἡγεμόνα τῶν ὅπλων, οὐκ ἀνεπαύσαντο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἄρχοντα χειροτονοῦντες, ἀλλ' ἢ τὸν ἱερὸν λόχον ἄγων, ἢ τὰ πλεῖστα βοιωταρχῶν ἄχρι τῆς τελευτῆς ἔπραττεν. ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ περὶ Πλαταιὰς καὶ Θεσπειὰς ἧτται καὶ φυγαὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπου καὶ Φοιβίδας ὁ τὴν Καδμείαν καταλαβὼν ἀπέθανε. πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς

πρὸς Τάναγραν τρεψάμενος, αὐτὸν καὶ Πανθοίδην τὸν ἁρμοστὴν ἀνεῖλεν. ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ ἀγῶνες ὥσπερ τοὺς κραιοῦντας εἰς φρόνημα καὶ θάρσος προῆγον, οὕτως τῶν ἡσσωμένων ὑπὸ παντάπασιν ἐδουλοῦντο τὴν γνώμην. ὑπὸ γὰρ ἐκ παρατάξεως ἦσαν, οὐδὲ μάχης ἐμφανῆ καταστασιν ἐχούσης καὶ νόμιμον, ἐκδρομαῖς δὲ προσκαίροις τιθέμενοι, καὶ φυγαῖς ἢ διώξεις, ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι καθῶρθουν.

ις'. Ὁ δὲ περὶ Τεγύρας, τρόπον τινὰ τοῦ Λευκτρικοῦ προαγὼν γενόμενος, μεγαν ἦρεν ἐν δόξῃ τὸν Πελοπίδαν, οὔτε πρὸς καλόρθωμα τοῖς συστρατήγοις ἀμφισβήτησιν, οὔτε τῆς ἥττης πρόφασιν τοῖς πολεμίοις ἀπολιπών. τῇ γὰρ Ὀρχομενίων πόλει τὰ Σπαρτιατῶν ἑλομένη, καὶ δύο δεδεγμένη μόρας αὐτῶν ὑπὲρ ἀσφαλείας, ἐπεβούλευε μὲν ἀεὶ, καὶ παρεφύλαττε καιρόν· ὡς δὲ ἤκουσεν τοῖς Φυκτοῖς εἰς τὴν Λοκρίδα γεγενῆσθαι στρατείαν, ἐλπίσας ἔρημον αἱρήσειν τὸν Ὀρχομενὸν, ἐστράτευσεν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἱερὸν λόχον, καὶ τῶν ἱππέων ὑπὸ πολλούς. ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν πόλιν προσαγαγὼν, εὗρεν ἤκουσαν ἐκ Σπάρτης διαδοχὴν τῆς Φυκτᾶς, ἀπῆγεν ὀπίσω τὸ στράτευμα πάλιν διὰ Τεγύρων, ἡ μόνη βάσιμον ἦν κύκλῳ παρὰ τὴν ὑπώρειαν. τὴν γὰρ διὰ μέσου πᾶσαν ὁ Μέλας πολαμὸς, εὐθὺς ἐκ

πηγῶν εἰς ἕλη πλωλὰ καὶ λίμνας διασπειρόμενος, ἄπορον ἐποίει. μικρὸν δὲ ὑπὸ τὰ ἕλη, νεώς ἐστιν Ἀπόλλωνος Τεγυραίου, καὶ μανλεῖον ἐκλελειμμένον δ' πάνυ πολὺν χρόνον, ἀλλὰ ἄχρι τῶν Μηδικῶν ἤκμαζε, τὴν προφητείαν Ἐχεκράτους ἔχοντος. ἐνλαῦθα μυθολογοῦσι τὸν Θεὸν γενέσθαι. καὶ τὸ μὲν πλησίον ὄρος Δῆλος καλεῖται, καὶ πρὸς αὐτὸ καταλήγουσιν αἱ τοῦ Μέλανος διαχύσεις· ὀπίσω δὲ τοῦ ναοῦ δύο ῥήγνυνται πηγαὶ, γλυκύτητι καὶ πλήθει καὶ ψυχρότητι θαυμαστοῦ νάματος, ὧν τὸ μὲν Φοίνικα, τὸ δὲ Ἐλαίαν ἄχρι νῦν ὀνομάζομεν, δ' φυτῶν μεταξὺ δυεῖν, ἀλλὰ ῥείθρων τῆς Θεοῦ λοχευθείσης. καὶ γὰρ τὸ Πτῶον ἔγγυς, ὅθεν αὐτὴν ἀναπλησθῆναι προφανέντος ἐξαίφνης κάπρου λέγουσι· καὶ τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Τιτυὸν ὡσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέσει τοῦ Θεοῦ συνοικειοῦσι. τὰ γὰρ πλεῖστα παραλείπω τῶν τεκμηρίων. δ' γὰρ ἐν τοῖς ἐκ μεταβολῆς ἀθανάτοις γενομένοις γεννηλοῖς ὁ πάτριος λόγος τὸν Θεὸν τοῦτον ἀπολείπει δαίμοσι, ὥσπερ Ἡρακλέα καὶ Διόνυσον, ἐκ μεταβολῆς ἀρεῖῃ τὸ θνηλὸν καὶ παθηλὸν ἀποβαλόντας· ἀλλὰ τῶν ἀϊδίων καὶ ἀγεννήτων εἷς ἐστι, εἰ δεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν φρονιμωλάτων καὶ παλαιοτάτων λεγομένοις τεκμαίρεσθαι περὶ τῶν τηλικούτων.

ιζ'. Εἰς

ιζ'. Εἰς γοῦν Τεγύρας οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκ τῆς Ὀρχομενίας ἀπιόντες, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνέπιπτον ἐξ ἐναντίας αὐτοῖς, ἐκ τῆς Λοκρίδος ἀναζευγνύντες. ὡς δὲ πρῶτον ὤφθησαν τὰ σφέτερα διεκβάλλοντες, καί τις εἶπε τῷ Πελοπίδᾳ προσδραμών, Ἐκπεπτώκαμεν εἰς τοὺς πολεμίους. Τί μᾶλλον, εἶπεν, ἢ εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνοι; καὶ τὴν μὲν ἵππον εὐθὺς ἐκέλευσεν παρελαύνειν ἀπ' οὐρᾶς, ὡς προεμβαλοῦσαν· αὐτὸς δὲ τοὺς ὁπλίτας τριακοσίους ὄντας εἰς ὀλίγον συνήγαγεν, ἐλπίζων καθ' ὃ προσβάλλοι, μάλιστα διακόψειν ὑπερβάλλοντας πλήθει τοὺς πολεμίους. ἦσαν δὲ δύο μόραι Λακεδαιμονίων· τὴν δὲ μόραν Ἔφορος μὲν ἄνδρας εἶναι πεντακοσίους φησὶν, Καλλισθένης δ' ἑπτακοσίους, ἄλλοι δέ τινες ἐννακοσίους, ὧν Πολύβιός ἐστιν· καὶ Θαρρύλης οἱ πολέμαρχοι τῶν Σπαρτιατῶν, Γοργολέων καὶ Θεόπομπος, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. γενομένης δὲ πως μάλιστα τῆς ἐφόδου καθ' αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας, ἀπ' ἀμφοτέρων μετὰ θυμοῦ καὶ βίας, πρῶτον μὲν οἱ πολέμαρχοι τῶν Λακεδαιμονίων τῷ Πελοπίδᾳ συμπεσόντες ἔπεσον· ἔπειτα, τῶν περὶ ἐκείνους πιπτόντων καὶ ἀποθνησκόντων, ἅπαν εἰς φόβον κατέστη τὸ στράτευμα· καὶ διέσχε μὲν ἐπ' ἀμφότερα τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπεσεῖν εἰς τὰμπροσθεν

καὶ διεκθεῖν βουλομένοις. ἐπεὶ δὲ τὴν δεδομένην ὁ Πελοπίδας ἡγεῖτο πρὸς τοὺς συνεστῶτας, καὶ διεξήει φονεύων, οὕτω πάντες προπαθὴν ἔφυγον. ἐγένετο δὲ οὐκ ἐπὶ πολὺν τόπον ἡ δίωξις· ἐφοβοῦντο γὰρ ἐγγὺς ὄντας οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους, καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Λακεδαιμονίων. ὅσον δὲ νικῆσαι καλὰ κράτος, καὶ διεξελθεῖν διὰ πάντὸς ἡσσωμένου τοῦ στρατεύματος, ἐξεβιάσαντο· καὶ στήσαντες τρόπαιον, καὶ νεκροὺς σκυλεύσαντες, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου μέγα φρονοῦντες. ἐν γὰρ τοσούτοις, ὡς ἔοικε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβαρικοῖς, πρότερον ὐδέποτε Λακεδαιμόνιοι πλείονες ὄντες ὑπ' ἐλαττόνων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσοι πρὸς ἴσους ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. ὅθεν ἦσαν ἀνυπόστατοι τὰ φρονήματα, καὶ τῇ δόξῃ καταπλητόμενοι τοὺς ἀντιτατομένους, οὐδὲ αὐτοὺς ἀξιοῦντας ἀπ' ἴσης δυνάμεως τὸ ἴσον φέρεσθαι Σπαρτιάτας, εἰς χεῖρας συνέστησαν. ἐκείνη δὲ ἡ μάχη πρώτη καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδαξεν Ἕλληνας ὡς ὐκ ὁ Εὐρώτας, οὐδ' ὁ μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κνακίωνος τόπος ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ πολεμικοὺς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἂν αἰσχύνεσθαι τὰ αἰσχρὰ, καὶ τολμᾶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται νέοι, καὶ τοὺς φόβους τῶν κινδύνων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φοβερώτατοι τοῖς ἐναντίοις εἰσίν.

ιή. Τὸν δ' ἱερὸν λόχον, ὥς φασιν, συνετάξαλο Γοργίδας ωρῶτος, ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκλων τριακοσίων, οἷς ἡ ωόλις ἄσκησιν κὴ δίαιλαν ἐν τῇ Καδμείᾳ ςραλοπεδευομένοις ωαρεῖχεν, κὴ διὰ τοῦτο ἐκ ωόλεως λόχος ἐκαλοῦνλο. τὰς γὰρ ἀκροπόλεις ἐπιεικῶς οἱ τότε ωόλεις ὠνόμαζον. ἔνιοι δέ φασιν ἐξ ἐραςῶν κὴ ἐρωμένων γενέσθαι τὸ σύςημα τοῦτο. κὴ Παμμένης ἀπομνημονεύελαί τι μελὰ ωαιδιᾶς εἰρημένον· ὃ γὰρ ἔφη τακλικὸν εἶναι τὸν Ὁμήρε Νέςορα, κελεύονλα καλὰ φῦλα κὴ φρήτρας συλλοχίζεσθαι τοὺς Ἕλληνας,

Ὡς φρήτρη φρήτρῃφιν ἀρήγῃ, φῦλα δὲ φύλοις,

δέον ἐραςὴν ωαρ' ἐρώμενον τάτλειν· φυλέτας μὲν γὰρ φυλελῶν κὴ φραλόρων ὃ ωολὺν λόγον ἔχειν ἐν τοῖς δεινοῖς· τὸ δ' ἐξ ἐρωλικῆς φιλίας συνηρμοσμένον ςίφος, ἀδιάλυλον εἶναι κὴ ἄῤῥηκλον, ὅταν οἱ μὲν ἀγαπῶνλες τοὺς ἐρωμένες, οἱ δὲ αἰσχυνόμενοι τοὺς ἐρῶνλας, ἐμμένωσι τοῖς δεινοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων. κὴ τοῦτο θαυμαςὸν οὐκ ἔςιν· εἴγε δὴ κὴ μὴ ωαρόνλας αἰδοῦνλαι μᾶλλον ἑτέρων ωαρόνλων, ὡς ἐκεῖνος ὁ τοῦ ωολεμίε κείμενον αὐτὸν ἐπισφάτλειν μέλλονλος, δεόμενος κὴ ἀνλιβολῶν διὰ τοῦ ςέρνε διεῖναι τὸ ξίφος, Ὅπως, ἔφη, μή με νεκρὸν ὁ ἐρώμενος ὁρῶν καλὰ νώτε τελρωμένον αἰσχυνθῇ. λέγελαι δὲ κὴ τὸν Ἰόλεων

τοῦ

τοῦ Ἡρακλέους ἐρώμενον ὄντα, κοινωνεῖν τῶν ἄθλων καὶ παρασπίζειν. Ἀριστέλης δὲ καθ' αὑτὸν ἔτι φησὶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰόλεω, τὰς καλαπιγώσεις ποιεῖσθαι τοὺς ἐρωμένους καὶ τοὺς ἐραστάς. εἰκὸς οὖν καὶ τὸν λόχον ἱερὸν προσαγορεύεσθαι, καθότι καὶ Πλάτων ἔνθεον φίλον τὸν ἐραστὴν προσεῖπεν. λέγεται δὲ διαμεῖναι μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀήττητον. ὡς δὲ μετὰ τὴν μάχην ἐφορῶν τοὺς νεκροὺς ὁ Φίλιππος, ἔστη καὶ τοῦτο τὸ χωρίον, ἐν ᾧ συνετύγχανε κεῖσθαι τοὺς τριακοσίους ἐναντίους ἀπηντηκότας ταῖς σαρίσσαις ἄπαντας ἐν τοῖς στενοῖς ὅπλοις, καὶ μετ' ἀλλήλων ἀναμιγνυμένους, θαυμάσαντα, καὶ πυθόμενον ὡς ὁ τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος εἴη λόχος, δακρύσαι, καὶ εἰπεῖν, Ἀπόλοιντο κακῶς οἱ τούτους τι ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχρὸν ὑπονοοῦντες.

ιδ'. Ὅλως δὲ τῆς περὶ τοὺς ἐραστὰς συνηθείας, οὐχ, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι, Θηβαίοις τὸ Λαΐου πάθος ἀρχὴν παρέσχεν, ἀλλ' οἱ νομοθέται, τὸ φύσει θυμοειδὲς αὐτῶν καὶ ἄκρατον ἀνιέναι καὶ ἀνυγραίνειν εὐθὺς ἐκ παίδων βάλλόμενοι, πολὺν μὲν ἀνεμίξαντο καὶ σπουδῇ καὶ παιδιᾷ πάσῃ τὸν αὐλὸν, εἰς τιμὴν καὶ προεδρίαν ἄγοντες. λαμπρὸν δὲ τὸν ἔρωτα ταῖς παλαίστραις ἐνεθρέψαντο, συγκεραννύντες τὰ ἤθη τῶν νέων. ὀρθῶς δὲ

δὲ πρὸς τοῦτο, καὶ τὴν ἐξ Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης γεγονέναι λεγομένην Θεὸν τῇ πόλει συνῳκείωσαν, ὡς ὅπερ τὸ μαχητικὸν καὶ πολεμικὸν, μάλιστα τῷ μελέτῃ πειθοῦς καὶ χαρίτων ὁμιλεῖ, καὶ σύνεσιν εἰς τὴν ἐμμελεστάτην καὶ κοσμιωτάτην πολιτείαν, δι' ἁρμονίας καθιστάμενον ἀπάντων. τὸν οὖν ἱερὸν λόχον τοῦτον ὁ μὲν Γοργίδας διαιρῶν εἰς τὰ πρῶτα ζυγὰ, καὶ παρ' ὅλην τὴν φάλαγγα τῶν ὁπλιτῶν προβαλλόμενος, ἐπίδηλον οὐκ ἐποίει τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν, ὅδ' ἐχρῆτο τῇ δυνάμει πρὸς κοινὸν ἔργον, ἅτε δὴ διαλελυμένης, καὶ παρὰ πολὺ μεμιγμένον ἢ τὸ φαυλότερον· ὁ δὲ Πελοπίδας, ὡς ἐξέλαμψεν αὐτῶν ἡ ἀρετὴ περὶ Τεγύρας, καθαρῶς καὶ περὶ αὐτὸν ἀγωνισαμένων, ὃκ ἔτι διεῖλεν οὐδὲ διέσπασεν, ἀλλ' ὥσπερ σώματι χρώμενος ὅλῳ, προεκινδύνευε τοῖς μεγίστοις ἀγῶσιν. ὥσπερ γὰρ οἱ ἵπποι θάσσον ὑπὸ τοῖς ἅρμασιν ἢ καθ' αὑτοὺς ἐλαυνόμενοι θέουσιν, ὃχ ὅτι μᾶλλον ἐκπίπλουσι ἐκβιάζονται τὸν ἀέρα τῷ πλήθει ῥηγνύμενον, ἀλλ' ὅτι συνεκκαίει τὸν θυμὸν ἡ μετ' ἀλλήλων ἅμιλλα καὶ τὸ φιλόνεικον, οὕτως ὤφελε τοὺς ἀγαθοὺς, ζῆλον ἀλλήλοις καλῶν ἔργων ὄντας, ὠφελιμωτάτους εἰς κοινὸν ἔργον εἶναι καὶ προθυμοτάτους.

κ'. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν

σιν εἰρήνην συνθέμενοι, πρὸς μόνους Θηβαίους ἐξήνεγκαν τὸν πόλεμον, ἐνεβεβλήκει δὲ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς ἄγων ὁπλίτας μυρίους, ἱππεῖς δὲ χιλίους· ὁ δὲ κίνδυνος ὑπὲρ ὧν πρότερον ἦν Θηβαίοις, ἀλλ' ἄνικρυς ἀπειλὴ καὶ καταγελία διοικισμοῦ, καὶ φόβος οἷος οὔπω τὴν Βοιωτίαν καταῖχεν· ἐξιὼν μὲν ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Πελοπίδας, καὶ τῆς γυναικὸς ἐν τῷ προπέμπειν δακρυούσης, καὶ παρακαλούσης σώζειν ἑαυτὸν, Ταῦτα, εἶπεν, ὦ γύναι, τοῖς ἰδιώταις ἀεὶ χρὴ παραινεῖν, τοῖς δὲ ἄρχουσιν, ὅπως τοὺς ἄλλους σώζωσιν. ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ τοὺς Βοιωτάρχας καταλαβὼν ἐν ὁμονωμονοῦντας, πρῶτος Ἐπαμεινώνδα προσέθετο γνώμην, ψηφιζομένῳ διὰ μάχης ἰέναι τοῖς πολεμίοις, Βοιωτάρχης μὲν οὐκ ἀποδεδειγμένος, ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου, καὶ πιστευόμενος, ὡς ἦν δίκαιον, ἄνδρα τηλικαῦτα δεδωκότα τῇ πατρίδι σύμβολα εἰς τὴν ἐλευθερίαν. ὡς οὖν ἐδέδοκτο διακινδυνεύειν, καὶ περὶ τὰ Λεῦκτρα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀνίστατο τροπαῖον, ὄψιν εἶδε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ Πελοπίδας, εὖ μάλα διαταράξασαν αὐτόν. ἔστι γὰρ ἐν τῷ Λευκτρικῷ πεδίῳ τὰ σώματα τῶν τοῦ Σκεδάσου θυγατέρων, ἃς Λευκτρίδας καλοῦσι διὰ τὸν τόπον· ἐκεῖ γὰρ αὐταῖς ὑπὸ ξένων Σπαρτιατῶν βιασθείσαις συνέβη

συνέβη ταφῆναι. γενομένης δὲ χαλεπῆς οὕτω καὶ παρανόμου πράξεως, ὁ μὲν παλὴρ ὡς οὐκ ἔτυχεν ἐν Λακεδαίμονι δίκης, ἀρὰς καλὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀρασάμενος, ἔσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν παρθένων. χρησμοὶ δὲ καὶ λόγια τοῖς Σπαρτιάταις ἀεὶ προὔφερον, εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ Λευκτρικὸν μήνιμα, μὴ πάνυ τῶν πολλῶν συνιέντων, ἀλλ' ἀμφιγνοούντων τὸν τόπον· ἐπεὶ καὶ τῆς Λακωνικῆς πολίχνιον πρὸς τῇ θαλάσσῃ, Λεῦκτρον ὀνομάζεται, καὶ πρὸς μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀρκαδίας τόπος ἐστὶν ὁμώνυμος. τὸ μὲν οὖν πάθος τοῦτο, πολὺ τῶν Λευκτρικῶν ἦν παλαιότερον.

κα'. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τῷ στρατοπέδῳ καλακοιμηθεὶς, ἔδοξε τάς τε παῖδας ὁρᾶν περὶ τὰ μνήματα θρηνούσας, καὶ καταρωμένας τοῖς Σπαρτιάταις, τόνδε Σκέδασον κελεύοντα ταῖς κόραις σφαγιάσαι παρθένον ξανθὴν, εἰ βούλοιτο τῶν πολεμίων ἐπικρατῆσαι. δεινοῦ δὲ καὶ παρανόμου τοῦ προστάγματος αὐτῷ φανέντος, ἐξανασὰς ἐκοινοῦτο τοῖς τε φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσιν. ὧν οἱ μὲν οὐκ εἴων παραμελεῖν οὐδ' ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικέα τὸν Κρέοντος, καὶ Μακαρίαν τὴν Ἡρακλέους· τῶν δ' ὕστερον, Φερεκύδην τε τὸν σοφὸν, ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα, καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ

καλά

καλά τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φερόμενον. Λεωνίδαν τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος· ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφαγιασθέντας ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας· ἐκείνοις γὰρ ἐπιμαρτυρῆσαι τὰ καλοθώμαλα. τοῦτο δὲ, ὡς Ἀγησίλαον ἀπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαμέμνονι τόπων ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς στρατευόμενον πολεμίους, ἤτησε μὲν ἡ Θεὸς τὴν θυγατέρα σφάγιον, καὶ ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν ἐν Αὐλίδι κοιμώμενος. ὁ δ' οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἀπομαλθακωθεὶς καὶ λύσας τὴν στρατείαν ἄδοξον καὶ ἀτελῆ γενομένην. οἱ δὲ τοὐναντίον ἀπηγόρευον, ὡς οὐδενὶ τῶν κρειττόνων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρεσκὴν οὖσαν οὕτω βάρβαρον καὶ παράνομον θυσίαν· οὐ γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους, οὐδὲ τοὺς Γίγαντας ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα Θεῶν καὶ ἀνθρώπων· δαίμονας δὲ χαίροντας ἀνθρώπων αἵμασι καὶ φόνῳ, πιστεύειν μὲν ἴσως ἔστιν ἀβέλτερον· ὄντων δὲ τοιούτων, ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων· ἀσθενείᾳ γὰρ καὶ μοχθηρίᾳ ψυχῆς ἐμφύεσθαι καὶ παραμένειν τὰς ἀτόπους καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας.

κβ'. Ἐν τοιούτοις οὖν διαλόγοις τῶν πρώτων ὄντων, καὶ μάλιστα τοῦ Πελοπίδου διαπορθέντος, ἵππος ἐξ ἀγέλης καὶ πῶλος ἀποφυγοῦσα,

καὶ

ἡ φερομένη διὰ τῶν ὅπλων, ὡς ἦν θέουσα κατ' αὐτοὺς ἐκείνους ἐπέσῃ, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις θέαν παρεῖχεν ἥτε χρόα σίλβουσα τῆς χαίτης πυρσόταλον, ἥ τε γαυρότης καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ τεθαρρηκὸς τῆς φωνῆς· Θεόκριτος δὲ ὁ μάντις συμφωνήσας ἀνεβόησεν πρὸς τὸν Πελοπίδαν, Ἥκει σοι τὸ ἱερεῖον, ὦ δαιμόνιε· καὶ παρθένον ἄλλην μὴ περιμένωμεν, ἀλλὰ χρῶ δεξάμενος ἣν ὁ Θεὸς δίδωσιν. ἐκ τούτου λαβόντες τὴν ἵππον, ἐπὶ τοὺς τάφους ἦγον τῶν παρθένων, καὶ κατευξάμενοι καὶ κατασφάντες, ἐνέτεμνον αὐτοί τε χαίροντες, καὶ λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Πελοπίδου καὶ τῆς θυσίας διδόντες.

κγ'. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ, τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν φάλαγγα λοξὴν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἕλκοντος, ὅπως τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀπωτάτω γένηται τὸ δεξιὸν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ τὸν Κλεόμβροτον ἐξώσῃ προσπεσὼν ἀθρόως καὶ ἀκέρας, καὶ βιασάμενος· οἱ μὲν πολέμιοι καταμαθόντες τὸ γινόμενον, ἤρξαντο μελαινειν τῇ τάξει σφᾶς αὐτούς, καὶ τὸ δεξιὸν ἀνέπτυσσον καὶ περιῆγον, ὡς κυκλωσόμενοι καὶ περιβαλοῦντες ὑπὸ πλήθους τὸν Ἐπαμεινώνδαν. ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τούτῳ προεξέδραμε, καὶ συστρέψας τοὺς τριακοσίους, δρόμῳ φθάνει πρὶν ἀναπτῆναι τὸν Κλεόμβροτον

βρόλον τὸ κέρας, ἢ συνάγειν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ συγκλεῖσαι τὴν τάξιν, ἃ καθεζῶσιν ἀλλὰ θορυβημένοις δι' ἀλλήλων τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιβαλών. καίτοι πάντων ἄκροι τεχνῖται καὶ σοφισαὶ τῶν πολεμικῶν ὄντες οἱ Σπαρτιάται, πρὸς ὃ δὲν οὕτως ἐπαίδευον αὐτοὺς καὶ συνείθιζον, ὡς τὸ μὴ πλανᾶσθαι μηδὲ ταράττεσθαι τάξεως διαλυθείσης, ἀλλὰ χρώμενοι πᾶσι πάντες ἐπισάταις καὶ ζευγίταις, ὅποι πολὲ συνίσησιν ὁ κίνδυνος καὶ καλαλαμβάνοι, καὶ συναρμόττειν καὶ μάχεσθαι παραπλησίως. τότε δὴ ἡ τοῦ Ἐπαμεινώνδα φάλαγξ ἐπιφερομένη μόνοις ἐκείνοις, καὶ παραλλάττουσα τοὺς ἄλλους, ὅ, τε Πελοπίδας μετὰ τάχους ἀπίσω καὶ τόλμης ἐν τοῖς ὅπλοις γενόμενος, συνέχεεν τά τε φρονήματα καὶ τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν οὕτως, ὥστε φυγὴν καὶ φόνον Σπαρτιατῶν ὅσον οὔπω πρότερον γενέσθαι. διὸ τῷ Ἐπαμεινώνδᾳ βοιωταρχοῦντι μὴ βοιωταρχῶν, καὶ πάσης ἡγουμένῳ τῆς δυνάμεως, μικρᾷ μέρους ἄρχων, ἴσον ἠνέγκαλο δόξης τῆς νίκης ἐκείνης καὶ τοῦ καλοκἀγαθίας.

κδ'. Εἰς μέντοι Πελοπόννησον ἀμφότεροι βοιωταρχοῦντες ἐνέβαλον, καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλεῖστα προσήγοντο, Λακεδαιμονίων ἀποστήσαντες Ἦλιν, Ἄργος, Ἀρκαδίαν σύμπασαν, αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς τὰ πλεῖστα. καίτοι χειμῶνος μὲν ὄντος αἱ

αἱ περὶ τροπὰς ἀκμαί· μηνὸς δὲ τοῦ τελευταίου φθίνοντος, ὀλίγαι περιῆσαν ἡμέραι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔδει παραλαμβάνειν ἑτέρους εὐθὺς ἱσταμένου τοῦ πρώτου μηνὸς, ἢ θνήσκειν τοὺς μὴ παραδιδόντας. οἱ δὲ ἄλλοι Βοιωτάρχαι καὶ τὸν νόμον δεδιότες τοῦτον, καὶ τὸν χειμῶνα φεύγοντες, ἀπάγειν ἔσπευδον ἐπ' οἴκου τὸ στράτευμα. Πελοπίδας δὲ πρῶτος Ἐπαμεινώνδᾳ γενόμενος σύμψηφος, καὶ συμπαρορμήσας τοὺς πολίτας, ἦγεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην, καὶ διεβίβαζεν τὸν Εὐρώταν· καὶ πολλὰς μὲν ἤρει πόλεις αὐτῶν, πᾶσαν δὲ τὴν χώραν ἐπόρθει μέχρι θαλάσσης, ἡγούμενος ἑπτὰ μυριάδων Ἑλληνικῆς στρατείας, ἧς ἔλαττον ἢ δωδέκατον ἦσαν αὐτοὶ Θηβαῖοι μέρος. ἀλλ' ἡ δόξα τῶν ἀνδρῶν, ἄνευ δόγματος κοινοῦ καὶ ψηφίσματος, ἐποίει τοὺς συμμάχους ἕπεσθαι σιωπῇ πάντας ἡγουμένοις ἐκείνοις. ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικεν, καὶ κυριώτατος νόμος, τῷ σώζεσθαι δεομένῳ, τὸν σώζειν δυνάμενον, ἄρχοντα καλὰ φύσιν ἀποδίδωσι. κἂν, ὥσπερ οἱ πλέοντες εὐδίας ὄντος ἢ παρ' ἀκτὴν ὁρμοῦντες, ἀσελγῶς προσενεχθῶσιν τοῖς κυβερνήταις καὶ θρασέως, ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίνδυνον καταλαμβάνειν, πρὸς ἐκείνους ἀποβλέπουσι, καὶ τὰς ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι. καὶ γὰρ Ἀργεῖοι, καὶ Ἠλεῖοι, καὶ Ἀρκάδες, ἐν τοῖς συνεδρίοις ἐρίζοντες καὶ διαφερό-

μενοι πρὸς τοὺς Θηβαίους ὑπὲρ ἡγεμονίας, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀγώνων καὶ παρὰ τὰ δεινὰ τοῖς ἐκείνων ἀυθαιρέτως πειθόμενοι στρατηγοῖς ἠκολούθουν. ἐν ἐκείνῃ τῇ στρατιᾷ πᾶσαν μὲν Ἀρκαδίαν εἰς μίαν δύναμιν συνέστησαν, τὴν δὲ Μεσσηνίαν χώραν νεμομένων Σπαρτιατῶν ἀπολεμόμενοι, τοὺς παλαιοὺς Μεσσηνίους ἐκάλουν καὶ καθῆγον, Ἰθώμην συνοικίσαντες. ἀπιόντες δὲ ἐπ' οἴκου διὰ Κεγχρειῶν, Ἀθηναίους ἐνίκων ἐπιχειροῦντας ἀμφιμαχεῖν περὶ τὰ στενά, καὶ κωλύειν τὴν πορείαν.

κέ. Ἐπὶ δὲ τούτοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὑπερηγάπων τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν τύχην ἐθαύμαζον· ὁ δὲ συγγενὴς καὶ πολιτικὸς φθόνος, ἅμα τῇ δόξῃ τῶν ἀνδρῶν συναυξόμενος, ὑπὸ καλὰς ὑδὲ πρεπούσας ὑποδοχὰς παρεσκεύαζεν αὐτοῖς. θανάτου γὰρ ἀμφότεροι δίκας ἔφυγον ἐπανελθόντες, ὅτι τοῦ νόμου κελεύοντος ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ παραδοῦναι τὴν βοιωταρχίαν ἑτέροις, ὃν Βυκάτιον ὀνομάζουσιν, τέτταρας ὅλους προσεπεβάλοντο μῆνας, ἐν οἷς τὰ περὶ Μεσσήνην καὶ Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν διῴκησαν. εἰσήχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον Πελοπίδας, διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν· ἀμφότεροι δὲ ἀπελύθησαν. τὸ δὲ συκοφάντημα καὶ τὴν πεῖραν Ἐπαμεινώνδας ἤνεγκε πράως, μέγα μέρος ἀνδρείας

δρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακίαν ποιούμενος· Πελοπίδας δὲ, καὶ φύσει θυμοειδέστερος ὢν, καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν φίλων ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθροὺς, ἐπελάβετο τοιαύτης αἰτίας. Μενεκλείδας ὁ ῥήτωρ, ἦν μὲν εἷς τῶν μετὰ Πελοπίδα καὶ Μέλωνος εἰς τὴν Χάρωνος οἰκίαν συνελθόντων· ἐπεὶ δὲ τῶν ἴσων οὐκ ἠξιοῦτο παρὰ τοῖς Θηβαίοις, δεινότατος μὲν ὢν λέγειν, ἀκόλαστος δὲ καὶ κακοήθης τὸν τρόπον, ἐχρῆτο τῇ φύσει πρὸς τὸ συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τοὺς κρείττονας, ὑδὲ μετὰ δίκην ἐκείνην παυσάμενος. Ἐπαμεινώνδαν μὲν οὖν ἐξέκρουσε τῆς βοιωταρχίας, καὶ καλεπολιτεύσατο πολὺν χρόνον· Πελοπίδαν δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον οὐκ ἴσχυσε διαβαλεῖν, ἐπεχείρει δὲ συγκροῦσαι τῷ Χάρωνι. καὶ κοινήν τινα τῶν φθόνων παραμυθίαν ἔχοντος, ἂν ὧν αὐτοὶ μὴ δύνωνται βελτίους φανῆναι, τούτους ἄλλως γέ πως ἑτέρων ἀποδείξωσι κακίους, πολὺς ἦν πρὸς τὸν δῆμον αὔξων τὰ τοῦ Χάρωνος ἔργα, καὶ τὰς στρατηγίας τὰς ἐκείνου καὶ τὰς νίκας ἐγκωμιάζων. τῆς δὲ πρὸς Πλαταιὰς ἱππομαχίας, ἣν πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ἐνίκησαν ἡγεμόνος Χάρωνος, ἐπεχείρησεν ἀνάθεμα τοιόνδε ποιῆσαι. Ἀνδροκύδης ὁ Κυζικηνὸς, ἐκλαβὼν παρὰ τῆς πόλεως πίνακα γράψαι μάχης ἑτέρας, ἐπελέλειπτο τὸν ἔργον ἐν Θήβαις. γενομένης δὲ τῆς ἀποστά-

σεως, καὶ τοῦ πολέμου συμπεσόντος, ὑπὸ πολὺ τοῦ τέλους ἔχειν ἐλλείποντα τὸν πίνακα παρ' ἑαυτοῖς οἱ Θηβαῖοι καλέσχον. τοῦτον οὖν ὁ Μενεκλείδας ἔπεισεν ἀναθέντας ἐπιγράψαι τὸνομα τοῦ Χάρωνος, ὡς ἀμαυρώσων τὴν Πελοπίδου καὶ Ἐπαμεινώνδου δόξαν. ἦν δὲ ἀβέλτερος ἡ φιλοτιμία, παρὰ τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας ἑνὸς ἔργου καὶ μιᾶς νίκης ἀγαπωμένης, ἐν ᾗ Γεράνδαν τινὰ τῶν ἀσήμων Σπαρτιατῶν, καὶ τεσσαράκοντα μετ' αὐτοῦ πεσεῖν, ἄλλο δὲ οὐδὲν μέγα πραχθῆναι λέγουσιν. τοῦτο τὸ ψήφισμα γράφεται Πελοπίδας παρανόμων, ἰσχυριζόμενος ὅτι Θηβαίοις οὐ πάτριον ἦν ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα τιμᾶν, ἀλλὰ τῇ πατρίδι κοινῶς τὸ τῆς νίκης ὄνομα σώζειν. καὶ τὸν μὲν Χάρωνα παρὰ πᾶσαν τὴν δίκην ἐγκωμιάζων ἀφθόνως διετέλεσεν· τὸν δὲ Μενεκλείδαν, βάσκανον καὶ πονηρὸν ἐξελέγχων, καὶ τοὺς Θηβαίους ἐρωτῶν εἰ μηδὲν αὐτοῖς καλὸν πέπραχται. ὃ μὴ Μενεκλείδαν ζημιῶσαι χρήμασιν, ἃ μὴ δυνάμενος ἐκλῖσαι διὰ πλῆθος, ὕστερον ἐπεχείρησεν κινῆσαι καὶ μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν. ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινὰ καὶ τοῦ βίου ἀποθεώρησιν.

κς'. Ἐπεὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φερῶν τυράννου πολεμοῦντος μὲν ἐκ προδήλου πολλοῖς Θεσσαλῶν, ἐπιβουλεύοντος δὲ πᾶσιν, ἐπρέσβευσαν εἰς Θήβας αἱ πόλεις σταλῆναι παρακαλοῦσαι καὶ δύνα-

δύναμιν, ὁρῶν ὁ Πελοπίδας τὸν Ἐπαμεινώνδαν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πράξεις διοικεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπέδωκεν καὶ προσένειμε τοῖς Θεσσαλοῖς, μήτε τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην καὶ δύναμιν ἀργοῦσαν περιορᾶν ὑπομένων, μήτε ὅπως πάρεστιν Ἐπαμεινώνδας, ἑτέρῳ δεῖσθαι στρατηγῷ νομίζων. ὡς οὖν ἐστράτευσεν ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως, τήν τε Λάρισσαν εὐθὺς παρέλαβεν, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον, διαλλάττειν ἐπειρᾶτο, καὶ ποιεῖν ἐκ τυράννου πρᾶον ἄρχοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. ὡς δὲ ἦν ἀνήκεστος καὶ θηριώδης, καὶ πολλὴ μὲν ὠμότης αὐτοῦ, πολλὴ δὲ ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένῳ τοῦ Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος, ἀποδρὰς ᾤχετο μετὰ τῶν δορυφόρων. ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειάν τε πολλὴν ἀπὸ τοῦ τυραννοῦντος Θεσσαλοῖς ἀπολιπών, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρεν, Πτολεμαίου μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεύοντι τῶν Μακεδόνων πολεμοῦντος, ἀμφοτέρων δὲ μεταπεμπομένων ἐκεῖνον, ὡς διαλλακτὴν καὶ δικαστὴν καὶ σύμμαχον καὶ βοηθὸν τοῦ δικαιοῦντος ἀδικεῖσθαι γενησόμενον. ἐλθὼν δὲ καὶ διαλύσας τὰς διαφοράς, καὶ παραγαγὼν τοὺς φεύγοντας, ὅμηρον ἔλαβεν τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φίλιππον, καὶ τριάκοντα παῖδας ἄλλους τῶν ἐπιφανεστάτων· καὶ καλέσαντα εἰς Θήβας, ἐπιδεικνύμενος τοῖς Ἕλλη-

σιν ὡς πόῤῥω διήκει τὰ Θηβαίων πράγματα τῇ δόξῃ τῆς δυνάμεως, καὶ τῇ πίστει τῆς δικαιοσύνης. οὗτος ἦν Φίλιππος ὁ τοῖς Ἕλλησιν ὕστερον πολεμήσας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τότε δὲ παῖς ὢν ἐν Θήβαις παρὰ Παμμένει διαίταν εἶχεν, ἐκ δὲ τούτου καὶ ζηλωτὴς γεγονέναι ἔδοξεν Ἐπαμεινώνδου, τὸ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς στρατηγίας δραστήριον ἴσως καλανοήσας, ὃ μικρὸν ἦν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς μόριον· ἐγκρατείας δὲ καὶ δικαιοσύνης καὶ μεγαλοψυχίας καὶ πραότητος, οἷς ἦν ἀληθῶς μέγας ἐκεῖνος, οὐδὲν οὔτε φύσει Φίλιππος, οὔτε μιμήσει μετέσχεν.

κζ'. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν τῶν Θετταλῶν αἰτιωμένων τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον ὡς διαφθείροντα τὰς πόλεις, ἀπεστάλη μετὰ Ἰσμηνίου πρεσβεύων ὁ Πελοπίδας· καὶ παρῆν οὔτε οἴκοθεν ἄγων δύναμιν, οὔτε πόλεμον προσδοκήσας, αὐτοῖς δὲ τοῖς Θετταλοῖς χρῆσθαι πρὸς τὸ καλὸν εἴγον τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. ἐν τούτῳ δὲ πάλιν τῶν καλὰ Μακεδονίαν ταραττομένων· ὁ γὰρ Πτολεμαῖος ἀνῃρήκει τὸν βασιλέα καὶ τὴν ἀρχὴν καθέσχεν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνηκότος ἐκάλουν τὸν Πελοπίδαν· βουλόμενος μὲν οὖν ἐπιφανῆναι τοῖς πράγμασι, ἰδίους δὲ στρατιώτας οὐκ ἔχων, μισθοφόρους τινὰς αὐτόθεν προσλαβόμενος, μετὰ τούτων εὐθὺς ἐβάδιζεν ἐπὶ

τὸν

τὸν Πτολεμαῖον. ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο, τοὺς μὲν μισθοφόρους Πτολεμαῖος χρήμασι διαφθείρας ἔπεισεν ὡς αὐτὸν μεταχωρῆναι· τοῦ δὲ Πελοπίδου τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τοὔνομα δεδοικὼς, ἀπήντησεν ὡς κρείσσονι, καὶ δεξιωσάμενος καὶ δεηθεὶς, ὡμολόγησεν τὴν μὲν ἀρχὴν τοῖς τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῖς διαφυλάξειν, Θηβαίοις δὲ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν ἔξειν καὶ φίλον· ὁμήρους δ' ἐπὶ τούτοις τὸν υἱὸν Φιλόξενον ἔδωκε, καὶ πεντήκοντα τῶν ἑταίρων. τούτους μὲν οὖν ἀπέστειλεν εἰς Θήβας ὁ Πελοπίδας· αὐτὸς δὲ βαρέως φέρων τὴν τῶν μισθοφόρων προδοσίαν, καὶ συνθανόμενος τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων αὐτοῖς, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποκεῖσθαι περὶ Φάρσαλον, ὥστε τούτων κρατήσας, ἱκανὴν δίκην ὧν καθύβριστο λήψεσθαι, καὶ συναγαγὼν τῶν Θεσσαλῶν τινας, ἦκεν εἰς Φάρσαλον. ἀρτίως δ' αὐτοῦ παρεληλυθότος, Ἀλέξανδρος ὁ τύραννος ἐπεφαίνετο μετὰ τῆς δυνάμεως. καὶ νομίσαντες οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἀπολογησόμενον ἥκειν, ἐβάδιζον αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν, ἐξώπλη μὲν ὅπλα καὶ μιαφόνον εἰδότες, διὰ δὲ τὰς Θήβας καὶ τὸ περὶ αὐτοὺς ἀξίωμα καὶ δόξαν, οὐδὲν ἂν παθεῖν προσδοκήσαντες. ὁ δὲ ὡς εἶδεν ἀόπλους καὶ μόνους προσιόντας, ἐκείνους μὲν εὐθὺς συνέλαβεν, τὴν δὲ Φάρσαλον κατέσχεν. φρίκην δὲ καὶ φόβον ἐνεργάσατο

γάσαλο τοῖς ὑπηκόοις πᾶσιν, ὡς γε μελὰ τηλικαύτην ἀδικίαν καὶ τόλμαν, ἀφειδήσων ἁπάντων, καὶ χρησόμενος οὕτω τοῖς παραπίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὡς τότε γε κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπεγνωκώς.

κή. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες, ἔφερόν τε βαρέως, καὶ στρατιὰν ἐξέπεμπον εὐθύς, δι' ὀργήν τινα πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ἑτέρους ἀποδείξαντες ἄρχοντας. τὸν δὲ Πελοπίδαν εἰς τὰς Φερὰς ἀπαγαγὼν ὁ τύραννος, τὸ μὲν πρῶτον εἴα τοὺς βουλομένους αὐτῷ διαλέγεσθαι, νομίζων ἐλεεινὸν γεγονέναι καὶ ταπεινὸν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν Φεραίους ὁ Πελοπίδας ὀδυρομένους παρεκάλει θαρρεῖν, ὡς νῦν μάλιστα δώσοντος τοῦ τυράννου δίκην, πρὸς δὲ αὐτὸν ἐκεῖνον ἀποστέλλας, ἔλεγεν ὡς ἄτοπός ἐστι τοὺς μὲν ἀθλίους πολίτας καὶ μηδὲν ἀδικοῦντας ὁσημέραι στρεβλῶν καὶ φονεύων, αὐτοῦ δὲ φειδόμενος, ὃν μάλιστα γινώσκει τιμωρησόμενον αὐτόν, ἄνπερ διαφύγῃ· θαυμάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀθεσίαν αὐτοῦ, Τί δὲ, φησὶν, σπεύδει Πελοπίδας ἀποθανεῖν; κἀκεῖνος, ἀκούσας, Ὅπως, εἶπε, σὺ τάχιον ἀπολῇ, μᾶλλον ἢ νῦν θεομισὴς γενόμενος. ἐκ τούτου διεκώλυσεν ἐπιτυχάνειν αὐτῷ τοὺς ἐκλύσοντας. ἡ δὲ Θήβη θυγάτηρ μὲν Ἰάσονος ἦσα, γυνὴ δὲ Ἀλεξάνδρου, συνθανουμένη παρὰ τῶν

τῶν φυλατλόνλων Πελοπίδαν, τὸ θαῤῥαλέον αὐτοῦ καὶ γενναῖον, ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν ἄνδρα καὶ προσειπεῖν. ὡς δὲ ἦλθεν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἅτε δὴ γυνὴ, τὸ μὲν μέγεθος τοῦ εἴδους οὐκ εὐθὺς ἐν τοσαύτῃ συμφορᾷ καλεῖδεν, κυρᾷ δὲ καὶ σολῇ καὶ διαίτῃ τεκμαιρομένη λυπρᾷ καὶ μὴ πρέπονλα τῇ δόξῃ πάσχειν αὐτὸν, ἀπεδάκρυσεν· τὸ μὲν πρῶτον ἀγνοῶν ὁ Πελοπίδας τίς εἴη γυναικῶν, ἐθαύμαζεν· ὡς δὲ ἔγνω, προσηγόρευσεν αὐτὴν παλρόθεν· ἦν γὰρ τῷ Ἰάσονι συνήθης καὶ φίλος. εἰπούσης δὲ ἐκείνης, Ἐλεῶ σε τὴν γυναῖκα· Καὶ γὰρ ἐγώ σε, εἶπεν, ὅτι ἄδελος οὖσα ὑπομένεις Ἀλέξανδρον. οὗτος ἔθιγέ πως ὁ λόγος τῆς γυναικός· ἐβαρύνελο γὰρ τὴν ὠμότηλα καὶ τὴν ὕβριν τοῦ τυράννυ μελὰ τῆς ἄλλης ἀσελγείας, καὶ τὸν νεώταλον αὐτῆς τῶν ἀδελφῶν παιδικὰ πεποιημένυ. διὸ καὶ συνεχῶς φοιλῶσα πρὸς τὸν Πελοπίδαν, καὶ παῤῥησιαζομένη περὶ ὧν ἔπασχεν, ὑπεπίμπλαλο θυμοῦ καὶ φρονήμαλος καὶ δυσμενείας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον.

κδ'. Ἐπεὶ δὲ οἱ σραληγοὶ τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Θετλαλίαν ἐμβαλόνλες ἔπραξαν οὐδὲν, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν ἢ δυσυχίαν αἰσχρῶς ἀνεχώρησαν, ἐκείνων μὲν ἕκασον ἡ πόλις μυρίαις δραχμαῖς ἐζημίωσεν, Ἐπαμεινώνδαν δὲ μελὰ δυνάμεως ἀπέσειλαν. εὐθὺς οὖν κίνησίς τε μεγάλη Θετ-

ταλῶν

ταλῶν ἦν, ἐπαιρομένων πρὸς τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ τυράννου ῥοπῆς ἐδεῖτο μικρᾶς ἀπολωλέναι· τοσοῦτος ἐνεπεπλώκει φόβος τοῖς περὶ αὐτὸν ἡγεμόσι καὶ φίλοις, τοσαύτη δὲ τοὺς ὑπηκόους ὁρμὴ πρὸς ἀπόστασιν εἶχε, καὶ χαρὰ τοῦ μέλλοντος, ὡς νῦν ἐπαφομένους δίκην διδόντα τὸν τύραννον. ὃ μὴν ἀλλ' Ἐπαμεινώνδας τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρῳ τῆς Πελοπίδου σωτηρίας τιθέμενος, καὶ δεδοικὼς μὴ τῶν πραγμάτων παραχθέντων, ἀπογνοὺς ἑαυτὸν Ἀλέξανδρος, ὥσπερ θηρίον, τράπηται πρὸς ἐκεῖνον, ἐπηωρεῖτο τῷ πολέμῳ, καὶ κύκλῳ περι�well, τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ μελλήσει καλεσκεύαζε καὶ συνέστελλεν τὸν τύραννον, ὡς μήτε ἀνεῖναι τὸ αὔθαδες αὐτοῦ καὶ θρασυνόμενον, μήτε τὸ πικρὸν καὶ θυμοειδὲς ἐξερεθίσαι· πυνθανόμενος τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ὡς ζῶντας μὲν ἀνθρώπους καλώρυτεν, ἑτέροις δὲ δέρματα συῶν ἀγρίων καὶ ἄρκτων περιτιθεὶς, καὶ τοὺς θηρευτικοὺς ἐπάγων κύνας, διέσπα καὶ καθηκόντιζε, παιδιᾷ ταύτῃ χρώμενος. Μελιβοίᾳ δὲ καὶ Σκοτούσῃ, πόλεσιν ἐνσπόνδοις καὶ φίλαις, ἐκκλησιαζούσαις περιστήσας ἅμα τοὺς δορυφόρους, πλῆθος ἀπέσφαξε. τὴν δὲ λόγχην ἣ Πολύφρονα τὸν θεῖον ἀπέκλεινεν, καθιερώσας καὶ καλλιστεφάς, ἔθυεν ὥσπερ θεῷ, καὶ Τύχωνα προσ-

προσηγόρευεν. τραγῳδὸν δέ ποτε θεώμενος Εὐριπίδου Τρῳάδας ὑποκρινόμενον, ὤχλο ἀπιὼν ἐκ τοῦ θεάτρου, καὶ πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε θαῤῥεῖν, καὶ μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον· ὁ γὰρ ἐκείνου καταφρονῶν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τοὺς πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευομένων ἠλεήκως, ἐπὶ τοῖς Ἑκάβης καὶ Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθήσεται δακρύων. οὗτος μέντοι τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τοὔνομα καὶ τὸ πρόσχημα τῆς Ἐπαμεινώνδου στρατηγίας καταπλαγείς,

Ἔπληξ' ἀλέκτωρ δοῦλος ὡς κλίνας πτερόν·

καὶ τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἔπεμπεν. ὁ δὲ συνθέσθαι μὲν εἰρήνην καὶ φιλίαν πρὸς τοιοῦτον ἄνδρα Θηβαίοις οὐκ ὑπέμεινεν· σπεισάμενος δὲ τριακονθημέρους ἀνοχὰς τοῦ πολέμου, καὶ λαβὼν τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἰσμηνίαν, ἀνεχώρησεν.

λ'. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἰσθόμενοι πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρέσβεις ἀναβαίνοντας ὑπὲρ συμμαχίας, ἔπεμψαν καὶ αὐτοὶ Πελοπίδαν, ἄριστα βουλευσάμενοι πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ. πρῶτον μὲν γὰρ ἀνέβαινε διὰ τῶν βασιλέως ἐπαρχιῶν, ὀνομαστὸς ὢν καὶ περιβόητος. οὐ γὰρ ἠρέμα διῆκε τῆς Ἀσίας οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἡ δόξα τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους ἀγώνων,

ἀγώνων, ἀλλ' ὡς πρῶτος ἐπὶ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἐξέδραμε λόγος, ἀεί τινος καινῷ προστιθεμένῳ καὶ ροθοῦντος, αὐξανομένη καὶ ἀναβαίνουσα πορρωτάτω καὶ ἔσχεν· ἔπειτα τοῖς ἐπὶ θύραις σατράπαις καὶ στρατηγοῖς καὶ ἡγεμόσιν ὀφθεὶς, θαῦμα καὶ λόγον παρέσχεν, ὡς οὗτος ἀνὴρ ἔστιν ὁ γῆς καὶ θαλάσσης ἐκβαλὼν Λακεδαιμονίους, καὶ συστείλας ὑπὸ τὸν Γέταν καὶ τὸν Εὐρώταν τὴν Σπάρτην, τὴν ὀλίγον ἔμπροσθεν βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ Πέρσαις δι' Ἀγησιλάου τὸν περὶ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἐπαραμένην πόλεμον. ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης ἔχαιρεν· καὶ τὸν Πελοπίδαν ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ, καὶ μέγαν ἐποίει ταῖς τιμαῖς, ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμονίζεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενος δοκεῖν. ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ὄψιν αὐτοῦ εἶδεν, καὶ τοὺς λόγους καλενόησε, τῶν μὲν Ἀττικῶν βεβαιοτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἁπλουστέρους ὄντας, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε· καὶ πάθος βασιλικὸν παθών, οὐκ ἀπεκρύψατο τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμήν, ᾗ ἔλαθε τοὺς ἄλλους πρέσβεις πολὺ νέμων ἐκείνῳ. καίτοι δοκεῖ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταλκίδαν τιμῆσαι τὸν Λακεδαιμόνιον, ὅτι τὸν στέφανον ὃν οἴνων περιέκειτο, βάψας εἰς μύρον ἀπέστειλεν. Πελοπίδᾳ δὲ οὔτω μὲν οὐκ ἐνεβρύφησεν, δῶρα δὲ λαμπρότατα καὶ μέγιστα τῶν νομιζομένων

ζομένων ἐξέπεμψεν, καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐπεκύρωσεν, αὐτονόμους μὲν εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οἰκεῖσθαι δὲ Μεσσήνην· Θηβαίους δὲ φίλους νομίζεσθαι βασιλέως. ταύτας ἔχων τὰς ἀποκρίσεις, τῶν δὲ δώρων οὐδὲν, ὅ, τι μὴ χάριτος ἦν σύμβολον καὶ φιλοφροσύνης, δεξάμενος, ἀνέζευξεν. ὃ καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλους πρέσβεις διέβαλεν. Τιμαγόραν γὰρ Ἀθηναῖοι κρίνασι ἀπέκλειναν, εἰ μὲν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν, ὀρθῶς καὶ δικαίως. οὐ γὰρ μόνον χρυσίον οὐδὲ ἀργύριον ἔλαβεν, ἀλλὰ τὴν κλίνην πολυτελῆ, καὶ στρώτας θεραπόντας, ὡς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων· ἔτι δὲ βοῦς ὀγδοήκοντα καὶ βυκόλους, ὡς δὴ πρὸς ἀρῶσίαν τινὰ γάλακτος βοείου δεόμενος. τέλος δὲ καλέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν ἐν φορείῳ κομιζόμενος, καὶ τέσσαρα τάλαντα τοῖς κομίζουσι μισθὸς ἐδόθη παρὰ βασιλέως. ἀλλ' ἔοικεν οὐκ ἡ δωροδοκία μάλιστα παροξῦναι τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπικράτους γοῦν πολὲ τοῦ σκευοφόρου, μήτε ἀργυρίου δῶρα δέξασθαι παρὰ βασιλέως, ψήφισμά τε γράφειν φάσκοντος, ἀντὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἐννέα πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων, ὅπως λαμβάνοντες εὐπορῶσιν, ἐγέλασεν ὁ δῆμος. ἀλλ' ὅτι Θηβαίοις ἐγεγόνει πάντα, χαλεπῶς ἔφερον, καὶ λογιζόμενοι τὴν Πελοπίδου δόξαν, ὅσων ἦν

ἦν ῥήτορειῶν καὶ λόγων κρειττων, παρ' ἀνθρώπῳ θεραπεύοντι τοὺς τῶν ὅπλων ἀεὶ κρατοῦντας.

λα'. Ἡ μὲν οὖν πρεσβεία τῷ Πελοπίδᾳ προσέθηκεν μικρὰν εὔνοιαν ἐπανελθόντι, διὰ τὸν Μεσσήνης συνοικισμον καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων αὐτονομίαν. Ἀλεξάνδρᾳ δὲ τοῦ Φεραίου πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν ἀναδραμόντος, καὶ Θεσσαλῶν μὲν οὐκ ὀλίγας περικόπτοντος πόλεις, Φθιώτας δὲ καὶ Ἀχαιὰς ἅπαντας καὶ τὸ Μαγνήτων ἔθνος ἔμφρουρον πεποιημένου· φυσιανόμενοι Πελοπίδαν ἐπανήκειν, αἱ πόλεις εὐθὺς ἐπρέσβευον εἰς Θήβας, αἰτούμεναι δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐκεῖνον. ψηφισαμένων δὲ τῶν Θηβαίων προθύμως, καὶ ταχὺ πάντων ἑτοίμων γενομένων, καὶ στρατηγοῦ περὶ ἔξοδον ὄντος, ὁ μὲν ἥλιος ἐξέλιπεν, καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ τὴν πόλιν ἔσχεν. ὁ δὲ Πελοπίδας ὁρῶν πρὸς τὸ φάσμα συντεταραγμένους ἅπαντας, οὐκ ᾤετο δεῖν βιάζεσθαι καταφόβους καὶ δυσέλπιδας ὄντας, οὐδὲ ἀποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλίοις πολίταις· ἀλλ' ἑαυτὸν μόνον τοῖς Θεσσαλοῖς ἐπιδοὺς, καὶ τριακοσίους τῶν ἱππέων ἐθελοντὰς ἀναλαβὼν καὶ ξένους, ἐξώρμησεν, οὔτε τῶν πολιτῶν ἑκόντων, οὔτε τῶν ἄλλων συμπροθυμουμένων πολλῶν. μέγα γὰρ ἐδόκει καὶ πρὸς ἄνδρα λαμπρὸν ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι σημεῖον. ὁ δὲ ἦν μὲν καὶ δι' ὀργὴν ὧν καθυ-

καθύβρισε, θερμότερος ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον· ἥλπιζε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ νοσοῦσαν ἤδη καὶ διεφθαρμένην εὑρήσειν, ἐξ ὧν διείλκυσε τῇ Θήβῃ. μάλιστα δ' αὐτὸν καὶ παρεκάλει τὸ τῆς πράξεως κάλλος, ἐπιθυμοῦντα καὶ φιλοτιμούμενον, ἐν οἷς χρόνοις Λακεδαιμόνιοι Διονυσίῳ τῷ Σικελίας τυράννῳ στρατηγοὺς καὶ ἁρμοστὰς ἔπεμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδότην Ἀλέξανδρον εἶχον, καὶ χαλκοῦν ἵσασαν ὡς εὐεργέτην, τότε τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδεῖξαι Θηβαίους μόνους ὑπὲρ τῶν τυραννευμένων στρατευομένους, καὶ καταλύοντας ἐν τοῖς Ἕλλησι τὰς παρανόμους καὶ βιαίους δυναστείας.

λβ'. Ὡς οὖν εἰς Φάρσαλον ἐλθὼν ἤθροιζε τὴν δύναμιν, εὐθὺς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. ὁ δὲ Θηβαίους μὲν ὀλίγους περὶ τὸν Πελοπίδαν ὁρῶν, αὐτὸς δὲ πλείους ἔχων ἢ διπλασίους ὁπλίτας τῶν Θεσσαλῶν, ἀπήντα πρὸς τὸ Θετίδιον. εἰπόντος δέ τινος τῷ Πελοπίδᾳ πολλοὺς ἔχοντα τὸν τύραννον ἐπέρχεσθαι, Βέλτιον, ἔφη, πλείονας γὰρ νικήσομεν. ἀναλεινόντων δὲ πρὸς τὸ μέσον καὶ τὰς καλυμένας κυνὸς κεφαλὰς λόφων περικλινῶν καὶ ὑψηλῶν, ὥρμησαν ἀμφότεροι τούτους καταλαβεῖν τοῖς πεζοῖς. τοὺς δ' ἱππεῖς ὁ Πελοπίδας, πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὄντας, ἐφῆκε τοῖς ἱππεῦσι τῶν πολεμίων. ὡς δὲ οὗτοι μὲν ἐκράτουν, καὶ συνεξέπεσον εἰς τὸ πεδίον τοῖς φεύ-

φεύγουσιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὤφθη τοὺς λόφους καταλαβών, τοῖς ὁπλίταις τῶν Θεσσαλῶν ὕστερον ἐπερχομένοις, καὶ πρὸς ἰσχυρὰ καὶ μετέωρα χωρία βιαζομένοις ἐμβαλών, ἔκλεινε τοὺς πρώτους, οἱ δὲ ἄλλοι πληγὰς λαβόντες οὐδὲν ἔπρασσον. καταδὼν οὖν ὁ Πελοπίδας, τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀνεκαλεῖτο, καὶ πρὸς τὸ συνεχὲς τῶν πολεμίων ἐλαύνειν ἐκέλευεν· αὐτὸς δὲ συνέμιξε δρόμῳ τοῖς περὶ τοὺς λόφους μαχομένοις, εὐθὺς τὴν ἀσπίδα λαβών· καὶ διὰ τῶν ὄπισθεν ὠσάμενος εἰς τοὺς πρώτους, τοσαύτην ἐνεποίησε ῥώμην καὶ προθυμίαν ἅπασιν, ὥστε καὶ τοῖς πολεμίοις ἑτέρους δοκεῖν γεγονότας καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἐπέρχεσθαι. καὶ δύο μὲν ἢ τρεῖς ἀπεκρούσαντο προσβολάς, ὁρῶντες δὲ καὶ τούτους ἐπιβαίνοντας εὐρώστως, καὶ τὴν ἵππον ἀπὸ τῆς διώξεως ἀναστρέφουσαν, εἶξαν, ἐπὶ σκέλος ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν. ὁ δὲ Πελοπίδας, ἀπὸ τῶν ἄκρων καταδὼν ἅπαν τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, οὔπω μὲν εἰς φυγὴν τετραμμένον, ἤδη δὲ θορύβου καὶ ταραχῆς ἀναπιμπλάμενον, ἔστη, καὶ περιέσκεπτεν αὐτὸν, ζητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. ὡς δ' εἶδεν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ παραθαρρύνοντα καὶ συντάττοντα τοὺς μισθοφόρους, οὐ κατέσχε τῷ λογισμῷ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ πρὸς τὴν βλάβην ἀναφλεχθεὶς, καὶ τῷ θυμῷ παραδοὺς τὸ σῶμα

καὶ

καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς τάξεως, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξαλλόμενος ἐφέρετο, βοῶν καὶ προκαλούμενος τὸν τύραννον. ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐκ ἐδέξατο τὴν ὁρμὴν οὐδὲ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἀναφυγὼν πρὸς τοὺς δορυφόρους, ἐνέκρυψεν ἑαυτόν. τῶν δὲ μισθοφόρων οἱ μὲν πρῶτοι συμβαλόντες εἰς χεῖρας, ἀνεκόπησαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, τινὲς δὲ καὶ πληγέντες ἐτελεύτησαν. οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς δόρασι πόρρωθεν διὰ τῶν ὅπλων τύπτοντες αὐτὸν κατετραυμάτιζον· ἕως οἱ Θεσσαλοὶ περιπαθήσαντες ἀπὸ τῶν λόφων δρόμῳ προσεβοήθησαν. ἤδη δὲ πεπτωκότος, οἵ τε ἱππεῖς προσελάσαντες, ὅλην ἐτρέψαντο τὴν φάλαγγα, καὶ διώξαντες ἐπὶ πολεῖσον, ἐνέπλησαν νεκρῶν τὴν χώραν, πλέον ἢ τρισχιλίους καταβαλόντες.

λγ'. Τὸ μὲν οὖν Θηβαίων τοὺς πανόντας ἐπὶ τῇ τοῦ Πελοπίδου τελευτῇ βαρέως φέρειν, παλέρα καὶ σωτῆρα καὶ διδάσκαλον τῶν μεγίστων καὶ καλλίστων ἀγαθῶν ἀποκαλοῦντας ἐκεῖνον, οὐ πάνυ θαυμαστὸν ἦν. οἱ δὲ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι πᾶσαν ἀνθρωπίνῃ πρέπουσαν ἀρετῇ τιμὴν τοῖς ψηφίσμασιν ὑπερβάλοντες, ἔτι μᾶλλον ἐπεδείξαντο τοῖς πάθεσιν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα χάριν. τοὺς μὲν γὰρ παραγεγονότας τῷ ἔργῳ λέγουσι μήτε θώρακα θέσθαι, μήτε ἵππον ἐχαλινῶσαι, μήτε τραῦμα δήσασθαι πρότερον,

ὡς ἐπύθοντο τὴν ἐκείνου τελευτὴν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ὅπλων θερμοὺς ἱππέας ἐπὶ τὸν νεκρὸν, ὥσπερ αἰσθανόμενον, τὰ τῶν πολεμίων κύκλῳ περὶ τὸ σῶμα σωρεύειν λάφυρα, κεῖραι δὲ ἵππους, κείρεσθαι δὲ καὶ αὐτούς· ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνὰς, μήτε πῦρ ἀνάψαι, μήτε δεῖπνον ἑλέσθαι, σιγὴν δὲ καὶ καθήφειαν εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντὸς, ὥσπερ ὑ νενικηκότας ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἡττημένων ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. ἐκ δὲ τῶν πόλεων, ὡς ἀπηγγέλθη ταῦτα, παρῆσαν αὖτε ἀρχαὶ, καὶ μετ' αὐτῶν ἔφηβοι καὶ παῖδες καὶ ἱερεῖς, πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ σώματος, τρόπαια καὶ στεφάνους καὶ πανοπλίας χρυσᾶς ἐπιφέροντες. ὡς δ' ἔμελλεν ἐκκομίζεσθαι τὸ σῶμα, προσελθόντες οἱ πρεσβύταλοι τῶν Θεσσαλῶν ἠτοῦντο τοὺς Θηβαίους δι' αὐτῶν θάψαι τὸν νεκρόν. εἷς δὲ αὐτῶν ἔλεγεν, Ἄνδρες σύμμαχοι, χάριν αἰτοῦμεν παρ' ὑμῶν, κόσμον ἡμῖν ἐπὶ ἀτυχίᾳ τοσαύτῃ καὶ παραμυθίαν φέρουσαν. ὑ γὰρ ζῶντα Θεσσαλοὶ Πελοπίδαν προπέμψουσιν, ὐδὲ αἰσθανομένῳ τὰς ἀξίας τιμὰς ἀποδώσουσιν, ἀλλ' ἐὰν φαῦσαί τε τοῦ νεκροῦ τύχωμεν, καὶ δι' αὐτῶν κοσμῆσαι, καὶ θάψαι τὸ σῶμα, δόξομεν ὑμῖν οὐκ ἀπιστεῖν ὅτι μείζων ἡ συμφορὰ γέγονε Θετταλοῖς ἢ Θηβαίοις. ὑμῖν γὰρ ἡγεμόνος

μόνος ἀγαθὸς μόνος, ἡμῖν δὲ καὶ τούτου καὶ τῆς ἐλευθερίας στέρεσθαι συμβέβηκεν. πῶς γὰρ ἔτι τολμήσομεν αἰτῆσαι στρατηγὸν ἄλλον παρ' ὑμῶν, οὐκ ἀποδόντες Πελοπίδαν; ταῦτα μὲν οἱ Θηβαῖοι συνεχώρησαν.

λδ'. Ἐκείνων δὲ τῶν ταφῶν ἃ δοκοῦσιν ἕτεραι λαμπρότεραι γενέσθαι, τοῖς τὸ λαμπρὸν οὐκ ἐν ἐλέφαντι καὶ χρυσῷ καὶ πορφύραις εἶναι νομίζουσιν, ὥσπερ Φίλιστος ὑμνῶν καὶ θαυμάζων τὴν Διονυσίου ταφὴν, οἷον τραγῳδίας μεγάλης, τῆς τυραννίδος ἔξοδιον θεατρικὸν γενομένην. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ μέγας, Ἡφαιστίωνος ἀποθανόντος, ἃ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφεῖλεν τῶν τειχῶν· ὡς ἂν δοκοίεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. ταῦτα μὲν οὖν, προσλάσματα δεσποτῶν ὄντα, καὶ μετὰ πολλῆς ἀνάγκης πραινόμενα, καὶ μετὰ φθόνου τῶν τυχόντων, καὶ μίσους τῶν βιαζομένων, οὐδεμιᾶς χάριτος ἦν οὐδὲ τιμῆς, ὄγκου δὲ βαρβαρικοῦ, καὶ τρυφῆς καὶ ἀλαζονείας ἐπίδειξις, εἰς κενὰ καὶ ἄζηλα τὴν περιουσίαν διατιθεμένων. ἀνὴρ δὲ δημοτικὸς ἐπὶ ξένης τεθνηκώς, ὑπὸ γυναικὸς, ὑπὸ παίδων, ὑπὸ συγγενῶν πολλῶν, ὑπὸ δεομένου τινὸς, οὐκ ἀναγκάζοντος, ὑπὸ δήμων τοσούτων καὶ πόλεων ἁμιλλωμένων προπεμπό-

μενος καὶ συνεκκομιζόμενος καὶ στεφανούμενος, εἰκότως ἐδόκει τὸν τελειόταλον ἐπέχειν εὐδαιμονισμόν. εἰ γὰρ, ὡς Αἴσωπος ἔφασκε, χαλεπώταλός ἐστιν ὁ τῶν εὐτυχούντων θάναλος, ἀλλὰ μακαριώταλος, εἰς ἀσφαλῆ χώραν τὰς εὐπραξίας καταλιθέμενος τῶν ἀγαθῶν, καὶ τύχην μεταβάλλεσθαι ἀπολιπών. διὸ βέλτιον ὁ Λάκων τὸν Ὀλυμπιονίκην Διαγόραν, ἐπιδόντα μὲν υἱὰς στεφανουμένους Ὀλυμπιάσιν, ἐπιδόντα δ' υἱωνοὺς καὶ θυγατριδοῦς, ἀσπασάμενος, Κάτθανε, εἶπε, Διαγόρας· οὐκ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἀναβήσῃ. τάς δὲ Ὀλυμπικὰς καὶ Πυθικὰς νίκας οὐκ ἄν, οἶμαι, τις εἰς τὸ αὐτὸ συνθεὶς ἁπάσας, ἑνὶ τῶν Πελοπίδου στρατηλατῶν ἀγώνων ἀξιώσειεν, οὓς πολλοὺς ἀγωνισάμενος καὶ κατορθώσας, καὶ τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ βιώσας, τέλος ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ βοιωταρχίᾳ, τυραννοκτονίᾳ μεμιγμένην ἀριστείαν ἀρίστευσεν, ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλῶν ἐλευθερίας ἀπέθανεν.

λέ. Ὁ δὲ θάναλος αὐτοῦ μεγάλα μὲν ἐλύπησε τοὺς συμμάχους, μείζονα δὲ ὠφέλησεν. Θηβαῖοι γὰρ, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ Πελοπίδου τελευτὴν, δημοσίαν ἀναβολὴν ποιησάμενοι τῆς τιμωρίας, καὶ τάχος ἐστράτευσαν ὁπλίταις ἑπτακισχιλίοις, ἱππεῦσι δ' ἑξακοσίοις, ἡγεμόνα Μελκίτα καὶ Διογείτονος. καταλαβόντες δὲ συνεστηκότα

τηλμένον

ταλμένον καὶ περιεχομένον τῆς δυνάμεως Ἀλέξανδρον, ἠνάγκασαν Θεσσαλοῖς μὲν ἀποδοῦναι τὰς πόλεις ἃς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνησας δὲ καὶ Φθιώτας καὶ Ἀχαιοὺς ἀφεῖναι, καὶ τὰς φρουρὰς ἐξαγαγεῖν· ὁμόσαι δὲ αὐτὸν, ἐφ' οἷς ἂν ἡγῶνται Θηβαῖοι καὶ κελεύσωσιν, ἀκολουθήσειν. Θηβαῖοι μὲν οὖν τούτοις ἠρκέσθησαν. ἦν δὲ ὀλίγον ὕστερον τοῖς Θεοῖς ὑπὲρ Πελοπίδου δίκην ἔδωκεν, διηγήσομαι. Θήβην τὴν συνοικοῦσαν αὐτῷ, πρῶτον μὲν, ὡς εἴρηται, Πελοπίδας ἐδίδαξε μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔξω λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος, ἐνὸς τῶν ὅπλων καὶ τῶν φυγάδων οὖσαν· ἔπειτα δὲ φοβουμένη τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ, καὶ μισοῦσα τὴν ὠμότητα, συνθεμένη μετὰ τῶν ἀδελφῶν, τριῶν ὄντων, Τισιφόνου, Πυθολάου, Λυκόφρονος, ἐπεχείρει τόνδε τὸν τρόπον. τὴν μὲν ἄλλην οἰκίαν τοῦ τυράννου καλεῖχον αἱ φυλακαὶ τῶν παρανυκτερευόντων, ὁ δὲ θάλαμος ἐν ᾧ καθεύδειν εἰώθεσαν, ὑπερῷος ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ φυλακὴν εἶχεν κύων δεδεμένος, πᾶσι φοβερὸς πλὴν αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ ἑνὶ τῶν οἰκετῶν τῷ τρέφοντι. καθ' ὃν οὖν ἔμελλε καιρὸν ἐπιχειρεῖν ἡ Θήβη, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ἀφ' ἡμέρας εἶχε πλησίον ἐν οἴκῳ τινὶ κεκρυμμένους· εἰσελθοῦσα δὲ, ὥσπερ εἰώθει, μόνη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἤδη καθεύδοντα, καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν προελθοῦσα, τῷ μὲν οἰκέτῃ προσέταξεν ἀπάγειν

γειν ἔξω τὸν κύνα· βούλεσθαι γὰρ ἀναπαύεσθαι μεθ' ἡσυχίας ἐκεῖνον. αὐτὴ δὲ τὴν κλίμακα, φοβουμένη μὴ κλύπον παράσχῃ τῶν νεανίσκων ἀναβαινόντων, ἐρίοις κατηγόρεσεν· εἶτα οὕτως ἀναγαγοῦσα τοὺς ἀδελφοὺς ξιφήρεις, καὶ ῥήσασα πρὸ τῶν θυρῶν, εἰσῆλθεν αὐτή, καὶ καθελοῦσα τὸ ξίφος ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς κρεμάμενον, σημεῖον εἶναι τοῦ καλέχεσθαι τὸν ἄνδρα καὶ καθεύδειν ἔδειξεν. ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν νεανίσκων, καὶ καλοκνούντων, κακίζουσα καὶ διομνυμένη μετ' ὀργῆς, αὐτὴ τὸν Ἀλέξανδρον ἐξεγείρασα μηνύσειν τὴν πρᾶξιν, αἰσχυνθέντας αὐτοὺς ἅμα καὶ φοβηθέντας εἰσήγαγε καὶ περιέσησεν τῇ κλίνῃ, προσφέρουσα τὸν λύχνον. τῶν δὲ ὁ μὲν τοὺς πόδας καλεῖχεν πιέσας, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν λαβόμενος τῶν τριχῶν ἀνέκλασεν, ὁ δὲ τρίτος τῷ ξίφει τύπλων αὐτὸν διεχρήσατο· τῷ μὲν τάχει τῆς τελευτῆς, πρότερον ἴσως ἢ προσῆκον ἦν ἀποθανόντα· τῷ δὲ μόνῳ, πρῶτον τύραννον ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι, καὶ τῇ μελλὰ θάνατον αἰκία τοῦ σώματος, ῥιφέντος καὶ παληθέντος ὑπὸ τῶν Φεραίων, ἄξια πεπονθέναι δόξαντα τῶν παρανομημάτων.

ΠΛΟΥ-

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ.

α'. ΜΑΡΚΟΝ δὲ Κλαύδιον τὸν πενλάκις ὑπαλεύσανλα Ῥωμαίων, Μάρκῳ μὲν υἱὸν γενέσθαι λέγουσιν, κληθῆναι δὲ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρῶτον Μάρκελλον, ὅπερ ἐστὶν Ἀρήϊον, ὡς φησι Ποσειδώνιος. ἦν γὰρ τῇ μὲν ἐμπειρίᾳ πολεμικὸς, τῷ δὲ σώματι ῥωμαλέος, τῇ δὲ χειρὶ πληκλης, τῇ δὲ φύσει φιλοπόλεμος. καὶ τούτῳ δὴ, πολὺ τὸ γαῦρον καὶ ἀγέρωχον ἐπιφαίνων ἐν τοῖς ἀγῶσιν, τῷ δὲ ἄλλῳ τρόπῳ, σώφρων, φιλάνθρωπος, Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ λόγων, ἄχρι τοῦ τιμᾶν καὶ θαυμάζειν τοὺς καλοκἀγαθίας ἐραστὴς, αὐτὸς δ' ὑπ' ἀσχολιῶν ἐφ' ὅσον ἦν πρόθυμος ἀσκῆσαι καὶ μαθεῖν οὐκ ἐξικόμενος. εἰ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ὁ Θεὸς, ὥσπερ Ὅμηρος εἴρηκεν,

Ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ εἰς γῆρας τολυπεύειν
Ἀργαλέας πολέμους,

καὶ τοῖς τότε πρωτεύουσι Ῥωμαίων· οἱ νέοι μὲν ὄντες, περὶ Σικελίαν Καρχηδονίοις, ἀκμάζοντες δὲ Γαλάταις ὑπὲρ αὐτῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν, ἤδη δὲ γηρῶντες, Ἀννίβᾳ πάλιν συνείχοντο καὶ Καρχηδονίοις, οὐκ ἔχοντες, ὥσπερ οἱ πολλοί, διὰ γῆρας ἀνάπαυσιν στρατειῶν, ἀλλ' ἐπὶ στρατηγίας πολέμων καὶ ἡγεμονίας κατ' εὐγένειαν καὶ ἀρετὴν ἀγόμενοι.

β'. Μάρκελλος δὲ πρὸς οὐδὲν μὲν ἦν μάχης εἶδος ἀργός, οὐδὲ ἀνάσκητος, αὐτὸς δὲ αὐτοῦ κράτιστος ἐν τῷ μονομαχεῖν γινόμενος, οὐδεμίαν πρόκλησιν ἔφυγε, πάντας δὲ τοὺς προκαλεσαμένους ἀπέκτεινεν. ἐν δὲ Σικελίᾳ τὸν ἀδελφὸν Ὀτακίλιον κινδυνεύοντα διέσωσεν, ὑπερασπίσας καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἐπιφερομένους. ἀνθ' ὧν ὄντι μὲν ἔτι νέῳ στέφανοι καὶ γέρα παρὰ τῶν στρατηγῶν ἦσαν. εὐδοκιμοῦντα δὲ μᾶλλον, ἀγορανόμον μὲν ἀπέδειξε τῆς ἐπιφανεστέρας τάξεως ὁ δῆμος, οἱ δὲ ἱερεῖς, αὔγυρα· τοῦτο δ' ἐστὶν ἱερωσύνης εἶδος ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰωνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν, καὶ παραφυλάττειν νόμος δέδωκεν. ἠναγκάσθη δὲ ἀγορανομῶν, δίκην ἀβούλητον εἰσενεγκεῖν. ἦν γὰρ αὐτῷ παῖς ὁμώνυμος, ἐν ὥρᾳ τὴν ὄψιν ἐκπρεπής, οὐκ ἧττον δὲ τῷ σωφρονεῖν καὶ πεπαιδεῦσθαι περιβλεπτος ὑπὸ τῶν πολλῶν·

τούτῳ

τότῳ Καπελωλῖνος ὁ τοῦ Μαρκέλλου συνάρχων, ἀσελγὴς ἀνὴρ καὶ θρασὺς, ἐρῶν λόγους προσήνεγκεν. τοῦ δὲ παιδὸς τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀπολιμαμένου τὴν πεῖραν, ὡς δ' αὖθις ἐπεχείρησεν, καὶ πόλλος πρὸς τὸν πατέρα, βαρέως ἐνεγκὼν ὁ Μάρκελλος, προσήγγειλε τῇ βουλῇ τὸν ἄνθρωπον. ὁ δὲ πολλὰς μὲν ἀποδράσεις καὶ παραγραφὰς ἐμηχανᾶτο, τοὺς δημάρχους ἐπικαλούμενος· ἐκείνων δὲ μὴ προσδεχομένων τὴν ἔγκλησιν, ἀρνήσει τὴν αἰτίαν ἔφυγε. καὶ μάρτυρος οὐδενὸς τῶν λόγων γεγονότος, ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῇ βουλῇ. παραγενομένου δ' ἰδόντες ἐρύθημα, καὶ δάκρυον, καὶ μεμιγμένον ἀπαύστῳ θυμουμένῳ τὸ αἰδούμενον, οὐδενὸς ἄλλου δεηθέντες τεκμηρίου καταψηφίσαντο, καὶ χρήμασιν ἐζημίωσαν Καπελωλῖνον· ἐξ ὧν ὁ Μάρκελλος ἀργυραμοιβίαν ποιησάμενος, τοῖς Θεοῖς καθιέρωσεν.

γ'. Ἐπεὶ δὲ τοῦ πρώτου τῶν Καρχηδονίων πολέμου ἔτει δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ συναιρεθέντος, ἀρχαὶ πάλιν Γαλατικῶν ἀγώνων διεδέχοντο τὴν Ῥώμην· οἱ δὲ τὴν ὑπαλπείαν νεμόμενοι τῆς Ἰταλίας Ἴβηρες, Κελτικὸν ἔθνος, μεγάλοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες, δυνάμεις ἐκάλουν, καὶ μεταπέμποντο Γαλατῶν τοὺς μισθῷ στρατευομένους, οἱ Γεσσάται καλοῦνται· καὶ θαυμαστὸν μὲν ἐδόκει, καὶ τύχης ἀγαθῆς γενέσθαι, τὸ μὴ συρραγῆναι τὸν

τὸν Κελτικὸν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ Λιβυκῷ πόλεμον· ἀλλ' ὥσπερ ἐφεδρείαν εἰληφότας τοὺς Γαλάτας, ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀτρεμήσαντας μαχομένων ἐκείνων, οὕτω τότε δὴ τοῖς νενικηκόσιν ἐπαποδύεσθαι, καὶ προκαλεῖσθαι σχολὴν ἀγῶνας. ἡ μὴν ἀλλὰ μέγαν ἦ τε χώρα παρεῖχε φόβον, διὰ τὴν γειτνίασιν ὁμόρῳ καὶ προσοίκῳ πολέμῳ συνοισομένους, καὶ τὸ παλαιὸν ἀξίωμα τῶν Γαλατῶν· οὓς μάλιστα Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἀπὸ δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἁλῶναι, ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον, ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. ἐδήλου δὲ καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ἥ τε παρασκευή· (μυριάδες γὰρ ἐν ὅπλοις ἅμα τοσαῦται Ῥωμαίων, οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον γενέσθαι λέγονται) καὶ τὰ περὶ τὰς θυσίας καινοτομούμενα· βαρβαρικὸν μὲν οὐδὲν ὅ ἔκφυλον ἐπιηδεύοντες, ἀλλ' ὡς ἔνι μάλιστα ταῖς δόξαις Ἑλληνικῶς διακείμενοι, καὶ πρᾴως πρὸς τὰ θεῖα, τότε τοῦ πολέμου συμπεσόντος ἠναγκάσθησαν εἶναι λογίοις τισὶν ἐκ τῶν Σιβυλλείων, δύο μὲν Ἕλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν ἀγορᾷ καθορύξαι ζῶντας, οἷς ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ δρῶσιν Ἕλλησι καὶ Γαλάταις ἀπορρήτους καὶ ἀθεάτους ἱερουργίας.

δ'. Οἱ

δ΄. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι τῶν ἀγώνων, νίκας τε μεγάλας καὶ σφάλματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέστησαν, εἰς ὃ δὲν ἐτελεύτησαν πέρας βέβαιον· Φλαμινίῳ δὲ καὶ Φυρίῳ τῶν ὑπάτων, μεγάλαις ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς Ἰνσόμβρας, ὤφθη μὲν αἴματι ῥέων ὁ διὰ τῆς Πικινίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Ἀρίμινον. οἱ δὲ περὶ ταῖς ὑπατικαῖς ψηφοφορίαις παραφυλάττοντες οἰωνοὺς ἱερεῖς, διεβεβαιοῦντο μοχθηρὰς καὶ δυσόρνιθας αὐτοῖς γεγονέναι τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγορεύσεις. εὐθὺς οὖν ἔπεμψεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον γράμματα, καλοῦσα καὶ μεταπεμπομένη τοὺς ὑπάτους, ὅπως ἐπανελθόντες ἢ τάχιστα τὴν ἀρχὴν ἀπείπωνται, καὶ μηδὲν ὡς ὕπατοι φθάσωσι πρᾶξαι πρὸς τοὺς πολεμίους. ταῦτα δεξάμενος τὰ γράμματα Φλαμίνιος, ὑ πρότερον ἔλυσεν, ἢ μάχῃ συνάψας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν. ὡς οὖν ἐπανῆλθεν μετὰ πολλῶν λαφύρων, οὐκ ἀπήντησεν ὁ δῆμος, ἀλλ' ὅτι καλούμενος οὐκ εὐθὺς ὑπήκουσεν, ὐδὲ ἐπείσθη τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ἐνύβρισε καὶ καλεφρόνησεν, μικρῷ μὲν ἐδέησεν ἀποψηφίζεσθαι τὸν θρίαμβον αὐτῷ· θριαμβεύσαντα δὲ, ἰδιώτην ἐποίησεν, ἀναγκάσας ἐξομόσασθαι τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ συνάρχοντος. οὕτω πάντα τὰ

τὰ πράγματα Ῥωμαίοις εἰς τὸν Θεὸν ἀνήγετο. μανιεῶν δὲ καὶ παλρίων ὑπεροψίαν καὶ ἐπὶ ταῖς μεγίσταις εὐπραξίαις ἀπεδέχοντο, μεῖζον ἡγούμενοι πρὸς σωτηρίαν πόλεως, τὸ θαυμάζειν τὰ θεῖα τοὺς ἄρχοντας, ἢ τὸ κρατεῖν τῶν πολεμίων.

ε'. Τιβέριος οὖν Σεμπρώνιος, ἀνὴρ δι' ἀνδρείαν καὶ καλοκαγαθίαν οὐδενὸς ἧττον ἀγαπηθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀπέδειξε μὲν ὑπατεύων διαδόχους, Σκιπίωνα Νασικᾶν καὶ Γάϊον Μάρκιον· ἤδη δὲ ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας, καὶ στρατευομένοις ὑπομνήμασιν ἐντυχών, εὗρεν ἠγνοημένον ὑφ' αὐτοῦ τι τῶν παλρίων. ἦν δὲ τοιοῦτον· ὅταν ἄρχων ἐπ' ὄρνισι καθεζόμενος ἔξω πόλεως οἶκον ἢ σκηνὴν μεμισθωμένην, ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκασθῇ, μήπω γεγονότων σημείων βεβαίων, ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν, ἀφεῖναι ἐχρῆν τὸ προμεμισθωμένον οἴκημα, καὶ λαβεῖν ἕτερον ἐξ οὗ ποιήσεται τὴν θέαν αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς. τοῦτο ἔλαθεν, ὡς ἔοικε, τὸν Τιβέριον, καὶ δὶς τῷ αὐτῷ χρησάμενος, ἀπέδειξε τοὺς εἰρημένους ἄνδρας ὑπάτους. ὕστερον δὲ γνοὺς τὴν ἁμαρτίαν, ἀνήνεγκε πρὸς τὴν σύγκλητον. ἡ δὲ οὐ καλεφρόνησε τοῦ καλὰ μικρὸν οὕτως ἐλλείμματος, ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι· καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες, ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην ταχύ,

καὶ

καὶ καλέσαντο τὴν ἀρχήν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη. περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους χρόνους, καὶ δύο ἱερεῖς ἐπιφανέσταλοι τὰς ἱερωσύνας ἀφηρέθησαν, Κορνήλιος μὲν Κέθηγος, ὅτι τὰ σπλάγχνα τοῦ ἱερείου παρὰ τάξιν ἐπέδωκεν· Κούϊντος δὲ Σουλπίκιος, ἐπὶ τῷ θύοντος αὐτοῦ τὸν κορυφαῖον ἀποῤῥυῆναι τῆς κεφαλῆς πῖλον, ὃν οἱ καλούμενοι φλαμίνιοι φοροῦσιν. Μινυκίου δὲ διπλάτωρος ἵππαρχον ἀποδείξαντος Γάϊον Φλαμίνιον, ἐπεὶ τρισμὸς ἠκολούθει μυὸς, ὃν σόρικα καλοῦσιν, ἀποψηφισάμενοι τούτους, αὖθις ἑτέρους καλέσησαν. καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῖς ἀκρίβειαν φυλάττοντες, δεδεμιᾷ προσεμίγνυσαν δεισιδαιμονίᾳ, τῷ μηδὲν ἁλλάττειν μηδὲ παρεκβαίνειν τῶν πατρίων.

ε'. Ὡς δ' οὖν ἐξωμόσαντο τὴν ἀρχὴν οἱ περὶ τὸν Φλαμίνιον, διὰ τῶν καλουμένων μεσοβασιλέων ὕπατος ἀποδείκνυται Μάρκελλος. καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, ἀποδείκνυσιν αὐτῷ συνάρχοντα Γναῖον Κορνήλιον. ἐλέχθη μὲν οὖν ὡς πολλὰ συμβαίνοι τῶν Γαλατῶν, καὶ τῆς βουλῆς εἰρηναῖα βουλομένης, ὁ Μάρκελλος ἐξετράχυνε τὸν δῆμον ἐπὶ τὸν πόλεμον· ὡς μὴν ἀλλὰ καὶ γενομένης εἰρήνης, ἀναζαινίσαι τὸν πόλεμον οἱ Γεσσάται δοκοῦσι, τὰς Ἄλπεις ὑπερβαλόντες, καὶ τοὺς Ἰνσόμβρους ἐπάραντες· τρισ-

τρισμύριοι γὰρ ὅπλες προσεγένοπλο πολλαπλασίους ἐκείνοις οὖσι, καὶ μέγα φρονοῦπλες, εὐθὺς ἐπ' Ἀκέρρας ὥρμησαν, πόλιν ὑπὲρ πολαμοῦ Πάδυ ἀνῳκισμένην. ἐκεῖθεν δὲ μυρίυς τῶν Γεσσαλῶν ὁ βασιλεὺς Βριτόμαρπος ἀναλαβὼν, τὴν περὶ Πάδυ χώραν ἐπόρθει. ταῦτα Μάρκελλος πυθόμενος, τὸν μὲν συνάρχονπα πρὸς Ἀκέρρας ἀπέλιπε, τὴν πεζὴν καὶ βαρεῖαν ὁμοῦ πᾶσαν ἔχονπα δύναμιν καὶ τῶν ἱππέων μέρος τρίτον· αὐτὸς δὲ τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς ἀναλαβών, καὶ τοὺς ἐλαφροτάτυς τῶν ὁπλιτῶν περὶ ἑξακοσίυς, ἤλαυνεν, οὔτε ἡμέρας οὔτε νύκπας ἀνεὶς τὸν δρόμον, ἕως ἐπέβαλε τοῖς μυρίοις Γεσσάταις περὶ τὸν καλούμενον Καπίδιον, Γαλατικὴν κώμην, ὑπ' πρὸ πολλοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκοον γεγενημένην. ἀναλαβεῖν δὲ καὶ διαναπαῦσαι τὸν πρατὸν οὐκ ὑπῆρξεν αὐτῷ. ταχὺ γὰρ αἴσθησιν τοῖς βαρβάροις ἀφικομένοις παρέσχε, καὶ παρεφρονήθη, πεζῶν μὲν ὀλίγων πανπάπασιν ὅπλων σὺν αὐτῷ, τὸ δ' ἱππικὸν ἐν ὑδενὶ λόγῳ τῶν Κελτῶν τιθεμένων. κράτιστοι γὰρ ὅπλες ἱππομαχεῖν, καὶ μάλιστα τούτῳ διαφέρειν δοκοῦπλες, τότε καὶ πολὺ πόθει τὸν Μάρκελλον ὑπερέβαλλον. εὐθὺς οὖν ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἁρπασόμενοι, μετὰ βίας πολλῆς καὶ δεινῶν ἀπειλῶν ἐφέροπο, τοῦ βασιλέως προϊππεύονπος. ὁ δὲ Μάρκελλος, ὡς μὴ

μὴ φθαῖεν αὐτὸν ἐγκυκλωσάμενοι, καὶ περιχυθέντες ὀλίγιστον ὄντα, τὰς εἴλας ἦγε πόρρω τῶν ἱππέων, καὶ περιήλαυνε, λεπτὸν ἐκείνων τὸ κέρας, ἄχρι οὗ μικρὸν ἀπέσχε τῶν πολεμίων. ἤδη δέ πως εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέφοντος αὐτοῦ, συνίσχανει τὸν ἵππον πλησίον τῇ καυράτῃ τῶν πολεμίων ἀποσπάσθαι, καὶ βιάφερειν ὀπίσω τὸν Μάρκελλον. ὁ δὲ τοῦτο δείσας μὴ ταραχὴν ἐκ δεισιδαιμονίας τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεργάσηται, ταχὺ περισπάσας ἐφ' ἡνίαν τῷ χαλινῷ καὶ περιστρέψας τὸν ἵππον ἐναντίον τοῖς πολεμίοις, τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν, ὡς δὴ μὴ καλὰ τύχην ἀλλ' ἕνεκα τούτου τῇ περιαγωγῇ χρησάμενος. οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς Θεοὺς, περιστρεφομένους. αὐτὸν δ' ἤδη προσμιγνύντα τοῖς ἐναντίοις, προσεύξασθαι τῷ Φερετρίῳ Διΐ τὰ κάλλιστα τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ὅπλων καθιερώσειν.

ζ'. Ἐν τούτῳ δὲ καλιδὼν ὁ τῶν Γαλατῶν βασιλεὺς, καὶ τεκμηράμενος ἀπὸ τῶν συμβόλων ἄρχοντα τοῦτον εἶναι, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξελάσας τὸν ἵππον, ὑπηνίασεν ἅμα τῇ φωνῇ προκλητικὸν ἐπαλαλάζων, καὶ τὸ δόρυ κραδαίνων· ἀνὴρ μεγέθει τε σώματος ἔξοχος Γαλατῶν, καὶ πανοπλίᾳ. ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ βαφαῖς

βαφαῖς πᾶσι καὶ ποικίλμασιν, ὥσπερ ἀσπὶς διαφέρων σίλβουσα· ὡς οὖν ἐπιβλέψαντι τὴν φάλαγγα τῷ Μαρκέλλῳ ταῦτα τῶν ὅπλων ἔδοξε κάλλιστα, καὶ παλὰ τούτων ὑπέλαβε ποιῆσθαι τῷ Θεῷ τὴν παλευχήν, ὥρμησεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τῷ δόραλι διακόψας τὸν θώρακα, καὶ συνεπερείσας τῇ ῥώμῃ τοῦ ἵππου, ζῶντα μὲν αὐτὸν περιέτρεψεν, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνθεὶς, εὐθὺς ἀπέκτεινεν. ἀποσπάσας δὲ τοῦ ἵππου, καὶ τῶν ὅπλων τοῦ νεκροῦ ταῖς χερσὶν ἐφαπτόμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν, Ὦ μεγάλα καὶ ἡγεμόνων ἔργα σταθηγῶν καὶ πράξεις καὶ περιβλέπων ἐν πολέμοις καὶ μάχαις Φερέτριε Ζεῦ, μαρτύρομαί σε Ῥωμαίων τρίτος ἄρχων ἄρχοντα, καὶ βασιλέα σταθηγὸς, ἰδίᾳ χειρὶ τόνδε τὸν ἄνδρα κατεργασάμενος καὶ κτείνας, σοὶ καθιερῶν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα τῶν λαφύρων. σὺ δὲ διαδίδου τύχην ὁμοίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πολέμου προτρεπομένοις. ἐκ τούτου συνέμισγον οἱ ἱππεῖς, οὐ διακεκριμένοις τοῖς ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πεζοὺς ὁμοῦ προσφερομένους μαχόμενοι· καὶ νικῶσι νίκην ἰδίαν τε καὶ τρόπῳ περιττὴν καὶ παράδοξον. ἱππεῖς γὰρ ἱππεῖς καὶ πεζοὺς ἅμα τοσοῦτοι τοσούτους, οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον νικῆσαι λέγονται. κτείνας δὲ τοὺς πλείστους, καὶ κρατήσας ὅπλων καὶ χρημάτων, ἐπανῆλ-

θεν

θεν ωρὸς τὸν συνάρχονλα μοχθηρῶς ωολεμῶνλα Κελλοῖς ωερὶ ωόλιν μεγίσην καὶ ωολυανθρωποτάτην τῶν Γαλαλικῶν. Μεδιόλανον καλεῖται, καὶ μηλρόπολιν μὲν αὐτὴν οἱ τῆδε Κελλοὶ νομίζυσιν· ὅθεν ἐκθύμως μαχόμενοι ωερὶ αὐτῆς, ἀνλεπολιόρκυν τὸν Κορνήλιον. ἐπελθόνλος δὲ Μαρκέλλυ, καὶ τῶν Γεσσαλῶν, ὡς ἐπύθονλο τὴν τῦ βασιλέως ἧτλαν καὶ τελευλὴν, ἀπελθόνλων, τὸ μὲν Μεδιόλανον ὁλίσκεται, τὰς δὲ ἄλλας ωόλεις αὐτοὶ ωαραδιδόασιν οἱ Κελλοὶ, καὶ τὰ καθ' ἑαυλοὺς ἐπιλρέπυσιν πάνλα Ῥωμαίοις· καὶ τούτοις μὲν ἦν εἰρήνη μελρίων τυχῦσα.

ε'. Ψηφισαμένης δὲ τῆς συγκλήτυ μόνῳ Μαρκέλλῳ θριαμβον, εἰσήλαυνε, τῇ μὲν ἄλλῃ λαμπρότηλι καὶ ωλούτῳ καὶ λαφύροις καὶ σώμασιν ὑπερφυέσιν αἰχμαλώτων ἐν ὀλίγοις θαυμασός· ἥδιςον δὲ ωάντων θέαμα καὶ καινόταλον ἐπιδεικνύμενος αὐτὸν κομίζονλα τῷ Θεῷ τὴν τοῦ βαρβάρυ ωανοπλίαν. δρυὸς γὰρ εὐκεάνυ ωρέμνον ὄρειον καὶ μέγα τεμὼν, καὶ ἀσκήσας ὥσπερ τρόπαιον, ἀνεδήσαλο καὶ καλήρλησεν ἐξ αὐτοῦ τὰ λάφυρα, κόσμῳ διαθεὶς καὶ ωεριαρμόσας ἕκασον. ωροσιούσης δὲ τῆς ωομπῆς ἀράμενος αὐτὸς, ἐπέβη τοῦ τεθρίππυ, καὶ τροπαιοφόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνυ κάλλισον καὶ διαπρεπέσλαλον ἐπόμπευε διὰ τῆς ωόλεως. ὁ δὲ ςραλὸς εἵπελο

καλλίστοις ὅπλοις κεκοσμημένος, ᾄδων ἅμα πεποιημένα μέλη καὶ παιᾶνας ἐπινικίους εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν στρατηγόν· οὕτω δὲ προβὰς, καὶ παρελθὼν εἰς τὸν νεὼν τοῦ Φερετρίου Διὸς, ἀνέστησε καὶ καθιέρωσε, τρίτος καὶ τελευταῖος ἄχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγῶνος. πρῶτος μὲν γὰρ ἀνήνεγκε σκῦλα Ῥωμύλος, ἀπὸ Ἄκρωνος τοῦ Καινινήτου· δεύτερος δὲ, Κόσσος Κορνήλιος, ἀπὸ Τολουμνίου Τυρρηνοῦ· μετὰ δὲ τούτους, Μάρκελλος, ἀπὸ Βριτομάρτου βασιλέως Γαλατῶν· μετὰ δὲ Μάρκελλον, οὐδεὶς. καλεῖται δὲ ὁ μὲν Θεὸς ᾧ πέμπεται, Φερέτριος Ζεὺς, ὡς μέν τινες φασὶν, ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαίου, καθὰ τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, ἔτι πολλὴν τότε συμμεμιγμένην τῇ Λατίνων· ὡς δὲ ἕτεροι, Διός ἐστιν ἡ προσωνυμία κεκραυνοβολημένος. τὸ γὰρ τύπτειν, φερίτε οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολέμου πληγὴν γεγονέναι τὄνομα λέγουσιν. καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις ὅταν διώκωσι τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρε, τυπτέτω παῖε, παρεγγυῶσιν ἀλλήλοις. τὰ δὲ σκῦλα, σπόλια μὲν κοινῶς, ἰδίως δὲ ὀπίμια, ταῦτα καλοῦσι. καίτοι φασὶν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν Νομᾶ Πομπίλιον καὶ πρώτων ὀπιμίων καὶ δευτέρων καὶ τρίτων μνημονεύειν· τὰ μὲν πρῶτα ληφθέντα, τῷ Φερετρίῳ Διὶ κελεύοντα καθιερῶν,

ρούν, τὰ δεύτερα δὲ τῷ Ἄρει, τὰ δὲ τρίτα, τῷ Κυρίνῳ· καὶ λαμβάνειν γέρας, ἀσσάρια τριακόσια, τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον, διακόσια, τὸν δὲ τρίτον, ἑκατόν. ὁ μέντοι πολὺς οὗτος ἐπικρατεῖ λόγος, ὡς ἐκείνων μόνων τιμίων ὄντων, ὅσα καὶ παραλάξεως οὔσης, καὶ πρῶτα, καὶ στρατηγῷ στρατηγὸν ἀνελόντος. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν νίκην ἐκείνην καὶ τοῦ πολέμου τὴν κατάλυσιν οὕτως ὑπερηγάπησαν, ὥστε καὶ τῷ Πυθίῳ χρυσοῦν κρατῆρα ἀπὸ λύτρων εἰς Δελφοὺς ἀποστεῖλαι χαριστήριον, καὶ τῶν λαφύρων ταῖς τε συμμαχίσι μεταδοῦναι πόλεσιν λαμπρῶς, καὶ πρὸς Ἱέρωνα πολλὰ πέμψαι τὸν Συρακουσίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον.

ς'. Ἀννίβου δὲ ἐμβαλόντος εἰς Ἰταλίαν, ἐπέμφθη μὲν ὁ Μάρκελλος ἐπὶ Σικελίαν, στόλον ἄγων· ἐπεὶ δὲ ἡ περὶ Κάννας ἀτυχία συνέπεσε, καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγαι μυριάδες ἐν τῇ μάχῃ διεφθάρησαν, ὀλίγοι δὲ σωθέντες εἰς Κανύσιον συνεπεφεύγεσαν· ἦν δὲ προσδοκία τὸν Ἀννίβαν εὐθὺς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλᾶν, ὅπερ ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀνηρηκότα· πρῶτον μὲν ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τῶν νεῶν ἔπεμψε τῇ πόλει φυλακήν, πεντακοσίους καὶ χιλίους ἄνδρας, ἔπειτα δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος, εἰς Κανύσιον παρῆλ-

θεν, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνειλεγμένους παραλαβών, ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων, ὡς δὲ προϊόμενος τὴν χώραν. Ῥωμαῖοι δὲ τῶν ἡγεμονικῶν καὶ δυναλῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν ἐτεθνήκεσαν ἐν ταῖς μάχαις· Φαβίῳ δὲ Μαξίμῳ τοῦ πλεῖστον ἔχοντος ἀξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως, τὸ λίαν ἀπηκριβωμένον ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν λογισμοῖς, ὡς ἀργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ ἄτολμον, ἠτιῶντο· καὶ νομίζοντες ἀποχρῶντα τοῦτον ἔχειν πρὸς ἀσφάλειαν, δὲ διαρκῆ δὲ πρὸς ἄμυναν στρατηγὸν, ἐπὶ τὸν Μάρκελλον καλέφευγον, καὶ τὸ θαῤῥαλέον αὐτοῦ, καὶ δραστήριον πρὸς τὴν ἐκείνου κεραυνώντες καὶ ἁρμόττοντες εὐλάβειαν καὶ πρόνοιαν, πολὲ μὲν ἀμφοτέρους ἅμα χειροτονοῦντες ὑπάτους, πολὲ δὲ ἐν μέρει, τὸν μὲν, ὕπαλον, τὸν δὲ, ἀνθύπαλον ἐξέπεμπον· ὁ δὲ Ποσειδώνιος φησὶν, τὸν μὲν Φάβιον, θυρεὸν καλεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος. αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας ἔλεγε τὸν μὲν Φάβιον, ὡς παιδαγωγὸν φοβεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον, ὡς ἀνταγωνιστήν. ὑφ' οὗ μὲν γὰρ κωλύεσθαι κακόν τι ποιεῖν, ὑφ' οὗ δὲ καὶ πάσχειν.

ἡ. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνέσεως πολλῆς καὶ θρασύτητος ἐκ τοῦ κρατεῖν τὸν Ἀννίβαν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομένης, τοὺς ἀποσκιδναμένους τῶ στρατοπέδῳ καὶ καλέχοντας τὴν χώραν ἐπιθέ-

μενος

μενος καὶ ἐκόπλε καὶ ὑπανήλισκε τῆς δυνάμεως· ἔπειτα πρὸς Νέαν πόλιν καὶ Νῶλαν βοηθήσας, Νεαπολίτας μὲν ἐπέῤῥωσεν, αὐτοὺς καθ' αὐτοὺς βεβαίως ὄντας Ῥωμαίοις, εἰς δὲ Νῶλαν εἰσελθὼν, φάσιν εὗρεν, τῆς βουλῆς τὸν δῆμον ἀνιβίζοντα μεταχειρίσασθαι καὶ καταλῦσαι μὴ δυναμένης. ἦν γάρ τις ἀνὴρ εὐγενείᾳ τε πρωτεύων ἐν τῇ πόλει καὶ κατ' ἀνδρείαν ἐπιφανὴς, ὄνομα Βάνδιος, καὶ τοῦτον ἐν Κάνναις περιόπτως ἀγωνισάμενον, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντα τῶν Καρχηδονίων, τέλος δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς νεκροῖς εὑρεθέντα πολλῶν βελῶν καὶ ἁπλεων τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ Ἀννίβας, οὐ μόνον ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέθηκεν, καὶ φίλον ἐποιήσατο καὶ ξένον. ἀμειβόμενος οὖν ταύτην τὴν χάριν ὁ Βάνδιος, εἷς ἦν τῶν ἀνιβιζόντων προθύμως, καὶ τὸν δῆμον ἰσχύων ἐξήγαγε πρὸς ἀπόστασιν. ὁ δὲ Μάρκελλος ἀνελεῖν μὲν ἄνδρα λαμπρὸν οὕτω τὴν τύχην, κεκοινωνηκότα τῶν μεγίστων Ῥωμαίοις ἀγώνων, οὐκ ὅσιον ἡγεῖτο· πρὸς δὲ τῷ φύσει φιλανθρώπῳ καὶ πιθανὸς ὢν ὁμιλίᾳ, καὶ προσάγεσθαι φιλότιμον ἦθος, ἀσπασαμένου πολὺ τοῦ Βανδίου αὐτὸν, ἠρώτησεν ὅστις ἀνθρώπων εἴη· πάλαι μὲν εὖ εἰδὼς, ἀρχὴν δὲ καὶ πρόφασιν ἐνεύξεως ζητῶν. ὡς γάρ εἶπεν, Λεύκιος Βάνδιος, οἷον ἠσθεὶς καὶ θαυμάσας

μάσας ὁ Μάρκελλος, Ἦ γὰρ ἐκεῖνος, ἔφη, σὺ Βάνδιος, ὃ πλεῖστος ἐν Ῥώμῃ λόγος τῶν ἐν Κάνναις ἀγωνισαμένων, ὡς μόνος Παῦλον Αἰμίλιον τὸν ἄρχοντα μὴ προλιπόντος, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκείνῳ φερομένων βελῶν ὑποστάντος τῷ σώματι καὶ ἀναδεξαμένου; φήσαντος δὲ τοῦ Βανδίου, καί τι καὶ παραφήνατος αὐτῷ τῶν τραυμάτων, Εἶτα, ἔφη, τηλικαῦτα γνωρίσματα φέρων τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας, οὐκ εὐθὺς προσήει; ἢ κακοί σοι δοκοῦμεν ἀρετὴν ἀμείβεσθαι φίλων, οἷς ἔστι τιμὴ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις; ταῦτα φιλοφρονηθεὶς καὶ δεξιωσάμενος, ἵππον τε δωρεῖται πολεμιστὴν αὐτῷ, καὶ δραχμὰς ἀργυρίου πεντακοσίας.

ί. Ἐκ τούτου βεβαιότατος μὲν ἦν Μαρκέλλῳ παραστάτης καὶ σύμμαχος, δεινότατος δὲ μηνυτὴς καὶ κατήγορος τῶν τἀναντία φρονούντων ὁ Βάνδιος. ἦσαν δὲ πολλοὶ, καὶ διενοοῦντο, τῶν Ῥωμαίων ἐπεξιόντων τοῖς πολεμίοις, αὐτοὶ διαρπάσαι τὰς ἀποσκευάς. διὸ συντάξας ὁ Μάρκελλος τὴν δύναμιν ἐντὸς περὶ τὰς πύλας ἔστησε τὰ σκευοφόρα, καὶ τοῖς Νωλανοῖς διὰ κηρύγματος ἀπεῖπε πρὸς τὰ τείχη προσπελάζειν. ἦν οὖν ὅπλων ἐρημία, καὶ τὸν Ἀννίβαν ἐπεσπάσατο προσάγειν ἀτακτότερον, ὡς τῶν ἐν τῇ πόλει ταραττομένων. ἐν τούτῳ δὲ τὴν καθ' αὐτὸν

τὸν

τὸν πύλην ἀναπελάσαι κελεύσας ὁ Μάρκελλος, ἐξήλασεν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἱππέων τοὺς λαμπροτάτους· καὶ προσπεσὼν κατὰ στόμα, συνέιχε τοῖς πολεμίοις. μετ' ὀλίγον δ' οἱ πεζοὶ κατ' ἑτέραν πύλην ἐχώρουν μετὰ δρόμου καὶ βοῆς, καὶ πρὸς τούτοις, αὖθις αὐτοῦ Ἀννίβα μερίζοντος τὴν δύναμιν, ἡ τρίτη τῶν πυλῶν ἀνεῴγνυτο, καὶ δι' αὐτῆς ἐξέθεον οἱ λοιποὶ, καὶ προσέκειντο πανταχόθεν ἐκπεπληγμένοις τῷ ἀπροσδοκήτῳ, καὶ κακῶς ἀμυνομένοις τοὺς ἐν χερσὶν ἤδη, διὰ τοὺς ὕστερον ἐπιφερομένους. κατέπαυσε πρῶτον οἱ σὺν Ἀννίβᾳ Ῥωμαίοις ἐνέδωκαν, ὠθούμενοι φόβῳ πολλῷ καὶ τραύμασι πρὸς τὸ στρατόπεδον. λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν, ἀποκλεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας ἢ πεντακοσίους. ὁ δὲ Λίβιος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιοῦται γενέσθαι μεγάλην ἧτταν, οὐδὲ πεσεῖν νεκροὺς τοσούτους τῶν πολεμίων· κλέος δὲ μέγα Μαρκέλλῳ, καὶ Ῥωμαίοις ἐκ κακῶν θάρσος ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης ὑπάρξαι θαυμαστὸν, οὐχ ὡς πρὸς ἄμαχον οὐδὲ ἀήττητον, ἀλλά τι καὶ παθεῖν δυνάμενον διαγωνιζομένοις πολέμιον.

ια'. Διὸ καὶ θαλέρου τῶν ὑπάτων ἀποθανόντος, ἐκάλει Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀπόντα, καὶ βίᾳ τῶν ἀρχόντων, ὑπερέθεντο τὴν κατάστασιν, ἕως ἐκεῖνος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ στρατο-

πέδε. καὶ πάσαις μὲν ἀπεδείχθη ταῖς ψήφοις ὕπαλος· ἐπιβρονήσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἱερέων οὐκ αἴσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἐμφανῶς δὲ κωλύειν ὀκνούντων, καὶ δεδιότων τὸν δῆμον, αὐτὸς ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. ὁ μέντοι τὴν στρατείαν ἔφυγεν, ἀλλ' ἀνθύπατος ἀναγορευθείς, καὶ πάλιν πρὸς Νῶλαν ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον, κακῶς ἐποίει τοὺς ἡρημένους τὰ τοῦ Φοίνικος. ὡς δὲ ὀξεῖαν ἐπ' αὐτὸν θέμενος βοήθειαν ἐκεῖνος ἦκεν, προκαλεσμένῳ μὲν ἐκ παρατάξεως οὐκ ἠβούλήθη διαγωνίσασθαι, τρέψαντι δὲ τὸ πλεῖστον ἐφ' ἁρπαγὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ μηκέτι προσδεχομένῳ μάχην, ἐπεξῆλθεν διαδοὺς δόρατα τῶν ναυμάχων μεγάλα τοῖς πεζοῖς, καὶ διδάξας πόρρωθεν συνηρεῖσι παίειν τοὺς Καρχηδονίους, ἀκοντισάς μὲν οὐκ ὀλίγους, αἰχμαῖς δὲ χρωμένους ἐκ χειρὸς βραχείαις. διὸ καὶ δοκεῖ τότε δεῖξαι τὰ νῦν Ῥωμαίοις ὅσοι συνέβαλον, καὶ φυγὴν ἀπροφάσιστον φυγεῖν, ἀποβαλόντες ἐξ ἑαυτῶν νεκροὺς μὲν γενομένους πεντακισχιλίους, καὶ τῶν ἐλεφάντων τέσσαρας μὲν πεσόντας, δύο δὲ ζωοὺς ἁλόντας. ὃ δ' ἦν μέγιστον, ἡμέρᾳ τρίτῃ μετὰ τὴν μάχην, ἱππεῖς Ἰβήρων καὶ Νομάδων μιγάδες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους· ὅπω πρότερον Ἀννίβα τοῦτο παθόντος, ἀλλ' ἐκ ποικίλων καὶ πολυτρόπων συνηρμοσμένον ἐθνῶν βαρ-

βαρβαρικὸν στράτευμα πλεῖστον χρόνον ἐν μιᾷ γνώμῃ διαφυλάξαντος. οὗτοι μὲν οὖν πιστοὶ παρέμειναν εἰς ἅπαν αὐτῷ τε τῷ Μαρκέλλῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν στρατηγοῖς.

ιβ'. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀποδειχθεὶς ὕπατος τὸ τρίτον, εἰς Σικελίαν ἔπλευσεν. αἱ γὰρ Ἀθῆναι περὶ τὸν πόλεμον εὐπραξίαι Καρχηδονίους ἐπῆραν αὖθις ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς νήσου, μάλιστα τεταραγμένων τῶν περὶ τὰς Συρακούσας, μετὰ τὴν Ἱερωνύμου τοῦ τυράννου τελευτήν. διὸ καὶ Ῥωμαίων ἦν ἐκεῖ προαπεστραλμένη δύναμις, καὶ στρατηγὸς Ἄππιος. ταύτην παραλαμβάνοντι τῷ Μαρκέλλῳ προσπίπτουσι Ῥωμαῖοι πολλοί, συμφορᾷ κεχρημένοι τοιαύτῃ. τῶν περὶ Κάννας παραταξαμένων πρὸς Ἀννίβαν, οἱ μὲν ἔφυγον, οἱ δὲ ζῶντες ἥλωσαν, τοσοῦτον πλῆθος, ὡς δοκεῖν Ῥωμαίους ὑπολελεῖφθαι μηδὲ τοὺς τὰ τείχη διαφυλάξοντας. τοῖς δὲ ἄρα τοσοῦτο τοῦ φρονήματος καὶ μεγαλοψυχίας περῆν, ὥστε τοὺς μὲν αἰσχιστῶς ἐπὶ μικροῖς λύτροις ἀποδιδόντος Ἀννίβου μὴ λαβεῖν, ἀλλ' ἀποψηφίσασθαι, καὶ περιιδεῖν τοὺς μὲν ἀναιρεθέντας, τοὺς δὲ πραθέντας ἔξω τῆς Ἰταλίας· τῶν δὲ φυγῇ περιγενομένων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστεῖλαι, διακελευσαμένους Ἰταλίας μὴ ἐπιβαίνειν ἕως πολεμοῦσι πρὸς Ἀννίβαν. οὗτοι δὴ τῷ Μαρκέλλῳ

λῳ

λῳ παραγενομένῳ προσπεσόντες ἀνδρόοι, καὶ χαμαὶ καταβαλόντες αὐτοὺς, ἦτον τάξιν ἐπισήμου στρατείας μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ δακρύων, ἐπαγγελλόμενοι δείξειν δι' ἔργων, ἀτυχίᾳ τινὶ μᾶλλον ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν τὴν τροπὴν ἐκείνην γενομένην. οἰκτείρας οὖν αὐτοὺς ὁ Μάρκελλος, ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, αἰτούμενος ἐκ τούτων ἀεὶ τῆς στρατείας τὸ ὑπολεῖπον ἀναπληρῶν. λόγων δὲ πολλῶν γενομένων, ἐποιήσατο γνώμην ἡ βουλὴ, μηδὲν εἰς δημόσια πράγματα δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνάνδρων· εἰ δὲ βούλεται χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως, μηδενὶ τῶν ἐπ' ἀνδρείᾳ νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἄρχοντος. τοῦτο τὸ δόγμα Μάρκελλον ἠνίασεν, καὶ μετὰ τὸν ἐν Σικελίᾳ πόλεμον ἐπανελθὼν, ἐμέμφατο τὴν βουλὴν, ὡς ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἃ παρασχοῦσαν αὐτῷ τοσούτων δυσχίαν ἐπανορθώσασθαι πολιτῶν.

γ'. Τότε δ' ἐν Σικελίᾳ πρῶτον μὲν ἀδικηθεὶς ὑπὸ Ἱπποκράτους Συρακουσίων στρατηγοῦ, ὃς Καρχηδονίοις χαριζόμενος, καὶ τυραννίδα κλώμενος αὐτῷ, πολλοὺς διέφθειρε Ῥωμαίων πρὸς Λεοντίνοις, καὶ εἷλε τὴν τῶν Λεοντίνων πόλιν καθ' κράτος, καὶ Λεοντίνους μὲν οὐκ ἠδίκησεν, τῶν δὲ αὐτομόλων ὅσους ἔλαβε μαστιγώσας ἀπέκτεινεν.

τοῦ

τοῦ δ' Ἱπποκράτους πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὰς Συρακούσας προπέμψαντος, ὡς Λεοντίνους ἡδηδὸν ἀποστάτει Μάρκελλος ἔπειτα δὲ τεταραγμένοις ἐπιπεσόντος, καὶ τὴν πόλιν καταλαβόντος, ἄρας ὁ Μάρκελλος τῷ στρατῷ παντὶ, πρὸς τὰς Συρακούσας ἐχώρει· καὶ καταστρατοπεδεύσας πλησίον, εἰσέπεμψε μὲν πρέσβεις περὶ τῶν ἐν Λεοντίνοις διδάξοντας. ὡς δὲ οὐδὲν ἦν ὄφελος, μὴ πειθομένων Συρακουσίων, ἐκράτουν γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἱπποκράτην, προσβολὰς ἐποιεῖτο καὶ γῆν ἅμα καὶ θάλασσαν, Ἄππιος μὲν τὸν πεζὸν ἐπάγοντος στρατόν, αὐτὸς δὲ πεντήρεις ἔχων ἑξήκοντα παντοδαπῶν ὅπλων καὶ βελῶν πλήρεις· ὑπὲρ δὲ μεγάλης ζεύγματος νεῶν ὁκτὼ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανὴν ἄρας, ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος, τῷ πλήθει καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς παρασκευῆς καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ αὐτὸν πεποιθώς· ἧς ἄρα λόγος οὐδεὶς ἦν Ἀρχιμήδει καὶ τοῖς Ἀρχιμήδους μηχανήμασιν. ὧν, ὡς μὲν ἔργον ἄξιον σπουδῆς, οὐδὲν ὁ ἀνὴρ προὐθέλο, γεωμετρίας δὲ παιζούσης ἐγεγόνει πάρεργα τὰ πλεῖστα· πρότερον φιλοτιμηθέντος Ἱέρωνος τοῦ βασιλέως, καὶ πεισαντος Ἀρχιμήδη τρέψαι τι τῆς τέχνης ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ, καὶ τὸν λόγον ἀμωγέπως δι' αἰσθήσεως μίξαντα ταῖς χρείαις, ἐμφανέστερον καταστῆσαι τοῖς πολλοῖς. τὴν γὰρ ἀγαπω-

ἀγαπωμένην ταύτην καὶ περιδόητον ὀργανικὴν ἥρξαντο μὲν κινεῖν οἱ περὶ Εὔδοξον καὶ Ἀρχύταν, ποικίλλοντες τῷ γλαφυρῷ γεωμετρίαν, καὶ λογικῆς καὶ πραγματικῆς ἀποδείξεως οὐκ εὐποροῦντα προβλήματα δι' αἰσθητῶν καὶ ὀργανικῶν παραδειγμάτων ὑπεριδόντες· ὡς τὸ περὶ δύο μέσας ἄλογον πρόβλημα καὶ στοχεῖον ἐπὶ πολλὰ τῶν γραφομένων ἀναγκαῖον εἰς ὀργανικὰς ἐξῆγον ἀμφότεροι καταskευὰς, μεσογράφους τινὰς ἀπὸ καμπύλων γραμμάτων καὶ τμημάτων μεθαρμόζοντες. ἐπεὶ δὲ Πλάτων ἠγανάκτησεν, καὶ διεβεβαιοῦτο πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὸ γεωμετρίας ἀγαθὸν, ἀπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν ἀποδιδρασκούσης ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ, καὶ προσχρωμένης αὖθις αὖ σώμασι, πολλῆς καὶ φορτικῆς βαναύσου ἀργίας δεομένῳ· οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἐκπεσοῦσα μηχανικὴ, καὶ περιορωμένη πολὺν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας, μία τῶν στρατιωτίδων τεχνῶν ἐγεγόνει. καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἱέρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενὴς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινῆσαι δυνατόν ἐστι· καὶ νεανιευσάμενος, ὡς φασι, ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως, εἶπεν ὡς εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβὰς εἰς ἐκείνην. θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ἱέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα, καὶ δεῖξαί τι τῶν μεγάλων

γάλων κινήμενον ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὁλκάδα πριάμενος τῶν βασιλικῶν, πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωλκηθεῖσαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς, καὶ τὸν συνήθη φόρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθήμενος, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ῥήγμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχήν τινα πολυσπάστου μηχανήματος προσηγάγετο, λείως καὶ ἁπλαίσως καὶ ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν. ἐκπλαγεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ συννοήσας τῆς τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην, ὅπως αὐτῷ τὰ μὲν ἀμυνομένῳ, τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα καταασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας· οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο, τὸ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρικὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχεν τοῖς Συρακουσίοις εἰς δέον ἡ παρασκευὴ, καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

ιθ'. Ὡς οὖν προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν, ἔκπληξις ἦν τῶν Συρακουσίων, καὶ σιγὴ διὰ δέος, μηδὲν ἂν ἀνθέξειν πρὸς βίαν καὶ δύναμιν οἰομένων τοσαύτην. σχάσαντος δὲ τὰς μηχανὰς τοῦ Ἀρχιμήδους, ἅμα τοῖς μὲν πεζοῖς ἀπήντα τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ λίθων ὑπέρογκα μεγέθη, ῥοίζῳ καὶ τάχει καταφερομένων ἀπίσω, καὶ μηδενὸς ὅλως τὸ βριθος στέγοντος, ἀθρόους ἀναστρεπόντων τοὺς ὑποπίπτοντας καὶ τὰς τάξεις συγχεόντων. ταῖς δὲ ναυσὶν ἀπὸ τῶν τειχῶν

ἄφνω

ἄφνω ὑπεραιωρύμεναι κεραῖαι, τὰς μὲν ὑπὸ βρίθυς σηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι καλέδυον εἰς βυθὸν, τὰς δὲ χερσὶ σιδηραῖς ἢ σόμασιν εἰκασμένοις γεράνων, ἀνασπῶσαι πρώραθεν ὀρθὰς ἐπὶ πρύμναν ἀνεβάπτιζον, ἢ δι' ἀντλίδνων ἔνδον ἐπιστρεφόμεναι καὶ περιαγόμεναι, τοῖς ὑπὸ τὸ τεῖχος εἰσπεφυκόσι κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις προσήρασσον, ἅμα φθόρῳ πολλῷ τῶν ἐπιβαλῶν συντριβομένων. πολλάκις δὲ μετέωρος ἐξαρθεῖσα ναῦς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, δεῦρο κἀκεῖσε περιδινουμένη καὶ κρεμαμένη, θέαμα φρικῶδες ἦν· μέχρι οὗ τῶν ἀνδρῶν ἀπορριφέντων καὶ διασφενδονισθέντων, κενὴ προσπέσοι τοῖς τείχεσιν, ἢ περιολισθῇ τῆς λαβῆς ἀνείσης. ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε μηχανὴν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητά τινα σχήματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον· ἔτι δὲ ἄπωθεν αὐτῆς προσφερομένης πρὸς τὸ τεῖχος, ἐξήλατο λίθος δεκατάλαντος ὁλκήν, εἶτα ἕτερος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος· ὧν οἱ μὲν αὐτῆς ἐμπεσόντες μεγάλῳ κλύπῳ καὶ κλύδωνι τῆς μηχανῆς, τήν τε βάσιν συνηλόησαν, καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν, καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος· ὥστε τὸν Μάρκελλον ἀπορούμενον, αὐτόν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν καλὰ τάχος, καὶ τοῖς πεζοῖς ἀναχώρησιν παρεσκευῆσαι. βουλευομένοις δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς, ἔτι νυκτὸς, ἂν

ἂν δύνωνται, ωροσμίξαι τοῖς τείχεσιν· τοὺς γὰρ τόνους, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμήδην, ῥώμην ἔχοντας, ὑπερπελεῖς ωοιήσασθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις· ἐνθεῦθεν δὲ κ᾽ τελέως ἀπράκτους εἶναι, διάστημα τῆς ωληγῆς οὐκ ἐχούσης. ὁ δ᾽ ἦν, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ ταῦτα ωάλαι παρεσκευασμένος ὀργάνων τε συμμέτρως ωρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις, κ᾽ βέλη βραχέα, κ᾽ διάδοχος ὑ μέγας. ωολλῶν δὲ κ᾽ συνεχῶν τραυμάτων οἱ σκορπίοι, βραχύτονοι μὲν, ἐνθεῦθεν δὲ ωληξαι παρεσήκεσαν, ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.

ιέ. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λανθάνειν, αὖθις αὖ βέλεσι πολλοῖς ἐνθυσχάνοντες, πληγαὶ πέτρων μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ᾽ αὐτοὺς φερομένων, ὥσπερ ωρὸς κάθετον, τοῦ τείχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. κἀντεῦθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων, κ᾽ καταλαμβανόντων ἀπιόντας, ἐγίνετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολὺς δὲ τῶν νεῶν συγχυσμὸς, ὑδὲν ἀνδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὀργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποιεῖτο τῷ Ἀρχιμήδει· καὶ θεομαχοῦσιν ἐῴκεσαν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφανοῦς ἐπιχεομένων.

ις΄. Οὐ μὴν ἀλλ᾽ ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέν τε, κ᾽ τοὺς σὺν ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανο-

μηχανοποιὸς ἔλεγεν, Οὐ παυσόμεθα πρὸς τὸν γεωμέτρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμοῦντες, ὃς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν καθίζων πρὸς τὴν θάλασσαν, παίζων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκεν, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἑκατόγχειρας ὑπεραίρει, τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν; τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακούσιοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν, ἡ δὲ κινοῦσα πάντα καὶ στρέφουσα, ψυχὴ μία· τῶν μὲν ἄλλων ὅπλων ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τοῖς πολεμίοις χρωμένης, καὶ πρὸς ἅμυναν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. τέλος δὲ τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περιφόβους γεγονότας ὁρῶν ὁ Μάρκελλος, ὥστε εἰ καλωδίου ἢ ξύλου ὑπὲρ τοῦ τείχους μικρὸν ὀφθείη προλεινόμενον, τοῦτο ἐκεῖνο μηχανήν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρχιμήδη βοῶντας, ἀπολέπεσθαι καὶ φεύγειν· ἀπέσχετο μάχης ἁπάσης καὶ προσβολῆς, τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιορκίαν θέμενος. τηλικοῦτον μέντοι φρόνημα καὶ βάθος ψυχῆς, καὶ τοσοῦτον ἐκέκτητο θεωρημάτων πλοῦτον Ἀρχιμήδης, ὥστε ἐφ' οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρωπίνης ἀλλὰ δαιμονίου τινὸς ἔσχε συνέσεως μηδὲν ἐθελῆσαι σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πραγματείαν, καὶ πᾶσαν ὅλως τέχνην χρείας ἐφαπτομένην, ἀγεννῆ καὶ βάναυσον ἡγησάμενος, ἐκείνα καλαθέσθαι μόνα τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν,

φιλολιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιτὸν ἀμιγὲς τοῦ ἀναγκαίου προσεστιν, ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλλοις, ἔτιν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ παρεχομένης. ὁ γάρ ἐστιν ἐν γεωμετρίᾳ χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν ἁπλουστέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις γραφομένας. καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφυΐᾳ τοῦ ἀνδρὸς προσάπτουσιν, οἱ δὲ ὑπερβολῇ τινι πόνου νομίζουσιν, ἀπόνως πεποιημένῳ καὶ ῥᾳδίως ἕκαστον ἑοικὸς γεγονέναι. ζητῶν μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις εὕροι δι' αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν, ἅμα δὲ τῇ μαθήσει περιίσασθαι δόξα τοῦ κἂν αὐτὸν εὑρεῖν, οὕτω λείαν ὁδὸν ἄγειν καὶ ταχεῖαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. οὔκουν οὐδὲ ἀπιστῆσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ἔστιν, ὡς ὑπ' οἰκείας δή τινος καὶ συνοίκου θελγόμενος ἀεὶ σειρῆνος, ἐλέλητο καὶ σίτου, καὶ θεραπείας σώματος ἐξέλειπεν· βίᾳ δὲ πολλάκις ἑλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ λουτρὸν, ἐν ταῖς ἐσχάραις ἔγραφεν σχήματα τῶν γεωμετρικῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀλειφομένου διῆγε τῷ δακτύλῳ γραμμάς, ὑπὸ ἡδονῆς μεγάλης κάτοχος ὢν καὶ μυσόληπτος ἀληθῶς. πολλῶς δὲ καὶ καλῶν εὑρετὴς γεγονὼς, λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευτὴν ἐπιστήσωσιν τῷ τάφῳ τὸν

περιλαμβάνοντα τὴν σφαῖραν ἐντὸς κύλινδρον· ἐπιγράψαντες τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τῆ περιέχοντος σφεῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

ιζ'. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος ἀήττητον ἑαυτόν τε καὶ τὴν πόλιν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ διεφύλαξεν. τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσου Μάρκελλος ἦρεν μὲν Μεγαρέας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιοτάταις τῶν Σικελιωτίδων· εἶλε δὲ τὸ Ἱπποκράτους πρὸς Ἀχίλλα στρατόπεδον, καὶ κατέκτεινεν ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους, ἐπιπεσὼν χάρακα βαλλομένοις. ἐπέδραμεν δὲ πολλὴν τῆς Σικελίας, καὶ πόλεις ἀπέστησε Καρχηδονίων, καὶ μάχας ἐνίκησε πάσας τοὺς ἀντιταχθῆναι τολμήσαντας. χρόνῳ δὲ προϊόντι, Δάμιππόν τινα Σπαρτιάτην, ἐκ Συρακουσῶν λαβὼν ἐκπλέοντα αἰχμάλωτον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων κομίσασθαι τὸν ἄνδρα, πολλάκις ὑπὲρ τούτου διαλεγόμενος καὶ συντιθέμενος, πύργον τινὰ κατεσκέψατο, φυλατόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέξασθαι κρύφα, τοῦ τείχους ἐπικαθοῦ παρ' αὐτὸν ὄντος. ὡς οὖν τό, τε ὕψος, ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον, εἰκάσθη καλῶς, καὶ κλίμακες παρεσκευάσθησαν, ἑορτὴν Ἀρτέμιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας, καὶ πρὸς οἶνον ὡρμημένους καὶ παιδιὰν παραφυλάξας, ἔλαθεν οὐ μόνον τὸν πύργον κατασχών, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ τὸ τεῖχος παρεμπλήσας

πλήσας ὅπλων, πρὶν ἡμέραν γενέσθαι, καὶ τὰ Ἐξάπυλα διακόψας. ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ παράτλεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἴσθησιν, ἅμα πανταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρῆσθαι κελεύσας, φυγὴν ἐποίησεν πολλὴν καὶ φόβον, ὡς οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου μένοντος. ἔμενε δὲ τὸ καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ μέγιστον· Ἀχραδινὴ καλεῖται, καὶ διὰ τὸ τειχίσθαι πρὸς τὴν ἔξω πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νέαν, τὸ δὲ, Τύχην ὀνομάζουσιν.

ιή. Καὶ τούτων ἐχομένων, ἅμα φαιδεία τῶν Ἐξαπύλων ὁ Μάρκελλος καθῆκε, μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων. αὐτὸς μέντοι λέγεται καθιδὼν ἄνωθεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἐπὶ πολὺ δακρύσαι, καὶ τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπαθῆσαι· ἐννοήσας οἷον ἐξ οἵας σχήματος καὶ μορφὴν ἀμείψει μετὰ μικρὸν, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. τῶν γὰρ ἡγεμόνων ἤδεις μὲν ἦν ὁ τολμῶν ἐνανλίσασθαι τοῖς στρατιώταις αἰτουμένοις δι' ἁρπαγῆς ὠφεληθῆναι· πολλοὶ δὲ καὶ πυρπολεῖν καὶ κατασκάπτειν ἐκέλευον. ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἤδη ὅλως προσήκατο τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος, μάλα δὲ ἄκων βιασθεὶς ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδραπόδων ὠφελεῖσθαι, τῶν δὲ ἐλευθέρων σωμάτων ἀπεῖπεν ἅψασθαι· καὶ διεκελεύσατο μήτε ἀποκτεῖναί τινα μήτε αἰσχύ-

ναι, μήτε ἀνδραποδίσασθαι Συρακουσίων. οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ οὕτω μειριάσαι δόξας, οἰκτρὰ πάσχειν ἡγεῖτο τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαθοῦν καὶ τὸ συναλγοῦν ὅμως ἐν τοσούτῳ μεγέθει χαρᾶς ἡ ψυχὴ διέφαινεν, ὁρῶντος ἐν βραχεῖ χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμπρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμονίας. λέγεται γὰρ οὐκ ἐλάττονα τοῦτον ἢ τὸν ὕστερον ἀπὸ Καρχηδόνος διαφορηθέντα πλοῦτον γενέσθαι. καὶ γὰρ τὴν ἄλλην πόλιν ὑπὸ μεγάλου πολὺν χρόνον ἀλοῦσαν ἐκ προδοσίας ἑκάστου διαρπάσαι, πλὴν τῶν βασιλικῶν χρημάτων· ταῦτα δὲ εἰς τὸ δημόσιον ἐξηρέθη. μάλιστα δὲ τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. ἔτυχε μὲν γὰρ αὐτός τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος· καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδωκὼς ἅμα τήν τε διάνοιαν καὶ τὴν πρόσοψιν, οὐ προήσθετο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων, οὐδὲ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. ἄφνω δὲ ἐπιστάντος αὐτῷ στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον, οὐκ ἐβούλετο πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστῆσαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος, ἀνεῖλεν αὐτόν. ἕτεροι μὲν οὖν λέγουσιν ἐπιστῆναι μὲν εὐθὺς, ὡς ἀποκτενοῦντα ξιφήρη τὸν Ῥωμαῖον· ἐκεῖνον δ' ἱκέτην δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμεῖναι βραχὺν χρόνον, ὡς μὴ καταλείπῃ τὸ ζητούμενον ἀτελὲς καὶ ἀθεώρητον· τὸν δὲ οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. καὶ

τρίτος

τρίτος ἐςὶ λόγος, ὡς κομίζονλι πρὸς Μάρκελλον αὐτῷ τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων, σκιόθηρα καὶ σφαίρας καὶ γωνίας, αἷς ἐναρμότλει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν ὄψιν, ςραλιῶται περιλυχόνλες, καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει δόξανλες φέρειν, ἀπέκτειναν. ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλγησεν, καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεςράφη καθάπερ ἐναγῆ, τοὺς δὲ οἰκείους ἀνευρὼν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.

ιθ'. Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκλὸς ἀνθρώποις δεινῶν μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι, καὶ φοβερῶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν νομιζομένων, εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ὅλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα μὴ δεδωκότων, πρῶτος δοκεῖ τότε Μάρκελλος ὑποδεῖξαι τοῖς Ἕλλησι δικαιοτέρους Ῥωμαίους. οὕτω γὰρ ἐχρῆτο τοῖς συμβάλλουσι καὶ τοσαύτας πόλεις καὶ ἰδιώτας εὐεργέτησεν, ὥςε εἴτι περὶ Αἴτναν, ἢ Μεγαρεῖς, ἢ Συρακουσίους ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικὲς αὐτοῖς, τοῦτο τῶν πεπονθότων αἰτία μᾶλλον ἢ τῶν πεποιηκότων δοκεῖν γεγονέναι. μνησθήσομαι δὲ ἑνὸς ἀπὸ πολλῶν. πόλις ἐςὶ τῆς Σικελίας Ἐγγύϊον, ὑ μεγάλη, ἀρχαία δὲ πάνυ, καὶ διὰ Θεῶν ἐπιφάνειαν ἔνδοξος, ἃς καλοῦσι Παλέρας. ἵδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι τὸ ἱερόν· καὶ λόγχας τινὰς ἐδείκνυσαν καὶ κράνη χαλκᾶ, τὰ μὲν Ἕλληνα Μηριόνου, τὰ δὲ Οὐ-

λίξυ, τουλέγιν Ὀδυσσέως, ἐπιγραφὰς, ἀναλεθεικότων ταῖς Θεαῖς. ταύτην προθυμόταλα καρχηδονιάζυσαν Νικίας ἀνὴρ πρῶτος τῶν πολιτῶν ἔπειθε μελαθέσθαι πρὸς Ῥωμαίυς, ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παῤῥησιαζόμενος, κὴ κακῶς φρονοῦνλας ἐξελέγχων τοὺς ὑπεναντίυς. οἱ δὲ φοβούμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ κὴ τὴν δόξαν, ἐβυλεύσανλο συναρπάσαι καὶ παραδοῦναι τοῖς Φοινίξιν. αἰσθόμενος οὖν ὁ Νικίας ἤδη, κὴ παραφυλατλόμενος ἀδήλως ἑαυλὸν, ἐξέφερεν ἐν φανερῷ λόγυς περὶ τῶν Μαλέρων ἀνεπιληδείυς, κὴ πολλὰ πρὸς τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν κὴ δόξαν ὡς ἀπιςῶν κὴ καλαφρονῶν ἔπρατλεν· ἡδομένων τῶν ἐχθρῶν, ὅτι τὴν μεγίςην αἰτίαν αὐτὸς ἐφ' ἑαυλὸν ὢν πεισελαι παρεῖχεν. γεγονότων δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλληψιν ἑτοίμων, ἦν μὲν ἡ ἐκκλησία τῶν πολιτῶν. ὁ δὲ Νικίας μελαξύ τι λέγων κὴ συμβυλεύων πρὸς τὸν δῆμον, ἐξαίφνης ἀφῆκεν εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα· κὴ μικρὸν διαλιπὼν, οἷον εἰκὸς, ἡσυχίας σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κεφαλὴν ἐπάρας κὴ περιενεγκὼν, ὑπολρόμῳ φωνῇ κὴ βαρείᾳ καλὰ μικρὸν συνλείνων κὴ παροξύνων τὸν ἦχον, ὡς ἑώρα φρίκῃ κὴ σιωπῇ καλεχόμενον τὸ θέαλρον, ἀποῤῥίψας τὸ ἱμάτιον, κὴ περιῤῥηξάμενος τὸν χιλωνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας, ἔθεεν πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ θεάτρυ, βοῶν ὑπὸ τῶν Μαλέρων ἐλαύνεσθαι. μηδενὸς δὲ τολμῶνλος

μῶνλος ἅψασθαι, μηδὲ ἀπανλῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκλρεπομένων, ἐπὶ τὰς πύλας ἐξέδραμεν, οὔτε φωνῆς τινος, οὔτε κινήσεως πρεπούσης δαιμονῶνλι κ) παραφρονοῦνλι χρησάμενος. ἡ δὲ γυνὴ συνειδυῖα κ) συνλεχνάζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα τὰ παιδία, πρῶτον μὲν ἱκέτης προεκυλινδεῖτο τοῖς μεγάροις τῶν Θεῶν, ἔπειλα πλανώμενον ἐκεῖνον προσποιυμένη ζηλεῖν, κωλύονλος ὑδενὸς, ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως. κ) διεσώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακούσας πρὸς Μάρκελλον. ἐπεὶ δὲ πολλὰ τοὺς Ἐγγυίυς ὑβρίσανλας, κ) πλημμελήσανλας ἐλθὼν Μάρκελλος ἔδησε πάνλας, ὡς τιμωρησόμενος· ὁ δὲ Νικίας ἐδάκρυσε παρεῤῥῶς, τέλος δὲ χειρῶν κ) γονάτων ἁπλόμενος παρηλεῖτο τοὺς πολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος· ἐπικλασθεὶς ἀφῆκε πάνλας, κ) τὴν πόλιν οὐδὲν ἠδίκησεν, τῷ δὲ Νικίᾳ χώραν τε πολλὴν κ) δωρεὰς πολλὰς ἔδωκεν. ταῦτα μὲν οὖν Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἱῤῥησεν.

κ'. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλυμένων τῶν Ῥωμαίων, ἐπὶ τὸν ἐγχώριον κ) σύνοικον πόλεμον ἐπανερχόμενος, τὰ πλεῖῤῥα κ) κάλλιῤῥα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θρίαμβον ὄψις εἴη κ) τῇ πόλει κόσμος. ὐδὲν γὰρ εἶχεν οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιτλῶν, οὐδὲ ἦν ἐν αὐτῇ τὸ

χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν καὶ ἀγαπώμενον· ὅπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλεως οὖσα, καὶ περιεστεφανωμένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ τροπαίοις, οὐχ ἱλαρὸν οὐδ' ἄφοβον οὐδὲ δειλὸν ἦν θέαμα τῆ τρυφώντων θεατῶν· ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιώτιον πεδίον, Ἄρεως ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ τὴν Ἔφεσον, πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἄν μοι δοκεῖ τις τότε τὴν Ῥώμην, καλὰ Πίνδαρον, βαθυπολέμου τέμενος Ἄρεως προσειπεῖν. διὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε παρὰ μὲν τῷ δήμῳ Μάρκελλος, ἡδοναῖς ἐχούσαις καὶ χάριν Ἑλληνικὴν καὶ πιθανότητα διὰ ποικιλίαν ὄψεσι τὴν πόλιν κοσμήσας· παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις, Φάβιος Μάξιμος. οὐδὲν γὰρ ἐκίνησε τοιοῦτον οὐδὲ μεμήνεσκεν ἐκ τῆς Ταραντίνων πόλεως ἁλούσης, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ τὸν πλοῦτον ἐξεφόρησεν, τὰ δὲ ἀγάλματα μένειν ἔασεν· ἐπεισπὼν τὸ μνημονευόμενον, Ἀπολείπωμεν γάρ, ἔφη, τοὺς Θεοὺς τούτους τοῖς Ταραντίνοις κεχολωμένους. Μάρκελλον δὲ ἠτιῶντο, πρῶτον μὲν, ὡς ἐπίφθονον ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ Θεῶν αἰχμαλώτων ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων· ἔπειτα ὅτι τὸν δῆμον εἰθισμένον πολεμεῖν ἢ γεωργεῖν, τρυφῆς δὲ καὶ ῥαθυμίας ἄπειρον ὄντα, καὶ καλὰ τὸν Εὐριπίδειον Ἡρακλέα,

Φαῦλον

φαῦλον ἄκομψον ὂν, τὰ μέγιστά τε ἀγαθὸν,
σχολῆς ἐνέπλησε καὶ λαλιᾶς περὶ τεχνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀσειζόμενον, καὶ διαπίπτοντα πρὸς τοῦτο πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας. ὃ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἐσεμνύνετο καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς τὰ καλὰ καὶ τὰ θαυμαστὰ τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐπισταμένους τιμᾶν καὶ θαυμάζειν Ῥωμαίους διδάξας.

κα'. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ πρὸς τὸν θρίαμβον, ἐπεὶ καὶ πράξεις τινὲς ὑπολιπεῖς ἦσαν ἔτι περὶ Σικελίαν, καὶ φθόνον εἶχεν ὁ τρίτος θρίαμβος, συνεχώρησεν αὐτοῖς τὸν μὲν ἐνδελῆ καὶ μέγαν εἰς τὸ Ἀλβανὸν ὄρος ἐξελάσαι, τὸν δὲ ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς τὴν πόλιν· ὃν εὔαν Ἕλληνες, ὅβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. πέμπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τετρίππου βεβηκὼς, οὐδὲ δάφνης ἔχων στέφανον, οὐδὲ περισαλπιζόμενος, ἀλλὰ πεζὸς ἐν βλαύταις, ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν, καὶ μυρρίνης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος, καὶ ἡδὺς ὀφθῆναι μᾶλλον ἢ καταπληκτικός. ὃ καὶ μέγιστον ἐμοὶ τεκμήριόν ἐστι τοῦ τρόπου πράξεως ἀλλὰ μὴ μεγέθει διωρίσθαι τοὺς θριάμβους τὸ παλαιόν, οἱ μὲν γὰρ μετὰ μάχης καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες, τὸν Ἀρήϊον ἐκεῖνον, ὡς ἔοικε, καὶ φοβερὸν εἰσῆγον, ὥσπερ ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνῃ πολλῇ

πολλῇ καλασέφανλες τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἄνδρας· τοῖς δὲ πολέμῳ μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμιλίᾳ δὲ καὶ πειθοῖ καὶ διὰ λόγου πάνλα θεμένοις καλῶς, οἷον ἐπιπαιανίσαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου πομπὴν ὁ νόμος. καὶ γὰρ ὁ αὐλὸς, εἰρήνης μέρος· καὶ τὸ μύρλον, Ἀφροδίτης φυλὸν, ἢ μάλισα Θεῶν ἀπέχθελαι βίᾳ, πολέμοις. ὅθας δὲ ὑ παρὰ τὸν εὐασμὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὁ θριαμβος οὗτος ὀνομάζελαι (καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἐφευάζονλες καὶ ἀδονλες παραπέμπουσιν) ἀλλ' ὑφ' Ἑλλήνων εἰς τὸ σύνηθες αὐτοῖς παρῆκλαι τοὔνομα, πεπεισμένων ἅμα καὶ Διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν, ὃν Εὔιον καὶ Θρίαμβον ὀνομάζομεν. ὐχ οὕτω δὲ ἔχει τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουλεῖν πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ πρόβαλον ἔθυον. ὅθα δὲ τὰ πρόβαλα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, ἐκ τούτου καὶ τὸν θρίαμβον ὅθαν ὠνόμασαν. ἄξιον δὲ καὶ τὸν Λακωνικὸν ἀποθεωρῆσαι νομοθέτην ὑπενανλίως Ῥωμαϊκῷ τάξανλα τὰς θυσίας. θύει γὰρ ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατήγων ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται διαπραξάμενος, βοῦν· ὁ δὲ διὰ μάχης, ἀλεκτρυόνα. καίπερ γὰρ ὄνλες πολεμικώταλοι, μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦνλο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν, ἢ τὴν

ἢ τὴν μελὰ βίας καὶ ἀνδρείας. ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἔχει σκοπεῖν παρεσιν.

κβ'. Τῷ δὲ Μαρκέλλῳ τὸ τέταρτον ὑπατεύοντος, οἱ ἐχθροὶ τοὺς Συρακουσίους ἀνέπεισαν εἰς Ῥώμην ἀφικομένους καταγορεῖν καὶ κακῶς ποιεῖν τὴν σύγκλητον, ὡς δεινὰ καὶ παράσπονδα πεπονθότας. ἔτυχε μὲν οὖν ἐν Καπιτωλίῳ θυσίαν τινὰ συντελῶν ὁ Μάρκελλος· ἔτι δὲ συγκαθεζομένης τῇ γερουσίᾳ τῶν Συρακουσίων προσπεσόντων, καὶ δεομένων λόγων τυχεῖν καὶ δίκης, ὁ μὲν συνάρχων ἐξεῖργεν αὐτοὺς, ἀγανακτῶν ὑπὲρ τοῦ Μαρκέλλου μὴ παρόντος. ὁ δὲ Μάρκελλος εὐθὺς ἦκεν ἀκούσας· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ δίφρου καθίσας, ὡς ὕπατος ἐχρημάτιζεν· ἔπειτα τῶν ἄλλων τέλος ἐχόντων, καταβὰς ἀπὸ τοῦ δίφρου, καὶ καταστὰς, ὥσπερ ἰδιώτης, εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ λέγειν εἰώθασιν οἱ κρινόμενοι, τοῖς Συρακουσίοις ἐλέγχειν αὐτὸν παρεῖχεν. οἱ δὲ δεινῶς μὲν συνεταράχθησαν πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατον, ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ περιπορφύρῳ φοβερὸν ἡγοῦντο καὶ δυσανάβλεπτον. ὡς μὴν ἀλλὰ καὶ παραθαῤῥυνόντων αὐτοὺς τῶν διαφερομένων πρὸς τὸν Μάρκελλον, ἤρξαντο τῆς κατηγορίας, καὶ διεξῆλθον ὀλοφυρμῷ τινι μεμιγμένην δικαιολογίαν· ἧς ἦν τὸ κεφάλαιον, ὅτι σύμμαχοι καὶ φίλοι ὄντες Ῥωμαίοις, πεπόνθασιν

σιν ἃ πολλοῖς τῶν πολεμίων ἕτεροι ζηλωταὶ μὴ παθεῖν ἐχαρίσαντο. πρὸς ταῦτα ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν, ὡς ἀντὶ πολλῶν ὧν δεδράκασι Ῥωμαίους κακῶς, οὐδὲν πεπόνθασιν πλὴν ἃ πολέμῳ καὶ καλὰ κράτος ἀλόντας ἀνθρώπους κωλύσαι παθεῖν· ὃ δυσκολὸν ἐστιν· οὕτω δὲ ἁλῶναι δι' αὑτούς, πολλὰ προκαλουμένῳ πεισθῆναι μὴ ἐθελήσαντας. ὃ γὰρ ὑπὸ τῶν τυράννων πολεμῆσαι βιασθέντας, ἀλλὰ καὶ κείνους ἐπὶ τῷ πολεμεῖν ἐλέσθαι τυραννοῦντας. λεχθέντων δὲ τῶν λόγων, καὶ μεθυσαμένοις, ὥσπερ εἴωθεν, ἐκ τῆς βουλῆς τοῖς Συρακουσίοις συνεξῆλθεν Μάρκελλος, ἐπὶ τῷ συνάρχοντι ποιησάμενος τὴν σύγκλητον· καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βουλευτηρίου διέτριβεν, οὔτε φόβῳ διὰ τὴν δίκην, οὔτε θυμῷ πρὸς τοὺς Συρακουσίους, τοῦ συνήθους μελαγχολῶν καταστήματος, ἀλλὰ πράως πάνυ καὶ κοσμίως τὸ τῆς δίκης τέλος ἐκδεχόμενος. ἐπεὶ δὲ διηνέχθησαν αἱ γνῶμαι, καὶ νικῶν ἀπεδείχθη, προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ δακρύων δεόμενοι τὴν ὀργὴν τὴν εἰς αὐτοὺς ἀφιέναι τοὺς πατρίους, οἰκεῖραι δὲ τὴν ἄλλην πόλιν, μεμνημένην ὧν ἔτυχεν ἀεὶ καὶ χάριν ἔχουσαν· ἐπικλασθεὶς οὖν ὁ Μάρκελλος, τούτοις τε διελλάγη, καὶ τοῖς ἄλλοις Συρακουσίοις ἀεί τι πράττων ἀγαθὸν διετέλει. καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τοὺς νόμους, καὶ τῶν κτημάτων

τὰ

τὰ περιόντα βέβαια παρέσχεν ἡ σύγκλητος. ἀνθ' ὧν ἄλλας τε τιμὰς ὑπερφυεῖς ἔσχε παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμον ἔθεντο τοιοῦτον, ὁπότ' ἂν ἐπιβῇ Σικελίας Μάρκελλος, ἢ τῶν ἐκγόνων τις αὐτοῦ, στεφανηφορεῖν Συρακουσίους καὶ θύειν τοῖς Θεοῖς.

κγ'. Τὰ μὲν οὖν ἤδη τρέπεται πρὸς Ἀννίβαν, καὶ τῶν ἄλλων ὑπάτων καὶ ἡγεμόνων σχεδὸν ἁπάντων μετὰ τὰ ἐν Κάνναις ἐνὶ στρατηγήματι, τῷ φυγομαχεῖν χρωμένων ἐπὶ τὸν ἄνδρα, παρατάττεσθαι δὲ καὶ συμπλέκεσθαι μηδενὸς τολμῶντος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὥρμησεν ὁδὸν, οἰόμενος τῷ δοκοῦντι καταλύειν Ἀννίβαν χρόνῳ, πρότερον ἐκριζεῖσαν ὑπ' ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν· καὶ τὸν Φάβιον ἀεὶ τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενον, ὡς καλῶς ἔχειν ἰᾶσθαι τὸ νόσημα τῆς πατρίδος, περιμένοντα τῇ ῥώμῃ μαραινομένῃ συναποσβῆναι τὸν πόλεμον, ὥσπερ ἰατρῶν τοὺς ἀτόλμους καὶ δειλοὺς πρὸς τὰ βοηθήματα τῆς νόσου, παρακμὴν τῆς δυνάμεως ἐξαναλώσειν ἡγούμενος. πρῶτον μὲν οὖν τὰς Σαυνιτικὰς πόλεις μεγάλας ἀφεστώσας ἑλών, σῖτόν τε πολὺν ἀποκείμενον ἐν αὐταῖς, καὶ χρήματα, καὶ τοὺς φυλάττοντας Ἀννίβου στρατιώτας, τρισχιλίους ὅπλας ἔλαβεν. ἔπειτα τοῦ Ἀννίβου Φούλβιον Γναῖον ἀνθύπατον ἐν Ἀπουλίᾳ καταπολεμήσας μὲν αὐτὸν

τὸν

τὸν σὺν ἕνδεκα χιλιάρχοις, καλαχόφανλος δὲ τῆς φαλίας τὸ πλεῖφον, ἔπεμφεν εἰς Ῥώμην γράμματα, τοὺς πολίτας παρακαλῶν θαρρεῖν· αὐτὸς γὰρ ἤδη βαδίζειν ὡς ἀφέλοιτο τὴν χώραν Ἀννίβα. καὶ ταῦτα μὲν ὁ Λίβιός φησιν ἀναγνωσθέντα τὰ γράμματα, μὴ τῆς λύπης ἀφελεῖν, ἀλλὰ τῷ φόβῳ προσθεῖναι· τῶν Ῥωμαίων μεῖζον ἡγουμένων τοῦ γεγονότος τὸ κινδυνευόμενον, ὅσῳ Φυλβίᾳ κρείττων ἦν Μάρκελλος. ὁ δὲ, ὥσπερ ἔγραφεν, εὐθὺς Ἀννίβας διώκων εἰς τὴν Λευκανίαν ἐνέβαλεν, καὶ περὶ πόλιν Νομίφρωνα καθήμενον ὑπὲρ λόφων ὀχυρῶν καλαλαβὼν, αὐτὸς ἐν τῷ πεδίῳ καλεφρατοπέδευσεν. τῇ δ' ὑφεραίᾳ πρότερος εἰς μάχην παραλάξας τὸ φράτευμα, καὶ καλαβάντος Ἀννίβα, συνέβαλε μάχην, κρίσιν δ' λαβοῦσαν, ἰσχυρὰν δὲ καὶ μεγάλην γενομένην. ἀπὸ γὰρ ὥρας τρίτης συμπεσόντες, ἤδη σκότους μόλις διέλυσαν. ἅμα δ' ἡμέρᾳ προαγαγὼν αὖθις τὸ φράτευμα, παρέταξε διὰ τῶν νεκρῶν, καὶ προύκαλεῖτο διαγωνίσασθαι περὶ τῆς νίκης τὸν Ἀννίβαν. ἀναζεύξαντος δὲ ἐκείνου, σκυλεύσας τοὺς πολεμίους νεκροὺς, καὶ θάψας τοὺς φίλους, ἐδίωκεν αὖθις, καὶ πολλὰς μὲν ὑφέντος ἐνέδρας, δόκιμα περιπεσών, ἐν δὲ πᾶσι τοῖς ἀκροβολισμοῖς πλεῖστον ἔχων ἐθαυμάζετο. διὸ καὶ τῶν ἀρχαιρεσίων ἐπει-

ἐπεγόντων, ἔδοξε τῇ βουλῇ μᾶλλον ἐκ Σικελίας τὸν ἕτερον ὑπάγειν ὕπατον, ἢ Μάρκελλον Ἀννίβᾳ συνηρτημένον κινεῖν. ἐλθόντα δ' ἐκέλευεν εἰπεῖν δικτάτωρα Κόϊντον Φάβιον. ὁ γὰρ δικτάτωρ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τοῦ πλήθους οὐδὲ τῆς βουλῆς αἱρετὸς, ἀλλὰ τῶν ὑπάτων τις ἢ τῶν στρατηγῶν προελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὃν αὐτῷ δοκεῖ λέγει δικτάτωρα. καὶ διὰ τοῦτο δικτάτωρ ὁ ῥηθεὶς καλεῖται· τὸ γὰρ λέγειν, δίκερε Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. ἔνιοι δὲ τὸν δικτάτωρα, τῷ μὴ προπέμπεσθαι ψῆφον ἢ χειροτονίαν, ἀλλ' ἀφ' αὐτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν, οὕτως ὠνομάσθαι. καὶ γὰρ τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων, Ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δὲ ἐδικτα προσαγορεύουσιν.

κδ'. Ἐπεὶ δὲ ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Σικελίας ὁ τοῦ Μαρκέλλου συνάρχων, ἕτερον ἐβούλετο λαβεῖν δικτάτωρα, καὶ βιασθῆναι παρὰ γνώμην μὴ βουλόμενος, ἐξέπλευσε νυκτὸς εἰς Σικελίαν· οὕτως ὁ μὲν δῆμος ὠνόμασεν δικτάτωρα Κόϊντον Φάβιον. ἡ βουλὴ δ' ἔγραψε Μαρκέλλῳ κελεύουσα τοῦτον εἰπεῖν· ὁ δὲ πεισθεὶς ἀνεῖπε καὶ συνεπεκύρωσεν τοῦ δήμου τὴν γνώμην· αὐτὸς δὲ πάλιν ἀνθύπατος εἰς τουπιὸν ἀπεδείχθη. συνθέμενος δὲ πρὸς Φάβιον Μάξιμον, ὅπως ἐκεῖνος μὲν ἐπιχειρῇ Ταραντίνοις, αὐτὸς δὲ συμπλεκόμενος καὶ περιέλκων Ἀννίβαν, ἐμποδὼν ἢ τοῦ

τοῦ βοηθεῖν πρὸς ἐκεῖνον, ἐπέβαλλε περὶ Κανύσιον, καὶ πολλὰς ἀλλάσσοντι στρατοπεδείας καὶ φυγομαχοῦντι πανταχόθεν ἐπεφαίνετο. τέλος δ' ἱδρυθέντα προσκείμενος ἐξανίστη τοῖς ἀκροβολισμοῖς. ὁρμήσαντος δὲ μάχεσθαι, δεξάμενος ὑπὸ νυκτὸς διελύθη· καὶ μεθ' ἡμέραν, αὖθις ἐν τοῖς ὅπλοις ἑωρᾶτο τὸν στρατὸν ἔχων παρατεταγμένον, ὥστε τὸν Ἀννίβαν περιαλγῆ γενόμενον, τοὺς Καρχηδονίους ἀθροῖσαι, καὶ δεηθῆναι τὴν μάχην ἐκείνην ὑπὲρ πασῶν ἀγωνίσασθαι τῶν ἔμπροσθεν. Ὁρᾶτε γάρ, εἶπεν, ὡς οὐδὲ ἀναπνεῦσαι μετὰ νίκας τοσαύτας, οὐδὲ σχολὴν ἄγειν κραταιοῦσιν ἡμῖν ἔστιν, εἰ μὴ τοῦτον ὠσαίμεθα τὸν ἄνθρωπον. ἐκ τούτου συμβαλόντες ἐμάχοντο. καὶ δοκεῖ παρὰ τὸ ἔργον ἀκαίρῳ στρατηγήματι χρώμενος ὁ Μάρκελλος σφαλῆναι. τοῦ γὰρ δεξιοῦ πονοῦντος, ἐκέλευσε τῶν ταγμάτων εἰς τοὔμπροσθεν προελθεῖν. ἡ δὲ μεταχώρησις αὕτη ταράξασα τοὺς μαχομένους, παρέδωκε τὸ νίκημα τοῖς πολεμίοις ἑπτακοσίων ἐπὶ δισχιλίοις Ῥωμαίων πεσόντων. ἀναχωρήσας δὲ ὁ Μάρκελλος εἰς τὸν χάρακα, καὶ συναγαγὼν τὸν στρατὸν, ὁρᾶν ἔφη Ῥωμαίων ὅπλα πολλὰ καὶ σώματα, Ῥωμαῖον δὲ μηδένα ὁρᾶν. αἰτουμένων δὲ συγγνώμην, οὐκ ἔφη διδόναι νενικημένοις, ἐὰν δὲ νικήσωσιν, δώσειν· αὖριον δὲ μαχεῖσθαι πάλιν, ὅπως οἱ πολῖται τὴν νίκην πρότερον ἢ τὴν φυγὴν

φυγὴν ἀνῄρουν. διαλεχθεὶς δὲ ταῦτα, προσέταξε ταῖς ἠτιμένας σπείραις ἀνὶ πυρῶν κριθὰς μεῖξαι. δι' ἃ πολλῶν ἐπὶ ταῖς μάχαις ἐπικινδύνως καὶ πονήρως ἐχόντων, οὐδένα φασὶν ὧν οἱ Μαρκέλλου λόγοι τῶν τραυμάτων οὐχὶ μᾶλλον ἤλγυναν.

κε'. Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ πρὸς ἔκειτο μὲν ὁ φοινικοῦς χιλίων, ὡς εἴωθεν, μάχης ἐσομένης σύμβολον· αἱ δὲ ἠτιμασμέναι σπεῖραι τὴν πρώτην αὐταὶ δεηθεῖσαι τάξιν ἐλάμβανον. τὴν δὲ ἄλλην ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι στρατιὰν, παρενέβαλον. ἀκούσας δὲ ὁ Ἀννίβας, Ὦ Ἡράκλεις, εἶπε, τί χρήσεταί τις ἀνθρώπῳ μήτε τὴν χείρονα τύχην, μήτε τὴν βελτίονα φέρειν εἰδότι; μόνος γὰρ οὗτος οὐδὲ νικῶν δίδωσιν ἀνάπαυσιν, οὔτε λαμβάνει νικώμενος· ἀλλ' ἀεὶ μαχησόμεθα πρὸς τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ᾧ τοῦ τολμᾶν ἀεὶ καὶ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι πρόφασις ἐστιν. ἐκ τούτου συνῆσαν αἱ δυνάμεις, καὶ τῶν ἀνδρῶν ἴσα φερομένων, ἐκέλευσεν Ἀννίβας τὰ θηρία καλαστήσαντας εἰς πρώτην τάξιν, ἐξάγειν τοῖς ὅπλοις τῶν Ῥωμαίων. ὠθισμοῦ δὲ μεγάλου καὶ ταραχῆς εὐθὺς ἐν τοῖς πρώτοις γενομένης, εἷς τῶν χιλιάρχων ὄνομα Φλάβιος, ἀναρπάσας σημαίαν, ὑπηλίαζεν, καὶ τῷ σύραξι τὸν πρῶτον ἐλέφαντα τύπτων ἀπέστρεφεν. ὁ δὲ ἐμβαλὼν εἰς τὸν ὄπισθεν, συνε-

τάραξε καὶ τοῦτον καὶ τοὺς ἐπιφερομένους. καλιδὼν δὲ τοῦτο Μάρκελλος, ἐκέλευσε τοὺς ἱππεῖς ἐλαύνειν ἀνὰ κράτος πρὸς τὸ θορυβούμενον, καὶ ποιεῖν ἔτι μᾶλλον αὐτοῖς περιπλεῖς τοὺς πολεμίους. οὗτοι δὲ δὴ λαμπρῶς ἐμβαλόντες ἀνέκοπτον ἄχρι τοῦ στρατοπέδου τοὺς Καρχηδονίους, καὶ τῶν θηρίων τὰ κλεινόμενα καὶ πίπτοντα τὸν πλεῖστον αὐτῶν φόνον ἀπεργάζετο. λέγονται γὰρ ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἀποθανεῖν· Ῥωμαίων δὲ νεκροὶ μὲν ἐγένοντο τρισχίλιοι, τραυματίαι δὲ ὀλίγου δεῖν ἅπαντες. καὶ τοῦτο παρέσχεν Ἀννίβᾳ καθ' ἡσυχίαν ἀναζάντι νυκτὸς, ἅρμα πορρώτατω τοῦ Μαρκέλλου. διώκειν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸς ὑπὸ πλήθους τῶν τετρωμένων, ἀλλὰ καὶ σχολὴν εἰς Καμπανίαν ἀνέζευξεν, καὶ τὸ θέρος ἐν Σινοέσσῃ διῆγεν ἀναλαμβάνων τοὺς στρατιώτας.

κς'. Ὁ δὲ Ἀννίβας ὡς ἀπέρριψεν ἑαυτὸν τοῦ Μαρκέλλου, χρώμενος ὥσπερ λελυμένῳ τῷ στρατεύματι, πᾶσαν ἀδεῶς ἐν κύκλῳ περιῶν ἔφλεγε τὴν Ἰταλίαν· καὶ κακῶς ἤκουσεν ἐν Ῥώμῃ Μάρκελλος. οἱ δὲ ἐχθροὶ Πυβλίκιον Βίβλον, ἕνα τῶν δημάρχων, ἀνέπεισαν ἐπὶ τὴν καθηγορίαν αὐτοῦ, δεινὸν εἰπεῖν ἄνδρα καὶ βίαιον ὃς πολλάκις συναγαγὼν τὸν δῆμον, ἔπειθεν ἄλλῳ παραδοῦναι στρατηγῷ τὴν δύναμιν, Ἐπεὶ Μάρκελλος, ἔφη, μικρὰ τῷ πολέμῳ προσεγγυμνασ-

γυμνασμένος, ὥσπερ ἐκ παλαίστρας ἐπὶ θερμὰ λουτρὰ θεραπεύσων ἑαυτὸν τέτραπται. ταῦτα συνθανόμενος ὁ Μάρκελλος, ἐπὶ μὲν τοῦ στρατοπέδου τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέλιπεν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὰς διαβολὰς ἐπαπολογησόμενος εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν. ἐκ δὲ τῶν διαβολῶν ἐκείνων δίκην εὗρεν παρεσκευασμένην ἐπ' αὐτόν. ἡμέρας οὖν ὁρισθείσης, καὶ τοῦ δήμου συνελθόντος εἰς τὸν Φλαμίνιον ἱππόδρομον, ὁ μὲν Βίβλος ἀναβὰς κατηγόρησεν· ὁ δὲ Μάρκελλος ἀπελογεῖτο, βραχέα μὲν καὶ ἁπλᾶ δι' ἑαυτοῦ· πολλὴν δὲ καὶ λαμπρὰν οἱ δοκιμώτατοι καὶ πρῶτοι τῶν πολιτῶν παρρησίαν ἦγον, παρακαλοῦντες μὴ χείρονας τοῦ πολεμίου κρίτας φανῆναι, δειλίαν Μαρκέλλου καταψηφισαμένους, ὃν μόνον φεύγει τῶν ἡγεμόνων ἐκεῖνος, καὶ διαλελεῖπται τούτῳ μὴ μάχεσθαι στρατηγῶν, ὡς τοῖς ἄλλοις μάχεσθαι. ῥηθέντων δὲ τῶν λόγων τούτων, τοσοῦτον ἡ τῆς δίκης ἐλπὶς ἐψεύσατο τὸν κατήγορον, ὥστε μὴ μόνον ἀφεθῆναι τῶν αἰτιῶν τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ καὶ τὸ πέμπτον ὕπατον ἀποδειχθῆναι.

κζ'. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, πρῶτον μὲν ἐν Τυρρηνίᾳ μέγα κίνημα πρὸς ἀπόστασιν ἔπαυσεν, καὶ καταπράϋνεν ἐπελθὼν τὰς πόλεις· ἔπειτα ναὸν ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφύρων ᾠκοδομημένον ὑπ' αὐτοῦ Δόξης καὶ Ἀρετῆς καθιερῶσαι βουλόμενος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερέων,

ὐκ ἀξιούντων ἐνὶ ναῷ δύο Θεοὺς περιέχεσθαι, πάλιν ἤρξατο προσοικοδομεῖν ἕτερον, ὑ ῥᾳδίως φέρων τὴν γεγενημένην ἀνίκρυσιν, ἀλλ' ὥσπερ οἰωνιζόμενος. ϗ γὰρ ἄλλα πολλὰ σημεῖα διετάραττεν αὐτὸν, ἱερῶν τινων κεραυνώσεις, καὶ μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσὸν διαφαγόντες. ἐλέχθη δὲ ϗ βοῦν ἀνθρώπυ φωνὴν ἀφεῖναι, ϗ παιδίον ἐκ κεφαλῆς ἐλέφαντος γενέσθαι, ϗ περιγενέσθαι περὶ τὰς ἐκχύσεις ϗ ἀπορροπὰς δυσιερουντίας. οἱ δὲ μάντεις καλεῖχον αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ σπαργῶντα ϗ φλεγόμενον. οὐδεὶς γὰρ ἔρωτα τοσοῦτον ἠγάσθη πράγματος ὠδενὸς, ὅσον οὗτος ἀνὴρ τοῦ μάχῃ κριθῆναι πρὸς Ἀννίβαν. τοῦτο ϗ νύκτωρ ὄνειρον ἦν αὐτῷ, ϗ μετὰ φίλων ϗ συναρχόντων ἐν βουλευμα, ϗ μία πρὸς Θεοὺς φωνὴ, παραλατόμενον Ἀννίβαν λαβεῖν. ἥδιστα δ' ἄν μοι δοκεῖ, τείχυς ἑνὸς ἢ τινος χάρακος ἀμφοτέροις τοῖς στρατεύμασι περιτεθέντος, διαγωνίσασθαι· ϗ εἰ μὴ πολλῆς μὲν ἦν μεστὸς ὑπῆρξε δόξης, πολλὴν δὲ πεῖραν παρεσχήκει τοῦ παρ' ὀλίγον τῶν στρατηγῶν ἐμβριθὴς γενόνεναι ϗ φρόνιμος, εἶπον ἄν, ὅτι μειρακιῶδές τι αὐτῷ προσπέπλωκεν ϗ φιλοτιμότερον πάθος, ἢ καλὰ πρεσβύτην τοσοῦτον. ὑπὲρ γὰρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, τὸ πέμπτον ὑπάτευεν.

κή. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυσιῶν ϗ καθαρμῶν ὧν ὑπηγόρευον οἱ μάντεις γενομένων, ἐξῆλθεν μετὰ τοῦ

τοῦ συνάρχοντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ μεταξὺ Βαντίας πόλεως καὶ Βενουσίας καθήμενος, ἠρέθιζε τὸν Ἀννίβαν. ὁ δὲ εἰς μάχην μὲν οὐ καλέβαινεν, αἰσθόμενος δὲ πεμπομένην ὑπ' αὐτῶν στρατιὰν ἐπὶ Λοκροὺς τοὺς Ἐπιζεφυρίους, καὶ τὸν περὶ Πετηνὰν λόφον, ὑφεὶς ἐνέδρας, πεντακοσίους καὶ δισχιλίους ἀπέκτεινε. τοῦτο Μάρκελλον ἐξέφερεν τῷ θυμῷ πρὸς τὴν μάχην, καὶ προσῆγεν ἄρας ἐγγυτέρω τὴν δύναμιν. ἦν δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων λόφος ἐπιεικῶς μὲν εὐερκής, ὕλης δὲ παντοδαπῆς ἀνάπλεως· εἶχε δὲ καὶ σκοπὰς περικλινεῖς ἑπ' ἀμφότερα, καὶ ναμάτων ὑπεφαίνοντο πηγαὶ καταῤῥεόντων. ἐθαύμαζον οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀννίβαν, ὅτι πρῶτος ἑλὼν εὐφυᾶ τόπον, οὕτως οὐ καλέσχεν, ἀλλ' ἀπέλιπε τοῖς πολεμίοις. τῷ δὲ ἄρα καλὸν μὲν τῷ στρατοπεδεῦσαι τὸ χωρίον ἐφαίνετο, πολὺ δὲ κρεῖττον ἐνεδρεῦσαι· καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ χρῆσθαι βουλόμενος, ἐνέπλησε τὴν ὕλην καὶ τὰς κοιλάδας ἀκοντιστῶν τε πολλῶν καὶ λογχοφόρων, πεπεισμένος ἐπάξεσθαι δι' εὐφυΐαν αὐτὰ τὰ χωρία τοὺς Ῥωμαίους. οὐδὲ ἀπεψεύσθη τῆς ἐλπίδος· εὐθὺς γὰρ ἦν πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ῥωμαίων λόγος, ὡς χρὴ τὸ χωρίον καταλαμβάνειν· καὶ διεστρατήγουν ὅσα πλεονεκτήσουσι τοὺς πολεμίους, μᾶλλον μὲν ἐκεῖ στρατοπεδεύσαντες, εἰ δὲ μή, τειχίσαντες τὸν λόφον. ἔδεεν

οὖν τῷ Μαρκέλλῳ μετ' ὀλίγων ἱππέων ἐπελάσαντι καλασκέψασθαι. καὶ λαβὼν τὸν μάντιν, ἐθύετο, καὶ τοῦ πρώτου πεσόντος ἱερείου, δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἧπαρ οὐκ ἔχον κεφαλὴν ὁ μάντις. ἐπιθυσαμένου δὲ τὸ δεύτερον, ἥ, τε κεφαλὴ μέγεθος ὑπερφυὲς ἀνέσχεν, καὶ τἄλλα φανερὰ θαυμαστῶς διεφάνη, καὶ λύσιν ἔχειν ὁ τῶν πρώτων φόβος ἔδοξεν. οἱ δὲ μάντεις ταῦτα μᾶλλον ἔφασαν δεδιέναι, καὶ ταράττεσθαι· λαμπρολάτων γὰρ ἐπ' αἰσχίοις καὶ σκυθρωπολάτοις ἱεροῖς γενομένων, ὕποπτον εἶναι τῆς μελαγολῆς τὴν ἀτοπίαν. ἀλλὰ γὰρ

Τὸ πεπρωμένον, ὦ πῦρ, ὦ σιδαρῶν σχήσει τεῖχος,

καλὰ Πίνδαρον. ἐξῆγε οὖν τόν τε συνάρχοντα Κρισπῖνον παραλαβών, καὶ τὸν υἱὸν χιλιάρχοντα, καὶ τοὺς σύμπαντας ἱππεῖς, εἴκοσι καὶ διακοσίους· ὧν Ῥωμαῖος οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι, Τυρρηνοί, τεσσαράκοντα δὲ Φρεγελλάνοι, πεῖραν ἀρχῆς καὶ πίστεως ἀεὶ τῷ Μαρκέλλῳ δεδωκότες. ὑλώδης δὲ τοῦ λόφου καὶ συνηρεφὴς ὄντος, ἀνὴρ καθήμενος ἄνω σκοπὴν εἶχεν τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς δ' συνοραώμενος, καθορῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατόπεδον. καὶ τὰ γινόμενα τούτου φράσαντος τοῖς λοχῶσι, προσελαύνοντα τὸν Μάρκελλον ἐάσαντες ἐγγὺς προσελθεῖν, ἐξαίφνης ἀνέστησαν, καὶ περιχυθέντες ἅμα πανταχόθεν

χόθεν, ἠκόνιζον, ἔπαιον, ἐδίωκον τοὺς φεύγονλας, συνεπλέκονλο τοῖς ἐφισαμένοις. οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τεσσαράκονλα Φρεγελλάνοι. κ) τῶν Τυρρηνῶν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ διαλρεσάνλων, αὐτοὶ συσραφένλες ἠμύνονλο ωρὸ τῶν ὑπάτων· ἄχρι ὃ Κρισπῖνος μὲν ἀκονλίσμασι δυσὶ βεβλημένος, ἐπέσρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἵππον, Μάρκελλον δέ τις λόγχῃ ωλαλείᾳ διὰ τῶν ωλευρῶν διήλασεν, ἣν λαγκίαν καλοῦσιν. οὕτω δὲ κ) τῶν Φρεγελλάνων οἱ ωεριόνλες ὀλίγοι ωανλάπασιν, αὐτὸν μὲν ωεσόνλα λείπουσι, τὸν δ' υἱὸν ἁρπάσανλες τελρωμένον, φεύγουσιν ἐπὶ τὸ σραλόπεδον. ἐγένονλο δὲ νεκροὶ μὲν ὑ ωολλῷ τῶν τεσσαράκονλα ωλείους, αἰχμάλωλοι δὲ τῶν μὲν ῥαβδούχων, ωέντε, τῶν δὲ ἱππέων, εἴκοσι, δυεῖν δέονλες. ἐτελεύτησεν δὲ κ) Κρισπῖνος ἐκ τῶν τραυμάτων, ὑ ωολλὰς ἡμέρας ἐπιβιώσας. κ) ωάθος τοῦτο Ῥωμαίοις συνέπεσεν ωρότερον ὑ γεγονὸς, ἀμφοτέρους ἐξ ἑνὸς ἀγῶνος τοὺς ὑπάτους ἀποθανεῖν.

κϑ'. Ἀννίβᾳ δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιςος ἦν λόγος, Μάρκελλον δὲ ωεπλωκέναι ωυνθόμενος, αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον, κ) τῷ νεκρῷ ωαραςὰς, κ) ωολὺν χρόνον τήν τε ῥώμην τοῦ σώμαλος καλαμανθὼν καὶ τὸ εἶδος, ὅτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον, ὅτε ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον, ὡς ἄν τις ἐργώδη ωολέμιον κ) βαρὺν ἀπεκλονὼς,

ἐξέφηνεν· ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς, τὸν μὲν δακτύλιον ἀφείλετο, τὰ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως, ἔκαυσε· καὶ τὰ λείψανα συνθεὶς εἰς χάλπην ἀργυρᾶν, καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν, ὥρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος· ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων, ἐκβιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρριψαν τὰ ὀστᾶ. πυθόμενος δὲ Ἀννίβας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπών, ὡδὲν ἄρα δυνατὸν γενέσθαι ἄκοντος Θεοῦ· τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, ἔτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ καλά Θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας παραλόγως ἔτυχε τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι· Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς, κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασιν, καὶ ταφῆναι λαμπρῶς. ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου, δίχα τῶν ἐν Ῥώμῃ, γυμνάσιον μὲν ἐν Καλάνῃ τῆς Σικελίας· ἀνδριάντες δὲ καὶ σίναχες τῶν ἐκ Συρακουσῶν, ἔν τε Σαμοθράκῃ παρὰ τοῖς Θεοῖς οὓς Καβείρους ὀνόμαζον, καὶ περὶ Λίνδον, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς. ἐκεῖ δὲ αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦτ' ἦν ἐπιγεγραμμένον, ὡς Ποσειδώνιος φησὶν, τὸ ἐπίγραμμα,

Οὗτός

Οὗτός τοι Ῥώμης ὁ μέγας ξένε παλρίδος ἀςὴρ,
Μάρκελλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ παλέρων.
Ἐπλάκι τὰν ὑπάταν ἀρχὰν ἐν Ἄρηϊ φυλάξας,
Καὶ πολὺν ἀνλιπάλων ἐγκαλέχευε φόνον.

τὴν γὰρ ἀνθύπαλον ἀρχὴν, ἣν δὶς ἦρξε, ταῖς πένλε προσκαληρίθμησεν ὑπαλείαις ὁ τὸ ἐπίγραμμα ποιήσας. γένος δ' αὐτοῦ λαμπρὸν ἄχρι Μαρκέλλυ τοῦ Καίσαρος ἀδελφιδοῦ διέτεινεν, ὃς Ὀκλαβίας ἦν τῆς Καίσαρος ἀδελφῆς υἱὸς, ἐκ Γαΐυ Μαρκέλλυ γεγονώς. ἀγορανομῶν δὲ Ῥωμαίων, ἐτελεύτησε νυμφίος, Καίσαρος θυγαλρὶ χρόνον ὀλίγον πολὺν συνοικήσας. εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκλαβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ δὲ θέαλρον, ἐπιγράψας Μαρκέλλυ.

α'. Ὅσα μὲν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν ἱστορημένων περὶ Μαρκέλλου καὶ Πελοπίδου, ταῦτά ἐστιν. τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἤθη κοινοτήτων, ὥσπερ ἐφαμίλλων ὄντων (καὶ γὰρ ἀνδρεῖοι καὶ φιλόπονοι καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφότεροι γεγόνασιν) ἐκεῖνο δόξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόνον, ὅτι Μάρκελλος μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν ὑποχειρίοις γενομένοις σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμεινώνδας δὲ καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίσαντο. λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. ἐν δὲ ταῖς πράξεσι θαυμαστὰ μὲν καὶ μεγάλα τοῦ Μαρκέλλου τὰ πρὸς Κελτοὺς, ὡσαμένου τοσοῦτον πλῆθος ἱππέων ὁμοῦ καὶ πεζῶν, ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτὸν ἱππεῦσιν, ὃ ῥᾳδίως ὑφ' ἑτέρου στρατηγοῦ γεγονὸς οὐκ ἰσόρροπαι, καὶ τὸν ἄρχοντα τῶν πολεμίων ἀνελόντος. ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπίδας ἔπαυσεν ὁρμήσας ἐπὶ ταυτὰ,

παιδὰ, προαναιρεθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ τυράννου, ἢ πάθων πρότερον ἢ δράσας. ὃ μὴν ἀλλὰ τύτοις μὲν ἔξι παραβαλεῖν τὰ Λεῦκτρα καὶ Τεγύρας, ἐπιφανεςάτυς καὶ μεγίςυς ἀγώνων. κρυφαίῳ δὲ σὺν λόχῳ καλωρθωμένην πρᾶξιν οὐκ ἔχομεν τοῦ Μαρκέλλυ παραβαλεῖν, οἵα Πελοπίδας περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κάθοδον, καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θήβαις τυράννων ἔπραξεν. ἀλλ' ἐκεῖνο πολὺ πάντων ἔοικεν προλεύειν τῶν ὑπὸ σκότῳ καὶ δι' ἀπάτης γεγενημένων τὸ ἔργον. Ἀννίβας φοβερὸς μὲν καὶ δεινὸς ἐνέκειτο, ὥσπερ ἀμέλει Λακεδαιμόνιοι τότε Θηβαίοις, ἐνδῦναι μὲν τύτοις δὲ Πελοπίδας καὶ περὶ Τεγύρας καὶ περὶ Λεῦκτρα βέβαιόν ἐςιν, Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγυσιν, ὐδὲ ἅπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκιπίωνος. ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι, καὶ Νέπωτι, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιςεύομεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλυ τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι· μεγάλην δὲ αὖται ῥοπὴν ὐδεμίαν ἐποίησαν· ἀλλ' ἔοικε ψεύδωμά τι γενέσθαι περὶ τὸν Λίβυν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείναις. ὃ δὴ καὶ λόγον καὶ προσηκόντως ἐθαυμάσθη μελὰ τοσαύτας τροπὰς ςραλοπέδων, καὶ φόνυς ςραληγῶν, καὶ σύγχυσιν ὅλης ὁμῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, εἰς ἀλλήλους τῷ θαῤῥεῖν καθισαμένων. ὁ γὰρ ἐκ

πολλῦ

πολλῷ τῷ πάλαι περιδεῶς καὶ καταπεπληγότος, αὖθις ἐμβαλὼν τῷ στρατεύματι ζῆλον καὶ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μὴ ῥᾳδίως τῆς νίκης ἀφιέμενον, ἀλλὰ καὶ ἀμφισβητούμενον καὶ φιλοτιμούμενον ἐπάρας καὶ θαῤῥύνας, εἷς ἀνὴρ ἦν, Μάρκελλος. εἰθισμένους γὰρ ὑπὸ τῶν συμφορῶν, εἰ φεύγοντες ἐκφύγοιεν Ἀννίβαν, ἀγαπᾶν, ἐδίδαξεν αἰσχύνεσθαι σωζομένους μεθ' ἥττης, ἀρνεῖσθαι δὲ παρὰ μικρὸν ἐνδόντας, ἀλγεῖν δὲ μὴ κρατήσαντας.

β'. Ἐπεὶ τοίνυν Πελοπίδας μὲν ὑδεμίαν ἡττήθη μάχην στρατηγῶν, Μάρκελλος δὲ πλείστας τῶν καθ' αὑτὸν Ῥωμαίων ἐνίκησεν, δόξειεν ἂν ἴσως τῷ δυσνικήτῳ πρὸς τὸ ἀήττητον ὑπὸ πλήθους τῶν καλωρθωμένων ἐπανισοῦσθαι. καὶ μὴν οὗτος μὲν εἷλε Συρακούσας, ἐκεῖνος δὲ τῆς Λακεδαιμονίων ἀπέτυχεν. ἀλλ' οἶμαι μείζω εἶναι τοῦ καλαλαβεῖν Σικελίαν, τὸ τῇ Σπάρτῃ προσελθεῖν, καὶ διαβῆναι πρῶτον ἀνθρώπων πολέμῳ τὸν Εὐρώταν. εἰ μὴ νὴ Δία τοῦτο μὲν φήσει τις τὸ ἔργον Ἐπαμεινώνδᾳ μᾶλλον ἢ Πελοπίδᾳ προσήκειν, ὥσπερ καὶ τὰ Λεῦκτρα· τῶν δὲ Μαρκέλλῳ διαπεπραγμένων ἀκοινώνητον εἶναι τὴν δόξαν. καὶ γὰρ Συρακούσας μόνος εἷλεν, καὶ Κελτοὺς ἄνευ τοῦ συνάρχοντος ἐτρέψατο· καὶ πρὸς Ἀννίβαν, μηδενὸς συλλαμβάνοντος, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀπολειπόντων, ἀντιταξάμενος, καὶ μεταλαβὼν

λαβὼν τὸ σχῆμα τοῦ πολέμου, πρῶτος ἡγεμὼν τῆς τολμᾶν καλέσῃ.

γ'. Τὴν τοίνυν τελευτὴν ἐπαινῶ μὲν οὐδενὸς τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀνιῶμαι καὶ ἀγανακτῶ τῷ παραλόγῳ τοῦ συμπλώματος, καὶ θαυμάζω μὲν ἐν μάχαις τοσαύταις, ὅσας ἀποκάμοι τις ἂν καταριθμῶν, μηδὲ τρωθέντα τὸν Ἀννίβαν· ἄγαμαι δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ παιδείᾳ Χρυσάνταν, ὃς διηρμένος κοπίδα, καὶ παίειν μέλλων πολέμιον, ὡς ὑπεσήμηνεν ἡ σάλπιγξ ἀνακλητικὸν, ἀφεὶς τὸν ἄνδρα, μάλα πρᾴως καὶ κοσμίως ἀνεχώρησεν. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν Πελοπίδαν ποιεῖ σύγγνωστον, ἅμα τῷ τῆς μάχης καιρῷ παράθερμον ὄντα καὶ πρὸς τὴν ἄμυναν οὐκ ἀγενῶς ἐκφέρων ὁ θυμός. ἄριστον μὲν γὰρ νικῶντα σώζεσθαι τὸν στρατηγὸν, καὶ ἀποθανεῖν, εἰς ἀρετὴν καταλύσαντα βίον, ὡς Εὐριπίδης φησίν. ὕστω γὰρ οὐ πάθος, ἀλλὰ πρᾶξις γίνεται τοῦ τελευτήσαντος ὁ θάνατος. πρὸς δὲ τῷ θυμῷ τοῦ Πελοπίδου καὶ τὸ τέλος αὐτὸ τὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον ὁρώμενον, οὐ πανάπασιν ἀλόγως ἐπεσπάσατο τὴν ὁρμήν. χαλεπὸν γὰρ ἑτέρας οὕτω καλὴν καὶ λαμπρὰν ἐχούσης ὑπόθεσιν ἀρετῆς ἐπιλαθέσθαι. Μάρκελλος δὲ, μήτε χρείας μεγάλης ἐπικειμένης, μήτε τοῦ παρὰ τὰ δεινὰ πολλάκις ἐξιστάντος τὸν λογισμὸν ἐνθουσιασμοῦ παρεστῶτος, ὠσάμενος ἀπερισκέπτως εἰς κίνδυνον, οὐ στρατηγοῦ πλῶμα,

προδρόμου

προδρόμω δέ τινος, ἢ καλασκόπω πέπλωκεν, ὑπαλείας πένλε, καὶ τρεῖς θριάμβους, καὶ σκῦλα, καὶ τροπαιοφορίας ἀπὸ βασιλέων, τοῖς προαποθνήσκουσι Καρχηδονίων Ἴβηρσι καὶ Νομάσιν ὑποβαλών. ὥστε νεμεσῆσαι αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς τὸ καλορθώμαλος, ἄνδρα Ῥωμαίων ἄριστον ἀρετῇ, καὶ δυνάμει μέγιστον, καὶ δόξῃ λαμπρόταλον, ἐν τοῖς Φρεγελλάνων προδιερευνηταῖς παραναλῶσθαι. χρὴ δὲ ταῦτα μὴ καληγορίαν εἶναι τῶν ἀνδρῶν νομίζειν, ἀλλ' ὡς ἀγανάκλησίν τινα καὶ παῤῥησίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀνδρείαν αὐτῶν, εἰς ἣν τὰς ἄλλας καλανάλωσαν ἀρετὰς, ἀφειδήσανλες τοῦ βίου καὶ τῆς ψυχῆς, ὥσπερ ἑαυτοῖς ὑ ταῖς παλρίσι μᾶλλον καὶ φίλοις καὶ συμμάχοις ἀπολλυμένων. μελὰ δὲ τὸν θάναλον, Πελοπίδας μὲν τοὺς συμμάχους ταφεῖς ἔσχεν, ὑπὲρ ὧν ἀπέθανε· Μάρκελλος δὲ, τοὺς πολεμίους ὑφ' ὧν ἀπέθανε. ζηλωλὸν μὲν οὖν ἐκεῖνο καὶ μακάριον, κρεῖτλον δὲ καὶ μείζων εὐνοίας χάριν ἀμειβομένης, ἔχθρα λυπῆσαν ἀρετὴν θαυμάζουσα. τὸ γὰρ καλὸν ἐνλαῦθα τὴν τιμὴν ἔχει μόνον· ἐκεῖ δὲ τὸ λυσιτελὲς καὶ ἡ χρεία μᾶλλον ἀγαπᾶται τῆς ἀρετῆς.

ΤΕΛΟΣ.

BL

PLUTARCHI CHÆRONENSIS

VITÆ PARALLELÆ.

PERICLIS & FABII MAXIMI,

PELOPIDÆ & MARCELLI.

TOM. III.

DUBLINII. A. D. 1762.

L

PLUTARCHI

PERICLES.

1. CÆSAR, quum peregrinos forte quosdam vidisset Romæ divites, qui canum catulos in gremio & simiarum circumferebant, atque in deliciis habebant, anne fœminæ, quæsivit, apud eos non parerent pueros: sane quam digna principe admonitione usus apud eos, qui nativam nobisque insitam charitatem et indulgentiam effundunt in bestias, hominibus debitam, non bestiis. Igitur cum canum & simiarum catuli docilitatis aliquid, et attentionem in se ad res inspiciendas habere videantur, animus noster ratione adducitur ad eos reprehendendos, qui hoc ad res nec auribus cujusquam nec spectatione dignas, contemptis honestis et utilibus studiis abutantur. Nam sensus quidem quum objecta, ipsorum ictus

occurſu, patiendo apprehendat, neceſſarium eſt fortaſſe quicquid ſeſe offert, ſive commodum ſit, ſive incommodum, contemplari; at mente pro nutu quiſque uti, vertereque ſe ipſe ſemper ac traducere facile quo libeat, valet. Debet itaque optima quæque perſequi, quo non contempletur modo, ſed alatur etiam contemplando. Ut enim oculo is demum gratus eſt color, qui floridus ſimul et amœnus recreat alitque viſum; ita mens ad ea deducenda ſpectacula eſt, quæ oblectando ad propria eam alliciant bona. Ea ſunt in virtutis poſita operibus, quæ æmulationem et alacritatem quandam excitant, et inflammant ipſa narratione ad imitandum. Siquidem aliis in rebus non continuo qui admiratur factum aliquod, incitatur ad id efficiendum; immo ſæpe contra, quos opus delectavit, hi contemnunt opificem. Quod in unguentis uſu venit et purpura: hæc nobis grata ſunt, tinctores tamen et unguentarios, ſerviles et ſordidos ducimus. Præclare itaque Antiſthenes, quum inſignem tibicinem eſſe audiviſſet Iſmeniam, At homo (inquit) pravus eſt: alioquin tibicen non tam ſit inſignis. Philippus etiam filio, quum ſuaviter aliquando et ſcite ceciniſſet, Non te pudet (inquit) tam bene canere? Sat eſt enim ſi vel audire vacet regi canentes, magnumque muſis honorem habet, ſi certantes in hujuſmodi artibus ſpectet alios.

2. Qui vero viles per ſe artes obit, hic ſuæ ad honeſta ſtudia ſocordiæ, induſtriam in futilibus rebus profert contra ſemetipſum teſtem.

teſtem. Neque ſane quiſpiam ingenuus juvenis qui Piſæ ſpectavit Jovem, Phidias eſſe cupivit; neque qui Junonem Argis, Polycletus; neque Anacreon aut Philemon, aut Archilochus, horum qui ductus eſt poematibus. Neque enim, ſi opus ut venuſtum oblectet, ſtatim ſuſpiciendus fuerit autor. Quare ea, quia non excitant ad æmulandum ſtudium, neque ſtimulant rapiuntque ad imitandum, fructum ſuis ferunt ſpectatoribus nullum. At virtus profecto ipſis actionibus ita homines extemplo incendit, ut ſimul et opera ejus in admiratione habeant, et imitari geſtiant autores. Quippe fortunæ bonorum poſſeſſiones et fruitiones, virtutis vero amplectimur actiones, atque accipere illas ab aliis, has a nobis alios cupimus. Rapit enim nos ad ſe vi agendi honeſtum, impetumque ſubito infundit actuoſum: informans non imitatione ſpectatorem, ſed ipſo aſpectu operis voluntatem imprimens imitandi. Nobis igitur viſum eſt deſcribendis immorari vitis. Eſt decimum hoc volumen, quod commentati ſumus, Periclis vitam et Fabii Maximi, qui bellum cum Annibale geſſit, complectens, virorum cum cæteris parium virtutibus, tum præcipue manſuetudine et juſtitia, quique patientia adverſus civium et collegarum ſuorum inſolentiam, optime fuerunt de patriis ſuis meriti. Id rectene atque ordine deſtinemus, exiſtimes licet ex iis quæ tradimus.

3. Pericles tribu fuit Acamantides, curia Cholargenſis, familia et genere ab utroque

parente clariſſimo. Xanthippus enim, qui prœlio Mycalenſi regis duces fudit, uxorem duxit Agariſten, neptem Cliſthenis, qui progeniem exegit Piſiſtrati, tyrannidemque fortiter ſuſtulit: leges quoque tulit, ac rempub. optime compoſuit, et temperavit ad concordiam et ſalutem. Hæc viſa ſibi in ſomnis eſt parere leonem; et paucis poſt diebus peperit Periclem forma reliqui corporis non indecora, ſed capite oblongo, nec cæteris partibus ſatis congruo. Unde ſtatuæ ejus galeatæ ſunt pene omnes, tegentibus (uti conjicio) artificibus hoc vitium. At poetæ Attici Schinocephalum eum vocaverunt: ſcillam enim nonnunquam ſchinon appellant. Inter comicos Cratinus in Chironibus,

Seditio (*inquit*) mixta cum ſenili tempore,
Ex concubitu genuit tyrannum maximum,
Cephalegeretem quem Dii beati nuncupant.

Rurſus in Nemeſi,

Hoſpitii præſes et beate Jupiter,
Progredere.

Teleclides, nunc præ multitudine negotiorum ſedere conſilii inopem ait eum in urbe capite gravatum, nunc ex capite hendecaclino, tanquam ſeſquipedali, ingentem ſuſcitare tumultum. Eupolis in Demis quærens de ſingulis concionatoribus, qui ab inferis aſcenderant, ubi poſtremus nominatus Pericles eſt, rogat,

Producis

Producis ad quid Orci ptincipem et caput?

4. Præceptorem habuiſſe in muſicis Damonem memorant plerique, cujus aiunt proferendum nomen prima brevi ſyllaba: Ariſtoteles muſica excultum apud Pythoclidem tradit. Apparet Damonem, quum inſignis eſſet ſophiſta, quo ad vulgus peritiam ſuam inumbraret, nomen prætexuiſſe Muſicæ. Adfuit Pericli hic velut athletæ in repub. aliptes et magiſter. Non fuit clam tamen lyræ Damonem velamento uti, verum, ut inquietus et tyrannidis fautor, exilio punitus decennali fuit, præbuitque ludibrii poetis materiam. Hinc Plato induxit quendam, qui ita eum percunctaretur,

Age, primulum rogo dicas omnium mihi,
Tun' (ut ferunt) ſcelus educaſti Periclea?

Audivit Pericles Zenonem quoque Eleatem, de natura Parmenidis more philoſophantem: qui impugnans quemlibet, uſum paraverat quendam refutandi, qui deduceret ad perplexitatem: quod Phliaſius Timon quoque affirmat his verbis,

Omnia perſtringens Zeno diſceptat, utraque
Ex parte invictus, ſed non fallax.

Plurimum autem uſus eſt (qui maximum ei pondus, et ſpiritus ad populum tractandum ſolidiores conciliavit, planeque maje-

ſtatem morum excitavit et extulit) Anaxagora Clazomenio, quem illius temporis æquales Mentem appellavere; vel quod perſpicaciam ejus ſingularem in natura perſcrutanda, excellentemque admirarentur, vel quod univerſitati, non fortunam neque fatum, ordinatæ deſcriptionis principium, ſed mentem primus puram ac ſinceram præfecerit, cum omnibus confuſas aliis, ſecernentem particulas ſimiles.

5. Hunc virum Pericles mirum quanti fecerit. Imbutus autem ea quæ dicebatur rerum ſcientia ſublimium et cœleſtium, non ſolum, uti par erat, elato fuit animo, et ſublimi uſus eſt dicendi genere, puro a plebeia et malitioſa ſcurrilitate: verum etiam vultus ad riſum immotus, inceſſus comis, modeſtus veſtitus nulla perturbatione inter dicendum motus, modulatio ſedata vocis, et reliqua ejus generis, omnes ſupra modum adduxerunt in ſtuporem. Hic, quum improbus et petulans homo quidam contumelia ipſum et maledictis totum diem inſectaretur, in foro etiam ſeria tractantem, tulit patienter: veſperi comiter domum regreſſus eſt, aſſectante illo et omnibus contumeliis eum impetente: ingreſſurus ædes, quum jam nox eſſet, juſſit uni ex ſervis, ut accenſo lumine hominem comitaretur ac reduceret domum. Verum poeta Ion fuiſſe arrogantem in congreſſibus et inflatum memorat Periclem, jactantiamque ejus cum aliorum conjunctam faſtidio et contemptu: contra celebrat civilitatem in quotidiana conſuetudine Cimonis,

tis, lenitatemque et venuſtatem. Cæterum Ionem, ut qui omnino virtutem vult tanquam tragœdiæ exhibitionem comitari ſatyricum quiddam, relinquamus. Zeno autem eos qui gravitatem Periclis jactantiam et faſtum nominant, ut æmulentur hortatus eſt talem jactantiam : quod inducat ſenſim ipſa ſimulatio rerum honeſtarum occultum amorem earum et aſſuetudinem.

6. Nec vero hunc ſolum fructum tulit Pericli Anaxagoræ uſus, verum omni etiam liberavit eum ſuperſtitione ; quæ terrorem ex rebus æthereis imprimit ignorantibus earum cauſas, et iis qui rerum divinarum metu pavent, percellunturque rudes earum : quem eximens rerum naturalium ſcientia, pro terrifica et æſtuante ſuperſtitione, ſecuram inſerit cum bona ſpe religionem. Ferunt aliquando arietis caput cum unico cornu ad Periclem fuiſſe ex agro delatum, ac vatem Lamponem, ut cornu validum conſpexit et firmum media enatum fronte, duarum dixiſſe, quæ tunc in urbe erant factionum, Thucydidis et Periclis, potentiam ad unum delatum iri, apud quem hoc prodigium eveniſſet : Anaxagoram vero quum os capitis diſſecuiſſet, monſtraſſe non compleſſe cerebrum ſedem ſuam, ſed ovi modo acutum ex tota teſta devolutum eo loci, unde originem radix cornu duceret. Atque in præſentia quidem habuerunt in admiratione, qui intererant, Anaxagoram : brevi poſt Lamponem, quum opibus fractis Thucydidis, rei publicæ tota adminiſtratio in Periclis manum recidiſſet. Poterat vero recte

uterque

uterque conjeciſſe, tam phyſicus quam vates, alter qui cauſam, alter qui exitum probe eſt aſſequutus: illius erat enim munus, unde proveniſſet et quemadmodum eſſet enatum, contemplari: hujus, ad quid genitum eſſet, et quid portenderet prænuntiare. Qui autem cauſæ inventionem, abolitionem autumant oſtenti eſſe, hi non conſiderant ſe una cum cœleſtibus etiam artificialia irrita ſigna reddere: diſcorum crepitum, faculârum lumen, gnomonis umbram, quæ certa ex cauſa et opificio ad certam demonſtrandam rem ſunt ſingula parata. Cæterum hæc alterius fortaſſe ſint commentationis.

7. At Pericles metuit in juventute populum: videbatur enim facie Piſiſtratum tyrannum referre. Quumque vocis ejus ſuavitatem graviores ætate conſiderarent, linguamque in dicendo rotundam et volubilem, horrebant eam affinitatem: huc acceſſit opulentia, natalium claritas, et quorum maximæ opes erant amici. Quare timens ne in exilium pelleretur, abſtinuit ſe a republica. In bello fortis fuit et imperterritus. Poſtquam vero defunctus Ariſtides eſt, et Themiſtocles ejectus, Cimon autem in expeditionibus plerumque extra Græciam diſtringebatur, tunc demum acceſſit ad rempub. Pericles, prætulitque, contra ſuum ipſius ingenium minime populare, divitibus et paucis populi et inopum partes. Cæterum (ut ſuſpicor) quum vitaret tyrannidis ſuſpicionem, et Cimonem principum ſtudioſum atque optimatibus eſſe videret mirifice charum,

tum, quo ſibi ſecuritatem et adverſus illum opes compararet, aggregavit ſe ad plebem, ſimul et inſtitutum vitæ commutavit. Una via videres in urbe ad forum et ad curiam euntem, convivia, eamque comitatem et conſuetudinem omnem abrupit, tantoque ſpatio quo in repub. eſt verſatus, ad neminem amicorum cœnatum ivit, Euryptolemo excepto conſobrino, cujus nuptiis, dum libatum eſſet, interfuit, inde ſurrexit. Detrahunt enim familiaritates illæ facile faſtum omnem, et majeſtas exiſtimationis haud temere in contuberniis retinetur. Enimvero vera in virtute pulcherrima illa videntur, quæ apparent maxime; neque eſt in bonis viris perinde alienis admirabile quicquam, atque vita quotidiana familiaribus. Hic vero etiam frequentiam refugiens et ſatietatem populi, quaſi ex intervallis progrediebatur, neque omni de re dicebat, neque ſemper prodibat in concionem; verum ſicut Salaminiam triremem dicit Critolaus, ad negotia ſe reſervabat graviora: cætera per amicos tranſigebat et oratores familiares ſuos. Quorum unum referunt Ephialtem fuiſſe, qui ſenatus Areopagi fregit potentiam, civibuſque affatim (ut ait Plato) meram propinavit libertatem: qua equi luxuriantis more comici dictitant poſtea deſiiſſe populum audire principes, et mordere Eubœam cœpiſſe, et in inſulas inſultare.

8. Jam vitæ inſtituto, et tantæ gravitati congruentem dicendi facultatem velut organum inſtruens, paſſim Anaxagoram adhibuit,

buit, rationes physicas, velut tincturæ, facultati dicendi suffundens. Quum enim altam illam mentem atque omnium efficientem, ut divinus Plato ait, ex naturali disciplina ad præclaram indolem suam adjunxisset, et quod esset ex usu ad artificium dicendi accommodasset, longe antecelluit omnes. Unde cognomen eum memorant Olympii invenisse: quamvis nonnulli a monumentis quibus exornavit urbem, alii a potentia, quam domi militiæque habuit, eo nomine arbitrantur insignitum. Nec vero quicquam prohibet, quin laus ea a multis, quibus refulgebat idem ille, conflata virtutibus fuerit. At comœdiæ, quod qui ea tempestate docebant eas, et serias et ridiculas voces in eum multas ejacularentur, traxisse ex vi dicendi eum ostendunt hoc cognomen. Tonare enim et fulminare concionantem, et vehemens eum in lingua fulmen dicebant gerere. Quoddam etiam dictum memoriæ traditum est Thucydidis Milesii jocosum de Periclis in dicendo nervis. Fuit autem ex optimatibus Thucydides, diuque Periclis in repub. adversarius: ex quo quum requireret Lacedæmoniorum rex Archidamus, ipse an Pericles melior lucta esset, Ubi ego, inquit, luctando eum prostravi, ille refellens persuadet se non cecidisse, atque in eam traducit spectatores opinionem. Verumenimvero ipse erat, quum dicturus esset, valde solicitus Pericles: ut quum ad concionandum accederet, semper precaretur Deos ne ullum verbum, quod ad rem præsentem non conveniret,

conveniret, invito excideret ſibi. Scripti præter plebiſcita reliquit nihil. Dicta commemorantur plane pauca, ut quum tanquam lippitudinem Æginam jubet a Piræo avelli, et bellum dicit jam exoriens ſe a Peloponneſo proſpicere. Item quum aliquando Sophocles, qui cum eo navigabat in prætura collega, formam pueri cujuſdam laudaret, Prætorem, Sophocles, inquit, decet non ſolum manus ſed et oculos abſtinentes habere. Steſimbrotus eum refert, quum pro concione celebraret illos qui in Samo ceciderant, immortalitatem dixiſſe eos, ſicut Deos, adeptos. Neque enim illos ipſos, inquit, conſpicimus; at ex honoribus quibus coluntur, et ex bonis, quibus fruuntur, ducimus eos immortales eſſe: eadem contingunt iis qui vitam pro patria profuderint.

9. Quia vero actiones in repub. Periclis principum deſcribit Thucydides favere poteſtati, ac dictam quidem popularem, ſed revera unius fuiſſe ſub primario viro principatum: plerique autem alii populum ferunt primum ab eo ad agrarias diviſiones, ad ſportulas theatrales, et mercenarias largitiones accipiendas deductum, eoque pravo more profuſum luxuque ſolutum iſtis actionibus redditum, frugi quum fuiſſet ante et operis toleraviſſet ſe ſuis; videamus cauſam ex rebus ipſis cur ſententiam ſuam mutaverit. Initio (ut diximus) quum offerret gloriæ ſe Cimonis adverſarium, prenſavit populum. Sed quod ſuperaret ipſum Cimon divitiis et pecunia, quibus fovebat inopes, ad cœnam

nam quotidie egenos cives invitans, senes veſtiens, ſepes amovens prædiorum, quo fumerent quibus liberet fructus, hac popularitate inferior, Demonidis conſilio lenſis (ut tradit Ariſtoteles) convertit ſe Pericles ad publica dilargienda, brevique theatralibus et judicialibus ſportuſis, atque aliis præmiationibus, largitionibuſque corrupta plebe, uſus eſt adverſus Areopagi curiam, in qua ipſe non erat, quod nec archon, nec theſmothetes, nec rex ſacrorum, nec polemarchus ſorte cooptatus fuiſſet. Hi enim magiſtratus ſortito antiquitus creabantur, quique in iis comprobati eſſent aſcendebant in curiam Areopagi. Quare quum plus apud populum polleret Pericles, factione ſua oppreſſit hoc concilium, eique opera Ephialtis pleraque ademit judicia, ac Cimonem ut Lacedæmoniorum fautorem, infeſtumque populo, urbe pepulit, opibus et nobilitate nulli ſecundum: qui victorias de barbaris pulcherrimas retulerat, opulentiaque grandi ac manubiis expleverat civitatem, ut in ejus vita expoſuimus: tam validæ opes apud populum erant Periclis.

10. Genere illo exilii (oſtraciſmum vocabant) præfinitum exulibus erat ſpatium decennale. Interea Lacedæmoniis in agrum Tanagraicum incurſionem magna manu facientibus, quum copias Athenienſes contra eos eduxiſſent, reverſus ab exilio Cimon, quo factis dilueret ſtudium in Lacedæmonios, diſcrimen cum civibus ſubeundo, quum in manipulo ſe tribulium ſuorum centuriaviſſet, neceſſarii

neceſſarii Periclis eum ut exulem coitione facta abegerunt. Ideoque fortiſſime eo in conflictu dimicaſſe Pericles videtur, ejuſque qui plurimum ſuo corpore exciperet periculi, enituiſſe ſupra cæteros virtus. Ceciderunt etiam Cimonis amici pariter omnes, quos æque Pericles, tanquam cum Lacedæmoniis facientes, inſimulabat. Pœnituit autem majorem in modum Athenienſes, et deſiderium tenuit eos Cimonis, quod fuſi fuiſſent in Atticæ finibus, majoremque molem in æſtatem belli expectabant. Quæ Pericles animadvertens, non detrectavit obſecundare plebi, ac plebiſcitum, quo illum revocavit, ipſe ſcripſit. Reverſus Cimon pacem inter eas civitates junxit. Erant enim ſtudio Lacedæmonii in eum propenſo, ſicut oderant Periclem, et reliquos homines populares. Sunt qui non ante referant latum a Pericle ad populum de Cimonis reditu, quam occulta pactio inter eos, Cimonis ſorore interprete Elpinice, interceſſit, ut claſſe Cimon ducentarum navium accepta, foris præeſſet exercitui, et provincias regis devaſtaret, Pericles imperium domi haberet. Fama fuit etiam ante Elpinicem Cimoni, quum cauſam capitis diceret, Periclem reddidiſſe placatiorem. Fuerat enim inter accuſatores Pericles unus a populo delectus. Quum adiſſet autem eum ſupplex Elpinice, ridens, At enim anus es, inquit, Elpinice, anus es nimium, quam ut res tantas tranſigas. Attamen ſemel duntaxat ſurrexit ad dicendum, atque crimen defunctorie

functorie attigit, abſceſſitque, quum moderatiſſimum ſe inter Cimonis accuſatores præbuiſſet. Quomodo credas igitur inſimulanti Periclem Idomeneo, oratorem ab eo Ephialtem, amicum et conſiliorum in repub. ſocium, æmulatione et invidia gloriæ ejus, per dolum interemptum? Hoc ille, haud ſcio unde collectum, velut fel offudit illi, non omni fortaſſe carenti reprehenſione, ſed animi viro celſi tamen et gloriæ cupidi, in quem facinus non competit adeo tetrum et atrox ullum. Ephialtem ergo, qui hoſtis acris erat eorum qui paucorum potentiam fovebant, ſeveruſque in detegendis et perſequendis illis qui circumveniebant populum, inimici implicatum inſidiis, Ariſtodici Tanagræi opera, ut prodit Ariſtoteles, clam ſuſtulere. At Cimon præfectus claſſis in Cypro diem ſuum obiit.

11. Optimates autem, quanquam ſentirent jamdudum validiſſimas in civitate evaſiſſe opes Periclis, principemque eum civium jam eſſe; volebant cum eo aliquem tamen in civitate comparatum, qui potentiam ejus, ne ſolus omnino rerum potiretur, retunderet. Itaque adverſarium ei objecerunt affinem Cimonis, moderatum virum, Alopecenſem Thucydidem. Qui quum minus bellicis laudibus eſſet quam Cimon celebris, ſed fori magis artiumque peritus civilium, urbem aſſidue colens, atque in concionibus cum Pericle decertans, brevi rempub. ad æquilibrium reduxit. Neque enim eos qui optimates

optimates vocabantur immiſceri et confundi permiſit, ut ante, cum plebe, ubi multitudine offuſcabatur dignitas eorum : ſed ſecrevit eos, contractiſque in unum omnium opibus, quæ hac ratione factæ ſunt valentiores, fecit tanquam in lance momentum. Quippe prior illa tecta diſtractio, ſicut in ferro, diſcrimen ſubindicabat aliquod plebis et principum factionis. At horum virorum contentio et ambitio, ingenti divifit civitatem fiſſura, effecitque ut hæc pars plebs, altera pauci appellaretur. Ibi itaque quam maxime laxatis plebi habenis, Pericles rempublicam ad ejus libidinem tractabat, eratque in eo ſemper, ut celebre aliquod ſpectaculum, aut epulum, aut pompam in urbe inſtrueret, civitatem non illepidis deliniens voluptatibus. Jam ſexaginta triremes quoque anno emittebat. Magnus numerus in his civium navigabat, octo menſes æra merens, meditanſque ſimul et diſcens navalem diſciplinam. Ad hæc mille colonos Cherſoneſum miſit, Naxum quingentos, Andrum ejus dimidium. In Thraciam mille adſcripſit Biſaltis, in Italiam alios, quum inſtauraretur Sybaris, quos appellavere Thurios : eaque agebat, quo otioſa et ex otio importuna turba urbem levaret, et populi ſubveniret difficultatibus, timoremque et præſidium, ne res novas molirentur, adjungeret ſociis.

12. Maximam autem urbi Athenarum venuſtatem ornatumque conciliavit, cæteris vero mortalibus ſummum ſtuporem, ac ſola

Græciæ teſtimonio eſt, haud eſſe vanum quod de illius ipſius priſca prædicatur potentia et opulentia, operum et ornamentorum urbis molitio. Hanc actionem Periclis maxime mordebant inimici, traducebantque in concionibus, fœdum vociferantes id populo eſſe et probroſum, quod publicam Græciæ pecuniam ex Delo ad ſe tranſtuliſſet. Contra id autem quo uti ſpecioſiſſimo adverſus exprobrantes obtentu poterat, metu ſe id inde ſuſtuliſſe barbarorum, ut rem communem tuto loco ſervaret, hunc Periclem præcidiſſe; neque vulgari videri Græciam affici injuria, immo plane opprimi tyrannide, quum cernat quæ neceſſario ipſa in bellum contribuit, his Athenienſes urbem deaurantes, et exornantes ſignis delubriſque ſumptuoſiſſimis, inſolentis more mulieris quæ gemmis ſeſe pretioſis excolat. Igitur demonſtravit Pericles populo, quum ipſe defendat ſocios et barbaros arceat, non eſſe ipſum obſtrictum ut referat rationes illis qui non equum, non navem, non militem, ſed pecuniam ſolum præbeant, quæ non dantium ſit ſed accipientium, modo præſtent id cujus gratia recipiant. Debere vero, quia abunde civitas neceſſariis inſtructa ad bellum ſit, convertere eam copias ſuas in hæc, quæ perpetrata, ſempiternam gloriam, dum in molimine ſunt, quæſtum pariant præſentem: quod varia opificia inſtituerentur, varia etiam miniſteria, quæ, quia omnes excitatura artes eſſent, et manus omnes motura, civitatem facerent pene univerſam mercenariam,

dum

dum ſemetipſam decorat ſimul et alit. Nam quorum probata ætas et robur erat, hi ſtipendium militantes accipiebant ex publico: multitudinem inconditam et ignobilem, quia nolebat a quæſtibus ſecludere, neque tamen accipere inertem et otioſam, ingentibus molitionum cœptis et inſtitutis operum, quæ varia requirebant artificia longaſque moras, implicavit populum; ut non ſecus ac claſſici, præſidiarii, ac militantes, urbana quoque plebs haberet anſam, quo compendium facere ex ærario, ejuſque fieri particeps valeret. Siquidem materia hic erat lapis, æs, ebur, aurum, ebenus, cupreſſus, hæc elaborabant et expoliebant artifices, fabri lignarii, plaſtæ, ærarii, ſcalptores, infectores, bractearii, eboris in laminas ſecandi periti, pictores, pœciltæ, toreutæ. Advehebant ea et apportabant mercatores, nautæ, gubernatores mari, terra fabri carpentarii, qui equos alebant, aurigæ, reſtiones, lapicidæ, ſutores, viarum munitores, metallorum fabri. Singulæ artes, ſicut duces exercitum ſuum, infimam multitudinem et plebeiam habebant ſub ſe centuriatam. Organum ea erat et corpus in obſequia deſtinatum. In omnem autem pene dixerim ætatem et conditionem hominum diſtribuebant et diſpertiebantur miniſteria emolumentum.

13. Quum jam aſſurgerent opera inſanis ſubſtructionibus, venuſtate et gratia incomparabili, certantibus ſuperare molitionem arte opificibus, erat præ cæteris celeritas incredibilis. Quæ enim arbitrabantur vix

multis ſucceſſionibus et ævis ſingula iri abſoluta, in unius ea floreſcente adminiſtratione principis confecta fuere cuncta. Et quidem tunc memorant, quum gloriantem pictorem Agatharchum, quod cito et facile pingeret imagines, audiviſſet Zeuxis, dixiſſe, Ego vero longo tempore. Promtitudo enim in faciendo et acceleratio non addit pondus operi durabile, neque abſolutum decorem: tempus vero ad producendum opus labori impenſum, robur addit ad operis conſervationem. Quo magis opera admiranda ſunt Periclis, quæ ad diuturnitatem modico perpetrata tempore fuere. Elegantia enim ſingula jam tum erant antiqua, flore in hanc uſque diem recentia ſunt et novitia; ita quotidie quædam novitas elucet in eis, quæ aſpectum ipſum intactum vetuſtate atque inviolatum conſervet: non aliter ac ſi opera ipſa perpetuo quodam ſpiritu atque animo illis inſito alantur et vigeant. Quamvis autem haberent inſignes architectos et artifices opera, omnium tamen diſpenſator et arbiter erat illi Phidias. Siquidem hecatompedon parthenona excitavit cum Ictino Callicrates: teleſterion Eleuſine cœpit Corœbus ædificare. Hic columnas in pavimento poſuit et epyſtiliis junxit: quo defuncto, Xypetius Metagenes ſeptum et ſuperiores columnas adjecit. Faſtigio adyti feneſtram addidit Cholargenſis Xenocles. Longum murum, de quo ædificando refert ſe Socrates audiviſſe ſuadentem Periclem, Callicratides faciendum

ciendum redemit. Mordet hoc opus Cratinus, quod ſegniter abſolveretur,

Jampridem enim, *inquit*, haud ceſſat murum jactare Pericles
Verbis, at re ipſa nil præſtat.

Odeum (cujus habet interior deſcriptio multa ſedilia multaſque columnas, tectum eſt autem ſubvexum et acclive, in unum aſſurgens faſtigium) imaginem ferunt eſſe et ſimulacrum tabernaculi regis : inſtituit et hoc quoque Pericles. Unde Cratinus iterum in Threſſis ludit in eum :

Schinocephalus jam præſto adeſt nunc Jupiter :
Odeon aſt habet Pericles vertice,
Liber quia eſt ab exilii formidine.

Tunc primum ingenti ſtudio Pericles tulit ut certamen muſicorum Panathenæis celebraretur, digeſſitque id ipſe creatus athlothetes, quemadmodum certantes tibia vel voce vel cithara canerent. Spectarunt et eo tempore et deinceps in Odeo muſica certamina. Arcis abſoluta veſtibula intra quinquennium fuerunt, architecto Mneſicle. Mirifica vero fortuna, quæ in hac ædificatione accidit, ſignificavit non invita Dea, ſed operis adjutrice et conſummatrice, perpetratam. Promptiſſimus enim et maxime ſedulus artifex, quum offendiſſet, delapſus ex alto eſt ; itaque fuit afflictus, ut haberetur a medicis pro deplorato. Inopi conſilii Minerva in ſomnio ſe Pericli offerens, præſcripſit medicinam, qua uſus ille

hominem cito et facile curavit. Quamobrem Salutaris Minervæ ſignum æreum in arce poſuit juxta aram, quam ante memorant ibi fuiſſe. Phidias ſignum Minervæ aureum fecit, ejuſque opifex eſt in baſi inſcriptus. Omnia fere hîc ob Periclis neceſſitudinem curabat, artificibuſque (ut diximus) præerat omnibus : id quod huic convitia, illi conflavit invidiam, quaſi ingenuas matronas, ad ſpectanda opera commeantes, in gratiam Phidias Periclis reciperet. Eos rumores excipientes comici, inſolentem laſciviam ei impegere, injecta calumnia in Menippi uxorem hominis amici, et poſt Periclem ſecundum locum in bello tenentis ; et in Pyrilampis avium vivaria, cui, quum familiaris Periclis eſſet, crimini datum eſt, ipſum mulieribus quibus conſueſceret Pericles, ſubmiſiſſe pavones. Et quidem quis miretur, petulanti homines lingua, ſi maledicta in principes invidiæ multitudinis, tanquam malo dæmonio, aſſidue conſecraverint, quum Steſimbrotus quoque Thaſius, atroci ſcelere et fabuloſo Periclem aſperſerit in filii conjugem admiſſo ? Tantæ molis eſt et difficultatis aſſequi ex hiſtoria veritatem, quum poſteriores, antequam cognoſcant res, præveniantur tempore : æqualis autem rerum geſtarum et hominum hiſtoria partim invidia et odio, partim gratia et adulatione opprimat et pervertat veritatem.

14. Porro oratores, qui Thucydidis erant aſſeclæ, Periclem pecuniam dilapidare, et vectigalia evertere criminabantur. Ibi pro con-

concione, an multum impensum esset, requisivit ex populo, Permultum vero, quum respondisset: Ne ergo vobis, (inquit) sed mihi referatur expensum, meumque ipsius nomen his monumentis inscribam. Sub hoc Periclis dictum, vel viri magnitudine animi obstupescentes, vel de operum cum eo certantes gloria, sublata voce, ex ærario impenderet erogaretque nullo sumtus respectu, jussere. Postremo de decennali exilio cum Thucydide contracto certamine depugnans, illum exterminavit, factionemque dissolvit adversam.

15. Ac tunc demum, postquam sublata jam omni contentione, civitateque ad concordiam et consensum reducta, plane sui juris fecit Athenas, cunctaque ab Athenienſibus dependentia, vectigalia, exercitus, classes, insulas, mare, ingentes tam ex Græcis quam ex Barbaris collectas vires, imperiumque subditis nationibus et amicitia regum, et societatibus septum dynastarum; non fuit deinceps idem, neque perinde tractabilis populo, aut pronus ad concedendum et obsecundandum, sicut ventis, libidini plebis: sed ex laxa illa et connivente quadam indulgentia, quasi florido et molli concentu, aristocraticum, et regalem intendens repub. statum, præstans seipsum ad optima quæque rectum et inculpatum, suadendo atque docendo spontaneum fere duxit populum: interdum urgendo perquam invitum, cogendoque applicavit ad id quod ex usu erat. In quo imitabatur haud dubie medicum,

in morbo inconſtanti et longinquo, ſuo tempore grata modice, ſuo tempore acria et medicamenta adhibens ad ſalutem. Nam quum varii nimirum morbi in turba exiſterent, tam ingentis domina imperii, ſolus ſcite noverat tractare ſingula: ac maxime ſpe metuque, tanquam clavis, mature eorum reprimens ferociam, languorem relaxans lenienſque, oſtendit artem dicendi (ut Plato ait) flexanimam eſſe, ejuſque præcipuum eſſe munus, rationem tractandi motus et perturbationes, quaſi tenores et ſonos quoſdam animi, qui ſcite tangendi et pulſandi ſint. In cauſa vero fuit non vis nuda dicendi, verum (ut tradit Thucydides) vitæ commendatio, fideſque ejus undequaque abſtinentiſſimi, et pecuniæ contemptoris. Qui quum urbem, quam magnam acceperat, maximam reddidiſſet atque opulentiſſimam, potentia vero multos reges et tyrannos ſupererat, quorum aliqui etiam liberis dominatus ſuos teſtamento reliquerunt, nec uno nummo fortunas ſuas, quas pater ei reliquerat, reddidit ampliores.

16. Et quidem potentiam ejus lucide commemorat Thucydides, at comici eam invidioſe obiter oſtendunt, qui novos Piſiſtratidas ejus neceſſarios vocant, ipſumque jubent, ut cujus ſint immodicæ opes et intolerabiles liberæ civitati, tyrannidem ſe uſurpaturum abjurare. Teleclides permiſiſſe ei refert Athenienſes,

Urbium

Urbium tributa, ipſaſque adeo urbes has ligare, illas ſolvere;
Muros lapideos nunc extruere, nunc eoſdem demoliri,
Fœdera, opes, vires, pacem, opulentiam fortunaſque omnes.

Atque hæc non pro tempore tantum, dum brevi momento gratia et vigore florebat adminiſtratio; ſed obtinuit quadraginta ſpatio annorum inter Ephialtes, Leocrates, Myronides, Cimones, Tolmides, Thucydides principatum, qui oppreſſo et expulſo Thucydide, non minus quindecim annos duravit. Hic autem quum continuum in annuis magiſtratibus imperium et arbitrium obtinuiſſet, animum tamen præſtitit a pecunia invictum: non negligens alioquin rei familiaris, immo paternas et juſtas facultates, ut nec inertia dilaberentur, nec multum interpellarent vel diſtinerent occupatum, certa ratione, quam cenſebat expeditiſſimam et exactiſſimam, diſpenſavit. Quippe annuos fructus ſimul omnes diſtrahebat, inde neceſſaria quæque mercabatur ex foro, atque ita vitam victumque quotidianum procurabat. Unde parum jucundus filiis erat jam adultis, nec ſplendide mulieres habebat; quæ ægre ferebant quod ita viveret in diem, et ſumtus ita ad unguem circumcideret; ubi (ut aſſolebat) ampla in domo et opibus affluentibus, nihil efflueret, verum omnes impenſæ, omnia emolumenta certo eſſent numero et modo conſtituta. Hujus tam exquiſitis rationibus

unus

unus ſervus moderabatur Evangelus, præclara ſupra cæteros indole præditus, aut a Pericle ad domeſticam inſtitutus diſciplinam. Cæterum hæc abhorrebant omnia ab Anaxagoræ ſapientia. Nempe hic numinis afflatu et animi ductus celſitudine, domum deſeruit, et agrum reliquit incultum vaſtatumque. Atqui non eadem eſt, meo judicio, philoſophi rebus dediti perſpiciendis, atque in repub. verſantis vita. Ille enim in rebus honeſtis mentem exercet, nullius indigam inſtrumenti vel rerum exterarum: hic, qui ad uſum hominum accommodat virtutem, nonnunquam etiam honeſte, nedum neceſſario utatur divitiis; quod fecit Pericles, qui multis ſubvenit pauperibus. Et vero etiam ipſum perhibent Anaxagoram, ætate decrepita neglectum, occupato Pericle, jacuiſſe, atque obvoluto capite vitam finire inedia ſtatuiſſe: Periclem ea re ad ſe delata perculſum, advolaſſe confeſtim ad illum, et enixe oraſſe, lamentaſſeque non illum, ſed ſeipſum, qui talem in repub. gerenda conſiliarium amitteret. Ibi Anaxagoram aperto capite ei dixiſſe, Etiam ii quibus lucerna, Pericles, opus eſt, infundunt oleum.

17. Quum vero Lacedæmonii jam cœpiſſent urbis Athenienſis incremento invidere, ad majorem gloriam excitans populum Pericles, et ad ingentia conanda, rogationem fert ut omnium undique Græcorum, ſive Europam ſive Aſiam colerent, indiceretur concilium, utque civitates, tam magnæ quam exiguæ, mitterent Athenas legatos ad conventum:

ventum: acturos de fanis Græcorum quæ barbari inflammaverant, et de ſacris, quorum ex votis, quæ Diis fecerant, quum dimicarent cum barbaris, damnati eſſent: et de mari, quo tuto omnes navigarent, et in otio degerent. Cum his mandatis legati viginti miſſi, qui quinquageſimum annum exceſſerant. Ex his quinque, Ionas, Dores Aſianos et inſulares, ad Leſbum et Rhodum uſque convocarunt: quinque ad colentes oram Helleſponti et Thraciæ Byzantium uſque progreſſi ſunt: ad hæc quinque in Bœotiam, Phocidem, et Peloponneſum: hinc per Locros, ad continentem proximam, in Acarnaniam uſque et Ambraciam miſſi: reliqui per Eubœam ad Oetæos, et ſinum Maliacum, Phthiotas, Achæos, et Theſſalos profecti. Suaſerunt hi ut ad conſilium coirent ad conſultandum in medium de pace et rebus Græciæ novatis. Verum id vanum fuit, neque convenerunt civitates, adverſantibus (uti fama eſt) Lacedæmoniis, probatuſque conatus irritus primum in Peloponneſo fuit. Hæc attexui quo ſpiritus et excelſum animum declararem Periclis.

18. In expeditionibus ſuis ex ſecuritate ſummam eſt laudem conſequutus. Neque enim prœlium, cujus valde dubia alea et periculum eſſet, iniit libenter, neque eos qui cœptis ex præcipitibus præclaros ſucceſſus habuerant, et celebrabantur, ut claros duces duxit ſequendos aut imitandos: ſemperque vox hæc ejus audita ad cives eſt, quatenus facere

facere ipſe poſſet, manſuros ipſos in perpetuum immortales. Quum cerneret Tolmidem Tolmæi, ob ſuperiores victorias, et laudem ex rebus bello geſtis inſignem, ſuam incurſionem alieno tempore moliri in Bœotiam, atque induxiſſe fortiſſimos quoſque ex juventute et animoſiſſimos, ut voluntarii ad mille, præter reliquum delectum, nomina darent; retinere tentavit eum, et pro concione oravit, illud tritum dictum referens, ſi non crederet Pericli, at non erraturum tamen, ſi prudentiſſimum conſiliarium, operiretur tempus. Atque in præſentia quidem laudem ex hoc dicto conſequutus eſt mediocrem: paucis poſt diebus, quum cecidiſſe nuntiatum eſt Tolmidem ipſum apud Coroneam acie fuſum, multoſque et fortes cives occubuiſſe, tunc vero magnam prudentiæ et amoris in cives ex ea re cum benevolentia retulit laudem.

19. Inter expeditiones ejus commendata in primis illa in Cherſoneſum fuit, quæ Græcis illius incolis loci fuit in primis ſalutaris. Non ſolum enim robore mille colonorum Athenienſium, quos eo vexit, confirmavit civitates, verum etiam cervicem amplexus propugnaculis et munitionibus ex uno mari in alterum, incurſiones prohibuit circumfuſorum Cherſoneſo Thracum, bellumque perpetuum et grave excluſit, quo ea regio barbaris commixta accolis, et plena latrociniorum tam finitimorum quam inteſtinorum ſemper erat infeſta. Et vero etiam ex ea

expe-

expeditione, qua centum triremium classe ex Pegis Megaricæ solvens Peloponnesum circumvectus est, laudem nomenque retulit apud exteras nationes insigne. Neque enim maritima modo oppida, ut ante Tolmides, vastavit, sed et in continentem longe progressus navalibus copiis, cæteros intra mœnia redegit, formidantes ejus adventum. Apud Nemeam vero excipientes ipsum Sicyonios et prœlio decertantes fudit fugavitque, ac trophæum ibi excitavit. Ex Achaia, quæ fœderata erat Athenienſibus, adscriptis in classem militibus, ad oppositam continentem delatus est: quumque præterlegisset Acheloum, depopulatus est Acarnaniam, atque Oeneadas intra muros compulit: quorum vastatis fœdatisque finibus, recepit se domum; quum terribilem hostibus se, cautum strenuumque ostendisset civibus. Nullum enim damnum, ne fortuitum quidem, oblatum est militibus.

20. Magna etiam et egregie instructa classe petivit Pontum, ubi civitatibus Græcis, quæ postulassent, confecit, easque benigne habuit. Vicinis barbaris nationibus, earumque regibus et dynastis, magnitudinem ostentavit virium populi Athenienſis, securitatemque et audaciam, quo vellet cumque, navigantis, atque totius domini maris. Sinopensibus naves cum Lamacho tredecim reliquit, et auxilium contra Timesilaum tyrannum. Quo cum amicis ejecto tulit ad populum, ut sexcenti cives Athenienses voluntarii mitterentur ad frequentandam Sinopen,

nopen, et ad incolenda una cum Sinopenſibus tecta, agrumque quem tenuerant antea tyranni. In reliquis non obſecundavit cupiditati civium, neque illorum impetu ablatus eſt, quum tantis viribus et ſecundis rebus elati Ægyptum geſtirent de integro vendicare, et tentare oram maritimam regi parentem. Pleroſque etiam Siciliæ infauſtus et infelix tenebat æſtus, quem poſtea oratores ex Alcibiadis factione inflammaverunt. Aliqui Hetruriam et Carthaginem ſomniabant. Nec vana nitebantur ſpe propter imperii, quod obtinebant, molem, et rerum curſum ſecundarum.

21. Cæterum compreſſit hanc excurſionem Pericles, et effrænatam rerum gerendarum præcidit aviditatem. Opes autem pene omnes convertit ad tuenda et confirmanda ea quæ jam obtinebant, rem preclaram ratus, ſi reprimere Lacedæmonios valerent: his enim omnino erat infeſtus; quod cum aliis rebus multis, tum actis in bello ſacro declaravit. Nam quum Lacedæmonii cum exercitu profecti Delphos reſtituiſſent civibus delubrum, quod tenebant Phocenſes, confeſtim ab illorum diſceſſu Pericles admoto exercitu reduxit eo Phocenſes. Quum Lacedæmonii autem, quam eis Delphi dederant, in oraculis prærogativam inſculpſiſſent in frontem ænei lupi, accepit ipſe quoque Athenienſibus eam prærogativam, eamque in ejuſdem lupi dextrum latus incidit.

22. Recte

22. Recte vero atque ordine Athenienſium copias in Græcia detinuiſſe, quæ conſequuta ſunt, demonſtrarunt. Siquidem primum Eubœi defecerunt, adverſus quos trajecit cum exercitu. Mox Megarenſes ad arma nunciatum eſt iviſſe, et exercitum hoſtium, duce Lacedæmoniorum rege Pliſtonacte, fines Atticos ingreſſum. Itaque recepit ſe Pericles confeſtim ex Eubœa ad bellum domeſticum: manum vero dubitavit cum multis et fortiſſimis militibus conſerere laceſſentibus. Sed quum videret Pliſtonactem admodum adoleſcentem eſſe, et conſilio præcipue uti Cleandridæ (quem cuſtodem Ephori et conſultorem ei propter ætatem adjunxerant) ſolicitavit eum clam, brevique delinitum muneribus induxit, ex Attica terra ut abduceret Peloponneſios. Exercitu reducto, et per oppida dilapſo, offenſi Lacedæmonii, regi mulctam pecuniariam dixerunt; cujus ſummæ quum ſolvendæ non eſſet, exilio ſolum vertit: Cleandridem, qui profugerat, rei capitalis damnaverunt. Pater hic fuit Gylippi, qui Athenienſes in Sicilia contudit. Videtur autem morbus ei ex natura gentilitius avaritia fuiſſe, cujus impulſu hic quoque, fœdorum compertus facinorum, ejectus Sparta eſt. Cæterum hæc in rebus geſtis ſumus Lyſandri perſequuti.

22. In rationes expeditionis hujus ſumptum decem talentorum retulit Pericles utiliter expenſum, quod populus, non anxie perſcrutato vel excuſſo arcano, comprobavit. Sunt qui ſcriptum reliquerunt (inter quos eſt

eſt Theophraſtus philoſophus) dena talenta quotannis miſſitata a Pericle Spartam, quibus omnes qui in magiſtratu erant concilians, bellum amolitus eſt, haud redimens pacem, ſed ſpatium quo præparatis per otium omnibus, bellum erat commodius geſturus. Mox convertit ſe in eos qui deſciverant. Tranſmiſit in Eubœam quinquaginta navibus, et quinque millibus militum. Ibi oppida redegit in poteſtatem. Inter Chalcidenſes, eos qui Hippobotæ appellabantur, opibus et autoritate primos expulit: Heſtienſes autem omnes exterminavit, eoque coloniam deduxit Athenienſium, hac uſus in eos ſævitia, quod illi navi quadam capta Attica, omnes qui in ea erant contrucidaſſent.

23. Exin pactis inter Athenienſes et Lacedæmonios induciis in triginta annos, effecit ut populus expeditionem juberet in Samios. Cauſam adverſus eos hanc prætendit, quod bellum juſſi cum Mileſiis dirimere, non obtemperarent. At quia ea quæ in Samios geſſit, in gratiam feciſſe Aſpaſiæ creditur, non ſit incongruum, hoc maxime loco, conſiderare, quæ ars, quæve vis in ea tanta fuerit, ut principes habuerit civitatis in poteſtate, et philoſophi præclaram celebremque mentionem ejus fecerint. Et quidem Mileto ortam fuiſſe, Axiochi filiam, in confeſſo eſt. Aiunt eam veſtigiis inſtitiſſe Thargeliæ cujuſdam ex veteribus mulieribus Ionicis, et arrepſiſſe ad amicitiam eorum quorum ſummæ erant opes. Quippe Thargelia, quæ venuſta eſſet facie, cuique

cuique lepos cum acumine ineſſet, habuit cum plurimis Græcis conſuetudinem, omneſque quibus conſueviſſet, conciliavit regi: quorum opera, virorum potentiſſimorum et primorum, ſparſit furtim in urbibus Medicæ contagionis rudimenta. At Aſpaſiam aliqui, quod prudens eſſet et tractandæ callens reipub. cultam aiunt a Pericle. Et ipſe etiam frequentavit eam cum familiaribus Socrates, fœminaſque ad audiendam eam duxerunt familiares: licet officinam tractaret parum decoram et honeſtam, quæ puellas ad quæſtum corpore faciundum aleret. Æſchines Lyſiclem quoque refert pecorum cauponem, qui conſuetudinem poſt obitum Periclis cum Aſpaſia habuit, ex homine natura inerti et abjecto, principem evaſiſſe Athenis. In Menexeno Platonis, quamvis principium ſcriptum jocoſe ſit, tantum ineſt hiſtoriæ tamen, famam tenuiſſe, ob dicendi artem multis uſam Athenienſibus mulierem. Atqui laſcivum fuiſſe amorem equidem citius dixerim in Aſpaſiam Periclis; ſiquidem uxorem habebat propinquam ſuam, quæ ante nupta Hipponico fuerat, et illi Calliam ediderat divitem illum: peperit etiam in matrimonio Periclis, Xanthippum et Paralum. Poſtea autem quum eſſet matrimonium utrique odioſum, collocavit eam alteri non invitam. Inde Aſpaſiam uxorem duxit, quam mire dilexit; nam, ſive exiret, ſive rediret a foro, ſemper eam amplexus oſculabatur. In comœdiis nova Omphale et Deianira,

alias Juno nominatur. Cratinus diſerte pellicem appellavit hiſce verſibus,

Junonem Aſpaſiam parit,
Et impudicam et pellicem, inverecundamque.

Nothum etiam genuiſſe ex ea opinio eſt, de quo in Demis Eupolis eum inducit ſic rogantem,

Ecquid nothus ſupereſt mihi?

et Pyronidem reſpondentem,

Eſſet profecto vir dies vel ante plurimos,
Scorti niſi ſubtimuiſſet infortunium.

Adeo memorant autem celebrem Aſpaſiam et nobilem fuiſſe, ut, qui cum rege Perſarum de regno bellum geſſit, Cyrus eam quam in pellicibus adamabat præcipue, vocaverit Aſpaſiam, cui fuerat ante Milto nomen. Ex Phocide orta filia fuit Hermotimi: occiſo in acie Cyro, deducta ad regem plurimum potuit. Hæc mihi inter ſcribendum occurrerunt, quæ rejicere et tranſire durum fortaſſis fuiſſet.

24. Porro bellum in Samios, Mileſiorum potiſſimum gratia, queruntur precibus adductum Aſpaſiæ Periclem ſuaſiſſe; ſiquidem civitates hæ de Priene certabant armis. Victores autem Samii jubentibus arma deponere Athenienſibus, et apud ſe de controverſia diſceptare, dicto non fuerunt audientes. Eo igitur cum claſſe profectus Pericles, paucorum vim, qui dominabantur Sami, diſſolvit, obſides

obſides accepit quinquaginta ex primoribus, totidemque pueros, quos miſit Lemnum. Sunt autem qui tradant, obſides omnes ſingula talenta in capita ei ad ſe redimendum obtuliſſe, multa inſuper eos qui a populari ditione abhorrebant. Ad hæc Piſſuthnes Perſa, Samiorum ſtudioſus, ad veniam his impetrandam miſit ei decem millia aureorum: ex quibus ille tamen nihil accepit, ſed rebus apud Samios pro arbitrio ſuo compoſitis, tranſlataque ad populum ſumma poteſtate, Athenas retro claſſe abiit. Mox illi rebellaverunt, quum opera Piſſuthnis obſides clam profugiſſent, bellumque ſumma ope pararunt. In quos iterum movit Pericles; nec illi pacati fuerunt aut metu perculſi, ſed maximo animo inſtituerunt mare aſſerere. Atrox prœlium navale, apud inſulam quam Tragiam dicunt, fuit commiſſum, quo reportavit nobilem victoriam Pericles: qui quatuor et quadraginta navibus oppreſſit ſeptuaginta, quarum erant armatæ viginti.

25. Inſequens victos occupavit portum, ac Samios obſedit; ne tum quidem fractos, ſed eruptione pro muris prœlium miſcere plane auſos. Verum altera ſuperveniente ex Athenis majore claſſe, quum Samii undique clauſi eſſent, claſſe navium ſexaginta in exterum pelagus navigavit, hoc conſilio (ut plerique autores ſunt) quo novo ſubſidio quod ex Phœnicia veniebat Samiis, occurreret, et quam remotiſſime dimicaret cum eo, ſeu, ut Steſimbrotus, quo Cyprum peteret; quod non videtur conſentaneum. Utracunque fuerit

alias Juno nominatur. Cratinus diſerte pellicem appellavit hiſce verſibus,

Junonem Aſpaſiam parit,
Et impudicam et pellicem, inverecundamque.

Nothum etiam genuiſſe ex ea opinio eſt, de quo in Demis Eupolis eum inducit ſic rogantem,

Ecquid nothus ſupereſt mihi?

et Pyronidem reſpondentem,

Eſſet profecto vir dies vel ante plurimos,
Scorti niſi ſubtimuiſſet infortunium.

Adeo memorant autem celebrem Aſpaſiam et nobilem fuiſſe, ut, qui cum rege Perſarum de regno bellum geſſit, Cyrus eam quam in pellicibus adamabat præcipue, vocaverit Aſpaſiam, cui fuerat ante Milto nomen. Ex Phocide orta filia fuit Hermotimi: occiſo in acie Cyro, deducta ad regem plurimum potuit. Hæc mihi inter ſcribendum occurrerunt, quæ rejicere et tranſire durum fortaſſis fuiſſet.

24. Porro bellum in Samios, Mileſiorum potiſſimum gratia, queruntur precibus adductum Aſpaſiæ Periclem ſuaſiſſe; ſiquidem civitates hæ de Priene certabant armis. Victores autem Samii jubentibus arma deponere Athenienſibus, et apud ſe de controverſia diſceptare, dicto non fuerunt audientes. Eo igitur cum claſſe profectus Pericles, paucorum vim, qui dominabantur Sami, diſſolvit, obſides

obſides accepit quinquaginta ex primoribus, totidemque pueros, quos miſit Lemnum. Sunt autem qui tradant, obſides omnes ſingula talenta in capita ei ad ſe redimendum obtuliſſe, multa inſuper eos qui a populari ditione abhorrebant. Ad hæc Piſſuthnes Perſa, Samiorum ſtudioſus, ad veniam his impetrandam miſit ei decem millia aureorum: ex quibus ille tamen nihil accepit, ſed rebus apud Samios pro arbitrio ſuo compoſitis, tranſlataque ad populum ſumma poteſtate, Athenas retro claſſe abiit. Mox illi rebellaverunt, quum opera Piſſuthnis obſides clam profugiſſent, bellumque ſumma ope pararunt. In quos iterum movit Pericles; nec illi pacati fuerunt aut metu perculſi, ſed maximo animo inſtituerunt mare aſſerere. Atrox prœlium navale, apud inſulam quam Tragiam dicunt, fuit commiſſum, quo reportavit nobilem victoriam Pericles: qui quatuor et quadraginta navibus oppreſſit ſeptuaginta, quarum erant armatæ viginti.

25. Inſequens victos occupavit portum, ac Samios obſedit; ne tum quidem fractos, ſed eruptione pro muris prœlium miſcere plane auſos. Verum altera ſuperveniente ex Athenis majore claſſe, quum Samii undique clauſi eſſent, claſſe navium ſexaginta in exterum pelagus navigavit, hoc conſilio (ut plerique autores ſunt) quo novo ſubſidio quod ex Phœnicia veniebat Samiis, occurreret, et quam remotiſſime dimicaret cum eo, ſeu, ut Steſimbrotus, quo Cyprum peteret; quod non videtur conſentaneum. Utracunque fuerit

ejus deliberatio, videtur parum ei ex ſententia cecidiſſe. Poſtquam enim profectus cum claſſe eſt, Meliſſus Ithagenis, vir Philoſophiæ deditus, qui id temporis prætor erat Samiorum, contempta paucitate navium, aut ducum imperitia, incitavit cives ut Athenienſes adorirentur. Ita Samii certamine commiſſo, fuderunt Athenienſes, quorum permultis captis, multis etiam depreſſis navibus, libero potiti ſunt mari, atque neceſſaria ad bellum, quibus ante deficiebantur, importarunt. A Meliſſo ipſum etiam (ait Ariſtoteles) Periclem fuiſſe prius navali prœlio ſuperatum. Captivorum Athenienſium Samii reddita contumelia, frontem inſcripſerunt noctua: ut ipſorum frontem ante Athenienſes Samæna. Eſt Samæna navis prora demiſſa, concava autem magis et ventricoſa, ut ad mare commodior et agilior ſit. Nomen hoc obtinuit, quod in Samo primo viſa ſit, a tyranno parata Polycrate. Ad hæc ſtigmata aiunt Ariſtophanem obſcure alluſiſſe,

Samii periti literis quamplurimum.

At Pericles, nuntiata exercitus clade, tulit propere ſubſidium, ac Meliſſo acie fuſo fugatoque, hoſtes confeſtim muro circumvallavit, ſumptu et diuturnitate potius quam vulneribus et periculis civium, vincere et ſubjugare ſtudens oppidum. Verum quum moræ Athenienſes pertæſos et pugnandi cupidos non facile eſſet reprimere, in octo partes diſtributis copiis ſortem duxit, cui obveniſſet alba faba, huic epulari ferari-

que,

que, dum pugnarent reliqui, permittebat. Unde albam diem, qua quis genio indulsit, aiunt ab alba faba nominari. Addit Ephorus et machinis usum Periclem, quum captus esset novæ rei admiratione, et habuisse secum Artemona mechanicum: quem, quod claudus esset, et, si quando necessitas eum vocaret ad opera, lectica deferretur, Periphoretum dictum. Id confutat Ponticus Heraclides versibus Anacreontis, in quibus Artemonis Periphoreti multis ante bellum Samium et has res gestas ætatibus mentio fit. Hic Artemona refert fuisse mollem hominem, meticulosum et pavidum, domi fere residem, supra cujus caput, ne quid decideret superne, duo servi clypeum æneum tenerent. Quum necesse haberet exire, circumferri solitum in lectulo pensili humi pene: hinc nuncupatum Periphoretum.

26. Nono mense Samii fecerant deditionem: quorum muros Pericles diruit, naves ademit, atque ingenti summa pecuniæ eos mulctavit, cujus partem repræsentaverunt Samii, reliquam pacti certa die solvere, obsides dederunt. Exaggerat hæc Duris Samius, magnamque atrocitatem in Athenienses et Periclem confert, de qua nihil meminit nec Thucydides, nec Ephorus, nec Aristoteles. Sed mentiri illum reor, trierarchos classiariosque Samios in forum Milesiorum eum produxisse, et asseribus decem dies alligasse, demum semianimis jam jussisse fustibus concidi capita, atque ita eos interfici: inde insepulta projici cadavera. Verum enimvero videtur Duris,

qui, vel ubi nullo privato rapitur affectu, veritatis in hiſtoria ſolitus eſt limites tranſire, quo invidiam Athenienſibus conflaret, atrocius patriæ intendiſſe calamitates. Subacta Samo, ut regreſſus Athenas Pericles eſt, exequias fecit ſplendide eorum qui in bello occubuerant, orationemque funebrem de more habuit cum ſumma omnium admiratione. De ſuggeſtu deſcendentem cæteræ fœminæ ſalutabant, coroniſque et vittis, ut athletam victorem ornarunt. Elpinice vero propius accedens, Præclara vero res, inquit, Pericles, et digna coronis, qui dum bellum facis non Phœnicibus aut Medis, ſicut meus fecit frater Cimon, ſed ſociam et cognatam urbem exſcindis, multos nobis et fortes cives amiſiſti. Sic fata Elpinice, ſubriſit Pericles, et ſubmiſſe hoc ei reſpondiſſe dicitur Archilochi,

Quando anus es, ungi minus tibi convenit.

Devictis Samiis, mire ſcribit ſupraque modum eum Ion animum ſuſtuliſſe, quod, quum barbaram urbem Agamemnon decem annis, menſibus novem ipſe principes Ionum et opulentiſſimos ſubjugaſſet. Neque injuria gloriatus eſt; immo tam anceps ſors et diſcrimen tam ingens fuit hujuſce belli, ut, quod tradit Thucydides (ſi modo id verum ſit) Samiorum civitas pene imperio maris exuerit Athenienſes.

27. Secundum hæc, quum æſtuaret jam bellum Peloponneſiacum, Corcyræis, quos per-

perſequebantur Corinthii bello, autor populo fuit, ut mitteret ſuppetias et civitatem mari pollentem adjungeret ſibi, quod Peloponneſii bellum in ipſos moturi propediem eſſent. Ut populus auxilium juſſit ferri, Lacedæmonium miſit eo Cimonis filium, cui in contumeliam tantum decem naves attribuit. Siquidem magna intercedebat Cimonis familiæ cum Lacedæmoniis neceſſitudo et amicitia. Quo igitur majorem ex gratia Lacedæmoniorum traheret Lacedæmonius invidiam, ſi nihil inſigne aut memorabile geſtum eſſet ductu ſuo, exiguum numerum ei navium dedit, extruſitque invitum, omnibuſque modis filiorum Cimonis incremento offecit, quaſi ne nominibus quidem indigenarum, ſed peregrinorum et hoſpitum: quod uni Lacedæmonio, alteri Theſſalo, Eleo tertio eſſet nomen, omnes autem vulgo ferrentur ex muliere progeniti Arcadica. Ergo quum male audiret ob decem has naves Pericles, quod exiguum auxilium indigentibus, magnam autem anſam præbuiſſet lacerandi ſui invidis, alias inde plures Corcyram miſit, quæ poſt pugnam venere. Infenſis Corinthiis, et Athenienſes Lacedæmone criminantibus, aſſociavere ſe Megarenſes, inceſſentes præter jus gentium, et jusjurandum inter Græcos datum, omnibus emporiis, omnibus ſe portubus, quos obtinerent Athenienſes, prohiberi et arceri. Æginetæ, quorum miſerabilis conditio et afflicta videbatur, quia accuſare propalam non audebant Athenienſes, clam apud Lacedæmonios quiritabantur. Dum hæc aguntur,

Potidæa (quod oppidum ſub jure erat Athenienſium, ſed colonia Corinthiorum) quia deſciverat, circumſidebatur. Quæ res bellum maturavit magis. Veruntamen, quum mitterentur Athenas legati, et ſtuderet rex Lacedæmoniorum pleraque crimina Archidamus pacare, ſocioſque mulceret, veriſimile eſt non fuiſſe eos Athenienſibus illaturos cæteras ob cauſas arma, ſi adduci, ut plebiſcitum contra Megarenſes abrogarent, pacemque componerent cum illis, potuiſſent. Cui quia præcipue interceſſit Pericles, et populo inflammato præfracte oppugnavit Megarenſes, ſolus autor habitus eſt belli.

28. De his ferunt legatos veniſſe a Lacedæmoniis Athenas, et quum legem Pericles certam obtenderet, quæ tabulam interdiceret in quam plebiſcitum eſſet relatum, revellere, dixiſſe unum ex legatis Polyarcem, Tu vero ne revulſeris, ſed converte tabulam intro, quum non ſit hoc quæ impediat lex ulla. Hoc dictum quamvis facetum videretur, nihilo fuit remiſſior tamen Pericles. Et ſane perſequebatur privato quodam odio (uti reor) Pericles Megarenſes: prætendens autem publicam et manifeſtam adverſus eos noxam, intervertiſſe eos agrum ſacrum, ſcribit plebiſcitum, ut caduceator ad eos mittatur atque idem ad Lacedæmonios, qui Megarenſes in crimen vocet. Atque hæc quidem rogatio Periclis æquam continet et lenem querelam: verum quoniam caduceatori, qui miſſus fuerat, Anthemocrito quæſita mors dicebatur a Megarenſibus bellum

lum iis ex Charini rogatione internecinum et implacabile indicitur. Si quis attingeret Megarenſis finem Atticum, mors ei denuntiaretur. Prætores in ſolemni jurejurando adderent: ut bis quotannis agrum Megarenſem popularentur; tumularetur Anthemocritus juxta portam Thriaſiam, quam nunc Dipylon nuncupant. Megarenſes vero cædem inficiantes Anthemocriti, cauſam omnem in Aſpaſiam detorquent et Periclem, allegantque celebratos et vulgatos hoſce verſus Ariſtophanis ex Acharnenſibus.

Juvenes profecti Megaram ebrii, auferunt
Simætham ex ſcortatione nobilem:
Megarenſis hinc populus dolore percitus,
Furatur Aſpaſiæ duo ſcorta haud impiger.

29. Ac origo quidem belli unde manarit, haud proclive eſt noſſe. Plebiſciti vero illius non antiquati, juxta omnes cauſam conferunt in Periclem. Verum hi ex animi celſitudine ferunt conjuncta cum prudentia eum reſtitiſſe quum arbitraretur eo præcepto tentari an ceſſuri ipſis Athenienſes eſſent, et conceſſionem eſſe debilitatis confeſſionem: alii pervicacia potius et concertatione, ad oſtentandam potentiam ſuam, deſpexiſſe Lacedæmonios. Deterrima cauſa omnium (cui tamen aſſentiuntur plerique omnes) hæc perhibetur eſſe. Phidias plaſtes, ſignum (ut dictum eſt) Minervæ conduxerat faciendum. Familiaritate hic Periclis uſus eſt, plurimumque apud eum potuit; quare invidiam contraxit

traxit, ac nonnullos habuit ejus cauſa infeſtos. Alii, quo periculum in illo facerent, qualis populus in Periclem futurus judex eſſet, Menonem quendam, cujus opera utebatur Phidias, conſtituunt in foro ſupplicem, petentem fidem publicam dari ſibi, indicaturum ſe et delaturum certa de Phidia. Quum populus illum admiſiſſet, et quæſtio in foro haberetur, nulla prolata furta fuerunt. Aurum enim ſic a principio fuerat Periclis conſilio ſimulacro illigatum et circumjectum, ut detrahi univerſum et approbari valeret ad ſtateram : quod ut facerent, provocavit tunc Pericles accuſatores. Enimvero premebat excellentia operum Phidiam, præcipue quod in pugna Amazonica, quem finxit in clypeo Minervæ, effigiem ſuam expreſſiſſet, calvi ſenis ſaxum ambabus manibus ſublatum tenentis ; præclaram item incluſiſſet Periclis imaginem, manus cum Amazone conſerentis. Figura autem manus, qua attollit haſtam, ita erat fabrefacta, ut prætenſa oculis Periclis, quaſi tegere conetur utrinque elucentem ſimilitudinem. Ac Phidias quidem in vincula ductus, morbo interiit. Alii veneno volunt ab inimicis, ad invidiam Pericli movendam, ſublatum. Indici Menoni, ferente ad populum Glycone, immunitas data, commendavit inſuper prætoribus ſecuritatem illius populus.

30. Eadem tempeſtate Aſpaſia violatæ religionis eſt rea facta, accuſatore comœdiarum ſcriptore Hermippo : objecit præterea eam liberas fœminas, quibus illudebat Pericles, recipere.

recipere. Ad hæc rogationem tulit Diopithes, nomina ut deferrentur eorum qui esse Deos negarent, aut qui sermones de rebus æthereis fererent, ea suspicione perstringens Anaxagoræ causa Periclem. Quum præberet his aures populus, quæstionesque reciperet, tum demum plebiscitum fit rogante Dracontide, ut rationes expensæ pecuniæ Pericles apud Prytanas deponeret, judicesque sententiam ex ara ferrent, atque in urbe hanc cognitionem exercerent. Agnon hoc ex rogatione circumduxit. Tulit autem, ut causa apud mille quingentos judices ageretur, sive peculatus et repetundarum, sive injuriæ vellet quis crimen appellare. Ac Aspasiam quidem eripuit Pericles precibus, pro qua vim lacrymarum in causa dicenda (ut scribit Æschines) profudit, obsecravitque judices: Anaxagoram trepidans ablegavit, atque ex urbe deduxit. Quum vero Phidiæ causa offendisset populum, ideoque horreret judicia, cunctanti et fumare incipienti subdidit faces bello; sperans fore ut crimina discuteret, et leniret invidiam, quum arduis in negotiis et discriminibus esset ad ipsum unum propter autoritatem et opes ipsius se civitas collatura. Hæ esse causæ referuntur quamobrem non permiserit Lacedæmoniis populum morem gerere: veritas in obscuro latet.

31. At Lacedæmonii, pro certo habentes undequaque remissiores se oppresso Pericle præbituros Athenienses, jusserunt eis piaculum ejicere, quo erat (ut tradit Thucydides) ex genere materno contactus Pericles. Verum

rum cœptum iis qui miſerant longe aliter cecidit. Quippe pro ſuſpicione et invidia fidem et exiſtimationem Pericles ad populum multo accepit majorem, hoſtem quum cernerent eum præcipue et odiſſe et metuere. Itaque antequam Atticam incurſaret cum Peloponneſiis Archidamus, denuntiavit Athenienſibus, ſi devaſtatis cæteris, a ſuis prædiis Archidamus vim abſtineret propter jus hoſpitii quod cum illo intercedebat ſibi, aut quo malevolis ſuis anſam calumniandi præberet, agrum ſe et villas reipub. donare. Magnis igitur copiis Lacedæmonii cum ſociis Atticam, rege duce Archidamo, ineunt, fœdandoque fines Acharnas uſque progreſſi ſunt. Ibi caſtra communivere, rati non paſſuros id Athenienſes, ſed pro ſolo et gloria ſecum decertaturos. At Pericles anceps duxit cum ſexaginta millibus Peloponneſiorum et Bœotiorum peditum (hic enim numerus fuit copiarum quæ primum infuderunt ſe in Atticam) de ipſa dimicare urbe. Eos qui pugnam poſcebant, et angebantur vaſtatione agrorum, demulſit, dicens arbores cæſas et dejectas mox renaſci, virorum cæſorum iterum non promptam fore facultatem. Populi concionem non habuit, veritus ne invitum de inſtituto depelleret ſuo: ſed ut gubernator navis, coorta in mari tempeſtate, ubi proſpexit omnibus, et armamenta compoſuit, utitur arte, lacrymas et obteſtationes negligens nauſeantium et trepidantium vectorum; ita ille obſeratis portis omnia firmavit præſidiis ad ſecuritatem, ſuaque ſequens

quens consilia, contempsit obstrepentes et stomachantes. Quamvis multi eum amici obtunderent precibus, multi minitarentur adversarii insectarenturque, multi carmina canerent et dicteria probosa, convitiisque incesserent ejus imperium, ut molle et prodens hostibus rempub. Et vero etiam Cleon, incensam conspiciens in illum civitatem, mordebat eum, auram popularem captans: id quod hisce versibus declaravit Hermippus,

Cur ferre Satyrum rex recusas hastulam,
Mira interim loquens tamen de prœlio?
At induisti animum Teletis territum,
Ensisque tu stricti atque acuti aciem extimes,
Te punxerit licet Cleon stimulis acris.

32. Verum istorum movit Periclem nihil: sed comiter et tacite tulit ignominiam et invidiam. Classem autem centum navium misit in Peloponnesum: hanc tamen ille non duxit, sed continuit domi se, ut civitatem in potestate retineret, dum se recepissent Peloponnesii. Quo plebem placaret tamen ob bellum frementem, largitionibus eam lenivit et leges tulit de coloniis deducendis. Æginetas enim omnes ejecit, quorum insulam divisit sortito civibus Athenienſibus. Aliqua etiam ex parte hostium calamitates levabant dolorem eorum. Classe enim Peloponnesum circumvecti, late vastarunt agrum, et vicos et modica oppida. Ipse etiam terrestri exercitu in fines Megaricos ducto, eos undequaque conculcavit. Et profecto multis ultro citroque

citroque Athenienſibus hinc illatis cladibus terra, illinc mari acceptis, in tam longum Peloponneſii non duxiſſent bellum, ſed mox elanguiſſent, ſicut a primordio prædixerat Pericles, ni vis quædam conſiliis humanis divina obſtitiſſet. Nunc vero peſtilens lues primum invaſit urbem, et florem depaſta eſt et robur juventutis: a qua vexati corporibus, animis etiam omnino in Periclem efferati ſunt. Ut autem morbo qui inſaniunt in medicum vel patrem, ita violare hunc inſtituerunt; ab inimicis inducti, agreſtem turbam, quæ in urbem confluxerat, morbum divulgare, quod tempore æſtivo multi una nullo diſcrimine, anguſtis in tectis et tabernaculis coacti æſtuoſis, in umbra et otio marceſcerent, quum ante in aere libero et laxo conſueſſent agere: cujus illum eſſe autorem, qui bello plebem intra muros ruſticanam contraxiſſet, neque ullam ad rem tam multos viros adhiberet, ſed ſineret incluſos veluti pecora mutua obrui contagione, nec loci commutationem vel refrigerium præberet ullum.

33. Hic ut mederetur, ſimulque vexaret ex parte hoſtes, naves inſtructas centum quinquaginta complevit, multiſque impoſitis et egregiis peditibus equitibuſque, ſoluturus in magnam ſpem erexit cives, atque oſtentando tantas copias, trepidationem injecit non minorem hoſtibus. Ecce autem quum jam omnes conſcendiſſent, et Pericles ſe in ſuam triremem contuliſſet, forte defecit ſol: quumque obducta nox cœlo eſſet, terror, ut

ut prodigio oblato magno, inceſſit omnes. Gubernatorem vero Pericles trepidum et ſtupentem cernens, chlamydem objecit oculis ejus, intectumque interrogavit nunquid horrendi id eſſet, aut portenderet gravius? Abnuente eo, Quid autem, inquit, inter hoc et illud intereſt, niſi quatenus illud quod caliginem invexit, chlamyde eſt grandius? Cæterum hæc in philoſophorum ſcholis referuntur. Poſtquam vela fecit, cum in hac expeditione nihil ſane eo apparatu Pericles dignum geſſit, tum obſidentem ſacram Epidaurum, quæ ſpem præbuit capi ſe poſſe, morbus diſtinuit. Hic enim non ipſos ſolum, ſed omnes quacunque de cauſa ad exercitum accedentes affecit afflixitque. Commotum inde in ſe populum Athenienſem quum demitigare ſtuderet et erigere, non potuit iram ejus prius frangere tamen neque placare, quam in ſuffragia adverſus ipſum miſſi, pro arbitrio ſuo imperium ei abrogarint, mulctamque dixerint: cujus ſummam, qui minimam, quindecim talenta; quinquaginta, qui maximam, ſcribunt. Hoc judicio accuſatorem ſe profeſſus eſt, ut tradit Idomeneus, Cleon, ut Theophraſtus, Simmias: Ponticus Heraclides Lacratidam refert.

34. Cæterum publica quidem, quia iram in eum plebs, ut aculeum, una cum ictu depoſuerat, brevi erant quietura: res vero domeſtica ejus exulcerata erat. Abſumpſerat enim non paucos ejus familiares peſtilentia, et domeſticos turbaverat jampridem alienatio ab eo. Siquidem maximus juſtæ ſtirpis Xanthippus

thippus filius, cum ſua ſponte erat profuſus, tum uxorem juvenem ſumptuoſamque duxerat, filiam Iſandri filii Epilyci. Hunc patris offendit frugalitas, in ſuppeditanda minutatim pecunia reſtrictioris. Miſit itaque ad amicum quendam, a quo patris nomine nummos accepit mutuo: quem, poſt quum repeteret ſuum, etiam in judicium Pericles vocavit. Adoleſcens eo facto offenſus Xanthippus, in patrem maledicta conjecit. Primum ad ludibrium extulit domeſtica ejus oblectamenta et ſermones quos habebat cum ſophiſtis. Nam quum quinquertio equum Epitimius Pharſalius ictu jaculi interemiſſet imprudens, totum diem cum Protagora patrem triviſſe, quærendo jaculumne, an qui miſiſſet, an vero agonothetæ verius autores habendi ejus caſus eſſent. Infamiam etiam a ſua ipſius uxore Steſimbrotus per Xanthippum memoriæ prodidit vulgatam, atque omnino ſimultate adoleſcentem ad mortem uſque atroci patrem perſequutum fuiſſe: in peſtilentia enim Xanthippum ſuſtulit morbus. Eadem tempeſtate Pericles ſororem amiſit, præterea propinquos et amicos pleroſque, quorum in repub. opera fuerat potiſſimum uſus. Non elanguit tamen, neque ſubmiſit malis ſpiritus et animi magnitudinem, nec illacrymavit, neque juſta fecit, immo ne acceſſit quidem ad cujuſquam funus neceſſariorum, dum eum qui unus reliquus erat ex juſtis filiis amiſit Paralum. Tunc vero fractus, quamvis conaretur gravitatem tueri et retinere animi celſitudinem, quum coronam

nam tamen ingereret mortuo, oppreſſus eſt quum aſpiceret eum, dolore, ut (quod reliqua vita nunquam fecerat) erumperet in ejulatum, et magnam vim profunderet lacrymarum.

35. Porro civitatem, quæ per bellum experta erat cæteros duces et oratores, ubi neminem ullum perſpexit pari gravitate et autoritate quæ tanto eſſet imperio ſuſtinendo, deſiderium cepit Periclis, invitavitque eum ad ſuggeſtum et imperium ſuſcipiendum. At illum, domi abjecto animo ex luctu tabeſcentem, Alcibiades et reliqui amici ad progrediendum excitaverunt. Ibi populo ſuam adverſus eum ingratitudinem purgante, ſuſcepit rurſus rempub. ac lectus prætor, ne orbitate nomen familiæ ſuæ, et progenies ſemel interiret, legem de nothis, quam ipſe tulerat ante, ſuaſit antiquandam. Quod autem ad legem hanc pertinet, ſic ſe habuit: Quum in repub. pridem floreret Pericles, ſuccinctus (ut diximus) legitimis filiis, legem rogavit ut ſoli ex duobus nati Athenienſibus cives eſſent Athenienſes. Quum autem rex Ægypti dono miſiſſet populo quadraginta millia medimnum tritici, et id dividendum civibus eſſet, nothis controverſiæ ex eo plebiſcito multæ, quæ hactenus fuerant tectæ atque neglectæ, motæ ſunt, multi etiam calumniis circumventi. Convicti fuere paulo minus quinque millia, qui venditi ſunt: eos qui civitatem retinuerunt, ac cenſiti inter cives Athenienſes ſunt, invenerunt quatuordecim millia quadraginta nu-

mero. Quum esset igitur res indigna, ut quæ contra tam multos vim habuerat, ab eodem lex qui tulerat eam, rursus abrogaretur; præsens Periclis clades domestica (ut qui pœnam luisse jam fastus et arrogantiæ illius suæ videretur) infregit populum Athenienſem, putavitque eum, numinis iram perpessum, esse humanitate allevandum: quare indulsit ei ut in curia sua nothus censeretur nomine paterno. Hunc post, quum apud Arginusas Peloponnesios prœlio navali prætor fudisset, una cum collegis populus morte mulctavit.

36. Per id tempus videtur corripuisse pestis Periclem, non perinde ut cæteros acris nec acuta, sed quæ lento morbo diuturnoque et sæpius alternante corpus ejus sensim conficeret, et vim obtunderet mentis. Scriptum reliquit in Ethicis Theophrastus, ubi disputat an mutentur cum fortuna mores, et corporis agitati affectibus desciscant a virtute, ægrum Periclem amico cuipiam, qui ipsum invisebat, amuletum ostendisse a mulieribus ex collo suo suspensum, quasi, quum eas etiam toleraret ineptias, graviter admodum ægrotaret. Instante jam morte, assidentes præstantissimi cives, et amici ejus, qui supererant, commemorabant quantis enituisset virtutibus et opibus, res gestas etiam recensebant, et numerum victoriarum: novem enim trophæa civitati prætor et victor excitaverat. Hæc illi inter se, quasi illo non jam intelligente et omni orbato sensu, disserebant. At ille omnia attente audierat, et in medium loquutus, Miror, inquit, hæc vos

vos celebrare et in ore habere facta mea, quorum partem fortuna vendicat, et quæ multis jam obtigerunt ducibus; præteritis autem excellentiſſimum et maximum: nemo enim, inquit, ex omnibus civibus mea opera pullam veſtem ſumpſit.

37. Vir igitur admiratione dignus, non ſolum lenitate et manſuetudine, quam multis in negotiis et inimicitiis retinuit acerbis, ſed etiam ea animi ſententia, qua in virtutibus ſuis præſtantiſſimum exiſtimavit, quod in tanta potentia nihil invidiæ aut iræ indulſiſſet, aut ulli implacabilis inimico fuiſſet. Et mihi quidem videtur inſolentis et faſtuoſi cognominis, quod Olympius appellaretur, unum hoc tollere invidiam, et proprie id ei vere conciliare, nempe mite ingenium, et vita in ſumma poteſtate innocens et incruenta. Sicut dignam arbitramur Deorum gentem, quæ per ſe eſt propitia, et nullius autor mali, ut rebus præſit et moderetur: non ut poetæ ineptis nos opinionibus percellentes, ſuis ipſi arguuntur fabulis, dum locum quem incolere Deos aiunt, ſecuras ſedes vocant et tranquillas, non ventis, non imbribus obnoxias, ſed ſerenitate molli et pura, perpetuo æque circumfulgentes luce, quod ea beatis et immortalibus maxime conveniat ſtatio: ipſos vero Deos diſſenſionum, offenſionum, iræ atque aliarum plenos perturbationum, abhorrentium etiam ab hominibus cordatis introducant. Verum hæc alterius fortaſſe commentationis ſint. Porro Periclis cito Athenienſibus ſenſum et deſi-

derium negotia præbuere. Quippe qui vivi offendebantur ejus potentia, tanquam ipſos obſcuraret, illico eo ſublato, quum alios experirentur oratores et duces multitudinis, palam agnoverunt moderatius in ſeveritate, vel gravius in manſuetudine nullum viſum ingenium: atque invidioſam illam potentiam, quæ regnum ante et tyrannis fuit appellata, tunc ſalutarem reipub. experti ſunt arcem fuiſſe. Tanta poſt contagio, ſcelerumque vorago in rempub. invaſit, quam ille debilitatam et proſtratam tegebat, opprimebatque, ne licentia in inſanabilem erumperet peſtem.

PLUTARCHI

FABIUS MAXIMUS.

1. PERICLIS memoratu digna facta, quæ quidem ad noſtram notitiam pervenere, ea ſunt: nunc ad Fabii vitam describendam tranſeamus. Ex nympha memorant, alii ex muliere indigena, quæ cum Hercule juxta Tyberim amnem concubuerat, Fabium natum; virum qui numeroſam Romæ et claram propagavit gentem Fabiorum. Alii principes hujus familiæ, quia foſſis feras capiebant, Fodios tradunt olim vocatos; voces enim foſſæ et fodere ad hoc uſque tempus uſurpantur. Hi autem poſtea, duabus commutatis literis, appellati Fabii ſunt. Multos hæc domus præſtantes viros dedit. A Rullo autem, qui ex claritate Maximi cognomen invenit, Fabius Maximus, de quo hic agimus, fuit quartus. Ei nota corporis cognomen Verrucoſo dedit, quod verruca

parva ei ex ſummo extuberaviſſet labio. Ovicula puer etiamnum dictus eſt, ex manſuetis et gravibus moribus. Quippe ſedatum ingenium ejus et taciturnitas, magnaque in fruendis puerilibus oblectamentis cautio, tarditas ac labor in percipiendis literis, facilitas et obſequium adverſus ſodales, ſtultitiæ opinionem ei apud ignotos et ignaviæ præbuit. Stabilem vero altamque ejus indolem, et animi magnitudinem atque celſitudinem, pauci fuere qui perſpicerent. At brevi inde cum ætate republica gerenda excitatus, quam ſecuritatem alii rebantur, immotum oſtendit cuilibet animum eſſe, cautionem, prudentiam, tarditatem, et cunctationem, conſtantiam et firmitudinem animi. Qui quum videret, hinc reipub. molem, hinc bellorum frequentiam, corpus ad bella, ut arma ſubegit a natura data: orationem autem pro inſtrumento ad ducendum populum, quam præclare ad vitæ compoſuit tenorem; alienam ab omni fuco et vana popularique jactatione, plenam autem ſolidæ prudentiæ cum ſingulari præſtantique lumine et gravitate ſententiarum, quas cum Thucydidis ſententiis imprimis componunt. Extat oratio funebris ejus, quam publice in laudem filii habuit, qui obiit poſt conſulatum.

2. Ex quinque conſulatibus quos geſſit, in primo triumphavit de Liguribus: qui ſignis collatis ab eo fuſi, intra Alpes ſunt multis amiſſis coacti, repreſſique a populanda et vexanda proxima Italiæ ora. Ut vero cum exer-

exercitu Annibal in Italiam irrupit, victorque primum ad Trebiam flumen per Hetruriam populabundus agmen duxit, ſtuporque ipſam Romam ingens et terror inceſſit; prodigia autem partim ſolita Romanis fulgura, partim nova fœdaque admodum ſunt nuntiata, (ſcuta enim ſanguinem ſua ſponte ferebant ſudaſſe, cruentas Antii ſpicas demeſſas, lapides ignitos ardenteſque cœlo cecidiſſe, quum cœlum ſupra Falerios fiſſum videretur, decidiſſe paſſimque disjectas fuiſſe frequentes ſortes, in una ſcriptum ad verbum apparuiſſe, MAVORS ARMA SUA CONCUTIT) nihil his conſul commotus C. Flaminius eſt, vir, cui ſua ſponte feroci fervidoque ſecundæ res, quas ante præter expectationem inſignes geſſerat, quum, inhibente ſenatu et collega reluctante, acie Gallos fudit fugavitque, animos fecerant. Fabium vero portenta, quum pleroſque moverent, quod nulla illis ineſſet ratio, minus terrebant. Sed quum hoſtes intelligeret et paucos eſſe, et difficultate laborare ſtipendii, cunctandum cenſuit Romanis, nec pugnandum cum homine qui exercitum haberet multis ad id ipſum duratum prœliis, cæterum ſubmittenda ſociis auxilia, oppidaque in poteſtate tenenda, dum vigor ille per ſe Annibalis, ſicut flamma exigua et levi excitata vi, marceſceret.

3. Non flexit Flaminium tamen. Enimvero ille non permiſſurum ſe dicebat, urbi bellum ut admoveretur, neque, ut olim Camillus, ut intra mœnia de ea dimicaret.

Itaque legiones educere tribunis jubet. In equum vero insilientem equus nulla certa de causa repente tremens perculsusque lapsum super caput effudit. Neque eum hæc res avertit tamen a proposito. Quare ut initio occurrere statuerat Annibali, ad lacum Hetruriæ, quem Trasimenum vocant, aciem instruxit. Interea dum manus conserunt milites, terræ motus multa oppida prostravit, avertitque cursu suo amnes. Dorsa montium ingenti lapsu proruit: hanc tamen nemo præliantium tantam vim sensit. Ipse animosissime ac fortissime dimicans cecidit Flaminius, et circa eum optimi quique. Reliquis in fugam conversis, ingens edita strages, quindecim millia cæsa, totidemque alii capti. Flaminii corpus, ut funeraret id decoraretque virtutis causa, magna cum cura inter cadavera Annibal inquisitum non invenit, neque constitit quid eo esset factum. Adversam pugnam ad Trebiam, nec dux aperte scripsit, nec retulit nuntius, sed ancipiti ambiguoque diremptam mentitus est Marte. Ad hujus primum nuntium cladis prætor Pomponius vocato ad concionem populo, aperte sine ambagibus aut circuitione, Pugna, inquit, Quirites, magna victi sumus, exercitus deletus est, consul cecidit Flaminius, vos de vestra salute et incolumitate deliberate. His, sicut vento, in tantam multitudinem instar maris jactatis, ita perculit civitatem ut præ terrore consistere animi et in gradu permanere nequirent. Conveniunt igitur in unam sen-

ſententiam, libero et ſoluto reipub. opus eſſe imperio, quod vocant Dictaturam, et viro qui ſevere eam et intrepide adminiſtret: Fabium eum eſſe, qui pares majeſtati imperii ejus animos gravitatemque habeat morum, et id ſit ætatis, qua mentis conſiliis adhuc vividæ corporis vires reſpondeant, et attemperatus ad prudentiam ſit fervor.

4. Ubi ea ſententia placuit, dicitur Fabius dictator: qui, magiſtro equitum M. Minutio dicto, primum a ſenatu poſtulat ut ſibi in bello uti equo liceat; quod fas non erat, ſed lege quadam vetere interdixerant, vel quod maximum robur ponerent in pedite, et ob id duci cenſerent in acie apud eum permanendum, neque deſerendum hunc; vel quia nimia alioqui et ingens ejus imperii poteſtas foret, quod hac re ſaltem vellent ut populi eſſe indigens videretur. At Fabius ipſe, ut illico imperii ſui populo vim ſpeciemque oſtentaret, quo magis obſequentibus uteretur, et dicto audientibus civibus, proceſſit in unum collatis viginti quatuor faſcibus. Quum autem alter conſul ad ipſum progrederetur, miſſo apparitore dimittere juſſit ei lictores, et inſignibus depoſitis imperii, privati more ſibi occurrere. Mox rite a Diis immortalibus orſus, quum doceret populum, negligentia et contemptu ceremoniarum a conſule peccatum eſſe, non ignavia militum, admonuit ut ne hoſtes timerent, at Deos placarent colerentque: non ille quidem quo ſuperſtitione animos implicaret, immo ut virtutem confirmaret pietate, et ſpe divinæ opis formidinem

dinem eximeret, et elevaret hoſtilem. Eodem tempore multos arcanos et utiles ipſis libros conſuluit, quos Sibyllinos appellant. Et perhibent ſortes nonnullas iis libris proditas, illius tempeſtatis fuiſſe caſibus et geſtis conſonas. Quod cognitum fuerat ex illis libris, fari ad alios nefas erat. Itaque convocato dictator populi concilio, vovit Diis immortalibus, quod eo anno ver attuliſſet ex caprino, ſuillo, ovillo, bovillo grege, intra fines Italiæ, campos, flumina, prata natum, id omne ſe immolaturum. Simul ludi magni voti trecentis triginta tribus millibus nummum, et trecentis triginta tribus denariis triente. Hæc ſumma quadrat cum octoginta tribus millibus, quingentis octoginta tribus drachmis, et duobus obolis. Rationem hujus ſummæ ita præciſe definitæ et diſtributæ haud facile ſit inire, niſi ternarii numeri celebrare vim velis, quod per ſe perfectus, et imparium ſit primus, principiumque multitudinis, primas intra ſe differentias, et cujuſvis numeri elementa ſimul confuſa, copulataque complectatur.

5. Poſtquam igitur animos vulgi Fabius religione impletos, ad meliorem ſpem in futurum erexit, ipſe quidem omnem victoriæ ſpem in ſe reponens, quod ſecundas res Dii tribuere virtuti et prudentiæ ſoleant, ad Annibalem convertit ſe, certus non dimicare, ſed temporis ſpatio, vigorem ejus, pecunia, inopiam, paucitatem, copia militum attriturus et acciſurus. Itaque ut ab equitatu hoſtium tutus eſſet, ſemper locis montoſis

et

et altis caſtra muniit, unde hoſti immineret; quietus, ſi caſtris ille ſe contineret, ſin moveret, ſummis montibus circumvolans undique, et ex tanto adhærens intervallo, ne pugnare invitus cogeretur, et tamen terrorem hoſtibus ita cunctando tanquam pugnaturus præberet. Ita tempore extrahendo omnibus contemptui eſſe, a militibus lacerari maledictis, imbellis ſupra modum et ignavus hoſtibus, unum præter Annibalem, videri. Solus ille conſilium Fabii et rationem, qua bellum gerere in animo haberet, animadvertit. Statuit igitur omni arte et vi ad pugnam eum elicere, alioquin de Pœnis actum ratus eſſe: qui, quibus præſtent, non valeant armis uti, quibus vero impares ſint, milites et pecuniam nequicquam conſumant et impendant. Ergo in omnem ſpeciem ſe vertit aſtus et luctæ militaris, nihil non movens, ut eximius athleta, dum anſam quærit qua prehendat Fabium, nunc inſtat, nunc terret, alias hac illac trahit, ut a tutis eum ſuis avertat conſiliis. Huic tamen ſua ſententia utilitate nixo, immota conſtitit et inconcuſſa. Sed moleſtus admodum fuit ei magiſter equitum Minutius: qui dum rapidus fertur ad dimicandum, ferox concitat exercitum, furoreque eum ac ſpe implet inani. Quare milites Fabium irridere, ac ludibrio pædagogum appellare Annibalis, Minutium ad cœlum tollere, et dignum Romanis ducem habere. Hinc ſpiritus Minutio et audacia creſcunt, dictatoremque, quod in cacuminibus montium caſtra perpetuo habeat, tan-

tanquam egregium ſpectaculum pararet vaſtitatem et incendium Italiæ viſuris, inſectatur. Amicos autem Fabii rogat, num in cœlum, tanquam terra complorata, rapturus ſit exercitum, an vero nubes et nebulas, quo recipiat ſe, hoſti objecturus. Quæ quum ad Fabium referrent amici, ſuaderentque ut periculo ſubeundo liberaret ſe ignominia, Næ ego, inquit, quam nunc videor, timidior ſim, ſi probri et contumeliæ metu a rationibus abducar meis. Atqui pro patria haud turpe fuerit timere; at expaveſcere ad hominum opinionem, calumnias et opprobria, non tanto digni imperio viri, ſed ſervientis eſt illis quibus imperare ipſum, et male conſultos deceat reprimere.

6. Sub hæc incidit in errorem Annibal. Nam a Fabio dum cupit longius exercitum abducere atque occupare campos ubi frumentari et populari valeat, imperat viæ ducibus ut extemplo a cœna in agrum Caſinatem ducant. Illi nomen propter Punicam a Latina lingua abhorrentem non recte aſſequuti, conjiciunt copias ejus in oppidum Caſilinum, ad extremam oram ſitum Campaniæ, quod intermeat Lothronus fluvius, quem Romani Vulturnum vocant. Regio eſt cætera cincta montibus, vallis autem ad mare uſque porrigitur, ubi paludes effuſo flumine edit, habetque altos arenæ cumulos, demum littore clauditur undoſo importuoſoque. Eo ubi Annibal ſe demiſit, viarum Fabius gnarus, circumducto exercitu, exitum quatuor millium armatorum ſtatione obſepit, reliquas

reliquas copias aliis jugis in tuto collocat, tum expeditiſſimis promptiſſimiſque quibuſque immiſſis, extremum hoſtium agmen carpens totum conturbat exercitum, occidit ad octingentos. Inde quum educere Annibal copias pararet, et errorem loci periculumque adverteret, in crucem ſuſtulit viæ duces. Sed quia rejicere hoſtes et impugnare eos qui tenerent clauſtra montium deſperabat, totumque exercitum torpor et pavor occupaverat, putantium perplexitate inevitabili undique circumventos ſe, neque ullum patere receptum, ſtruere dolum hoſtibus inſtituit. Itaque ſic facit: Boum duo ferme millia de præda jubet comprehendi, ac ſingulis cornibus faces præligari, aut virgultorum ſarmentorumve aridorum faſces: inde ut ſub noctem, quum datum ſignum eſſet, accenſis ad montes agerent, qua ſtationes hoſtium ſaltus inſidebant. Dum hæc parant quibus id negotii datum erat, caſtra ipſe primis tenebris ſilentio movet. Boves, dum modicus fuit ignis et materiam adurebat, ſedato gradu ad vertices montium acti ſuccedunt. Flammæ ex ſummis micantes cornibus, quia exercitus uno ordine ad multas faces progredientis ſpeciem præbebant, ex cacuminibus montium deſpicientes paſtores et bubulcos obſtupefecere. At ubi accenſis cornibus ad ima et ad vivum penetravit ſenſus, et dolore agitati diſcurſu et capitum inquietatione ſe invicem multa reſperſerunt flamma, tum nullo itineris ſervato ordine conſternati, ſtimulante dolore in adverſos

adverſos montes feruntur, relucentes extremis caudis et frontibus, virgultaque qua fugiebant frequentia accendentes. Tetrum igitur id ſpectaculum erat clauſtra montium ſervantibus Romanis: præbebant enim hominum cum facibus diſcurrentium flammæ imaginem, oppidoque pavidi et perculſi, undique invadi ſe atque cingi ab hoſtibus arbitrabantur. Itaque faucibus relictis, concitant ſe in fugam, et majora petunt caſtra. Ibi levis armatura Annibalis incurrit ac clauſtra occupat; hinc reliquæ copiæ trahentes multam et gravem prædam ſine metu ſequuntur.

7. Dolum hunc etiam nocte ſenſerat Fabius: boves enim aliquot palantes inciderunt in eum; ſed quia nocturnas inſidias timebat, tenuit in caſtris ſuos in armis inſtructos. Luce prima in perſequendo extremum agmen carpebat, et levia prœlia in ſaltu fiebant, atque ingens ciebatur tumultus, donec a primo agmine cohortem Hiſpanorum Annibal aſſuetiorem montibus immiſit. Ea levior et ad concurſandum habilior, in gravem armis Romanum ſtatariumque incurrit, ac non paucis oppreſſis, Fabium repulit: quæ Fabium res tum calumniantibus expoſuit et contemptum reddidit graviſſime. Nam quum dimicandi audacia concederet Annibali, quaſi conſilio et providentia eum debellaturus, tunc victum his artibus ipſum ac circumventum videre. Annibal ut cumularet invidiam apud cives dictatoris, quum ad agrum ejus veniſſet, omnibus circa exuſtis ſoloque æquatis, ab uno

eo vim omnem abſtineri juſſit, atque appoſuit cuſtodes qui inviolatum et integrum ſervarent. Et cum hæc crimini ei Romam nuntiata dabantur, tum tribuni plebis multifariam eum ad populum accuſabant: cujus rei autor et fax Metilius præcipua fuit, non ille quidem odio Fabii adductus, ſed amicitia magiſtri equitum Minutii, quicquid de Fabii laude detrahebatur, ad gloriam et nomen accedere ducebat illius. Offendit etiam ſenatum, qui pactiones ejus de captivis cum Annibale vehementer improbabat. Convenerat enim inter eos de permutandis captivis, et quæ pars plures recepiſſet, ea ut ducentas et quinquaginta drachmas in militem præſtaret. Ut itaque facta commutatione in capita reliqui apud Annibalem Romani CCXL fuerunt, argentum pro his debitum negavit ſenatus mittere. Inſuper caſtigavit Fabium, quod non recte nec ordine neque e republica, homines, qui ignavia ſua hoſti prædæ fuiſſent, liberaret. His Fabius auditis, moderate tulit iram civium; verum quum pecunia deficeretur, neque fallere Annibalem, nec cives ſuſtineret negligere, miſit Romam filium, agrum ut venderet, et argentum ad ſe in caſtra confeſtim ferret. Adoleſcens, prædiis diſtractis, propere redit. Tum pretium ille Annibali mittit, et recipit captivos: idque poſtea reſtituere quum multi vellent, a nemine accepit, ſed condonavit omnibus.

8. Inde a ſacerdotibus ſacrorum quorundam cauſſa Romam revocatus, præficit Minutium caſtris

caſtris, non pro imperio tantum, ſed conſilio etiam et precibus cum eo agens, ut pugna et dimicatione abſtineret. Quibus ille plane contemptis illico inſtitit hoſtibus. Et quum Annibalem quadam die advertiſſet magnam exercitus partem frumentatum miſiſſe, adortus relictos, cædendo redegit eos in caſtra, multiſque interfectis, conterruit omnes velut eos circumſeſſurus; ac, dum copias Annibal in caſtra iterum cogit, nemine inſtante recepit ſe. Qua ex re ingentes ſpiritus ille tulit, et ferocia implevit exercitum. Mox hujus rei, majore etiam quam factum eſſet, fama Romam perlata, Fabius quum reſciviſſet, Minutii ait ſe ſucceſſum etiam atque etiam formidare. Populus vero arrectus et lætus in forum concurrit. Tribunus plebis Metilius pro concione verba faciens Minutium extollere, Fabium appellare non jam mollem aut timidum, ſed proditorem. Accuſat inſuper nobilitatem et principes bellum initio in Italiam accerſiſſe ad opprimendam plebem, et civitatem illico imperio effrænato ſubjeciſſe unius, qui ducendo bello liberum otium Annibali et ſpatium largiatur, dum aliæ ei ex Africa copiæ, ut Italiæ domitori, ſummittantur.

9. Horum Fabius nihil purgavit, ſed denuntiavit inſuper ſacra, quantum fieri poſſet, maturanda, quo rediret ad caſtra, ad ſumendum de Minutio, quod contra edictum ſuum cum hoſte pugnaſſet, ſupplicium. Ad ea ingenti concitatus tumultu populus eſt. Metuit Minutio, quia in vincula dare dictatori et punire

nire indicta cauſa jus eſt, et leniſſimum Fabii ingenium exiſtimavit irritatum, efferatum eſſe neque placari facile poſſe. Itaque metu plerique attoniti ſilent. Metilius pro jure tribunatus liberior (nam hæc dictatore dicto poteſtas, quum cæteræ redigantur omnes in ordinem, autoritatem ſuam retinet una integram) inſtigat quantum poteſt populum, obſecratque ne dictatori prodant Minutium, ut quod in filium Manlius Torquatus exemplum ediderat, qui victorem et laurea inſignem ſecuri percuſſit, perpetretur in Minutium: detrahant Fabio tyrannidem, eique qui et poſſit et velit ſervare, credant rempublicam. Hac oratione commota concio, Fabio (quamvis adverſo rumore foret) non ſuſtinuit abrogare dictaturam, ſed æquato magiſtri equitum et dictatoris jure, ſcivit ut paribus auſpiciis gererent bellum: id quod ſine ullo exemplo hic Romæ uſurpatum eſt, paulo tamen poſt cladem Cannenſem repetitum, quo tempore ad exercitum M. Junius dictator fuit. Quum autem ſupplendus in urbe ſenatus eſſet, multis in acie cæſis ſenatoribus, alterum dictatorem creavere Fabium Buteonem. Cæterum hic eodem quo in publicum progreſſus, ſenatum legit die, dimiſſis lictoribus, et perſequentium rejecta turba, mediæ plebi ſe injecit atque immiſcuit, ſuaſque res agens et curans in foro privati more verſatus eſt.

10. Minutii autem comparato cum dictatore imperio, rebantur illum animo plane

fracto et abjecto redditum: cæterum non ſatis noverant eum. Neque enim calamitoſam ſibi inſcitiam eorum ducebat, verum, ſicut Diogenes ille ſapiens, quum ei quidam diceret, iſti derident te, ego enimvero, inquit, non derideor, illos derideri ſolos exiſtimans, quos obſtupefacerent et terrerent iſta; ita moderate Fabius illam injuriam leniterque, quantum ad ſe attineret, tulit, præbuitque argumentum ad probandum id philoſophorum placitum, qui virum bonum et ſapientem negant contumelia affici vel probro. Sed angebat eum reipub. tamen gratia vulgi temeritas, quod hominis efferatæ ad bellum ferociæ tantam feneſtram aperuiſſet. Quare veritus ne inſania hominem ex vana gloria et arrogantia, nimium cito ad mali quid deſignandum auferret, clam omnibus profectus eſt. In caſtra ut venit, offendit Minutium nihil jam modice præ ſe ferentem, ſed tumidum et inflatum, imperiumque poſtulantem alternis diebus. Id haudquaquam placuit ei, ſed diviſit cum illo copias: præſtare enim ut parti ſolus præeſſet, quam viciſſim univerſis. Primam igitur et quartam legionem ſibi ſumit, ſecundam et tertiam attribuit Minutio, ſociorum item auxilia pari numero partiti ſunt. Enimvero gloriari Minutius et exultare, quod ſummi imperii maximique majeſtas in ordinem coacta propter ipſum atque diminuta eſſet. Ibi admonet eum Fabius, non cum Fabio ipſi, ſed certamen eſſe, ſi ſapiat, cum Annibale. Quod ſi cum collega quo-

que

que contendendum ſibi putet; videndum etiam atque etiam ei, ut dejecto et contempto apud cives, honoratus ipſe et victor non videatur in ſervandis tuendiſque illis ſolutior.

11. Ille hac cavillatione pro ſenili contempta, et copiis quæ ei ſorte evenerant acceptis, ſeparatim caſtra cepit. Nihil horum Annibalem, qui in omnem imminebat occaſionem, fefellit. Tumulus erat in medio, qui et occupari facile poterat, et occupatus tutam caſtris ſtationem commodamque erat ad omnia præbiturus. Ager circumjectus a longe contemplanti æquabilis et nudus, habebat tamen interjectas foſſas non magnas, et cavernas quaſdam alias. Hunc tumulum quum tenere ex facili clam poſſet Annibal, nolebat, ſed cauſam in medio relinquebat certaminis. Ubi jam a Fabio ſejunctum videt Minutium, nocte in hos ſpecus et latebras certum numerum militum condit, et quo alliciat ad certamen de loco eo contrahendum Minutium, paucos prima luce ad tumulum aperte capiendum mittit: itaque evenit. Primum enim dimittit ille levem armaturam, deinde equites; poſtremo quum ad tumulum auxilia cernit Annibalem quoque ſubmittentem, inſtructis omnibus copiis procedit, et acri pugna adoritur eos qui caſtra in tumulo ponebant. Mars erat anceps et utrinque dubius, donec ſatis circumventum conſpiciens Annibal, et terga inſidiantibus nuda patere, ſignum dat. Tum exorti undique cum clamore ſimul incur-

ſant, poſtremoſque cædunt. Romanos plane perculit ingens tumultus et clamor, ipſius concidit ferocia Minutii, et nunc ad hunc, nunc ad illum legatum circumtulit oculos. At nemo pugnæ memor, in fugam peſtiferam inclinabat: quippe Numidæ jam victores undique campos obequitabant, interficiebantque effuſos.

12. His obrutorum malis Romanorum non latuit diſcrimen Fabium, ſed quum imminentem cladem haud dubie animo proſpexiſſet, tenebat legiones ſub ſignis inſtructas, eventumque cognoſcere pugnæ ſtudebat, non per nuntios, ſed pro vallo ſpeculabatur ipſe ex edito. Ut ergo circumveniri turbarique conſpexit aciem, et clamor ad aures ejus accidit, non jam in pugna ſtantium, ſed trepidantium et fugientium, tum percuſſo femore atque ingenti edito ſuſpirio ad circumſtantes, O Dii immortales, (inquit) quanto celerius quam timui, ſerius tamen quam cupivit, perdidit ſemetipſe Minutius! Et quum efferri raptim ſigna et ſequi juſſiſſet legiones, exclamavit, Nunc milites, ſiquis memoriam habet M. Minutii, properet; egregius eſt enim vir et amans patriæ: quod ſiquid, dum feſtinat ejicere hoſtem offenſavit, aliud erit ſuccenſendi tempus. Primus igitur Fabii conſpectus fugat ac diſſipat in campo circumvagantes Numidas. Tum in eos qui in acie ſtabant et terga Romanorum cædebant, infert ſigna. Siqui ſe offerunt, hos interficit; reliqui, priuſquam a ſuis intercluderentur, ne quod intulerant Romanis mali,

mali, id in ſe verteret, terga dantes capeſſunt fugam. Cernens pugnam inclinatam Annibal, Fabiumque præter ætatem valida per infeſtos hoſtes impreſſione facta adverſo tumulo contendere ad Minutium, remiſit prœlium, ſignoque receptui dato Pœnos in caſtra reduxit. Receperunt ſe Romani quoque haud inviti. Fertur, quum ſe reciperet, de Fabio Annibal tale quippiam ad amicos dixiſſe jocans, nonne ſæpius vobis prædixi ego, hanc in jugis montium ſedentem nubem cum turbine aliquando et procella imbrem effuſuram?

13. Secundum prœlium Fabius, lectis cæſorum ſpoliis, in caſtra regreſſus eſt, nec ullum ei ſuperbum adverſus collegam vel iratum excidit dictum. At Minutius convocata ſuorum concione, In arduis rebus, inquit, commilitones, nihil offendere, ſupra ſortem humanam eſt; ut vero peccata pro exemplo proponas in futurum, id boni viri ſit et prudentis. Fateor quidem ego eſſe nonnihil quod incuſem fortunam, ſed majores me tamen ei gratias agere. Nam hactenus quæ me fefellere, didici paucis horis; doctus ſum enim non eum eſſe me, imperare qui valeam aliis, ſed opus habeam altero qui mihi imperet, nec eſſe contendendum vincere eos, quibus cedere præſtet. Veſter quidem ad cætera imperator eſt dictator, gratitudinis vero adverſus illum dux ego ero, me primum obedientem ac dicto ei audientem præſtando. Hæc fatus, quum ſigna tolli imperaſſet et omnes ſequi, agmine

ad dictatoris caſtra proficiſcitur. In caſtris, ubi ad prætorium recta contendit, convertit omnes in admirationem et ſtuporem. Ante progreſſum Fabium conſtitutis ſignis, parentem ipſe eum alta voce, exercitus milites ejus patronos appellavit. Ita enim qui libertate donantur dominos appellant. Silentio facto Minutius, Geminam victoriam, inquit, obtinuiſti, dictator, hodierno die, virtute de hoſtibus, conſilio et humanitate de collega: illa nos ſervaſti, hac erudiviſti; noſque, quum turpiter eſſemus ab Annibale ſuperati, honeſte ſumus abs te et ſalubriter victi. Quare, quando nomen venerabilius non habeo, mitem te appello parentem, quum tamen beneficium mihi abs te hoc quam a parente majus extiterit: illi enim vitam ſolus, tibi cum meam vitam tum omnium horum debeo. His dictis amplexus Fabium et oſculatus eſt. Idem erat cernere per totum exercitum: nam complexu ſeſe mutuo et oſculo exceperunt; unde in lætitiam tota caſtra effuſa, ut præ gaudio omnibus lacrymæ manarent.

14. Secundum hæc dictaturam depoſuit Fabius, et creati conſules. Quorum primi Fabii artibus bellum adminiſtraverunt, ut conferre cum Annibale vitarent ſigna, ſed ſociis ſuppetias ferrent, et prohiberent defectiones. Poſtquam vero Terentius Varro natalium humilitate quidem obſcurus, ſed popularibus artibus et ferocia ſatis notus, ad conſulatum adſpiravit, illico præ ſe tulit imperitia et præcipitantia de ſumma ſe rerum

rum jacturum aleam. Vociferabatur enim in concionibus, donec Fabiis civitas ducibus utatur, nunquam debellatum iri; se, quo die hostem vidisset, bellum profligaturum: simulque cum dictis tantum delectum habuit, tantasque conscripsit copias, quantis nullo unquam bello usi ante Romani fuerant. Octoginta octo millia militum sub signis habuit. Quæ res in magnum terrorem Fabium cæterosque prudentiores conjecit: neque enim, si quid in tanto juventutis flore sit titubatum, ullam videbant spem se recuperandi. Itaque collegam Varronis Paulum Æmilium, virum rebus bellicis exercitatum, sed invisum populo et paventem plebis, eo quod judicio publico damnato lis æstimata fuerat, excitavit Fabius, adhortatusque est ut reprimeret hominis insaniam, admonuitque non plus ei contra Annibalem quam contra collegam pro aris et focis certaminis propositum esse: quippe ad pugnam properaturum hunc, quod vires suas non intelligat, illum, quod intelligat suam imbecillitatem. Equidem de rebus Annibalis, Paule Æmili, inquit, majorem quam Varroni habendam fidem merito mihi censeam, asseveranti, nisi pugnæ hoc anno copiam ei facias, aut actum de eo fuerit, si hæreat hic, aut fuga se subduxerit; quando nunc, vel quum vincere et superior videtur esse, nemo ad eum defecit hostis, et copiarum, quas in Italiam traduxit, ne tertia quidem pars superst. Ad ea fertur respondisse Paulus, Quod ad me, Q. Fabi,

attinet, hoſtium me telis potius quam ſuffragiis civium iterum objicere caput certum eſt. Quod ſi in eo eſt ſtatu reſpub. enitar, ut bonus dux tibi potius videar eſſe, quam omnibus aliis in diverſum trahentibus. Hoc animo ad bellum eſt Paulus profectus.

15. Terentius autem, quum extorſiſſet ei alternis ut imperarent, caſtra caſtris Annibalis conjunxit ad vicum Cannas, qua Aufidius fluit amnis, et ſimulatque diluxit, propoſuit ſignum pugnæ. Sagum eſt coccinum, quod ſupra prætorium expanditur. Pœnos initio, conſulis audaciam et multitudinem contemplantes hoſtium, quum dimidio eſſent ipſi pauciores, invaſit pavor. Annibal autem, quum edixiſſet ut arma caperent milites, cum paucis ipſe equo vectus hoſtes ex molli clivo jam in ordines euntes ſpeculatur. Ibi quum ex comitibus quidam qui pari erat dignitate (Giſconem appellabant) admirari ſe diceret tantas hoſtium copias; fronte Annibal contracta, Aliud Giſco, inquit, fugit te, eo magis mirandum. Quidnam illud eſſet requirente Giſcone, Quod nimirum tanto in numero, inquit, ne unus quidem ſit qui Giſco vocetur. Hoc dictum nec opinantibus oblatum, omnibus riſum movit. Itaque de clivo digredientes, ut quiſque occurrebat, illum narrarunt jocum, tantuſque per multos motus riſus eſt, ut qui Annibalem comitarentur, continere ſe non valerent. Quod Pœnis cernentibus animum confirmavit, ex magno et inſigni contemptu motum arbitrantibus eum riſum,

ut

ut etiam ipſe inſtante dux diſcrimine jocos cieret.

16. Aſtuta conſilia adhibuit ad pugnam. Primum ex loco, ut a tergo ventum haberet, molitus eſt. Procelloſo enim urentique turbini ſimilis erumpens, et aſperum ex arenoſis atque patentibus campis impellens pulverem ſupra Pœnorum aciem in ipſa volvit ora Romanorum, proſpectumque ademit faciem avertentibus, et conturbavit eos. Alterum ex inſtruenda acie: quod roboris in exercitu eſſet, ac fortiſſimos quoſque in cornibus locat, mediam aciem turba replet ignaviſſimorum: eo uſus eſt longe ante reliquam aciem prominente cuneo. Edictum præſtantiſſimis erat, ubi hos impuliſſent Romani, ac pedem referentibus inſtantes vacuo medio et ſinum dante in mediam aciem irruiſſent, ut propere reductis alis tranſverſos invaderent, et circumfuſi clauderent a tergo. Id quod potiſſimum tantæ fuit ſtragis cauſa. Ut enim media acies pedem retulit atque incurrentes excepit Romanos, et figuram Annibalis acies ad modum lunæ commutavit, delectorumque ductores alis circumductis adorti averſos ſunt, cunctos, qui antequam coirent hoſtium cornua non receperunt ſe, circumventos cædunt contrucidantque. Ad hæc error equitibus eſt mirus oblatus. Paulum equus vulneratus, ut conjicio, excuſſerat. Tum ex cohorte ejus alius poſt alium omiſſis equis, ut conſulem protegeret, ad pedes deſcenderunt. Id quum reliqui equites conſpexiſſent, tanquam ſigno omnibus dato, ex equis omnes

nes devolantes congrediuntur cum hoſtibus. Quo viſo Annibal, Hoc, inquit, malim quam ſi vincti mihi traderentur. Verum hæc, qui hiſtorias fuſus prodiderunt, proſequuti ſunt. Conſul Varro cum paucis equitibus profugit Venuſiam: Paulus illo in æſtu et fluctu fugientium magna telorum vi, toto corpore in vulneribus hærentium, confixus, doloreque ex tanto oppreſſus luctu ſedebat in ſaxo, aliquem operiens ex hoſtibus qui interficeret ſe. Quia vero caput ejus erat et facies cruore oppleta, omnibus fere incognitum et neceſſarii et clientes prætervehebant. Unus vero ex pube patritia, conſpecto et agnito, Cornelius Lentulus, equo delapſus, admotum eum capere jubet, et ſe ſervare civibus, qui tum ut quum maxime bono conſule haberent opus. Ille huic refragatus petitioni, coegit adoleſcentem equum rurſus aſcendere cum lacrimis. Tum data ei dextera, quum ſe erexiſſet, Nuntia (inquit) Fabio Maximo, et ipſe eſto teſtis, præceptorum ejus Paulum Æmilium memorem uſque ad mortem extitiſſe: neque pacta cum eo ulla ex parte rupiſſe, ſed victum eſſe primum a Varrone, deinde ab Annibale. Cum his mandatis dimittit Lentulum. Mox quum in mediam ſtragem ſe invexiſſet, oppreſſus eſt. Dicuntur in hac pugna Romanorum quinquaginta millia cæſa, quatuor millia capta, et poſt pugnam in utriſque caſtris non minus decem millia.

17. Annibalem a tanta victoria quum amici, ut inſiſteret fortunæ, unoque agmine cum

cum fugientibus hoſtibus irrumperet in urbem, incitarent : (die quinto enim victorem in Capitolio epulaturum) haud facile quæ averterit ineas rationem ; quin potius fortuna vel Deus quiſpiam, qui illi obſtaret, eam ei injeciſſe cunctationem et dubitationem videatur. Quare Barcam Pœnum ferunt indignatum ei dixiſſe, Vincere ſcis Annibal, victoria uti neſcis. Atqui tantam ea victoria converſionem fecit Annibalis rerum, ut qui ante hoc prœlium non urbem, non forum, non portum haberet in Italia, ſed difficulter et ægre neceſſaria ſuppeditaret ſuis rapiendo, nullo firmo ad bellum gerendum parato ſubſidio, ſed palans caſtra in modum ingentis latronum catervæ huc illuc circumferret, totam tunc pene Italiam ditionis fecerit ſuæ. Quippe ad eum cum plurimæ et maximæ gentes ultro defecerunt, tum cujus plurimum ſecundum Romam pollebant opes, Capuam ſuarum fecit partium. Nempe eſt non ſolum, quum amicorum faciendum eſt periculum, (ut ait Euripides) non leve malum, ſed etiam quum prudentium imperatorum. Siquidem quæ vocabatur ante hanc pugnam timiditas Fabii et ſegnities, mox poſt conflictum humana major ſapientia habita eſt, et divini præſtantiſque miraculum conſilii tanto ante proſpicientis inſequentia, quæ animo concipere vix valebant ii quibus evenerant. Itaque mox in illo civitas reliquam opem ponens, et ad ejus mentem tanquam ad ſacrarium et aram confugiens, ſalutem ſuam, et quod non undequaque

dequaque diſſiparetur, ſicut urbe a Gallis oppreſſa factum erat, unius acceptum ferebat conſiliis Fabii. Ille enim qui, quum res apparerent ſecuræ, timidus habebatur et puſillanimis, tunc omnibus immenſo luctu inanique oppreſſis trepidatione ſolus per urbem placido incedebat gradu, vultuque intrepido et benigno alloquio planctus muliebres ſedabat, cœtus arcebat eorum qui ad communem luctum in publicum prorumpebant. Autor etiam fuit ſenatui conveniendi; magiſtratus, quorum in uno eo poſitum erat robur et opes, quemque reſpiciebant omnes, confirmavit.

18. Ad portas poſuit cuſtodes, qui prohiberent profugientem multitudinem egredi urbe; luctus locum et ſpatium definivit, domi lugere triginta dies quemque jubens, iis terminari omnem luctum et defungi civitatem. Quum ſacrum Cereris in eos dies incideret, placuit omnino intermitti ſacra pompamque, ne cladis magnitudinem paucitas et mœror argueret celebrantium feſtum. Etenim fortuna utentium ſecunda gratiorem Diis cultum eſſe. Quæ ad eos placandos et ad procuranda prodigia juſſerant aruſpices, ſedulo exequuti ſunt. Et Fabius Pictor, Maximi propinquus, Delphos legatus eſt ad oraculum: duæ veſtales ſtupri compertæ, altera ſub terram viva de more defoſſa, altera ſibimet ipſa mortem conſcivit. Liceat autem ante omnia admirari civitatis magnanimitatem et lenitatem, quod conſuli Varroni ex fuga redeunti, ut qui fœdiſſime et infœ-

infœliciſſime rebus geſtis revertebatur, humili et abjecto obviam itum ad portam honoris cauſa a ſenatu et univerſo populo ſit. Magiſtratus et principes ſenatus, in quibus erat Fabius, ſilentio facto laudarunt eum quod de repub. a clade tanta non deſperaviſſet, ſed adeſſet ad curam ejus ſuſcipiendam, et ad utendum legibus civibuſque, ut nondum deploratis.

19. Annibalem ut nuntiatum eſt ad alias Italiæ partes a pugna divertiſſe, reſumptis animis duces cum legionibus dimittunt. Clariſſimi horum Fabius Maximus et Claudius Marcellus ex contrariis propemodum inſtitutis in pari erant laude. In hoc enim (ut in vita ejus demonſtravimus) ſtrenuitas eminebat et alacritas, quum et manu fortis, et ingenio eſſet talis, quales Homerus præcipue φιλοπτολέμους & ἀγερώχους id eſt bellaces et feroces vocat. Itaque intrepide et ferociter, et adverſus hominem projecta audacia Annibalem, parem ad bellum adferens audaciam prima certamina aggreſſus eſt. Fabius priſtinis ſuis inſiſtens conſiliis, ſpem conceperat, ſi nemo illi inſtaret vel irritaret, fore ut ſemet ipſe attereret et elangueſceret bello, ſicut athleticum corpus, ubi vires nimium confectæ ſunt et fatiſcunt, ocyſſime amiſſurus vigorem. Quamobrem refert Poſidonius, ſcutum hunc a Romanis, Marcellum enſem vocatum, temperatamque cum Marcelli moribus ſtabilitatem et maturitatem Fabii, fuiſſe populo Romano ſalutarem. Itaque huic ſe Annibal, ſicut rapido amni, ſæpe objiciens

ens propellebatur, atterebatque copias ſuas; ab altero vel languide et paulatim ſubterfluente et interlabente aſſidue imprudens abluebatur, carpebaturque. Hinc in eam adductus perplexitatem eſt, ut Marcellus eum pugnando fatigaret, Fabius vero non pugnando terreret. Atque cum his duobus fere, vel prætoribus, vel conſulibus, vel proconſulibus bellum geſſit: fuit enim uterque horum quinquies conſul. Verum Marcellum in quinto conſulatu circumventum inſidiis occidit: Fabio luſit operam ſæpius omnes dolos et technas machinatus, ſemel duntaxat eum in levem induxit errorem. Miſit ad Fabium cum literis fictis nobilium et principum Metapontinorum, ſi acceſſiſſet, urbem prodituros, eoſque qui hoc conſilii cepiſſent, dum ille moviſſet propius, expectaturos. His motus literis cum parte copiarum conſtituit Fabius nocte illuc proficiſci: verum auſpicanti quum aves non addixiſſent, mutavit ſententiam; nec multo poſt intellexit ſcriptas ad ſe fraude Annibalis literas, locataſque ab eo prope illam urbem inſidias. Verum hæc Deorum benignitati adſcribas fortaſſe.

20. Defectiones civitatum, novaſque res ſocios molientes, blande agendo cenſebat et comitate prohibendos atque flectendos, non quavis excutienda ſuſpicione, neque ſævitia adverſus ſuſpectos exercenda. Dicitur Fabius, quum militem quendam Marſum animadvertiſſit, acrem virum et nobilem inter primos ſociorum, milites nonnullos ad tranſeundum

dum ſolicitaſſe, non exacerbaviſſe eum, ſed neglectum immerito faſſus, nunc quidem, dixiſſe, duces incuſo, qui magis pro ſuo ſtudio honores habent quam pro virtutis merito. Poſthac ſi qua tibi re erit opus, niſi me alloquaris et appelles, te inſimulabo. Sub his dictis, equum eximium donat et aliis eum decorat præmiis. Hinc fideliſſimum eum et promptiſſimum habuit. Turpe enim ducebat, ſi quum equitandi et venandi ſtudioſi, cura et aſſuetudine et educatione malint quam flagellis et catenis ſævitiam beſtiarum ferociamque et contumaciam domare; hominibus qui præſit, is non ſtudeat benevolentia et lenitate potiſſimum eos corrigere, ſed aſperius tractet et durius quam caprificos, piros ſylveſtres, oleaſtros agricolæ, quos in ficus, piros, oleas cicurant manſuefaciuntque. Alium natione Lucanum manipulares detulerunt, extra caſtra vagari et ſigna ſæpe relinquere. Fabius, qualiſnam alias eſſet rogavit. Quum omnes confirmarent nemini militum ſecundum eſſe, ſimulque eximia quædam ejus decora atque facta commemorarent: cauſam ubi ejus abſentiæ perquiſivit, amore mulierculæ invenit captum, et illius fruendæ gratia longum quotidie iter et periculorum plenum a caſtris commeare. Mittit igitur certos clam milite, a quibus attractam puellam in tentorio ſuo occuluit. Lucano inde remotis arbitris accerſito, Non me fefellit, inquit, contra diſciplinam militarem te et contra leges Romanas crebro extra caſtra pernoctaſſe, nec vero etiam virtutes

tutes ignoravi tuas. Factis itaque tuis ſtrenuis quam commiſiſti condonabo fraudem: poſthac alteri mandabo tui cuſtodiam. Stupente milite producit mulierem, atque ei tradit, additque, Hæc ſpondet te in caſtris nobiſcum manſurum, tu vero re oſtendes, num quod aliud ob facinus caſtra deſerueris, cujus cauſæ amorem et hanc prætexueris. Ad hunc modum proditum de his memoriæ eſt.

21. Tarento hac ratione potitus eſt, quæ capta urbs proditione fuit. In exercitu ejus adoleſcens merebat Tarentinus, in quem ſororis, quæ commorabatur Tarenti, ſumma fides et pietas extabat. Ejus amore Brutius quidam, præſidii quod Tarento Annibal impoſuerat, præfectus deperibat, unde ſpem concepit Tarentinus rei conficiendæ. Itaque re cum Fabio communicata, in urbem ad ſororem contulit ſe ſub prætextu transfugæ. Primum Brutius, quod ignorare de ſe fratrem illa exiſtimaret, continuit ſe a muliere. Poſt injicit apud eam juvenis ſermonem, Enimvero ferebatur, inquit, vulgo conſuetudine te frui potentis viri et magni: quiſnam ille eſt? Si enim præſtans virtute (ut fertur) et inſignis vir eſt, nihil moratur, qui univerſa miſcuit Mars, cujas ſit. Nihil in neceſſitate probroſum: immo fœlicitas eſt quædam, ſi quo tempore parum in jure præſidii eſt, ex ipſa vi trahere queas lenitatem. Inde Brutium accerſit mulier, eique fratrem conciliat. Mox adjutor hic in amore, quum magis quam ante facilem illi et tractabilem

bilem videretur præſtare ſororem, ita eum devinxit ſibi, ut non difficulter mercenarii viri mulierculam amantis animum magnorum ſpe præmiorum, quæ Fabium oſtendit donaturum, perpelleret ad proditionem. Ita fere tradunt hæc hiſtorici. Alii, mulierem, a qua fuit ad proditionem tractus Brutius, non Tarento, ſed ex Brutiis tradunt oriundam. Eam, quum Fabii concubina eſſet, ubi popularem eſſe et familiarem reſcivit Brutiorum præfectum, re ad Fabium relata, congreſſam ſub mœnibus induxiſſe hominem et corrupiſſe.

21. Dum hæc parantur, Annibalem diſtinere Fabius moliens, mandat per litteras militibus, qui Rhegii in præſidio erant, ut Brutiorum agrum depopularentur, et Cauloniam obſiderent ſummaque vi oppugnarent. Erant octo millia hominum, perfugæ magna ex parte, et eorum qui deportati ex Sicilia, a Marcello fuerant ignominioſa militia notati, ignaviſſimi, quorum jactura minime luctuoſa vel damnoſa reipub. foret. Exiſtimavit enim hanc objectam ſicut eſcam, a Tarento Annibalem (id quod evenit) abſtracturam. Quippe ſtatim captans eam Annibal, movit eo cum copiis. Sexto autem die quam obſidere Tarentum Fabius cæpit, juvenis qui ante cum Brutio rem, adhibita ſorore, compoſuerat, venit ad eum noctu, diligenter conſiderato et explorato loco, ubi in ſtatione Brutius poſitus locum daturus aggredientibus, ac recepturus eos erat. Non in totum tamen fretus conſul proditione hac

eſt rem aggreſſus, ſed ipſe eo profectus ſilentio continuit ſuos. Reliquæ copiæ pariter terra marique adortæ mœnia ſunt, ſimul clamor ingens cum tumultu ſublatus; quoad pleriſque Tarentinis ad ſubſidium ferendum eo concurrentibus, manuſque cum iis, qui urbem oppugnabant, conſerentibus, quum ſignum accepiſſet a Brutio aggrediendi, Fabius cepit ſcalis urbem. Cæterum non videtur hic crimine vacaſſe ambitionis: nam ad famam extinguendam, ne proditione captum Tarentum videretur, ante omnes Brutios trucidari imperavit. Cæterum eum cum hæc fruſtrata eſt gloria, tum perfidiæ nota et crudelitatis inſuper aſperſus eſt. Multi præterea cæſi ſunt Tarentini, ſub haſta vendita triginta millia. Urbem exercitus diripuit: in ærarium relata talenta tria millia. Quum agerentur omnia ferrenturque, traditur interroganti ſcribæ, quid fieri de Diis vellet, tabulas et ſigna ſignificanti, reſpondiſſe Fabius, Deos iratos Tarentinis relinquamus. Herculis tamen ſignum ingentis magnitudinis Tarento avectum poſuit in Capitolio, juxtaque ſtatuam equeſtrem ſuam ex ære. Atque in his quidem longe videtur rudiori ingenio fuiſſe quam Marcellus, immo vero effecit ut illius viri facilitas et humanitas mirabilior videretur, ut in ejus vita oſtendimus.

22. Annibalem ferunt raptim agmine facto quadraginta tantum ſtadiis tum a Tarento abfuiſſe, ac propalam dixiſſe, Et Romani ſuum Annibalem habent: eadem qua ceperamus

ramus arte, Tarentum amiſimus. Confiteri vero privatim apud amicos tum primum ſuſtinuit, jampridem grave ipſis fore ſe animadvertiſſe, nunc vero impoſſibile, ut præſentibus ſubſidiis doment Italiam. Fabius iterum triumphavit, ſed majore quam ante gloria: quod cum Annibale ut ſtrenuus athleta decertaret, ejuſque conatus tanquam nodos anſaſque minus jam firmas facile reſolveret. Partim enim remiſſus vigor exercitus ejus luxu et opulentia fuerat, partim aſſiduis prœliis quaſi retuſus attrituſque. M. Livius, quo præfecto Tarentum Annibali proditum fuerat, quum in arcem recepiſſet ſe, non fuit inde depulſus, ſed, dum Romani recepiſſent, tutatus eſt eam. Hic anxius honoribus Fabii in ſenatu aliquando præ invidia et ambitione erupit, ut jactaret non Fabii ſed ſua opera Tarentum receptum. Ridens hic Fabius, Recte, inquit, ais: nam niſi tu amiſiſſes, ego non recepiſſem.

23. Fabio populus Romanus cum alios habuit eximios honores, tum filium ejus conſulem deſignavit. Quum iniſſet ille magiſtratum, et in negotio quopiam ad bellum pertinente eſſet intentus, pater vel præ ſenio et imbecillitate, vel tentandi gratia filii, equo per appellantes et circumſtantes conſulem advehebatur. Quod juvenis ut vidit, non tulit, ſed miſſo lictore ut deſcenderet ex equo pater juſſit, et, ſi quid conſulem vellet, pedibus accederet. Et movit quidem alios imperium, tacitique oculos in Fabium tanquam præter dignitatem violata

ejus majeſtate, conjecerunt. At ille confeſtim deſiliens, citato gradu properavit ad filium, complexuſque eum et data ſalute, Macte conſilio, inquit, et virtute fili es: ſentis quibus imperas, et quam ingentem ſuſcepiſti magiſtratum: his artibus nos quoque et majores rempub. auximus, dum parentibus liberiſque priorem reipub. dignitatem habemus. Et ſane tradunt Fabii proavum, qui ſine controverſia maxima gloria Romæ atque autoritate floruit, quinquies fuit conſul, clariſſimos triumphos ex graviſſimis bellis duxit, cum filio conſule in provinciam profectum legatum: in cujus triumpho quum curru ille quadrijugo veheretur, equo ipſe incedens cum reliquis ſequutus eſt, glorians quod qui in poteſtate filium haberet, atque inter cives maximus et eſſet et diceretur, ſubjiceret legibus ſe et magiſtratui. Cæterum illius laudes non intra hæc tantum ſtetere. Quum autem Fabio contigit hunc filium amittere, dolorem, ut vir prudens et pius pater, tulit moderatiſſime. Orationem, quam habent in clarorum virorum funere propinqui, ipſe in foro egit, quam poſt edidit ſcriptis mandatam.

24. Poſtquam P. Cornelius Scipio proconſul in Hiſpaniam miſſus, Pœnos multis profligatos prœliis ex ea provincia expulit, compluribuſque nationibus et urbibus ſubactis ingentibus, ac præclaris facinoribus in reipub. commodum geſtis, gratiſſimus civibus et ſummo cum honore reverſus eſt, mox

mox conſul deſignatus quum populum intelligeret non vulgarem poſtulare a ſe et ipſis ſpondere conſulatum; ut in Italia congrederetur cum Annibale, obſoletum id nimium et ſenile arbitratus eſſe, ipſam Carthaginem ſtatuit et Africam ſtatim implere armis legionibuſque, atque eam oppugnare, et ex Italia omnem vim illuc convertere belli. Ad hanc rem omnibus nervis anniſus eſt ut populum impelleret. Hic varium metum Fabius civitati propoſuit, præcipitem clamitans ab amente juvene in extremum et ſummum periculum ferri: neque oratione pepercit vel facto quo deterrere ſe ab iſto conſilio cives putabat poſſe. Et ſenatum quidem in ſuam traduxit ſententiam, populo invidia videbatur adductus, Scipionis fœlicitati obtrectare, vererique, ſiquid præclari geſſiſſet ille, et bellum aut finiviſſet aut ſummoviſſet ex Italia, ſegnis ipſe molliſque, bellum qui tam duxiſſet diu, videretur. Equidem a primo quidem Fabium putem ad impediendum Scipionem, ſtudio ſecuritatis et providentia adductum, quod diſcrimen tam grande horreret; ambitione vero quadam et æmulatione, ut creſcentem Scipionem detraheret, incubuiſſe in id acrius atque ulterius progreſſum fuiſſe. Nam et collegæ Scipionis ſuaſit Craſſo, provinciam ne permitteret ei cederetve, et Carthaginem ipſe, ſi ei videretur, exercitum tranſportaret. Obſtitit etiam ne pecunia attribueretur in bellum Scipioni, qua re pecuniam ſibi ipſe parare habuit neceſſe.

Hanc Hetruriæ civitates, ejus privatim ſtudioſæ atque in eum propenſæ, contulerunt. Craſſum vero cum ſua natura alienum a contentionibus et moderatum virum, tum ſacrorum cura, quod eſſet pontifex maximus, in Italia retinuit.

25. Quare Fabius Scipioni alia obſiſtens via, impedivit et interceſſit ne delectum juventutis, quæ voluntaria nomina dare volebat, poſſet habere. In curia et ad populum fremebat illum non ſolum fugere Annibalem, verum etiam, quod reliquum in Italia virium eſſet, id exportantem abſcedere; ſpe lactare juventutem, et inducere ut parentes, conjuges, patriam, cujus in foribus potens et invictus ſedeat hoſtis, deſerant. Hæc quum diceret, pavorem injecit civibus. Solas itaque decernunt ei ad bellum legiones quæ in Sicilia erant, et ut ducere ſecum ex iis quos reportaverat ex Hiſpania, trecentos poſſet, quorum uſus fideli opera eſt. Atque his quidem agendis ſequi viſus eſt ingenium ſuum. Ut vero trajecit in Africam Scipio, et eximia ejus geſta victoriæque incredibiles et clariſſimæ annuntiatæ Romam ſunt, conſentanea quoque famæ ſpolia multa conſequuta, rex captus Numidarum, bina ſub idem tempus incenſa caſtra, ſtrages ingens hominum, armorum et equorum vis magna in caſtris flamma hauſta: Carthaginienſes etiam per legatos Annibalem revocarunt, oraveruntque ſpem illam relinqueret inanem, et ferret opem patriæ. Omnibus civibus Scipionem laudibus tantas ob res geſtas

geſtas ad cœlum ferentibus, Fabius mittendum Scipioni cenſebat ſucceſſorem: nullam cauſam proferens aliam, niſi quod illud jactaret triviale, anceps eſſe tantam rerum molem credere unius fortunæ viri; non temere eidem ſemper reſpondere fortunam. Quare offendit populum, habituſque eſt moroſus et malignus, aut præ ſenio exanguis omnino et deploratæ ſpei, qui præter modum ab Annibale trepidaret. Immo vero quum Italia Annibal exercitu navibus impoſito exceſſiſſet, obſtrepuit lætitiæ publicæ et bonæ ſpei, neque eam eſſe illibatam permiſit; immo tum vel maxime civitatem in ſummo periculo verſari et in lubrico dictitabat rempublicam. Quippe graviorem in Africa Annibalem ſub Carthaginis mœnibus incubiturum hoſtem, occurſurum exercitum Scipioni multorum etiamnum calentem imperatorum ſanguine, dictatorumque et conſulum. His ſermonibus trepidatio Romæ renovata, ut quum bellum tranſlatum in Africam eſſet, hoc magis admotum urbi periculum putarent.

26. At Scipio non multo poſt tum Annibalem ſignis collatis vicit, tum detracto conculcatoque oppreſſæ Carthaginis faſtu, populum majore implevit quam caperet animis lætitia, imperiumque plane multis jactatum fluctibus iterum erexit. At Fabius Maximus non attigit vivus exitum belli, neque Annibalem victum audivit, neque inſignem illam et ſtabilem oculis cepit patriæ proſperitatem; ſed ſub idem tempus quo reliquit Italiam Anni-

bal, ex morbo defunctus est. Epaminondam quidem Thebani propter inopiam in qua decessit, publico funere extulerunt, quod præter veru minutum ferreum, ut fama est, nihil ab ejus excessu fuerit domi inventum. Populus autem Romanus non fecit Fabio publice funus, sed assibus viritim collatis: non ut tanquam inopi sufficerent impensas, verum populo ut parentem sepeliente, mors viri, ut dignum vita erat, honorata fuit et celebrata.

HABES

1. HABES vitæ hiſtoriam illorum duorum, quorum quia uterque multa exempla et præclara reliquit civilis et bellicæ virtutis, age, ex bellicis illud primo loco tractemus. Pericles quum reipublicæ præeſſet, populus in proſpero ut quum maxime ſucceſſu rerum et per ſe pollentiſſimus erat, opibuſque florentiſſimus, ut publica eum fortuna atque potentia in ſecuro et ſtabili gradu tenuiſſe videatur. At vero Fabii res geſtæ, qui fœdiſſimis et aſperrimis temporibus rempublicam ſuſcepit, non rebus florentibus ſtantem conſervaverunt, ſed excitaverunt abjectam. Præterea Pericli Cimonis victoriæ, Myronidiſque et Leocratis trophæa, multa etiam Tolmidis præclara facta facultatem peperere domi rempub. procuranti feſtos dies agendi, ludoſque celebrandi potius quam bello rem augendi vel tuendi. Fabius vero, quum ante oculos haberet multos fuſos fugatoſque exercitus, multas ſtrages et cædes imperatorum atque ducum,

ducum, lacus, campos, ſaltus cæſorum cadaveribus exercituum coopertos, cruore, et tabe manantia uſque ad mare flumina, ſuis propriis inſtitutis et firmis conſiliis, quaſi ſubjectis humeris, fulciens rempublicam, obſtitit ne illorum peccatis labaſcens ex toto præcipitaretur. Atqui tractare fractam calamitatibus civitatem, et neceſſitate obtemperare coactam prudenti, non perinde videatur arduum, atque populi rebus elati ſecundis luxuriantiſque refrænare laſciviam atque ferociam. Qua maxime ratione videtur Pericles Athenienſes continuiſſe. Atqui malorum, quibus oppreſſus id temporis populus Romanus fuit, moles et cumulus, quem ea non perculerunt, nec de gradu dejecerunt, eum vero magnum virum et invicti animi oſtenderunt fuiſſe.

2. Cum Samo capta a Pericle, Tarentum receptum componamus licet, et vero etiam cum Eubœa Campaniæ oppida. Nam ipſam quidem Capuam Fulvius et Appius conſules ſubjugaverunt. Signis collatis haud comperio Fabium hoſtes fudiſſe, niſi unde priorem duxit triumphum. Pericles hoſtibus terra marique cæſis trophæa novem ſtatuit. Nullum factum tamen memoratur Periclis tale quale fuit Fabii, quum Minutium eripuit Annibali, et juſtum exercitum ſervavit Romanum. Memorabile facinus, et quod virtutem, prudentiam, humanitatem ſimul complectitur. Viciſſim nec error refertur is Periclis qui Fabii, cui per boves illuſit Annibal: ceperat temere et fortuito fauces ingreſſum

ingreſſum hoſtem, amiſit e manibus noctu fallentem et poſtero die urgentem, prævenientem dum cunctatur, et quanquam caperetur, ſuperantem. Quod ſi boni imperatoris eſt non tantum conſulere rebus inſtantibus, ſed et divinare de venientibus recte, belli Athenienſes exitum, qualem prævideràt et ante denuntiaverat Pericles, ſortiti ſunt. Dum enim nimium multa ambiunt moliunturque, amiſerunt ſuas opes. Romani, qui contra Fabii ſententiam Scipionem cum imperio in Africam miſerunt, rerum potiti ſunt, non caſu, ſed ducis qui hoſtes devicit, conſiliis ac virtute. Illum itaque recte ſenſiſſe patriæ caſus teſtantur, huno reſpub. præclare geſta arguit longe lateque erraſſe. Et ſane cladem accipere nec opinantem, et rerum proſpere gerendarum corrumpere diffidentia occaſionem, par ducis eſt delictum: quippe una temeritatem gignit et eripit audaciam imperitia. Hactenus de rebus bellicis.

3. Domi, quod Pericli maxime vitio vertebatur, bellum fuit, cujus ille dum reluctatur nimium Lacedæmoniis, dicitur autor fuiſſe. Equidem nec Fabium Maximum cenſeam faſces ſubmiſſurum Pœnis fuiſſe, immo fortiter ſe pro imperio in diſcrimen demiſſurum. Fabii tamen erga Minutium moderatio et lenitas, factionem adverſus Cimonem et Thucydidem Periclis coarguit, egregios viros et ab optimatibus ſtantes, quos in exilium egit. At certe opes et potentia major Periclis: quare nemini ulli permiſit imperatori malis conſiliis

conſiliis rempublicam labefactare; ſolus illi elapſus Tolmides vi eum rejecit, et a Bœotiis cladem accepit. Reliqui ſummæ ejus potentiæ ceſſere, et ad arbitrium ſe ejus accommodaverunt omnes. Fabius autem fuit ipſe quidem providus, nec uſquam in diſcrimen incurrit, ſed cohibendorum cæterorum poteſtate apparet eum fuiſſe imparem: neque enim Romani, ſi tantum Fabius apud ipſos, quantum Athenis Pericles, valuiſſet, in tantas incidiſſent miſerias. Jam invictum a pecunia animum, hic ab offerentibus nihil capiendo, ille multa largiendo egentibus, dum redemit ſuis nummis captivos, demonſtravit. Non fuit hæc ingens ſumma tamen, ſed ad ſex talenta. Pericles, difficile dictu, quantum quæſtus et munerum conſequi a ſociis et regibus occaſione potentiæ ſuæ quum potuiſſet, præſtitit ſe abſtinentiſſimum atque integerrimum. Opificiorum quidem certe mole, templorumque atque ædificiorum ſubſtructionibus, quibus Athenas exornavit Pericles, cuncta quæcunque ante Cæſares Roma habuit ornamenta haudquaquam ſunt conferenda, ſed longe lateque, ſine ulla comparatione, magnificentia et nobilitate præ his obtinent illa primas.

PLUTARCHI

PLUTARCHI

PELOPIDAS.

1. CATO major celebrantibus quibuſdam hominem temerariæ et projectæ in bello audaciæ, intereſſe ait magni virtutem, an vitam parvi pendas. Et recte quidem definivit. Siquidem miles Antigoni, ferox quidem, ſed affecto corpore et habitu, palloris cauſam regi requirenti, dicitur reconditum quendam morbum detexiſſe. Verum quum magna cura rex, ſi quod remedium eſſet, nihil ſummæ opis juſſiſſet medicis prætermittere, reſtitutus ita ſanitati, ſtrenuus ille non objecit deinceps ſe diſcrimini, neque præceps ruit in certamina. Quam converſionem quum Antigonus exprobraret ei et miraretur, non celavit ille cauſam, ac, Tu me, inquit, reddidiſti, rex, timidiorem, qui

iis

iis me malis explicuiſti, quamobrem antea vitam aſpernarer. Ideo de Spartiatis quidam Sybarites dicitur pronuntiaſſe, quo tantis laboribus et ea defungantur vita, non magnam rem eſſe eos mortem in bello oppetere. Cæterum Sybaritis quidem luxu diffluentibus et mollitia, jure videbantur odiſſe vitam illi qui ob virtutis ardorem et gloriæ ſtudium mortem non exhorreſcebant. Lacedæmonii vero utrumque, et vivere et mori libenter, virtuti tribuebant, ut declarat funebre carmen,

Hi (enim inquit) cecidere, bonum non vitam aut cedere fato
Rati, at utrumque horum fine locaſſe bono.

Neque enim mortis reprehendenda fuga ſit, ſi quidem vitam non turpiter appetas, neque commendanda expectatio, ſi conjuncta cum odio ſit vivendi. Unde fortiſſimos quoſque et bellicoſiſſimos viros educit ubique ad certamen Homerus accurate armatos. Apud Græcos etiam legiſlatores eum qui clypeum projecit puniunt, non eum qui gladium vel haſtam: docentes, ne quid mali patiatur, priorem cuique curam ducendam, quam ut hoſtibus inferat, præſertim magiſtratui urbis aut duci exercitus.

2. Nam ſi (ut diſtinxit Iphicrates) levis armatura manibus ſimilis eſt, pedibus equitatus, pedites pectori et thoraci, capiti imperator: non ſui curam periculo ſe exponentem temere et ferocientem dicas abjicere, ſed omnium quorum ex ipſo dependet ſalus; atque

atque ita vice verſa. Itaque Callicratidas, magnus cætera vir, parum recte reſpondit vati. Quum enim hic oraret eum ut mortem declinaret, quam denuntiarent exta, non in unius anima reſpondit poſitam Spartam. Siquidem cum pugnaret, unus erat, et quum navigaret, vel ſtipendia faceret Callicratidas: ſed quum dux eſſet, vim erat in ſe complexus univerſorum. Ita unus jam non erat, quicum tam multa ſimul corruerent. Præclarius ſenex Antigonus, quum navali prœlio eſſet ad Andrum decertaturus, et quidam longe plures diceret eſſe hoſtium naves, At meipſum, inquit, quam multis oppones? Nempe majeſtatem merito extollit imperantis, peritia et virtute ſuccinctam, cujus primum munus eſt, ut ſervet eum qui conſervat omnia. Unde ſcite Timotheus, quum apud Athenienſes aliquando cicatrices corpore acceptas oſtenderet Chares, et trajectum haſta clypeum, At me, inquit, quam nimium puduit ſcilicet, quum prope oppugnantem Samum cecidit telum, quod geſſiſſem me præcipitantius quam tanti exercitus duci et imperatori conveniret. Ubi enim magnum ad ſummam momentum adfert periculum ducis, hic neque manibus neque corpori eſt parcendum; repudiatis iis qui jactant debere bonum imperatorem maxime ex ſenio, ſin minus, ſenem mori: at ubi parvum ex re bene geſta eſt operæ pretium, et ſiquid titubatum ſit, corruunt univerſa, nemo tum militis operam, quæ diſcrimen ſecum trahat ducis, deſideret. Hæc mihi Pelopidæ vitam et

Marcelli

Marcelli deſcribenti, inſignium virorum, qui inconſulta morte perempti fuerunt, præfari venit in mentem. Quum enim manu imprimis ſtrenui fuiſſent, et clariſſimis expeditionibus uterque patriam ſuam decoraſſet, ad hæc ex ſæviſſimis adverſariis, Annibalem hic invictum primus, (ut fama eſt) ille dominantes terra marique Lacedæmonios acie fudiſſet fugaſſetque, temere ſemetipſi projecerunt, vitamque profuderunt, quo tempore tales viros vivere et præeſſe oportebat. Quare ſequuti mutuam ſimilitudinem, vitas eorum in deſcribendo comparavimus.

3. Pelopidas, Hippocli filius, nobili Thebis genere, ſicut Epaminondas, fuit. Hic amplis innutritus opibus, quum adoleſcens adhuc ſplendidas facultates ex hæreditate accepiſſet, ut oſtenderet dominum ſe revera, non ſervum eſſe pecuniæ, ad bene merendum de bonis viris, qui premebantur inopia, convertit animum. Plerique enim (ut Ariſtoteles ait) aut præ ſordibus non utuntur divitiis, aut ob luxum abutuntur, ſerviuntque perpetuo, hi voluptatibus, illi quæſtui. Ac cæteri grato animo Pelopidæ adverſus ipſos munificentia et benignitate ſunt uſi. Unum ex amicis ut in ſortem veniret fortunarum ſuarum non induxit, Epaminondam; quum tamen veniret in ſocietatem ipſe illius paupertatis, veſtis tenuitate, menſæ frugalitate, laborum tolerantia, et in bello ſimplicitate glorians, ut Euripideus Capaneus, cui quum eſſent opes amplæ, haud proinde animos mox ſuſtulit, immo turpe duxiſſet ſibi, ſi

plus

plus corpori quam Thebanorum egentiſſimus impendiſſet. At Epaminondas paupertatem, quam familiarem acceperat, et hæreditariam, philoſophiam colendo, vitamque a prima ætate inſtituendo cælibem, expeditiorem etiam atque leviorem reddidit. Pelopidas vero in ſplendido fuit matrimonio. Tulit etiam liberos. At nihilo attentior ad rem, omnemque vitam in procuratione reipub. conſumens, facultates attrivit ſuas. Quum autem admonerent illum amici, ſuggererentque rem ipſum neceſſariam negligere, pecuniæ comparationem, Neceſſariam hercle huic, inquit, Nicodemo: commonſtrans claudum et cæcum quendam.

4. Porro erat ad omnem virtutem uterque juxta comparatus, niſi quod exercitationibus magis deditis Pelopidas eſſet, Epaminondas diſciplinis; et quod eſſent otii nacti, hic in diſcendo et philoſophando poneret, ille in palæſtris et venationibus. Inter multas et præclaras artes, quæ utrique gloriam conciliaverunt, nihil æque admirati ſunt prudentes, quam quod per tot certamina, præturas, et publicas actiones ſincera inter eos a primo ad ultimum neceſſitudo et amicitia conſtiterit. Si enim Ariſtidis et Themiſtoclis, Cimonis et Periclis, Niciæ et Alcibiadis conſideraveris actiones, quantarum contentionum inter ipſos, quantarum ſimultatum fuerint et æmulationum plenæ: hinc ad Pelopidæ te erga Epaminondam benevolentiam et obſervantiam converteris, rectius et juſtius hos in magiſtratibus et imperiis vocaveris

collegas, quam illos, qui ſemper in hoc fuerunt, non tam ut hoſtes quam ut alter alterum ſuperarent. Vera cauſa virtus erat, per quam non gloriam, non opes, quæ gravem et contentionum plenam ſecum invidiam trahunt, ex rebus geſtis captantes, ſed divino amore a principio inflammati ambo, ut opera ſua patriam redderent quam clariſſimam et potentiſſimam, alter alterius decoribus ad id utebantur ut propriis. Veruntamen arbitrantur plerique amicitiam eam tam arctam ex illa ad Mantineam expeditione extitiſſe, cui interfuerunt, quum Lacedæmoniis, integra adhuc amicitia et fœdere, miſiſſent Thebani auxilia. Quum enim inter pedites locati una eſſent in prœlio adverſus Arcadas, ut gradum retulit Lacedæmoniorum cornu, in quo ipſi ſtabant, multique terga verterunt, teſtudine obnixi ſunt iis qui ſe intulerunt. Ac Pelopidas ſeptem acceptis adverſis vulneribus ſuper acervum cadaverum ſociorum pariter et hoſtium corruit. Quem etſi haberet Epaminondas pro deplorato, proceſſit tamen ad protegendum corpus ejus et arma, multiſque ſe unus objecit, certus prius occumbere quam Pelopidam deſerere jacentem. Jam ipſo etiam graviter affecto, quum pectus haſta, gladio brachium eſſet vulneratum, ecce ab altero cornu rex Lacedæmoniorum Ageſipolis ſuccurrit iis, amboſque præter ſpem eripuit.

5. Poſthac quum Lacedæmonii cum Thebanis in ſpecie ut amicis et ſociis agerent, revera ſpiritus civitatis Thebanæ, et potentiam

tentiam haberent ſuſpectam, præcipue vero Iſmeniæ et Androclidæ odiſſent factionem, in qua erat Pelopidas, quam eſſe putabant libertatis ſtudioſam et popularem; Archias, Leontidas, et Philippus, homines paucorum dominationi faventes, locupletes ambitioſique, egerunt apud Lacedæmonium Phœbidam, ut traducens illac exercitum occuparet ex improviſo Cadmiam, expulſiſque adverſariis rempub. ſub paucorum principatu Lacedæmoniorum juri obnoxiam redderet. Qui ita perſuaſus, nec opinantes Thebanos, quum Theſmophoriæ Cereri agebantur, adortus eſt, captaque arce, Iſmenias vinctus ac raptus Lacedæmonem, paulo poſt eſt necatus. Pelopidæ, Pherenico, Androclidæ, qui multis cum aliis fugæ conſuluerant, indicitur exilium. Epaminondas vero, quod ob philoſophiæ ſtudium velut quietus, et ob paupertatem contemneretur velut inops, domi manere permittebatur.

6. Poſtquam abrogaverunt Lacedæmonii Phœbidæ imperium, mulctamque dixerunt centum millium drachmarum, nihilo tamen minus Cadmiam cum præſidio tenuerunt; reliqui per Græciam quidem omnes quid hoc monſtri eſſet mirabantur, quod autorem punirent, factum comprobarent. Thebanis vero, qui vetere exuti reipub. forma, ab Archia et Leontida tenebantur oppreſſi, ne ſperare quidem ullam ſupererat liberationem a tyrannide, quam Spartiatarum communitam opibus everti videbant non poſſe, niſi quis ſimul illis terræ mariſque imperium extor-

queret. At certior factus Leontidas hærere Athenis exules, acceptoſque tum plebi tum et in honore eſſe apud optimates, ſtruit clam iis inſidias, ac per homines ignotos Androclidam quidem interficit dolo, cæteri autem elabuntur ei. Redduntur etiam Lacedæmoniorum Athenienſibus literæ, quibus imperaverunt ne reciperent exules, neve eos concitarent, ſed tanquam a ſociis declaratos communes hoſtes exterminarent. Verum Athenienſes cum inveterata ſua et genuina humanitate, tum ut gratias referrent Thebanis (qui eum populum in primis ad reditum in patriam adjuverant, ſciverantque, ſiquis Athenienſium arma per Bœotiam adverſus tyrannos ferret, neminem id audire aut videre Thebanorum) omnem injuriam ab iis abſtinuerunt.

7. Pelopidas vero, licet inter adoleſcentiores foret, privatim ſingulos exules inflammabat, et ad eos in conciliabulis verba faciebat, neque honeſtum neque pium eſſe, ut oppreſſam ſervitute et præſidio vinctam impoſito relinquerent patriam, ipſi vero ſua ſecuritate et ſalute acquieſcerent, ſuſpenſique ex Athenienſium plebiſcitis, ſupplicesque ſemper colerent oratores, et eos qui impellere multitudinem valerent; verum periclitandum eſſe de ſumma rerum, propoſita pro exemplo Thraſybuli audacia et virtute: ſicut ex Thebis ille erumpens obtriverat Athenienſium tyrannos; ita et ipſi quoque moventes ex Athenis Thebas in libertatem aſſererent. Ubi hic cum aſſenſu auditus

auditus eſt, mittunt occulte Thebas ad amicos qui illic remanſerant, et quæ deliberaverant aperiunt. Illi comprobant conſilium, ac Charon, qui nobiliſſimus erat, offert domum ſuam : Philidas effecit ut ſcriba crearetur Archiæ et Philippi, qui erant per id tempus Polemarchi. Epaminondas incenderat jamdudum juventutem. Namque præcipiebat, in gymnaſiis ut prehenderent Lacedæmonios, et cum eis luctarentur : deinde ex victoria et palma quum ovantes videret, caſtigabat eos ; magis pudendum ipſis eſſe, ſi quibus tantum præſtarent robore, his per ſocordiam ſervirent.

8. Die ad rem patrandam dicta, viſum exulibus eſt, ut Pherenicus, dum alios cogit, in Thriaſio ſubſiſteret, pauci autem ex junioribus ſuſciperent periculum prægrediendi in urbem : quibus ſiquid gravius contingeret ab hoſtibus, ut cæteri omnes curandos ſuſciperent eorum liberos et parentes, ut neceſſariis non indigerent. Huic diſcrimini princeps offert ſeſe Pelopidas, mox Melon, Damoclides et Theopompus, viri ſummo loco nati, atque inter ſe cætera amici et fidi, ſed pro gloria et virtute ſemper æmuli. Hi numero duodecim, quum amplexi eſſent eos qui illic manebant, et nuntium ad Charonem præmiſiſſent, amicti lacernulis profecti ſunt. Traxerunt ſecum canes venaticos, et varos ferebant, ne cui in via ſuſpicionem moverent, ſed venari et vagari alias viderentur. Ut vero præmiſſus ab his nuntius Charonem adiit, atque illos in itinere retulit

 eſſe,

esse, ipsius Charonis ne instans quidem periculum immutavit animum, sed vir fortis extitit, præbuitque domum suam. At Hipposthenidas quidam, non ille quidem vir malus, immo et patriæ amans et exulum studiosus, verum animo non perinde firmo, ut occasio præceps et præsentes postulabant res, quasi æstuans ad magnitudinem discriminis quod in manibus erat, atque vix tandem animadvertens Lacedæmoniorum ipsos imperium quodammodo concutere, fretosque auxilio tantum inopum virorum et exulum tentare illorum convellere potentiam; domum digressus mandat clam per amicum quendam Meloni et Pelopidæ, rem in aliud tempus extruderent, redirentque Athenas, commodiorem opportunitatem expectaturi. Chlidoni nomen erat nuntio. Hic ad se domum perrexit, eductoque equo poposcit frænum. Hæsitante uxore ejus, quum non esset ad manum, referenteque cuipiam se id ex necessariis commodasse, jurgia primum inter eos, mox maledicta exorta, imprecante muliere ei et aliis a quibus mitteretur, infaustum iter. Itaque quum multum diei in his rixando consumpsisset, et verteret casum in omen Chlidon, deposuit prorsus profectionem, atque ad alia se convertit. Tantulum abfuit, quin maxima et pulcherrima cœpta statim in limine subterfugeret opportunitas.

9. At Pelopidas cum suis vestitu assumpto rusticano, dispertiti alii alia parte urbem luce adhuc occulte ingressi sunt. Ventus nivem effundebat,

effundebat, incipiente se convertere cœlo: quo magis tecti fuere, quod plerique procellæ causa recepissent se domum. Quibus autem cura incumbebat quid ageretur cognoscendi, hi illos exceperunt ex itinere, et confestim domum deduxerunt ad Charonem. Fuerunt cum exulibus duodequinquaginta. Tyranni vero hoc se modo habebant. Scriba Philidas, qui consiliorum exulum erat particeps, adjuvabat (ut dictum est) conatus eorum. Hic multo ante in eum diem indixerat Archiæ et Philippo compotationem, et convivium, et mulieres nuptas, in eoque erat, ut quam maxime luxu et vino confectos præberet ad cædem insidiatoribus. Non admodum mersis crapula indicium delatum est haud vanum quidem, incertum tamen et perquam obscurum, occultari in urbe exules. Quanquam autem alio detorquebat sermonem Philidas, misit tamen apparitorem Archias ad Charonem, qui eum confestim accerseret. Jam vespera erat, et Pelopidæ socii armati gladiisque accincti instruebant se. Pulsatis autem repente foribus, accurrens quispiam, audiensque ex apparitore, qui diceret acciri a Polemarchis Charonem, perculsus renuntiavit id intro. Ibi omnibus illico obversatur rem detectam esse, et se omnes, re memorabili perpetrata nulla, periisse. Consuluerunt tamen, ut dicto audiens esset Charon, fidenterque Polemarchos adiret, constans alioquin vir, immotoque in ipsis periculis animo, tunc autem propter illos attonitus anxiusque, ne qua ipse ex

nece tot ac talium virorum ſuſpicione aſpergeretur proditionis. Exiturus igitur arripit ex gynæcio filium, adhuc puerum illum quidem, cæterum ſpecie et robore corporis ſupra æquales præcellenti, eumque tradit Pelopidæ cohorti, ut ſi pro inſidiatore et proditore habeant ſe compertum, cum illo ut hoſte agant, neque parcant ei. At multis quidem eorum motus et ſpiritus Charonis lacrymas expreſſere; omnes vero ſuccenſuerunt, ſi ullum putaret adeo mollem et præſentibus labefactatum diſcriminibus, ſecus ut cogitaret de ipſo, aut omnino eum culparet; ac filium oraverunt ne admiſceret ipſis, ſed ex veniente tempeſtate eum auferret, quo incolumis et ex faucibus ereptus tyrannorum, ultor ille ſuccreſceret civitati atque amicis. Enimvero negare ſe filium Charon amoturum: nullam enim ei videre vitam aut ſalutem pulchriorem, quam ſi una cum parente et in amicorum cœtu tam multorum citra contumeliam defungeretur. Hinc precatus Deos, quum omnes eſſet amplexus, confirmaſſetque, diſceſſit attendens ſibi, vultumque ac tenorem vocis componens, quo quam alieniſſimus videretur a conatibus ſuis.

10. Adſtante eo ad fores, progreſſi Archias et Philidas dixerunt, Qui ſunt illi, Charon, quos adeſſe audio, qui in urbe occultentur, et conſpiraſſe nonnullos cum iis ex civibus? Charon conterritus primum, mox quæſivit quinam illi ingreſſi eſſent, et apud quos latitarent. Ubi nihil videt quid diceret certi

Archiam

Archiam habere, ſuſpicatus a nullo certo autore emanaſſe indicium, Etiam atque etiam videte, inquit, ne inanis vos conturbet rumor; veruntamen conſiderabo amplius: nihil eſt enim fortaſſis vilipendendum. Id Philidas quoque præſens collaudavit. Ita abducit Archiam, rurſuſque multo vino immergit, ac compotationem illa de mulieribus ſpe traducit. Regreſſus Charon domum, ut offendit illos non ad victoriam aliquam accinctos, vel ſalutem ſperantes, ſed ut nobili morte caſuros et cum multo hoſtium ſanguine; rem ipſam aperit Pelopidæ, apud reliquos ementitur fictos quoſdam Archiæ aliis de rebus ſermones. Ecce autem nondum prima præterierat, quum alteram his fortuna immittit procellam. Aderat enim miſſus Athenis ab Archia hierophante ad Archiam cognominem hoſpitem hujus et amicum nuntius cum literis, quæ non frigidam continebant neque fictam ſuſpicionem, ſed (quod poſtea cognitum eſt) exacte omnia quæ gererentur explicabant. At tunc ad Archiam admiſſus temulentum tabellarius, reddita epiſtola, Hanc qui miſit, inquit, illico ut legas eam mandat: de feriis enim ſcripta eſt. Hic arridens Archias, Ergo, inquit, in craſtinum feria. Simul acceptam epiſtolam ſubjicit pulvino, ac denuo Philidæ ad inſtitutum ſermonem aures præbet. Hoc dictum vulgari proverbio pervulgatum uſurpatur etiamnum apud Græcos.

11. Quum jam matura res videtur, tempuſque opportunum nacta, bipartito eruperunt,

runt, Pelopidas et Damoclidas in Leontidam et Hypatem, qui vicinas ædes habebant: Charon et Melon in Archiam et Philippum, inducta thoracibus veſte muliebri, atque ad inumbrandam faciem denſis coronis redimiti abiegnis et piceis. Unde quum primum januæ triclinii adſtiterunt, plauſum illi et tumultum cierunt, rati, quas jam pridem expectabant, adeſſe mulieres. Poſtquam vero undique circunſpecto convivio, ſinguliſque accumbentium exacte notatis, ſtrinxerunt enſes, et per menſas involantes in Archiam et Philippum, qui eſſent demonſtrarunt; paucos ex convivis monuit Philidas ut quieſcerent, cæteros, qui reſiſtere cum Polemarchis moliebantur, eoſque protegere, perfacile vino graves trucidavere. At Pelopidas cum ſuis comitibus plus habuit tunc negotii; ſiquidem ſobrium et valentem virum adoriebantur Leontidam. Fores occluſas (jam enim dederat ſe quieti) repererunt, diuque pulſantes audivit nemo. Vix tandem miniſter, qui percepit pulſantes, prodiit ex ædibus, et repagulum amovit. Simul atque laxantur et remittuntur fores, uno agmine irrumpentes, proſtrato famulo, ruunt ad cubiculum illius. Leontidas autem ex pulſu et curſu id quod erat conjiciens, ejecit ſe lecto, ſtringitque gladium, ſed omittit lucernas extinguere et in tenebris ipſos inter ſe mixtos committere: nunc multo lumine conſpectus, ad januam iis cubiculi occurrit, primumque illatum vulnerat et occidit Cephiſodorum. Eo prolapſo, cum

ſecundo

ſecundo Pelopida manus conſerit. Difficilem qua arcta janua, qua impedimentum jam mortui jacentis Cephiſodori, duramque pugnam facit. Tandem ſuperior Pelopidas evadit, interfectoque Leontida, extemplo cum manu ſua contendit in Hypatem. Simili modo in domum ejus irruperunt. Verum ſenſit ille ſtatim rem, confugitque ad vicinos: quem e veſtigio conſectati ceperunt confoderuntque.

12. His confectis, quum conjunxiſſent Meloni ſe, ſignificaverunt rem in Atticam exulibus illic relictis, cives ad libertatem vocaverunt, eoſque qui ſe aggregaverant ipſis, detractis a porticibus ſpoliis, et ergaſtulis quæ erant circa domum Charonis, ubi haſtæ et gladii parabantur, ruptis, armaverunt. Auxilio eis armati venerunt Epaminondas et Gorgidas, qui non contemnendam ex flore juventutis et ſenum optimorum centuriaverant manum. Jam tota civitas arrecta tumultu circumſonabat, tecta collucebant, curſitabatur ultro citroque: nondum coierat plebs tamen, ſed ſuſpenſa rei novitate, neque quicquam habens certi, diem operiebatur. Unde graviter erraſſe Lacedæmoniorum præfecti viſi ſunt, qui non protinus occurrerunt nec prœlio decreverunt, quum ipſum præſidium ad mille quingentos eſſet, et ex urbe confluëret ad eos ingens numerus: verum clamoris, ignium, ſeceſſionis multitudinis undique confluentis terrore continuerunt ſe, servaruntque ipſam Cadmiam. Prima luce armati ex Attica præſto fuerunt exules:

exules: populus venit ad concionem, in quam Pelopidam cum ſociis Epaminondas et Gorgidas ſacerdotibus cinctos, porrigentibus coronas, et populum ad liberandam patriam Deoſque excitantibus, deduxere. Concio ea ſpecie erecta, plauſum et clamorem edidit amplectentium eos ut optime de ipſis meritos, et ſervatores.

13. Hinc Pelopidas cum Melone et Charone creatus Bœotarcha, extemplo circumvallavit et corona oppugnavit arcem, opprimere maturans Lacedæmonios, et Cadmiam prius recipere quam ex Sparta ſuperveniret exercitus. Vix autem hi pervenerant, Cadmia capta, fide publica emiſſi in Megaridem, quum iis obviam venit cum ingentibus copiis Thebas movens Cleombrotus. Lacedæmonii autem ex tribus præfectis qui fuerant Thebis, Hermippidam et Arciſſum damnatos necaverunt: tertius Dyſaoridas, cui lis magna pecunia æſtimata fuit, ex Peloponneſo ſolum vertit. Hoc facinus virtute virorum et periculis certaminibuſque, illius quod perpetratum a Thraſybulo fuit, æmulum, parique a fortuna eventu diſpenſatum, Græci appellaverunt illius germanum. Neque enim alios in expedito ſit proferre, qui pauciores majorem numerum, et pollentiſſimos egentiores audacia et conſilio ſuperaverunt, uberioremque fructum patriis ſuis attulerunt. Illuſtrius hoc ſuccedens converſio rerum effecit. Illud enim, quod faſtigium detraxit Spartæ, eamque terra marique exuit imperio, bellum ex ea ſcaturiit nocte, qua

Pelopidas

Pelopidas nullo occupato præſidio, nullis muris vel arce, ſed domum regreſſus duodecimus, ſi metaphora exprimenda veritas eſt, quæ indiſſolubiles et adamantinæ videbantur, Lacedæmoniorum imperii compedes diſſolvit atque diſrupit.

14. Ut ergo magnis copiis Bœotiam Lacedæmonii invaſerunt, trepidantes Athenienſes renuntiaverunt Thebanis ſocietatem, eoſque qui cum Bœotis faciebant, judiciis afflixerunt, partimque morte affecerunt, partim egerunt in exilium, nonnullos pecunia mulctaverunt. De Thebanis igitur undique deſtitutis actum videbatur. Erat id temporis Pelopidas cum Gorgida Bœotarcha. Hi machinantes committere denuo Athenienſes cum Lacedæmoniis, ſtruunt rem hujuſcemodi: Sphodrias, vir magnis quidem rebus bello geſtis clarus et celebris, ſed vanior, et ſpe inani ſtultaque inflatus ambitione, cum exercitu relictus ad Theſpias fuit, ut perfugas Thebanorum reciperet adjuvaretque. Ad hunc Pelopidas privatim mercatorem quendam, quo familiariter utebatur, cum nummis allegat clam, et cum verbis, quæ efficacius illum quam pecunia impulerunt, oportere illum majora aggredi et capere ex improviſo ſecuris Athenienſibus Piræum. Nihil enim perinde Lacedæmoniis expectatum fore, quam tenere Athenas, neque Thebanos iis infeſtos, qui eos proditorum loco habeant, laturos opem. Tandem inductus Sphodrias, nocte ſigna movit in Atticam, atque Eleuſina uſque progreſſus

greſſus eſt. Inde ignavia militum, re infecta, quum detectum conſilium eſſet, et bellum conciviſſet Lacedæmoniis non mediocre nec leve, agmen Theſpias reduxit.

15. Hinc ſociaverunt Thebanis arma Athenienſes promptiſſime, mareque aſſeruerunt, ac circumvecti Græciam, receperunt et allexerunt eos qui ſpectabant ad defectionem. Thebani per ſe ſoli conſeruerunt quotidie manus cum Lacedæmoniis, conflixeruntque prœliis, non illis quidem magnis, ſed quæ magnam exercitationem adferrent et uſum. Unde excitati animis ſunt, et corporibus durati, peritiamque ex conſuetudine et audaciam ex certaminibus comparavere. Quamobrem Antalcidam aiunt Spartiatem Ageſilao ex Bœotia reverſo ſaucio dixiſſe, Næ tu egregiam mercedem refers a Thebanis, qui bellare invitos et dimicare docuiſti. Sed fuit profecto magiſter eorum non Ageſilaus, ſed illi qui occaſionem amplexi cum conſilio, ſicut catulos, perite Thebanos immiſerunt hoſtibus, donec guſtata victoria, nec animorum pœnituit eos: inter quos præcipuam Pelopidas laudem tulit. Ex quo enim primum belli eum ducem ceperunt, non intermiſerunt quoque anno imperium ei deferre, ſed uſque ad exitum vitæ, aut ſacram cohortem duxit, aut fere ſemper fuit Bœotarcha. Ac Lacedæmonii quidem apud Platæas atque Theſpias fuſi fugatique fuerunt, ubi Phœbidas quoque, qui Cadmiam occupaverat, cecidit. Magnam manum etiam pepulit

pepulit ad Tanagram, ubi et ipſum interemit præfectum Panthoidem. Cæterum hæ dimicationes ſicut fecerunt animos et ſpiritus victoribus, ita victis non plane fregerunt ferociam. Neque enim dimicatum ſignis collatis fuit, neque ulla inſignis aut ordinata extitit aut legitima pugna, ſed brevibus excurſionibus, receptibus, aut inſectationibus adorientes eos, manuſque conſerentes, ſucceſſum habuerunt.

16. Prœlium vero ad Tegyras, quod proluſio quædam Leuctrici fuit, ingentem gloriam peperit Pelopidæ; cujus victoriæ vindicare nullam partem collegæ ejus, neque hoſtes, quin victi eſſent, cauſari quicquam potuerunt. Nam Orchomeniorum oppido, quod partes ſequebatur Lacedæmoniorum, et præſidium ab iis duarum cohortium acceperat, non ceſſabat ſtruere inſidias, captans opportunitatem. Ut vero præſidium accepit moviſſe in Locridem, ſperans vacuum repertum Orchomenum ſe, duxit eo ſacram cohortem et exiguam manum equitum. At oppido quum appropinquaſſet, et nuntiatum ei eſſet alios Lacedæmone advenire qui præſidio ſuccederent, reduxit exercitum retro per Tegyras, qua una patebat via circum radicem montis. Nam interjectus planitiem Melas amnis, qui mox a fontibus in paludes navigabiles et ſtagna diffunditur, inviam omnem reddit. Paulo infra paludes fanum eſt Apollinis Tegyræi, et oraculum deſolatum, quod non admodum diu, ſed uſque ad bellum Medicum floruit, ſacerdote Echecrate.

Quo

Quo loco fabulæ memorant hunc Deum genitum esse. Vicinus autem mons Delus vocatur, juxtaque eum diffusum flumen cogitur. Pone fanum duo scaturiunt fontes, qui dulcedine, copia, et frigore singularem laticem effundunt: quorum unum Palmam, Oleam alterum etiam nunc vocant, ut non inter arbores duas, sed fluenta videatur peperisse Latona: et prope est Ptoon, unde oblato subito apro exterritam ferunt fuisse. Jam quæ de Pythone et Tityo referuntur, ea hæc loca item accommodant ad ortum Dei. Maximam vero partem prætereo vestigiorum. Neque enim hunc Deum patria fama inter eos refert lares qui geniti ex mutatione sunt immortalitatem adepti, ut Herculem et Liberum patrem, qui virtute mortalitatem et corpus injuriis obnoxium converterunt in immortalitatem; sed est inter æternos et ingenitos, si qua ex sapientissimorum dictis conjectura est de istis capienda.

17. Igitur sub eandem horam Tegyras remeantes ex agro Orchomenibrum Thebani, et Lacedæmonii ex adverso, Locride regressi concurrerunt. Ut primum superatis faucibus in conspectu fuere, et quidam ad Pelopidam accurrens ait, Incidimus in hostes, Quid magis, inquit, quam in nos illi? Simul equitibus tanquam prœlium commissuris equos ex noviſſimo agmine præcepit admittere. Ipse gravem armaturam (trecenti erant) in arctum conglobavit, sperans, qua maxime parte impetum dedisset, aciem se hostuim

hoſtium, qui numero ſuperabant, perruptu-rum. Erant duæ Lacedæmoniorum cohortes, quas appellant Moras. Eam cohortem E-phorus ait militum quingentorum eſſe, Cal-liſthenes ſeptingentorum, nonnulli (in qui-bus eſt Polybius) nongentorum. Polemarchi Spartiatarum alacres, Gorgoleon et Theo-pompus, impreſſionem fecerunt in Theba-nos. Quum incurſus præcipue circa duces infeſtus et atrox utrinque fieret, primum Lacedæmoniorum Polemarchi, qui delati in Pelopidam fuerant, ceciderunt. Deinde con-vulneratis interfectiſque iis qui circa hos erant, trepidatio totum pervaſit exercitum, atque is aperuit mediam aciem Thebanis, quaſi evadere porro et per eos cuperent elabi. Quum vero qua data via erat, du-ceret Pelopidas ad conglobatos, magnaque cæde pervaderet per eos, tum effuſo curſu conjecerunt ſe in fugam. Nec longe ſunt eos Thebani inſequuti: quippe formidabant propinquos Thebani Orchomenios, et Lace-dæmonios qui miſſi ad ſuccedendum priori præſidio fuerunt. Contenderunt autem hac-tenus, acie ut vincerent et perrumperent ſuperando totum eorum exercitum. Inde trophæo excitato, et cæſorum ſpoliis lectis, domum ſe ovantes retulere. Neque ſane in tam multis prœliis, quæ cum Græcis et barbaris inierunt, ante eam diem Lacedæ-monii a paucioribus ipſi plures victi fuerant unquam: immo ne ubi pares quidem ſignis collatis cum paribus decertaverunt. Unde intolerabiles erant eorum ſpiritus, gloriaque

ſua percellentes oppoſitos hoſtes, qui ne ipſi quidem pares comparare ſe ſuſtinebant cum Lacedæmoniis, ad manum conſerendam veniebant. At ea pugna prima alios quoque docuit Græcos, non Eurotam ſolum, neque quod Babycen et Cnacionem interjacet ſoli, viros proferre bellatores et pugnaces: verum apud quos proveniunt qui rubore turpitudinis et confidentia ex rebus honeſtis tangantur juvenes, quique infamiam magis fugiant quam pericula, hos terribiles hoſtibus eſſe præcipue.

18. Sacram cohortem (uti memorant) primus Gorgias ex trecentis delectis viris conſcripſit. Habebant hi in Cadmia caſtra, ubi ea quæ ad exercitationem pertinerent, et victus iis publice præbebatur: unde cohors urbana nominabatur; nam arces eo tempore vocabant fere urbes. Sunt qui ex amantibus et amaſiis hunc globum conſtitiſſe referant: ac commemoratur Pammenis feſtivum dictum. Quippe Homericum Neſtorem neſcire ait aciem inſtruere, qui tribules et curiales una centuriare jubeat Græcis,

Et tribui tribus, et ſua curia curiæ ut adſit,

quum amator apud amicum locandus ſit. Siquidem gentiles gentilium et tribules tribulium rebus trepidis non magnam ait ducere rationem; indiſſolubilem vero et indivulſum eſſe ex amatoria contractum neceſſitudine cuneum: ubi hi amore dilectorum, verecundia illi amantium diſcrimina pro ſe mutuo

mutuo perferant. Neque eſt hoc mirandum, ſi vel abſentium horum capiuntur pudore potius quam aliorum præſentium: ut ille qui quum ipſum hoſtis jacentem eſſet interempturus, oravit et obſecravit hunc ut trajiceret ſibi gladio pectus, Ne quum videat, inquit, a tergo me amaſius vulneratum, ſuffundatur rubore. Ferunt etiam amaſium Herculis Iolaum ſocium certaminum fuiſſe, et in dimicando latus ejus claudere ſolitum. Ariſtoteles autor eſt ad tumulum Iolai ſua quoque memoria fidem ſancire adamatos et amantes ſolere. Quare veriſimile eſt vocatam quoque eam cohortem fuiſſe ſacram, quatenus et Plato divinum amicum nominat amatorem. Fama eſt permanſiſſe hanc uſque ad prœlium Chæronenſe invictam, atque ut ſecundum pugnam mortuos Philippus inſpiciens eo inſtitit loco, ubi trecenti illi incurrerant infeſti in ſariſſas, omneſque in arctis viis atque in unum confuſi jacebant, obſtupuiſſe: quum autem amantium audiviſſet eam eſſe cohortem, illacrymaſſe ac dixiſſe, Male pereant qui hos facere quicquam aut pati quod turpe ſit, ſuſpicantur.

19. Sane huic amantium conſuetudini non, ut poetæ autumant, Laii caſus originem apud Thebanos dedit, ſed legiſlatores. Qui quum nativam eorum et ferociam et ſævitiam remittere mox a pueris et mollire ſtuderent, fiſtulam fere omni in re et ſeria et ludicra adhibuerunt, eique addiderunt honorem et dignationem. Ad hæc, præclarum

amorem in palæstris aluerunt ad temperandos adolescentium mores. Et recte ob id Deam Harmoniam, quam Marte et Venere ferunt prognatam, urbi velut tutelarem consecraverunt; quod ubi strenuitas et vis bellica venustate condita et gratia sit commixta, omnia ad decentissimam et moderatissimam rempublicam, cum nihil sine harmonia fiat, componantur. Cæterum sacram hanc cohortem Gorgidas in primos ordines divellendo, et pro tota peditum acie in fronte collocando offuscavit illorum virorum virtutem, neque ad communem effectum robur eorum adhibuit, utpote dissolutum et magna ex parte confusum cum deteriore. Pelopidas vero, ut virtus eorum eluxit fortiter ad Tegyras circa ipsum dimicantium, non distraxit eos deinceps neque discerpsit, verum his, sicut toto corpore, usus est, cum quibus primum incursum in maximis certaminibus fecit. Ut enim pernicius equi ad currus juncti, quam seorsum currunt acti, non quia majore vi admissi aera impellant numerosiores atque perrumpant, verum quod inflammet mutua hæc contentio et concertatio fervorem animi: haud aliter fortes viros æmulatione inter se egregiorum factorum ad connitendum in communem actum æstimabat utilissimos esse expeditissimosque.

20. Postquam vero pace cum omnibus Græcis Lacedæmonii pacta, solis arma Thebanis intulerunt, ac decem millibus peditum et mille equitibus rex irrupit in fines

eorum

eorum Cleombrotus, neque par prioribus periculum Thebanis impendebat, verum aperte proponebatur et denuntiabatur eis exterminatio, terrorque Bœotiam longe maximus inceſſit : egrediens domo Pelopides, quum uxor in proſequendo ad lacrymas effuſa eum, ut ſe ſervaret, admoneret, Id, mulier, inquit, privatis ſemper ſuggerendum, imperatoribus vero, ut ſervent alios. Quum in caſtra veniſſet, et Bœotarchas offendiſſet diſſentientes, primus aſſenſus eſt Epaminondæ qui dimicandum cenſebat cum hoſtibus. Neque enim erat creatus Bœotarcha, ſed præfectus ſacræ cohortis, et ea præditus autoritate quam merito habebat ille qui tam præclara patriæ ad libertatem dediſſet pignora. Ut igitur decernere prœlio viſum eſt, et caſtra in Leuctris caſtris Lacedæmoniorum collata habuerunt, ſpecies oblata Pelopidæ in ſomnis eſt, quæ ſupra modum exterruit eum. Extant in Leuctrico campo Scedaſi filiarum, quas Leuctridas ex loco vocant, tumuli. Nam eo forte loco, quum vi eſſent a Spartiatis compreſſæ hoſpitibus, humatæ fuerant. Eo perpetrato tam atroci atque nefario facinore, pater eorum, ubi vindictam impetrare non potuit Lacedæmone, diras Spartiatis imprecatus, ſuper ſepulcra puellarum ſeipſum jugulavit. Inde vaticinia et oracula Spartiatis aſſidue prænuntiabant, Leuctricam vitarent et declinarent a Diis ultionem. Id autem non ita multi intelligebant, ſed ambigebant de loco, quod etiam oppidulum Laconiæ littori im-

positum Leuctron nominetur: præterea ejusdem nominis sit vicinus locus Megalopoli Arcadiæ. Cæterum fuit hic casus longe Leuctricis vetustior.

21. Porro Pelopidas in castris sopitus, visus sibi est virgines ad monumenta lamentantes videre, ac Lacedæmonios devoventes, præcipientemque Scedasum, si referre de hostibus vellet victoriam, rufam virginem ut puellis immolaret. Quum autem videretur ei præceptum hoc dirum et nefarium, retulit rem excitatus ad vates et duces. Hi partim suaserunt ne id negligeret aut prætermitteret, commemoraruntque ex vetustate Menœceum filium Creontis, et Herculis filiam Macariam, ex recentioribus Pherecydem sapientem illum a Lacedæmoniis interfectum, pellemque ejus a regibus ex vaticinio quopiam asservatam; et Leonidam qui pro Græciæ salute semet ipse secundum oraculum quodammodo devovit; præterea eos qui ante pugnam navalem a Themistocle ad Salamina immolati fuerunt Baccho Omestæ: quæ quidem confirmata successibus fuissent. Contra, quemadmodum ab Agesilao, qui ex iisdem ex quibus Agamemnon locis adversus eosdem movebat hostes, victimam Dea filiam ejus postulavisset, quod ei visum per quietem est Aulide oblatum, quam ille præ mollitie animi non dedisset, atque idcirco infamem expeditionem et rudem reliquisset. Partim contra dissuaserunt: nulli enim cœlestium qui supra nos sunt hostiam cordi esse adeo barbaram et immanem. Neque

que enim typhonas iſtos mundo præeſſe aut gigantas, ſed omnium Deorum atque hominum parentem docebant. Dæmones vero humano capi cruore et cæde, ineptum eſſe fortaſſis credere: qui tales ſi ſint, contemnendos eſſe ut impotentes. In impotenti enim et depravata mente exiſtere et hærere abſurdas iſtas et perverſas libidines.

22. Dum hæc diſputant principes, et præter cæteros Pelopidas hæſitat, ecce equula, armento relicto per medios lata armatos, apud illos ipſos curſum ſuſtinuit. Ibi cæterorum quidem oculos color jubæ inſigniter rutilans, alacritas, vox exultans feroxque convertit. Vates vero Theocritus, re animadverſa, voce magna appellavit Pelopidam, Adeſt, fortunate, tibi hoſtia, nec virginem expectemus aliam, ſed utere Dei munere. Tum corripuit equam, ductamque ad virginum ſepulchra, votis factis, coronis redimiverunt mactaveruntque, ac gaudio elati ſpeciem oblatam Pelopidæ et ſacrificium per caſtra divulgarunt.

23. In prœlio obliquam aciem Epaminonda in ſiniſtrum cornu trahente, quo a cæteris Græcis reduceret dextrum Lacedæmoniorum cornu quam longiſſime, et Cleombrotum valida in illud cornu impreſſione impelleret et profligaret; re hoſtes animadverſa ceperunt mutare ordinem ſuum, et dextrum cornu explicare circumagereque, ut circumvenirent et cingerent multitudine Epaminondam. Interea procurrit Pelopidas, ac cum globo trecentorum illorum maturat incurrere in La-

cedæmonios incompoſitos et inter ſe tumultuantes, priuſquam cornu extenderet Cleombrotus, aut rurſus conjungeret et aciem ſuam clauderet. Quamvis rei militaris omnium Spartiatæ peritiſſimi et ſummi artifices, nulla in re æque laborarent aut verſarent ſe, ac ne diſſolutis ordinibus inconditi fluctuarent aut turbarentur, verum ut omnes omni ex parte, ubicunque periculum præſens opprimeret, præfectorum et manipulariorum munus obeuntes juxta inſtruerent ordines et dimicarent. Ac tum Epaminondæ phalanx in ſolos illos ſe invehens et cæteros præterlata, Pelopidaſque incredibili pernicitate et fervore in medios illatus armatos, animos eorum et diſciplinam eo uſque confuderunt, ut fuga et ſtrages, quanta antea nunquam, ederetur Spartiatarum. Unde parem atque Epaminondas, penes quem ſummus erat magiſtratus, quique univerſo præerat exercitui, privatus hic et exiguæ ductor manus, gloriam retulit illius victoriæ et decoris.

24. Ambo tamen Bœotarchæ Peloponneſum iniverunt, plurimaſque gentes retraxerunt a Lacedæmoniis, ſibique adjunxerunt Elim, Argos, totam Arcadiam, ipſius pleraque Laconiæ. Et quanquam tempeſtas in ipſo eſſet articulo brumalis ſolſtitii, atque ultimi menſis vergentis pauci reliqui eſſent dies, ac mox ineunte primo menſe ſucceſſuri alii, morte indicta iis qui magiſtratu non abirent, ideoque Bœotarchæ cæteri cum legis metu, tum hyemis effugiendæ cauſa, reducere

ducere exercitum contenderent domum; primus Epaminondæ assensus tamen Pelopidas accensis militibus Spartam petiit, superatoque Eurota multis potitus est eorum oppidis, finesque omnes ad mare usque vastavit. Habebant sub signis militum Græcorum septuaginta millia, quorum ipsi erant Thebani minus duodecima parte. Verum perpulit socios omnes absque publico decreto vel lege, ut eos duces sequerentur obsequenter, illorum splendor. Quippe prima et antiquissima lex naturæ ei cui opus salute est, imperatorem illum qui valet conservare, præficit: sicut vectores, licet tranquillo cœlo aut in statione apud opportunum littus obstrepuerint gubernatoribus, insolentesque fuerint, procella tamen ingruente et discrimine, illos respiciunt statim, atque spem in iis ponunt. Namque Argivi, Elei, Arcades, qui de imperio in conciliis disceptabant et altercabantur cum Thebanis, quum dimicandum esset et instarent pericula, ultro obedientes sequebantur eorum duces. In illa expeditione omnem Arcadiam fecerunt unius corporis. In agrum Messenium, expulsis Spartiatis qui tenebant eum, veteres Messenios revocaverunt, reduxeruntque ad Ithomen habitandam. In reditu per Cenchream Athenienses, qui in faucibus eos tumultuose adoriri moliebantur et transitu prohibere, fuderunt.

25. Ob res hasce gestas cæteri omnes virtutem horum amplectebantur mirifice, et in admiratione fœlicitatem habebant: at intestina

teſtina et civilis invidia una cum gloria gliſcens parum excepit eos benigne vel comiter. Uterque enim ſub reditum eſt in judicium capitis vocatus, quod, quum primo menſe, quem Bucation vocant, ſummo magiſtratu cedere ex lege aliis debuiſſent, quatuor ſolidos adjeciſſent menſes: quibus res illas ad Meſſenem, Arcadiam, et Laconiam geſſerant. Poſtulatus prior Pelopidas eſt, quo majore eſt periculo jactatus; uterque tamen noxæ exemptus fuit. Cæterum eam calumniam et conatum malevolorum tulit Epaminondas leniter, magnam partem virtutis et magnanimitatis in repub. moderanda ducens, civium tolerare injurias. Iracundiore ingenio Pelopidas, et ad pœnas ab inimicis expetendas a neceſſariis incenſus, occaſionem arripit hujuſcemodi: Meneclides orator, unus erat ex iis qui cum Pelopida et Melone in Charonis ædes coierant. Quum autem non eſſet in pari apud Thebanos dignatione, qui eſſet diſertiſſimus quidem, ſed moribus improbis et malignis, appulit ingenium ſuum ad calumniandum et arrodendum præſtantiores: neque poſt illud judicium deſtitit. Ac Epaminondam quidem dejecit ſummo magiſtratu, diuque in reipub. negotiis eum fatigavit: Pelopidam vero lacerare ad populum non quivit, ſed ut conflictaretur cum Charone machinatus eſt. Et quia commune habet livor levamen, ſi quibus ipſi præſtare non valent, hos ſaltem eſſe aliis oſtendant inferiores; aſſidue in concione Charonis res geſtas extollebat, illius cele-

celebrabat expeditiones victoriasque. Atque equestris prœlii ad Platæas monumentum, quod ante pugnam Leuctricam duce obtinuerant Charone, dedicare ad hunc modum instituit: Androcydes Cyzicenus conduxerat publice tabulam pingendam alterius pugnæ; hoc opus Thebis faciebat. Quum autem defectio illa extitisset, atque esset exortum bellum, Thebani tabulam pene absolutam penes se retinuerunt. Hanc Meneclides, quo perstringeret Pelopidæ et Epaminondæ gloriam, suasit populo ut inscripto Charonis nomine dedicaret. Erat vero absurdâ ambitio præ tam multis et talibus pugnis uno gloriantium facto unaque victoria, qua Gerandam quendam obscurum Lacedæmonium, et cum eo quadraginta cecidisse, præterea præclari nihil autumant gestum. Hanc rogationem Pelopidas, ut adversus legum interdicta latam, defert, urgens non esse morem Thebanorum aliquem ornare privatim, sed patriæ publice titulum retinere victoriæ. Ac Charonem quidem non destitit per omnem actionem cumulare laudibus, at Meneclidam ut invidum et improbum arguens, et Thebanos rogitans num extaret nullum ipsis præclarum factum: adeo ut Menecli-dæ tandem mulcta imponeretur, quam quum ob magnitudinem solvere non posset, res novas postea in urbe molitus est. Habent hæc quoque quandam ejus vitæ contemplationem.

26. Quum autem Pheræorum tyrannus Alexander multos quidem Thessalos aperte bello

bello oppugnaret, immineret vero omnibus, ac civitates Thebas ad petendum ducem cum copiis legatos misissent; cernens Epaminondam Pelopidas res in Peloponneso ordinare, detulit et attribuit se ipse Thessalis. Neque enim suam obtorpescere peritiam et facultatem volebat, neque ubi esset Epaminondas imperatorem desiderari ducebat alium. Simul ut in Thessaliam movit, Lariſſam recepit, et Alexandrum studuit ad se supplicem venientem invertere, et ex tyranno cicurare atque efficere legitimum Thessalis principem. Qui quum esset plane deploratus et ferus, magna item ejus sævitia, magna etiam protervitas et avaritia proferrentur, exacerbato in eum Pelopida et infenso, profugit cum stipatoribus. At Pelopidas quum securos a tyranno Thessalos reliquisset, eosque mutuo inter se conciliasset, petiit Macedoniam. Ptolemæus enim intulerat Alexandro apud Macedonas regnanti bellum: uterque autem disceptatorem illum et judicem acciverat; deinde socium et adjutorem ejus qui lædi videretur. Hic adventu suo quum controversias finivisset, exulesque reduxisset, Philippum obsidem, regis fratrem, prætereaque pueros triginta alios ex primoribus accepit: atque Thebas duxit, ostentans Græcis in quantum fastigium ascenderet respub. Thebanorum splendore potentiæ et fide justitiæ. Hic ille est Philippus qui cum Græcis insequutis temporibus de libertate eorum arma contulit. Id temporis puer apud Pammenem hospitium

tium Thebis habuit. Inde æmulus Epaminondæ habitus est; notata fortasse in militia et imperio ejus strenuitate, quæ exigua portio illius fuit virtutis: temperantiæ vero, justitiæ, magnitudinis animi, lenitatis, quibus vere vir celsus ille fuit, neque natura Philippus, neque imitatione fuit consors.

27. Mox Thessali denuo accusaverunt Alexandrum Pheræum, quod quietem civitatum solicitaret. Missus eo Pelopidas cum Ismenia legatus, non duxerat domo secum copias, neque expectaverat bellum, sed subita necessitate fuit ei utendum Thessalis. Interea renatus tumultus in Macedonia est. Ptolemæus enim peremerat regem, regnumque invaserat, amici autem illius perempti acciverunt Pelopidam. Qui quum rebus iis nollet deesse, nec proprios milites ad manum haberet, conscripsit indidem mercenarios quosdam, atque hac manu confestim movit in Ptolemæum. Ubi in propinquum venerunt, corrupit conductitium militem Ptolemæus pecunia, pellexitque ad se ut transirent. Pelopidæ vero, ipsam veritus existimationem et nomen ejus, occurrit ut præcellentiori, eumque complexus ac supplex, promisit regnum se defuncti fratribus conservaturum, et eosdem, quos Thebanos, hostes et amicos habiturum. In hæc obsides dedit Philoxenum filium suum, et quinquaginta ex familiaribus. Eos misit Pelopidas Thebas. Quum autem morderet eum conductorum mercede militum proditio, acciperetque pecuniam eorum maxima ex parte,

te, liberosque et conjuges Pharsali esse, quibus, si esset potius, satis ulturum se injurias suas putabat, delectu habito nonnullorum Thessalorum Pharsalum venit. Confestim ingresso eo oppidum, supervenit cum exercitu Alexander. Existimabat autem eum Pelopidas ad purgandum se præsto esse, ideo contendit ipse ad eum, non ignarus quidem nefarium hominem et sicarium esse, sed, fretus urbe Thebis suaque autoritate et gloria, nihil timuit mali. Ille ubi inermem vidit solumque accedentem, injecit confestim ei vincula, et Pharsalum occupavit, pavoremque et metum illis qui ei parebant cunctis incussit, verentibus ne a tam atroci injuria et audacia parsurus nemini esset, itaque se adversus quosvis homines et quacunque in re gesturus, velut vita tunc omnino deplorata.

28. At Thebani, eo nuntiato, soliciti extemplo miserunt eo exercitum: cui, quod iusensi tum essent Epaminondæ, alios duces præfecerunt. Pelopidam tyrannus Pheras abstraxit: ubi primum, quod abjectum in calamitate et infractum existimaret, omnibus permisit eum alloqui. At postquam gementes Pelopidas Pheræos consolatus est, quod nunc impenderet haud dubie tyranno vindicta, atque illi nuntiari jussit, absonum esse quod miseros et innoxios cives quotidie excruciaret, et trucidaret, sibi vero, quem certo sciret si evasisset, pœnas ab ipso persequuturum, parceret; miratus animum et securitatem ejus, Quid properat, inquit, Pelopidas

lopidas mori? Quo audito, Ut tu, inquit, magis quam nunc execrandus pereas maturius. De cætero prohibuit ne quis præter domesticos eum adiret. Thebe vero, Jasonis filia, uxor Alexandri, quum accepisset de custodibus Pelopidæ firmitudinem et celsitudinem animi ejus, expetivit eum videre et convenire. Ut accessit ad eum, et velut mulier, magnanimitatem ejus non illico in tantis ærumnis perspexit, sed ex squalore, sordibus, et maligno victu conjiciens acerba eum et indigna illo nomine premi calamitate, illacrymavit. Primum, incertus quænam mulier esset, mirabatur Pelopidas; ubi cognovit eam, (quod consuetudo ei et gratia intercederet cum Jasone) compellavit eam nomine paterno. Quum diceret illa, Miseret me uxoris tuæ, Me vero tui, inquit, quæ soluta feras Alexandrum. Hæc oratio pupugit Thebem. Quippe crudelitatem oderat flagitiaque tyranni, qui præter cæteram libidinem etiam minimum natu fratrem ejus in pellicatu habebat. Quare invisit Pelopidam frequenter, et quum libere evomeret apud eum miserias suas, dedit ille animum ei et spiritus, atque in Alexandrum incendit eam.

29. Ut vero prætoribus Thebanorum expeditio in Thessaliam sine effectu fuit, ob imperitiamque vel fortunam infestam recessserunt ignominiose, singulis dixit civitas decem millium drachmarum mulctam, misitque cum copiis Epaminondam. Hic subito magnus motus fuit arrectorum claritate ducis

cis Theſſalorum. Fortunæ autem tyranni poterant parvo momento convelli: tanta formido duces et familiares ejus inceſſerat, tantus ardor populares ceperat ad defectionem, et expectatio futuri, quaſi tunc pœnas pendentem adſpecturos ſe tyrannum. Verum enimvero Epaminondas, cui Pelopidæ incolumitate poſterius ſuum decus erat, veritus ne rebus conquaſſatis et ſpe abſciſſa, feræ modo verteret ſe Alexander in illum, lente proſequutus bellum eſt, circumvagandoque cum apparatu bellico et cunctando ita tractavit, et compreſſit tyrannum, ut nec pervicaciam ejus et ferocitatem remitteret, neque exſtimularet acerbitatem et iracundiam. Audiebat enim ejus immanitatem, contemptumque honeſti atque legum, vivos homines eum defodere, alios pro ludo pellibus tectos aprorum et urſarum venaticis canibus immiſſis decerpere et conficere jaculis; Melibœam et Scotuſam fœderatas civitates et amicas in concione ſatellitibus undique circumfuſis citra ullum diſcrimen ætatis contrucidaſſe; lanceam qua confoderat patruum Polyphronem conſecraſſe, eique redimitæ ut Deo immolare, atque Tychonem appellare. Quum aliquando tragœdum Euripidis agentem Troadas ſpectaret, proripuiſſe ſe ex theatro, miſſoque nuntio confirmaſſe hominem atque adhortatum, ne ideo minus proſequeretur ludos; neque enim idcirco diſcedere ſe, quod eum faſtidiret, ſed quod erubeſceret cives, ſi ſe, qui nullius unquam ab ſe necatorum fuiſſet captus miſericordia, calamitati

calamitati illacrymantem Hecubæ et Andromaches conſpicerent. Iſte tamen ſplendore ipſo et nomine atque majeſtate Epaminondæ imperii perculſus,

Gallus velut ſervus premens alam horruit,

ac cito ad ſatisfaciendum legatos miſit. Ille vero firmare inter Thebanos et iſtum hominem non ſuſtinuit pacem et amicitiam, ſed pactis induciis triginta dierum, receptiſque Pelopida et Iſmenia reduxit exercitum.

30. Porro Thebani legatos odorati de ſocietate a Lacedæmoniis et Athenienſibus ad magnum regem mitti, legaverunt ipſi quoque Pelopidam, prudenti ſane ob celebre nomen ejus conſilio. Primum enim aſcendit per regis provincias nobilis et celebratus. Neque enim ſegniter percurrerat Aſiam neque obſcure pugnarum cum Lacedæmoniis commiſſarum ſplendor. Verum ut primus de prœlio Leuctrico increbuit rumor, recentis ſemper alicujus acceſſione victoriæ increſcens atque aſcendens, ad ſuperiores provincias longiſſime diſperſus fuit. Deinde aulicorum oculis, ſatraparum, ducum, et principum ſubjectus, in magna fuit apud eos admiratione et ſermone. Hunc ſcilicet illum eſſe virum qui terra marique Lacedæmonios profligaſſet, Spartamque, quæ non multo ante regi magno et Perſis, duce Ageſilao, de Suſis et Ecbatanis intulerat bellum, intra Taygetum et Eurotam redegiſſet. Erant hæc grata Artaxerxi, qui, quo videretur

retur ſuſpici et coli a ſummis viris, magis auxit exiſtimationem Pelopidæ, et extulit eum honoribus. Ut vero vultum ejus aſpexit, et orationem audivit Attica graviorem, et ſimpliciorem Laconica, impendio magis complexus eſt eum, atque animo vere regio non diſſimulavit quanti illum faceret. Neque clam fuit cæteros legatos plurimum illi tribuere: quamvis videretur inter Græcos eximio honore Antalcidam proſequutus Lacedæmonium fuiſſe, quod coronam, quam in convivio capite gerebat, in unguento merſam ei miſiſſet. At cum Pelopida non egit tanta licentia, ſed munera ei ſplendidiſſima et ampliſſima, quæ de more erant, miſit, et poſtulata ejus confirmavit; ut Græci immunes ſuis legibus agerent, Meſſene coleretur, Thebani amici paterni regis haberentur. Cum his reſponſis nullo dono, niſi quod gratiæ et benevolentiæ eſſet pignus, accepto diſceſſit. Quæ res reliquos legatos in calumniam conjecit præcipue. Siquidem Timagoram populus Athenienſis damnavit necavitque; ſi ob multitudinem donorum, recte atque ordine. Neque enim aurum modo et argentum acceperat, verum etiam pretioſum lectum et ſervos lectiſterniatores, tanquam rudibus ad iſta Græcis; inſuper octoginta vaccas cum bubulcis, tanquam lacte bubulo ad valetudinem opus haberet: denique fuit lectica ad mare delatus, ac quatuor talenta lecticariis pro mercede præbita a rege. Atqui non videntur ob munera illa accepta præcipue exarſiſſe

in

in eum Athenienſes, quando Epicrate lixa olim nec diſſimulante dona ſe ab rege accepiſſe, et profitente rogationem ſe laturum, ut novem archontum loco, novem quotannis legatos ad regem ex popularibus et tenuioribus deſignarent, quo muneribus auctiores forent, arriſit populus. Cæterum quod omnia tributa Thebanis fuiſſent, id eos momordit: non reputantes, Pelopidæ gloria quam multis ſplendidis dictionibus et orationibus apud hominem qui ſemper coleret bellica laude præſtantes, præcelleret.

31. Atque hæc legatio quidem non mediocre regreſſo domum Pelopidæ ſtudium, ob Meſſenes reſtitutionem et aliorum Græcorum libertatem peperit. At quia Alexander Pheræus iterum ad ingenium ſuum relapſus non pauca oppida Theſſalis ademerat, Phthiotis, univerſo nomini Achæo, atque Magnetum genti impoſuerat præſidium; ad nuntium revertentis Pelopidæ miſerunt confeſtim civitates legatos ad petendum ſuppetias et illum ducem. Ea quum Thebani libentes ſciviſſent, omniaque protinus parata, ac dux jam eſſet profecturus, ſol defecit, et caligo occupavit interdiu urbem. Hoc oſtento cernens Pelopidas trepidantem civitatem, non putavit pavidos et langueſcentes extrudendos, neque periculo objicienda ſeptem millia civium, ſed ſolum ſe dedit Theſſalis, trahenſque ſecum trecentos equites voluntarios et externos, profectus eſt obnuntiantibus vatibus, et reliquis civibus invitis: magnum enim exiſtimabant

de cœlo et inclyto viro factum portentum. At ille cum majore ira ex prioribus contumeliis exarserat in Alexandrum, tum spondebat sibi ex colloquiis cum Thebe habitis, domum se ejus affectam et exulceratam reperturum. Potissimum autem eum splendor facti acuit aventem et annitentem, quo tempore Lacedæmonii Siciliæ tyranno Dionysio duces et præfectos mittebant, et Athenienses sub Alexandro stipendia mererent, eique æneam statuam ut bene merenti posuerant, tunc Græcis ob oculos ponere, solos esse Thebanos qui belligerarent pro oppressis tyrannide, et injustos per Græciam et violentos dominatus obtererent.

32. Ut ergo Pharsalum venit, et delectum habuit, movit raptim in Alexandrum. Qui paucos Thebanos cernens cum Pelopida, quum duplo plures ipse pedites quam essent Thessali, haberet, occurrit ei ad fanum Thetidis. Quum Pelopidam autem moneret quidam, magna manu tyrannum adesse, Bene habet, inquit, plures enim vincemus. Tumuli convexi et excelsi circa Cynoscephalas appellatas, exporrecti adversi ad medium campi erant: hos occupare ambo peditatu institere. Equites autem Pelopidas, qui multi et fortes erant, immisit in hostium equitatum. Ubi hi victores, et fugientium tergis inhærentes, delati sunt in campum, Alexander vero colles illos conspectus est tenere, et in peditatum Thessalorum serius adventantem, ad asperaque atque edita eluctantem invectus, primos interfecit, reliqui vul-

vulnerabantur impune. Eo Pelopidas animadverſo, revocavit equites, et in globum hoſtium imperavit dare impreſſionem. Ipſe arrepto clypeo raptim ſuccurrit iis qui in collibus pugnabant, ac per poſtremos erumpens in primam aciem, tantum roboris et alacritatis addidit omnibus, ut viderentur etiam hoſtibus alii eſſe facti, ac tum mutatis corporibus tum animis incumbere. Duas jam aut tres impreſſiones propulſaverant, quum vident et hos magna vi irrumpentes, et revertentem ab inſequendo equitatum; tunc vero gradum retulerunt. Pelopidas ex edito contemplatus totam hoſtium aciem nondum quidem vertiſſe terga, ſed fluctuantem undique et tumultuantem, ſubſtitit, ac circumlatis oculis requiſivit Alexandrum. Quem ut conſpexit mercenarios milites in dextro cornu cientem, ordineſque reſtituentem, non repreſſit ratione iram, ſed ad adſpectum ejus incenſus, commiſit ardori corpus et rei gerendæ imperium, longeque ante primam aciem invectus, alta voce provocavit tyrannum. Ille vero non excepit neque exſpectavit impetum ejus, verum vitabundus ſe inter ſtipatores abdidit. Mercenariorum qui primi pedem contulerunt, conciſi a Pelopida, nonnulli etiam vulnerati interfectique. Maxima pars eminus arma ejus haſtis trajecerunt, eumque contrucidaverunt; quouſque ſupra modum anxii Theſſali ex collibus ad ferendum ſuppetias decurrerunt. Jam prolapſo eo, aderant equites qui totam pepulerant aciem, et longe fu-

gientes conſectati compleverant ſtrage campos, interfectis amplius tribus millibus.

33. Hic gravem præſentium Thebanorum ex morte Pelopidæ moleſtiam, patrem, ſervatorem, maximarum ac præclariſſimarum magiſtrum virtutum appellantium, neutiquam ſane mirandum: Theſſali vero qui omnem humanum virtuti debitum exceſſerunt decretis honorem, multo magis dolore ſuam adverſus eum benevolentiam declaravere. Fama eſt eos qui huic prœlio interfuerunt, non ante loricam poſuiſſe, non equo frænum detraxiſſe, non vulnus obligaſſe, ubi eum cecidiſſe acceperunt, ſed armatos et calentes ad mortuum accurriſſe velut ſpirantem, atque hoſtium ſpolia undique circa corpus cumulaſſe, totondiſſe equos, totondiſſe ſeipſos: multos, quum in tentoria ſe recepiſſent, nec ignem accendiſſe, nec cibum cepiſſe, ſilentium et mœſtitiam univerſum exercitum occupaviſſe, non quaſi clariſſimam et maximam obtinuiſſent victoriam, verum tanquam a tyranno ſuperati et oppreſſi fuiſſent. Ex urbibus, ubi hæc nuntiata ſunt, magiſtratus, ſimulque adoleſcentes, pueri, et ſacerdotes effuderunt ſe ad excipiendum corpus Pelopidæ, trophæa, coronas, atque armaturas aureas ingerentes. Ubi jam efferendum corpus fuit, ſeniores Theſſali adierunt Thebanos, poſtulantes ut permitterent ipſis mortuum funerare; quorum unus ita verba fecit, Beneficium, ſocii, a vobis petimus hoc, quod ornamento in tanta calamitate nobis et ſolatio erit. Non enim

enim vivum Theſſali Pelopidam proſequuntur, nec meritos honores ſentienti habent, ſed ſi contrectare exanimem licebit, et per nos decorare atque humare corpus ejus, fidem faciemus vobis, credere nos cladem hanc eſſe Theſſalis quam Thebanis majorem. Vos enim bono imperatore tantum fortuna, nos et hoc et libertate ſpoliavit. Nam qua fronte alium poſthac ducem a vobis, non reddito Pelopida, poſcemus? Conceſſerunt ea Thebani.

34. Illo funere ſplendidiora fuiſſe dixerit alia nemo, qui ſplendorem non ebore, auro, purpura metitur; ut Philiſtus, qui Dionyſii decantat et ſtupet ſepulturam, quæ ſicut magnæ tragœdiæ, tyrannidis theatrale exodium repræſentaret. Alexander Magnus defuncto Hephæſtione non equos modo et mulos totondit, verumetiam pinnas detraxit muris, quo urbes loco prioris imaginis ſordida aſſumpta et ſqualida ſpecie viderentur lugere. Sed juſſa dominorum hæc, quæ magna violentia exprimuntur, et cum invidia honoratorum, et odio cogentium, nullum ſignificaverunt ſtudium vel honorem, ſed barbaricum faſtum, ſed luxum, ſed inſolentiam, opes in res vanas et illaudatas effundentium. At vir popularis, quem peregre fato functum, non conjuge, non liberis, non præſentibus propinquis, nemine rogante vel compellente, tam multi populi et civitates certatim pro ſe quique proſequuti ſunt, extulerunt, et coronis decorarunt, jure viſus eſt ſummam aſſequutus beatitudinem. Non enim (ut Æſopus

ait) mors eſt fœlicium acerbiſſima, verum beatiſſima: quæ res bonorum virorum lætas ſecuro loco depoſuit, et fortunæ declinavit converſionem. Melius ergo Lacon ille qui Olympionicam Diagoram, quum ſpectaſſet filios ille victores Olympiæ, ſpectaſſet etiam nepotes ex filiis et filiabus, ſalutans, Morere Diagora, inquit, non enim in cœlum aſcenſurus es. Olympiacas autem et Pythicas laureas nemo, opinor, in unum collectas omnes uni dignetur conferre Pelopidæ certaminum: quæ quum multa decertaſſet, et victor evaſiſſet, vitamque pene omnem glorioſe et honorifice traduxiſſet, tandem in decima tertia bœotarchia, conjunctum cum tyranni oppreſſione decus obiens, pro Theſſalorum exſpiravit libertate.

35. Mors ejus quamvis valde gravis fuerit ſociis, magis fuit tamen fructuoſa: ſiquidem Thebani ſimul atque fatum Pelopidæ intellexerunt, nulla interpoſita ulciſcendi mora, eduxerunt raptim, Malcite et Diogitone ducibus exercitum ſeptem millium peditum et ſeptingentorum equitum. Quum autem reperiſſent dejectum Alexandrum et viribus truncatum, compulerunt eum, ut Theſſalis, quæ ademerat iis, oppida reſtitueret, Magnetas, Phthiotas, Achæos liberaret, et præſidia inde deduceret, denique ipſe juraret ſe, quocunque ducerent, quicquid mandarent Thebani, obſecuturum: hac mulcta ſatiati Thebani fuere. Quas vero paulo poſt ob Pelopidam pœnas Diis dederit commemorabo. Thebęn ejus conjugem primum Pelopidas

lopidas (uti diximus) docuit ne trepidaret ſplendorem et apparatum tyrannidis externum, armis vallatum et fugitivis. Deinde ipſa metuens hominis perfidiam, et crudelitatem exoſa, coitione cum tribus fratribus ſuis facta, Tiſiphono, Pytholao, Lycophrone, inſidias ei ad hunc modum ſtruit. Cætera ædium tyranni ſtatio excubantium ſervabat; cubiculum vero ubi ſolebant quieſcere in edito erat, pro quo canis deligatus, omnibus, niſi ipſi et uni ſervo qui eum curabat, horrendus, agebat excubias. Quo tempore eum ſtatuerat Thebe adoriri, fratres jam de die in conclave quoddam abdiderat propinquum. Ea more ſuo ad Alexandrum ſola jam ſopitum ingreſſa, ac mox egreſſa, ſervo foras juſſit canem abducere, velle illum dicens quiete dormire. Scalas etiam, verita ne ſtrepitum ederent aſcendentibus adoleſcentibus, conſtravit lana. Inde ad thalamum fratres gladiis accinctos adduxit: quibus pro foribus relictis, ingreſſa eſt ipſa. Enſem, qui ſupra caput ejus ſuſpenſus erat, detractum ad ſignificandum recubuiſſe eum ſomno ſtratum, oſtendit fratribus. Hic adoleſcentes terrore exanimatos et torpeſcentes illa lacerans probris ac frendens dejeravit, Alexandrum ſe excitaturam, conſiliumque ei aperturam. Ita pudore ſimul et metu perfuſos introduxit, lumenque admovens circumjecit eos cubili. Quorum unus apprehendit preſſitque pedes, illius caput alter crinibus correptum retorſit, tertius enſe feriens obtruncavit eum. Ac

mortis

mortis quidem celeritate citius fortaſſe quam oportuit defunctus eſt. Uno vero hoc, quod primus omnium tyrannorum a propria ſit uxore ſublatus, et poſt obitum cadaver cum contumelia projectum a Pheræis conculcatumque, dignum facinoribus ſuis exitum viſus eſt inveniſſe.

PLUTARCHI

MARCELLUS.

1. M. Claudium, qui conſul Romanus quinquies fuit, patrem habuiſſe Marcum memorant. Primum ſuæ gentis tradit Poſidonius vocatum Marcellum quaſi Martialem. Fuit enim uſu rei militaris peritus, corpore robuſtus, manu ſtrenuus, bellorum natura cupidus. Igitur ferociam hanc ingentem et fervorem ad prœlia attulit, reliqua modeſtus, humanus, Græcarum literarum et diſciplinarum, hactenus, ut coleret præſtantes in iis et in admiratione haberet, ſtudioſus, ſed parem voluntati non eſt exercitationem in iis, neque doctrinam propter occupationes aſſequutus. Nam ſi quos homines Deus alios ut ait Homerus,

A teneris voluit verſari Marte feroci
Ultimum in uſque diem,

voluit

voluit certe principes ejus memoriæ Romanos. Qui juvenes bellum cum Pœnis in Sicilia, conſtante ætate de ipſa Italia cum Gallis habuerunt; ad proſtremum cum Annibale et Pœnis iterum jam colluctati ſunt ſenes, caruerunt que, contra ac vulgus, in ſenio vacatione militiæ, quod præ nobilitate atque virtute veherentur ad gerenda bella et imperium.

2. Marcellus autem tum nullius generis pugnandi expers vel rudis, tum vero in ſingulari certamine ex provocatione vicit ſeipſum. Quare a quocunque provocaretur, non detrectavit, omneſque interfecit a quibus eſſet provocatus. Fratrem in Sicilia Otacilium circumventum protexit ſervavitque, et hoſtes qui eum premebant occidit; ob quæ facta coronis juvenis aliiſque præmiis eſt ab imperatoribus donatus. Quum vero magis ac magis virtus ejus eniteſceret, creavit eum ædilem curulem populus, pontifices augurem. Sacerdotium id eſt cui potiſſimum auguriorum procurationem obſervationemque lex attribuit. In ædilitate ex caſu quodam neceſſe habuit accuſationem inſtituere. Filium habebat cognominem, cum forma in flore ætatis inſigni, tum moribus et eruditione rara, ut eum cives admirarentur. Hunc laſcivus et audax homo amore deperiens, collega Marcelli, Capitolinus attentavit. Cujus tentationem adoleſcens primum per ſe rejicit; ubi ille eum iterum appellat, defert rem ad patrem. Id iniquo animo ferens Marcellus, accuſat hominem

minem in ſenatu. Qui appellatis tribunis plebis, varia diverticula, varias præſcriptiones molitur; neque tamen his provocationem recipientibus, inficatione rejicit crimen. Quia vero tentatio Capitolini remotis arbitris fuerat, placuit ſenatui puerum accerſere. Cujus ruborem et lacrymas præſentis, mixtumque flagrantiſſima ira pudorem quum cernunt patres, nullo ultra quæſito indicio, damnant Capitolinum, litemque pecunia æſtimant, ex qua menſam argentariam fecit Marcellus, quam Diis dicavit.

3. Porro primum bellum Punicum vigeſimo et altero anno finitum, ſemina rurſus tumultus Gallici Romæ exceperunt. Iberes, qui regionem Italiæ ſubalpinam incolebant, gens Gallica vel per ſe pollens, milites ex cæteris Gallis mercenaria ſtipendia merentes, qui Gæſatæ vocantur, exciverunt. Miraculum autem fuit et fœlicitas populi Romani, quod in Punicum non incurriſſet bellum Gallicum, ſed velut ſpectatores, ut integri aſſurgerent in victorem, dum illud gereretur, bona fide quieviſſent, tunc autem victores adorirentur laceſſerentque otioſos. At non mediocrem pavorem tamen ſuſcepturis bellum Romanis propinquum et finitimum, vicinia et antiqua gloria injecit Gallorum, quos timuiſſe eos præ cæteris, quod urbem aliquando cepiſſent, apparet. A quo tempore lege cautum fuit vacationem pontificibus, niſi tumultu Gallico ingruente, eſſe. Trepidationis etiam indicia, qua belli apparatus (neque enim tot uno tempore legiones habuiſſe

habuiſſe in armis populus Romanus vel ante vel poſt unquam fertur) qua ſacrificia extraordinaria fuere. Qui quum ab inſtitutis barbarorum et immanium gentium eſſent alieniſſimi, ac de Diis imprimis cum Græcis et pie ſentirent, tum bello ingruente ex vaticiniis librorum Sibyllinorum Græcum et Græcam, ſimulque Gallum et Gallam in foro boario, quod vocant, ſub terra vivos demiſere: quibus ad hunc uſque diem Græcis et Gallis ſacra arcana et nefanda faciunt menſe Novembri.

4. Per initia hujus belli quum Romani nunc inſignes victorias obtinerent, nunc fœde cæderentur, nihil perfectum ad ſummam belli, donec C. Quintius Flaminius, et P. Furius Philo conſules in Inſubres ingentes copias duxere. Tum qui per agrum Picenum perfluit, amnem ſanguine conſpexerunt manantem. Fama fuit tres lunas viſas Arimini. Comitiis autem conſularibus vitio creatos conſules, augures quibus hæc curæ erant, obnuntiaverunt. Extemplo igitur miſit in caſtra ſenatus literas, quibus conſules accerſiverunt et revocaverunt Romam, ut conſulatu ſe primo quoque tempore abdicarent, nec quicquam pro imperio adverſus hoſtes gererent. Eas allatas Flaminius non prius quam fuſis fugatiſque barbaris fines eorum eſſet depopulatus, ſolvit. Quare redeunti cum ingenti præda non prodiit obviam populus, immo, quia literis, quibus retrahebatur, non paruiſſet ſtatim, neque dicto audiens fuiſſet, ſed eas ludibrio et contemptui

temptui habuiſſet, nihil propius factum eſt quam ut ei negaret triumphum. Secundum triumphum abrogavit ei extemplo cum collega magiſtratum, eoſque redegit in ordinem. Ita omnia Romæ ex religione pendebant. Auſpicia rituſque veteres, ne ſi ſecundiſſimi quidem rerum ſequerentur curſus, ferebant negligi; antiquius ad ſalutem publicam rati, ſi magiſtratus Deos ſuſpicerent, quam ſi ſuperarent hoſtes.

5. Itaque Tiberius Sempronius, quem virtutis et probitatis gratia cives plurimi fecerunt, ſucceſſores creavit conſul Scipionem Naſicam et C. Martium. Quum jam in provincias profecti illi eſſent, incidit in libros ad militaria præcepta pertinentes: ubi quiddam, quod latuerat ipſum, ſolenne reperit. Id hoc fuit: quum auſpicaretur conſul, in domo extra urbem in tabernaculo ad id conducto ſedebat; quod ſiqua de cauſa redire in urbem nulliſdum viſis certis ſignis cogeretur, relinquendum erat prius conductum tabernaculum, et quærendum alterum, ex quo de integro cœlorum aſpectus obſervaret. Hoc quum Tiberium (uti reor) falleret, bis eodem uſus, illos quos dixi, renuntiavit conſules. Cognito poſt vitio, rem ad ſenatum retulit: neque neglexit adeo minutam offenſionem ſenatus, ſcripſit Scipioni Naſicæ et C. Martio, qui relictis provinciis, illico Romam regreſſi, depoſuerunt magiſtratum: verum hæc poſt inſequuta ſunt. Verum illa tempeſtate duobus clariſſimis viris ſacerdotia ſunt adempta, Cornelio Cethego, quod exta

hoſtiæ

hoſtiæ non rite porrexiſſet: Q. Sulpicio, quia immolanti apex, quem geſtant flamines, de capite ei defluxiſſet. Minutio dictatori, qui magiſtrum equitum dixerat C. Flaminium, quia ſtridor ſoricis auditus erat, imperium abrogarunt, alioſque ſuffecerunt. Neque his tamen tam anxie obſervandis minutiis, quia nihil variabant nec excedebant majorum inſtituta, in ullam impingebant ſuperſtitionem.

5. Ut conſulatu ſe Flaminius cum collega abdicavit, M. Marcellus per interreges, uti vocantur, conſul declaratur. Qui inito magiſtratu, collegam ſibi allegit Cn. Cornelium. Fama fuit multum pacificantibus Gallis et inclinante ad quietem ſenatu, inflammaſſe Marcellum ad bellum populum. Attamen pace licet inita, eam tamen rupiſſe dicuntur Gæſatæ, qui ad triginta millia, ſuperatis Alpibus, Inſubres concitaverunt, iiſque conjunxerunt ſe: quorum etiam longe plures erant legiones, inflatique animis recta Acerras petierunt, in ripa Padi amnis poſitam urbem. Inde Gæſatarum rex Viridomarus, decem millibus militum aſſumptis, regionem circumpadanam vaſtavit. Quod ubi perlatum ad Marcellum eſt, collega ad Acerras cum peditatu, univerſaque gravi armatura, et tertia parte equitum relicto, reliquum equitatum ſecum trahens, et ex peditibus expeditiſſimos quoſque ad ſexcentos, nec die nec nocte, raptim agmine facto, remiſit iter, dum ad hoſtes pervenit juxta Claſtidium vicum Galliæ, qui non

multo

multo ante in ditionem Romanorum venerat. Nec ſpatium reficiendi militis vel quietis dandæ habuit. Confeſtim enim ſenſerunt adventum ejus barbari qui jam aderant, contempſeruntque eum, quod paucos admodum pedites ſecum haberet. Equitatûs vero, Galli, quum optimi ipſi equites ſint, eaque re plurimum videantur præſtare, et in præſentia quidem ſuperarent numero quoque Marcellum, nullam rationem duxere. Ergo protinus ruunt, velut eum conculcaturi, magno impetu, et ſæva minitantes. Ante ſigna verſabatur rex. Hic Marcellus, quia pauci ſui erant, ne circundarentur circunfunderenturque ab hoſtibus, alas equitum promovit, atque equo circumvectus extenuavit, produxitque cornu, dum prope hoſtem venit. Ibi, dum aciem in hoſtes dirigit, equus ejus ululatu illorum expavefactus retro cedit, vique Marcellum avertit. Ille veritus ne ea res permoveret in omen verſa milites, equum propere in ſiniſtram flectit, et ad hoſtes convertit, ſolemque ipſe adorat, ut ſi non caſu, ſed ejus rei cauſa circumegiſſet equum. Solenne eſt enim Romanis, quum adorant Deos, in orbem ſe convertere. Quum jam ad manus ventum eſſet cum hoſtibus, fertur præſtantiſſima hoſtium arma Jovi Feretrio ſe conſecraturum voviſſe.

7. Ibi Gallorum rex conſpicit Marcellum, et ab inſignibus conjiciens ducem eſſe, longe ante aciem provectus eſt, ſimulque alta voce laceſſens eum et haſtam vibrans, admittit infeſtus in eum equum, proceritate inter

Gallos exſuperans, armiſque ex auro et argento fabrefactis, et varia picturatis tinctura, inſtar fulguris inſignis radiantis. Quæ arma luſtranti oculis aciem Marcello, ut viſa ſunt præcellentiſſima, eaque votis ſe ſacraſſe Diis exiſtimans, in regem impetum dedit, thoracemque ejus haſta transfixit, ſimul equi viribus inniſus in terram vivum præcipitavit eum, alterum deinde ac tertium repetens ictum occidit. Mox deſiliit ex equo, injectaque mortui armis manu, ſuſpiciens in cœlum ita fatur, Arbiter inſignium factorum ducum, et actuum, et imperatorum in bello atque prœliis ſpectator, Jupiter Feretrie, te teſte dux ducem, conſul regem manu mea tertius ego hunc confoſſum interfeci: tibi conſecro prima et præſtantiſſima ex ſpoliis. Tu ad reliquias belli pergentibus eundem tribue fortunæ curſum. Hinc concurrunt equites non cum ſolis ſeorſum equitibus, ſed cum inferentibus ſe ſimul peditibus quoque confligunt, referuntque ſingularem victoriam, modoque novam ac ſtupendam. Neque enim equitatum et peditatum tam pauci tam numeroſum (quod quidem proditum memoriæ ſit) unquam vel ante vel poſt fuderunt. Hoſtibus magna ex parte cæſis, lectiſque ſpoliis, revertitur ad collegam: cui res adverſus hoſtes bellum gerenti ad urbem Galliæ maximam et frequentiſſimam (Mediolanum vocant) male cedebat. Hanc Galli ciſalpini pro capite habent: quare pro ea acriter propugnantes, non tam obſidebantur quam obſidebant Cornelium. At reverſo

Marcello

Marcello, et Gæſatis, ubi de regis clade ac cæde certiores facti ſunt, ſe recipientibus, capitur Mediolanum. Reliqua oppida ultro Galli, ſuaque omnia dedunt Romanis. Gallis pax ſatis æqua data.

8. Marcellus ex ſenatuſconſulto ſolus triumphavit. Triumphus fuit reliqua magnificentia, opulentia, ſpoliis, immanibus corporibus captivorum cum primis memorabilis. Verum omnium gratiſſimum ſpectaculum et rariſſimum ipſe fuit dux, qui integram armaturam babari Deo tulit. Ex quercus eximiæ excelſo et recto ſtipite detruncato paravit in modum trophæi ferculum. Deligavit ex eo et ſuſpendit in orbem ſpolia, ſingula apte et decore annectens. Prægreſſa pompa portans ferculum conſcendit currum, ac triumphalis imago ipſe illius memoriæ pulcherrima ſpecioſiſſimaque invectus urbem eſt. Exercitus ſequutus eſt fulgentibus armis ornatus, Deumque et imperatorem carminibus compoſitis atque cantilenis victorialibus concelebravit. Templum inde ingreſſus Jovis Feretrii donum dedicavit tertius et ultimus ad noſtram uſque memoriam. Primus opima ſpolia occiſo Cæninenſium rege Acrone retulit Romulus; de Volumnio Hetruſco ſecundus Cornelius Coſſus; ab his Marcellus de Gallorum rege Viridomaro; poſt Marcellum nemo. Deus cui conſecrantur, Jupiter Feretrius vocatur, a trophæo, quod feretro geſtabatur, deducto nomine e lingua Græca, quæ paſſim ſermoni Latino erat etiam tum confuſa. Alii eſſe cogno-

men Jovis fulminantis affirmant, a voce quæ apud Romanos ferire ſignificat. Sunt qui deductum volunt ab ictibus qui in bello inferuntur. Nam nunc etiam in conflictibus quum hoſtibus inſtant, repetendo vocem feri ad feriendum crebro adhortantur ſe mutuo. Communes manubiæ ſpolia, hæc vocantur peculiariter opima; licet in commentariis dicant Numam Pompilium primorum opimorum ſpoliorum, ſecundorum et tertiorum meminiſſe, eumque præſcribere, prima capta ut Jovi Feretrio conſecrentur, Marti altera, tertia Quirino, præmiumque ſit primis aſſes trecenti, ſecundis ducenti, tertiis centum. Fama obtinet tamen ſola in honore illa eſſe quæ in acie, et prima et duci ab ſe interfecto detrahit dux: verum de his hactenus. Illa victoria populo Romano bellumque profligatum uſque adeo fuit acceptum, ut Apollini Delphico donum crateram auream centum pondo gratiæ referendæ cauſa mitterent, partemque magnam prædæ donaverint ſociis civitatibus, ac multa ad regem Syracuſarum amicum et ſocium Hieronem curaverint ferenda.

9. At quo tempore irrupit in Italiam Annibal, miſſus cum claſſe Marcellus in Siciliam eſt: mox Cannenſi clade, qua multa millia mortalium perierunt, accepta, quum pauci incolumes Canuſium ſe ex fuga recepiſſent, et Annibalem timerent, qui robur exercitus Romani deleverat, ne Romam e veſtigio raperet agmen. Marcellus primum ad præſidium urbis mille quingentos milites, quos

quos in classem scriptos habebat, misit. Inde ex senatusconsulto profectus Canusium, accepto quod eo militum confluxerat, eduxit eos munimentis ad arcendam populationem. Principes autem Romani ac proceres in præliis plerique ceciderant. Fabii vero Maximi, cujus propter fidem et prudentiam maxima erat autoritas, curam in cavendo ne quid acciperet detrimenti nimium anxiam, conquerebantur segnem ad res gerendas et timoris plenam esse. Quum autem hunc prospiciendæ securitati satis esse confiderent, haud tamen ad repellendum hostem ducem satis acrem, Marcellum ejusque fidentiam et promptitudinem cum illius temperantes componentesque cautione atque providentia, nunc ambos cum imperio consulari, nunc alterum consulem, alterum proconsulem adversus hostes misere. Tradit Posidonius fuisse Fabium clypeum, Marcellum ensem appellatum. Ipse certe confitebatur Annibal timere se ut pædagogum Fabium, Marcellum ut adversarium; ab illo, ne quid mali inferret prohiberi se: ab hoc, etiam accipere.

10. Quum autem apud Annibalis milites multa ex ejus victoria licentia et ferocia crevisset, dilapsos ex castris, prædas ex agris agentes adortus, concidebat eos, paulatimque copias illius atterebat. Hinc quum Neapolitanis et Nolanis opem ferret, superiorum, quum Romanis essent sua sponte satis fidi, confirmavit animos. Nolam vero ingressus discordiam ibi invenit, quod senatus plebem,

quæ erat tota Annibalis, neque regere neque valeret continere. Erat Bantius quidam in oppido inclytus nobilitate et virtute vir. Hunc, quum acerrime ad Cannas certaſſet, multis interfectis hoſtium, ad poſtremum in acervo cæſorum cadaverum inventum et coopertum jaculis honoraverat Annibal, et non modo eum ſine pretio domum remiſerat, ſed addiderat inſuper dona, atque jus cum eo amicitiæ et hoſpitii contraxerat. Ob ejus gratiam meriti, Bantius unus erat eorum qui trahebant rem ad Annibalem, pollenſque opibus populum ad res novas ſolicitabat. Eum ut interficeret Marcellus tam inſignem virum, maximiſque defunctum cum Romanis periculis, non potuit in animum inducere: ſed, quum præter ſingularem humanitatem ipſe delinire homines ſermone noſſet, et conciliare ſibi elatum animum, ubi ad ſe Bantius aliquando ſalutandum veniſſet, quiſnam eſſet rogavit, non quin jam dudum ſciret, ſed ingreſſum et occaſionem quærens colloquii. Ut L. Bantium ſe dixit eſſe, Marcellus, quaſi lætus et mirabundus, Tune (inquit) ille es Bantius, quem Romani præ cæteris, qui ad Cannas dimicaverunt, in ore habent, prædicantque ſolum non deſtituiſſe conſulem Paulum Æmilium, ſed plurima tela in illum directa ſuſtinuiſſe et ſuo excepiſſe corpore? Annuente Bantio, et aperiente ei cicatrices ſuas, Quin tu (inquit) quum tanta feras veſtigia benevolentiæ erga nos tuæ, me ſtatim adiſti? An vero tibi maligni videmur in referenda bene meritis gratia, quibus

eſt

eſt honos vel apud hoſtes? Præter hanc comitatem verborum complexus juvenem, equum eximium et quingentas argenti drachmas ei dono dat.

11. Inde fideliſſimus adjutor Marcello ſociuſque, et index atque delator res novas molientium acerrimus fuit. Erant hi multi, et conſilium inierant, quum feciſſent Romani eruptionem in hoſtes, impedimenta eorum diripiendi. Itaque in urbe quum exercitum Marcellus inſtruxiſſet, impedimenta ſtatuit prope portas, vetuitque edicto Nolanis muros adire. Nuſquam igitur arma ex urbe apparebant, eaque re illexit Annibalem, ut ad urbem, quaſi eſſent illic omnia tumultus plena, minus compoſito agmine moveret. Ibi Marcellus proxima patefacta porta, uti præceperat, cum flore equitum in frontem irrumpens, confligit cum hoſtibus. Mox pedites ex altera porta cum clamore accurrunt. Et dum opponit his partem copiarum Annibal, tertia reſeratur porta, ex qua reliqui erumpunt, atque omni ex parte inſtant trepidantibus re inopinata, nec ſatis valide reſiſtentibus iis quibuſcum manus conſeruerant, ob incurſum poſteriorum. Hic primum milites Annibalis ingenti pavore, multiſque vulneribus ad caſtra uſque impulſi terga dederunt Romanis. Cecidiſſe dicuntur amplius quinque millia, ex Romanis non plus quingentis deſiderati. Livius non tantam affirmavit victoriam fuiſſe, neque ſtragem tantam editam hoſtium, gloriam certe eximiam Marcello, ac Romanis ingentem ex

calamitatibus fiduciam eam pugnam attuliſſe : quod in ſpem venirent non eſſe, quicum certabant, inexſuperabilem, neque invictum hoſtem, ſed etiam cladibus opportunum.

12. Itaque altero defuncto conſule, populus abſentem revocavit Marcellum, ut eum in locum illius ſufficeret, obtinuitque invitis magiſtratibus, ut comitia conſularia in adventum ejus extraherentur, atque omnibus ſuffragiis crearetur conſul. Cæterum quia tonuerat, vitio creatum conſulem pronunciantibus auguribus, nec obnuntiare aperte populi metu ſuſtinentibus, ipſe abdicavit ſe magiſtratu ; non tamen imperium detrectavit, ſed proconſul creatus, atque in caſtra ad Nolam reverſus, agros eorum qui ſequebantur partes Pœni, ferro et igne vaſtavit. Qui quum propere ſuppetias contra eum veniſſet, dimicare acie inſtructa Marcellus, quum ab Annibale laceſſeretur, detrectavit. Verum quum miſiſſet ille partem copiarum prædatum, nec jam prœlium exſpectaret, infeſto exercitu irrupit in eum. Diſtribuerat lanceas peditibus oblongas, qualibus in prœlio navali uti mos eſt, docueratque eminus eas magna vi in hoſtes intorquere jaculandi imperitos, qui brevibus ſpiculis comminus utebantur. Quæ cauſa videtur fuiſſe cur ea in pugna terga dederint Pœni, quicunque concurrerunt, ac fugam evidenter capeſſerent. Ceciderunt ex iis quinque millia. Elephanti quatuor occiſi, duo capti. Quod vero maximi fuit momenti, tertio poſt die

plus

plus trecenti equites, miſti Hiſpani Numidæque, transfugerunt ad eum; id quod Annibali ad eam diem non acciderat, quum ex colluvione diſſonarum diſcrepantiumque coactum nationum ferum exercitum in ſumma conſenſione perdiu continuiſſet. Illorum equitum fideli opera toto eo bello uſi ſunt Marcellus ejuſque ſucceſſores.

13. Marcellus creatus tertium conſul trajecit in Siciliam. Succeſſus enim Annibalis excitavit Carthaginienſes ad aſſerendam de integro eam inſulam, potiſſimum quia omnia Syracuſis perturbata poſt necem Hieronymi tyranni fuerant. Qua de cauſa præmiſerant eo Romani quoque legiones et prætorem Appium. Eum accipienti exercitum Marcello, ad genua ſe projiciunt magno numero Romani milites ex calamitate hujuſcemodi: Qui ad Cannas cum Annibale pugnaverant, partim fugam conſciverant, partim vivi in poteſtatem hoſtium venerant, tanta multitudine, ut non ſupereſſe ne qui muros quidem tuerentur putarentur Romani. Fuit autem adeo elato et magno animo et conſtantia civitas, ut nec captivos, quum redimere ab Annibale parvo liceret, vellet, immo ſenatuſconſulto negaret, maluitque ut vel interficerentur, vel extra Italiam venundarentur. Quicunque fuga evaſerant, hos juſſit in Siciliam deportari, neque in Italiam, dum cum Annibale eſſet debellatum, reportari. Hi ergo Marcellum, poſtquam advenit, frequentes adierunt, ſupplices atque ad genua ejus procumbentes honeſtum

ordinem

ordinem militandi poſtulaverunt multo ejulatu lacrymiſque, re oſtenſuros pollicentes ſe, aliquo infortunio potius quam ignavia ſua cladem illam acceptam fuiſſe. Eos miſeratus Marcellus petiit per literas a ſenatu, ut liceret ſemper ſupplere ex iis legiones ſuas. Verum re multum agitata decrevit ſenatus militibus ignavis ſenatui videri nihil rempub. committendam eſſe: ſi M. Claudio fortaſſe aliter videretur, uteretur iis, dum ne quis eorum corona vel dono militari virtutis ergo ab imperatore donaretur. Hoc ſenatuſconſultum momordit Marcellum, ac quum reverſus Romam eſſet, bello perpetrato Siculo, exprobravit ſenatui, quod optime ſibi de repub. merito id negaſſet, ut relevare poſſet tantum numerum civium calamitate.

14. Sub idem tempus primum laceſſitus injuriis Marcellus a prætore Syracuſano Hippocrate (qui ut ſtudium ſuum probaret Carthaginienſibus, ſibique tyrannidem pararet, in finibus Leontinorum multam cædem ediderat Romanorum) urbem Leontinorum obſeſſam expugnavit: neminem tamen violavit oppidanorum. Transfugæ tantum, quoſcunque cepit, virgis cæſi et ſecuri percuſſi. Hippocrates autem nuntium Syracuſas præmiſit, Marcellum omnes puberes eo in oppido occidiſſe. Inde tumultuantibus ſuperveniens, urbem occupavit. Igitur movit cum omni exercitu Marcellus Syracuſas, caſtriſque prope murum poſitis, miſit in urbem legatos qui Syracuſanos, quid actum in Leontinis

Leontinis eſſet, edocerent. Ubi nihil profectum, quod non ſui arbitrii Syracuſani eſſent, quia poteſtas omnis erat penes Hippocratem, terra marique cœpta oppugnari urbs. Peditatum omnem Appius admovit: Marcellus cum LX quinqueremibus, omni genere armorum et miſſilium inſtructis, ingentique ponte in octo navibus colligatis conſtrato, quo tormentum portabat, aggreditur muros, copia et magnificentia apparatus, ſuaque nixus gloria: quæ facile ab Archimede atque ejus machinamentis eludebantur. Horum ille tanquam operæ pretium nihil inſtituerat, ſed ea fere in geometria veluti luſerat. Pridem nempe rex contenderat et induxerat Hiero Archimedem, ut ſpeciem hujus artis ab intellectu in opus educeret, et rationem aliqua ex parte per ſenſum uſui aptatam in medium proferret. Namque celebratam hanc et decantatam machinalem ſcientiam principes cœperant movere Eudoxus et Archytas, hac elegantia illuſtrantes geometriam, et propoſitiones a demonſtratione, quæ ratione et evidentia explicetur, remotas, confirmantes ſenſui objectis organorum exemplis. Ut illam de duabus mediis lineis a demonſtratione alienam propoſitionem, elementum ad multa delineanda neceſſarium, uterque organorum molitionibus exprompſit, a curvis lineis et ſectionibus intermedias quaſdam deflectentes. Ut vero infenſus acriter in hos invectus eſt Plato, quod corrumpere eos et perdere diceret bonum geometriæ, quæ, iis quæ corpore

pore libera eſſent, et in notione poſita animi, relictis, ad ſenſui obnoxia converteretur, corporaque rurſus aſſumeret, ubi multum odioſi otii ſordidique requireretur : ita ejecta et ſemota a geometria machinalis ars, diuque a philoſophis deſpecta delituit inter artes militares. Archimedes autem ad regem Hieronem, cujus propinquus et amicus erat, data vi quamtumlibet poſſe ſcripſit pondus moveri. Jactavit etiam (uti fertur) vi nixus demonſtrationis, ſi altera terra ſuppeditaret, digreſſum in illam hanc ſe de ſede ſua emoturum. Id quum Hiero ſtuperet, atque ut in opus educeret eam quæſtionem oraret, molemque aliquam inſignem a parva machina oſtenderet impulſam ; navem onerariam ex regio emptam navali, quæ trahi in terram niſi ingenti labore, et per multos homines non poterat, impoſitis multis vectoribus, onereque ſolito, ipſe procul ſedens, non magno conatu, ſed ſenſim caput artemonis manu movens, rectam nec uſquam hæſitantem, ac quaſi per mare attraxit currentem. Obſtupefactus rex, perſpecta artis facultate, perpulit Archimedem ut ſibi machinas inſtrueret ad quamlibet oppugnandi rationem accommodatas, quibus vel ad propulſandum periculum, vel ad oppugnandas urbes uteretur. His tamen uſus ipſe non eſt, quod fere totam vitam in otio et ſumma fortunæ indulgentia traduxerit. Tunc vero apparatus ille Syracuſanis in tempore ad manum fuit, et ipſe cum apparatu machinator.

15. Ut igitur muros Romani ex duabus partibus adorti ſunt, pavor Syracuſanos ſtuporque ex metu defixit, nihil obſiſtere contra eam vim et vires poſſe putantes. At ubi tormenta Archimedes laxavit, ſimul miſſilia omnis generis, et ingentis ponderis ſaxa in terreſtres copias horrendo fragore atque impetu delata miſit: adverſus eam vim conſiſtere poterat nemo, ſed proſternebant confertim eos in quos inciderent, ordineſque turbabant. Naves edita repente ex muris antennarum cornua, partim gravi impulſas ſuperne libramento ad imum deprimebant, partim ferrea manu vel roſtro, ad gruum modum, quum ſuſpendiſſent ex prora, in puppim ſtatuebant, deinde demergebant, aut per machinas intus attractæ et rotatæ contrarias, præruptis ſaxis, quæ prominebant ſub mœnibus, cum magna claſſiariorum pernicie illidebantur. Aliquoties in ſublime navis ſublata, viſu horrendum, huc atque illuc revolvebatur, ſuſpendebaturque, donec dejectis nauticis atque excuſſis, muro inanis impingeret vel decideret remiſſa. In machinam, quam ex ponte admovit Marcellus, (ſambuca a ſimilitudine organi muſici vocabatur) quum procul etiam adigeretur ad murum, ſaxum decem talentorum ejaculatum eſt, alterum inde ac tertium: atque ea ingenti incuſſa vi et fragore baſim convulſerunt machinæ laxaveruntque compaginem, atque a ponte divulſerunt. Ita anceps conſilii retro cum navibus ceſſit Marcellus, terreſtribuſque copiis ſignum receptui dedit.

Con-

Consilium inde ceperunt nocte muros, si qua fieri posset, subeundi: quia funibus utendum Archimedi contentis erat, interiores milites ictibus tormentorum rati fore; itaque tela, quod non ex satis magno intervallo torquerentur, plane irrita casura. Ille enimvero multo ante instruxerat ad id accommodata omni intervallo tormenta, et tela breviora, sed quæ mitterentur densiora, multaque et crebra vulnera inferrent. Jam scorpiones modicos paraverat, qui oculos fallebant hostium, quibus figerentur ex propinquo.

16. Ut igitur mœnibus successerunt quum maxime fallere putarent hostem, iterum grando in eos missilium ingesta. Quumque saxa provoluta velut ad perpendiculum in capita oppugnantium, et sagittæ ex omni parte muri ingererentur, receperunt se. Quorum ex majore intervallo jaculis emissis ingens edita strages abeuntium, naviumque collisio, quum lædere ipsi nihil valerent hostes. Quippe machinamenta Archimedes sub muro instruxerat pleraque. Unde Romani arbitrabantur se, quod unda malorum obrueret eos ex occulto, quasi cum Diis pugnare.

17. Marcellus tamen evasit salvus, suosque irridens artifices et fabros, Quid nos? inquit, pergimusne cum hoc geometrico pugnare Briareo, qui oppugnationem navalem nostram ad mare desidens fœde eluit? Næ ille quidem fabulosos Centimanos superat, qui tantam vim in nos uno tempore ingessit telorum.

telorum. Et nimirum reliqui Syracuſani corpus Archimedis apparatus omnes erant, quem moveret omnem et torqueret anima una: nam reliquis remotis armis hoſtes ſolis illius et Romanos infeſtabant, et ſalutem ſuam protegebant. Denique quum tanta trepidatio cepiſſet Romanos, ut ſi vel funiculum vel exiguum lignum ex muro conſpexiſſent, eo ipſo machinam aliquam movere in ipſos vociferantes Archimedem, terga verterent, fugerentque; abſiſtens Marcellus prorſus a conflictu et oppugnatione, ponit ſpem reliquam in longa obſidione. Atqui eos ſpiritus Archimedes, eam altitudinem ingenii, tantaſque præceptorum divitias tenuit, ut quum per ea nomen atque opinionem ſibi paraviſſet non humanæ ſed divinæ ſcientiæ, nullum de his relinquere commentarium ſuſtinuerit: verum illa in parandis machinamentis induſtria, atque adeo omni quæ ad uſum ſe applicaret, et ad utilitatem, arte pro humili et ſordida repudiata, in iis tantum poſuerit ſtudium ſuum, quæ præclara et eximia per ſe, neque ulli adſtricta neceſſitati eſſent, non conferenda quidem cum aliis, ſed quæ certamen excitent cum materia demonſtrationi, quum illa mole et ſpecie, exquiſita hæc certitudine et vi excellat incredibili: neque enim implicatiores in geometria et contortas magis quæſtiones, in ſimplicioribus liquidioribuſque conſcriptas elementis invenias. Id dexteritati illius ingenii alii attribuunt: alii ad laborem referendum putant potius indefatigatum,

gatum, quo quidvis eum efficere verisimile sit facile et citra sudorem potuisse. Nam si quæras, per te non invenias demonstrationem illius quæstionum; ubi didiceris, potuisse putes te eam vel tua sponte invenire; adeo strata est via atque expedita, quæ ad id quod intendit demonstrare, perducit. Quare non sunt rejicienda illa quæ de eo feruntur, a domestica quadam et familiari Archimedem perpetuo demulsum Sirene, et cibi oblivisci et corporis curam relinquere solitum: quumque raperetur subinde invitus ad ungendum corpus et ad balneum, in foco figuras geometricas exarare; et dum ungeretur, ducere digito lineas; tanta illum dulcedine artis captum, et revera Musarum instinctu correptum fuisse. Quum autem multa et præclara invenisset, dicitur ab amicis et propinquis petiisse, ut vita defuncti cylindrum sphæram complectentem sepulcro imponerent, inscriberentque proportionem, quatenus solidum continens excedat contentum.

18. Atque is Archimedes quum esset, invictum se urbemque, quantum in ipso esset, præstitit. Dum trahitur obsidio, Megaram Marcellus antiquissimam urbem Siciliæ vi capit. Expugnat etiam apud Acilas castra Hippocratis, cæsis plus octo millibus, quum munientibus superveniisset. Percurrit insuper late Siciliam: quo tempore reduxit oppida a Carthaginiensibus, fuditque omnes qui conferre signa cum ipso ausi sunt. Per obsidionis moram Damasippus quidam Lacedæmonius,

dæmonius, navigio ſolvens ex Syracuſis, captus a Marcello eſt. Hunc redimere quum Syracuſani cuperent, et ſæpius de eo congrederetur ageretque, turrim quæ occulte capere milites poſſet, propterea quod murus propter eam ſuperabilis eſſet, contemplatur negligenter cuſtoditam. Quo quum crebro commearet et colloquia haberet, æſtimata exacte altitudo eſt, ac ſcalæ comparatæ. Feſtum Dianæ Syracuſani agebant. Eum articulum, quum in vinum luſumque effuſi eſſent, captavit Marcellus, ac priuſquam cives animadverterent, non turrim modo tenuit, ſed et murum antequam diluceſceret corona militum complevit, Hexapylumque effregit. Moventes ſe et trepidantes ad tumultum Syracuſanos tubarum cantus, ſimul atque ex omni parte auditus eſt, in fugam omnes concitavit, perculitque vehementer, omnia teneri ratos. At munitiſſima et pulcherrima pars ampliſſimaque reſtabat, Acradina vocatur; quod muro diviſa ab exteriore urbe eſſet, cujus unam partem Neapolim, Tycham alteram appellant.

19. Has quum teneret, ſub luce Marcellus Hexapylo ingreſſus urbem eſt, gratulantibus omnibus ejus præfectis. Qui, ut ex ſuperioribus locis urbem pulcherrimam maximamque ſubjectam oculis vidit, illacrymaſſe multum dicitur, miſeratus imminentem calamitatem; quum ſubiret cogitatio, quam fœda facies mox urbis ex præſenti, ac ſpecies direptæ a militibus futura eſſet. Nam inter præfectos nemo erat qui militi-

bus prædam concedi urbis ſibi poſtulantibus denegare auderet ; quum etiam inſtarent multi ut inflammaretur atque ſolo æquaretur. Cæterum id plane abnuit Marcellus. Conceſſit tamen, ſed id quidem etiam perinvitus, ut pecunia et ſervitia prædæ eſſent. Edixit autem ne quis liberum corpus violaret, neve quem interficeret civem, vel ſtupraret, vel in ſervitutem raperet. Et quanquam eam adhibuiſſet moderationem, miſerandam tamen conditionem exiſtimabat illius urbis, doloremque animi ac mœſtitiam vel in tanta gratulatione præferebat, cernens omnia diuturna fœlicitate cumulata bona momento horæ diſſipata. Neque enim minus hic prædæ captum quam Carthagine poſtea fertur. Nam captas haud multo poſt proditione reliquas partes urbis, præter pecuniam regiam quæ in ærarium relata eſt, vi diripuere. Præcipue cædem Marcellus Archimedis ægre tulit. Erat ille tum forte mente intentus figuræ cuidam mathematicæ : quum autem in eam cogitationem non animum modo, ſed et oculos defixiſſet, non ſenſerat diſcurſum Romanorum, neque captam urbem. Cui quum ex improviſo ſuperveniſſet miles, qui ſequi eum juſſit ad Marcellum, noluit priuſquam abſolviſſet propoſitionem, et adaptaſſet ad demonſtrationem : ita iratus miles ſtricto gladio Archimedem confodit. Alii autores ſunt intercurrentem Romanum illico enſem intentaſſe ei ad necem diſtrictum : illum vero, ut reſpexit, oraſſe obnixe ut pauliſper ſuſtineret,

tineret, ut ne quod inveſtigabat relinqueret minus abſolutum et rude; ſed militem, nihil ea re motum, eum trucidaviſſe. Tertii memorant, dum fert ad Marcellum inſtrumenta mathematica, horologia, ſphæras, angulos, quibus magnitudinis ſolis initur ad viſum modus, intercurrentes milites, qui aurum eum ferre in vaſculo opinabantur, illum interemiſſe. Verum Marcello quidem caſum ejus acerbum fuiſſe, ac percuſſorem averſatum eum ut nefarium, et propinquis inquiſitis conſtat habuiſſe honorem.

20. Sane Romanos quidem exteræ nationes habebant inſignes bello viros et formidabiles in conflictibus, ſed quum nullum ſpecimen dediſſent facilitatis, vel humanitatis, vel civilitatis, Marcellus tum oſtendiſſe primus Græcis videtur, eſſe magis inſignes juſtitia Romanos. Ea enim extitit illius in eos quibus quid negotii erat cum ipſo moderatio, ea etiam in quamplurimas civitates et privatos benignitas, ut ſi quid de Ætnenſibus aut Megarenſibus aut Syracuſanis conſultum fuerit durius, id expenſum ferendum iis in quos recidit, quam illis qui intulerunt, potius videatur. Unum commemorabo ex multis. Oppidulum Siciliæ eſt Enguium, non ſane amplum, ſed pervetuſtum et Dearum præſentia, Matres vocant, nobile. Ædificatum a Cretenſibus templum aiunt, oſtenduntque haſtas aliquot ac galeas æreas cum inſcriptione partim Merionis, partim Ulyſſis, qui eas Deabus conſecraverunt. Huic civitati ſtudioſiſſime partes Pœnorum foventi

princeps civium autor erat Nicias, ut ad Romanos deficeret, liberrime agens et propalam in concionibus, amentiæque adversarios coarguens. Illi, opes ejus atque autoritatem veriti, ſtatuerunt eum vinctum tradere Pœnis. Quod agi jam et aſſervari clam ſe quum eſſet odoratus, irreligioſe loquutus eſt in vulgus de Matribus, multaque deſignavit, quaſi negaret et contemneret receptam opinionem de præſentia Dearum; gaudentibus inimicis ipſum ſibi ultro imminentem quærere perniciem. Quum eum jamjam prehenſuri eſſent, erat in concione populus. Hic Nicias quum verba ad populum de re quapiam deliberanda faceret, in media oratione abjecit ſe in terram, paulo-que poſt, quum, ut tali in re ſolet, immobilem teneret ſtupor concionem, caput attollens et circumferens, ſubtremulam vocem gravemque intendit, concitavitque paulatim. Ubi conſpexit horrore et ſilentio defixum theatrum, abjecto pallio tunicaque ſciſſa exiliit ſeminudus, curſumque ad exitum theatri tulit, Matrum ſe furiis vociferans agi. Quum nemo injicere manum homini præ religione neque obſiſtere auderet, ſed cederent omnes, extulit ſe porta, nec vocem ullam vel motum, qualis lymphatorum eſſe et inſanorum ſolet, prætermiſit. Aſtus conſcia ſociaque conjunx, aſſumptis liberis, primum pro æde Deorum ſupplex abjecit ſe; inde palantem illum præ ſe ferens quærere, nemine impediente oppido exceſſit incolumis: atque ea ratione Syracuſas ad Marcellum evaſere.

Poſt

Poſt multa exinde crimina et contumelias Enguinorum, quum omnes Marcellus in vincula dediſſet, ſtatuiſſetque ſumere de iis ſupplicium, adſtitit plenus lacrymarum Nicias. Poſtremo, ad genua Marcelli advolutus et deprecatus pro civibus ſuis, eſt exorſus ab inimicis. Ita fractus ille liberavit omnes, nulla injuria urbi illata, Niciam vero lato agro muneribuſque amplis donavit. Hæc mandavit memoriæ Poſidonius philoſophus.

21. Porro Marcellus revocatus a civitate Romana ad propinquum et ſuburbanum bellum, ad ſuum illuſtrandum triumphum, et ad decorandam urbem, deportavit plurima atque pulcherrima ornamenta Syracuſarum. Nihil enim habuerat aut viderat ante Roma illarum rerum politarum et exquiſitarum, neque antea in eam gratioſa hæc et amabilis ſculptura penetravit. Sed barbaricis armis ſpoliiſque cruore conſperſis referta, atque undique triumphalibus redimita ornamentis et trophæis, non placidum vel amœnum, vel meticuloſorum hominum ſpectaculum aut delicatorum erat; ſed ut Bœotiæ campos Martis orcheſtram Epaminondas, Xenophon belli officinam Epheſum, ita, mea quidem ſententia, Romam tum Saturnigenæ templum armiſoni, ut Pindari verbis utar, appelles. Unde gratior quidem ad populum Marcellus fuit, qui urbem deliciis exornaſſet, quæ Græcum haberent leporem, gratamque varietatem præberent ſpectantibus: majoribus natu, Fabius Maximus. Nihil enim

ille hujus generis attigit, neque tranſtulit ex Tarento capto. Pecuniam et opes egeſſit, ſigna moveri interdixit. Addidit etiam id quod vulgo fertur, Relinquamus Tarentinis Deos hoſce iratos. Marcellum vero reprehendebant, primum quod invidiam conflaret urbi, in qua etiam de Diis velut captivis triumpharetur, nedum de hominibus; deinde quod enutritam in bellis et agricultura plebem, quæ luxum vel ſocordiam non guſtaverat, et ut de Hercule Euripides ait,

Rudem artium malarum et rectam in maximis,

in otium conjeciſſet, et loquacitatem de artificiis artificibuſque garriendi, plurimum temporis ea in re terentem. Enimvero gloriabatur ille vel apud Græcos ob id, quod quæ elegantia apud ipſos atque viſenda eſſent, rudes ad id temporis eorum Romanos docuiſſet colere ac ſuſpicere.

22. Quum vero impedirent invidi ne triumphans in urbem Marcellus inveheretur, quod reliquiæ belli in Sicilia quædam eſſent, et in oculos hominum incurreret tertius triumphus; ceſſit ipſe ita ut majorem triumphum et perfectum in Albano monte, minorem in urbe duxerit. Hunc ovationem vocant Romani: ovans autem, non invehitur curru, neque laureatus, neque concinitur tubis, ſed pedibus ingreditur calceatus, modulantibus multis tibiis, coronam geſtat myrteam ſicut pacatus, gratus aſpectu magis quam metuendus. Unde conjectura ducor,

inter

inter ovationem et triumphum non ex magnitudine rerum geſtarum, ſed ex modo gerendi fuiſſe olim diſcrimen. Qui enim ſignis collatis et cæſis hoſtibus victores rediſſent, Martialem illum et trucem, meo judicio, ducebant triumphum, et, ut moris erat in luſtrando exercitu, multa lauro arma militeſque exornabant: at qui citra vim benevolentia, gratia, et verbis confeciſſent rem, iis ducibus imbellem hanc pacificamque quaſi cum pæanis cantu pompam lex ſinebat agendam. Nam pacis inſigne tibia eſt, et myrtus Veneris planta, quæ a vi et bello præter cæteros Deos Deaſque abhorret. Ovatio autem non eſt dicta, ut plerique exiſtimant, παρὰ τὸν Εὐασμὸν, quia agant eam clamore et cantu Bacchico; verum Græci ad patriam vocem detorſerunt eam dictionem, putantes id decoris etiam ad Liberum patrem, quem Εὔιον & Θριαμβον appellamus, ex parte referri. Res autem aliter ſe habet. Triumphantibus enim bovem immolare imperatoribus moris erat, ovantibus ovem: hinc ovationem dixere. At vero operæ pretium eſt Laconicum legiſlatorem, qui contra ac Romanus inſtituit ſacrificia, contemplari. Siquidem Lacedæmone dux depoſito imperio, qui aſtu vel blande agendo rem ſuſceptam confecerat, immolabat bovem: gallum gallinaceum, qui acie. Qui, quanquam eſſent bellicoſiſſimi, excellentiorem tamen ac magis congruentem ducebant homini rem dicendi facultate et ſolertia perpetratam, quam

quam vi et virtute: verum utrum horum rectius ſit relinquo in medio.

23. Marcello quartum conſule, ſuborna-verunt Syracuſanos inimici ejus, ut Romam venirent accuſatum eum, queſtumque apud ſenatum, contra fœdus indigna ſe et hoſtilia paſſos. Erat forte in Capitolio Marcellus, ubi ſacra faciebat, quum ſenatum nondum dimiſſum ſupplices rogaverunt Syracuſani, ut dicendi ſibi poteſtatem et poſtulandi faceret. Eos collega Marcelli emovit curia, indigne ferens ea abſente moveri Marcello. Quod ille ubi intellexit, propere adfuit. Ac primum, ut conſul, præſedit, ad ſenatum de rebus aliis referens: ubi illæ explicatæ res fuere, ſurgens de ſella tranſiit, ut privatus eum in locum, ubi dicere cauſam ſolent rei, facultatemque Syracuſanis ſui accuſandi dedit. Illi vero vehementer conſternati majeſtate ejus et confidentia fuere, viſque horrenda armati longe in prætexta viſa eſt terribilior ac ſeverior. Tandem animati tamen ab æmulis Marcelli, inſtituerunt accuſationem, miſtamque comploratione et querimonia habuerunt orationem, cujus hæc erat ſumma; ſocios et amicos populi Romani ea ſe paſſos quæ multis hoſtibus inferre cæteri imperatores noluerant. Ad ea reſpondit Marcellus, quum multa in populum Romanum hoſtiliter feciſſent, nihil eos tamen paſſos eſſe, niſi quæ bello victi et vi capti hoſtes quin patiantur, non poſſet impediri. Sua autem ipſorum culpa captos, quia ſæpius ad deditionem provocantem audire ſe nolu-

noluiſſent: neque eos tyrannorum vi in bellum tractos, immo, ut bellum gererent, illos tyrannidi impoſitos fuiſſe. Finitis orationibus, ac Syracuſanis de more curia ejectis, Marcellus reliquit ad rogandas ſententias collegam, ſimulque cum illis templo exceſſit, et expectavit pro valvis curiæ, nec metu ex accuſatione, nec in Syracuſanos ira de ſolita animi affectione motus, ſed exitum cauſæ perquam operiens civiliter et modeſte. Perrogatis ſententiis et ſenatus conſulto ſecundum Marcellum facto, projecerunt ſe ad genua ejus Syracuſani cum lacrymis, obſecrantes ut veniam daret præſentibus ſibi, movereturque miſeria reliquæ civitatis, gratam eam memoremque benefactorum fore. Ita lenitus Marcellus, et cum his rediit in gratiam, et cæteros Syracuſanos in fidem et clientelam recepit. Libertatem quam iis reddiderat, ipſorumque leges ac res quæ reliquæ erant, comprobavit ſenatus. Quorum cauſa cum alios honores inſignes decreverunt Marcello Syracuſani, tum legem tulerunt, ſiquando in Siciliam veniſſet Marcellus, poſterive ejus, ut coronati ſacra Diis Syracuſani facerent.

24. Inde contra Annibalem movit. Quum vero cæteri conſules et imperatores a clade Cannenſi pene omnes una arte, ne manus conſererent cum Annibale, uterentur, neque ſatis animi ad conferenda cum eo ſigna, aut ad congrediendum acie haberet quiſquam, diverſam hic iniit rationem; exiſtimans quod conſumpturum Annibalem videbatur, eo acciſum

ciſum ab illo pedetentim iri Italiam, et Fabium, qui nimium cautus erat, dum expectat ut una cum tabeſcentibus viribus extingueretur bellum, timidorum et pavidorum more medicorum, qui medicinam adhibere verentur, morantes dum morbum inclinatio virium tollat, parum recte cenſens patriæ morbo mederi. Ac primum magnæ in Samnitibus urbes, quæ defecerant, venerunt in poteſtatem ejus. Ingentem numerum ibi frumenti et pecuniæ invenit, et tria millia militum Annibalis, qui præſidii cauſa erant iis in locis relicti, cepit. Poſt proconſule Cn. Fulvio in Apulia ab Annibale cum undecim tribunis militum cæſo, atque exercitu etiam magna ex parte contrucidato, per literas populum bono animo eſſe juſſit, ire ſe jam in Annibalem, ut pellat eum ea regione. His recitatis literis, autor Livius eſt non ſolum non allevatum luctum, ſed cumulatum etiam fuiſſe timore. Quippe hoc Romani gravius expectabant imminens præterito deſcrimen, quo Fulvio præſtantior eſſet Marcellus. Ille autem illico ut ſcripſerat, in Lucanos adverſus Annibalem tranſgreſſus, ad Numiſtronem eum adeptus eſt, locoque plano, quum ille editos colles teneret, poſuit caſtra, ac poſtridie in aciem prior eduxit copias. Nec detrectavit a colle deſcendens Annibal. Pugnatum eſt acriter et diu, ſed incerta victoria. Ab hora tertia quum concurriſſent, nox ægre diremit pugnantes. Poſtero die a ſole orto eduxit iterum copias, atque inter cæſa cadavera inſtruxit,

ſtruxit, laceſſens Annibalem, ut de victoria, utri cederet, dimicarent. Ubi ille movit caſtra, lectis hoſtium ſpoliis Marcellus, ſuiſque crematis, veſtigiis ejus inſtitit. Quum inſidias ſubinde ille ſtruxiſſet Marcello, haud potuit eum unquam circumvenire. Tumultuariis prœliis, quæ fuerunt ſecunda omnia Marcello, tantam de ſe famam excitavit, ut quum tempus comitiorum inſtaret, viſum ſenatui ſit alterum conſulem potius ex Sicilia revocare, quam inſtantem Annibali avocare Marcellum. Cui, ubi adfuit, juſſerunt patres ut dictatorem diceret Quintum Fabium. Quippe non a populo dictator neque a ſenatu creatur, ſed aut conſul aut prætor pro concione, quem probavit, dicit dictatorem: unde is a dicendo dictator appellatur. Alii, quod neque ex ſenatuſconſulto, neque ex plebiſcito, verum ex ſua ſententia, quæ ſibi placent, imperet, dictatorem aiunt nominatum: nam quæ magiſtratus decernunt, vocant Romani edicta.

25. At quia collega Marcelli, qui fuit ex Sicilia accitus, alium dicere dictatorem, nec mutare invitus volebat ſententiam, abnavigavit nocte in Siciliam. Ita plebs ſcivit ut Q. Fabius dictator diceretur, mandavitque per literas Marcello ſenatus, eum ut diceret. Hic morem gerens, dixit ex plebiſcito dictatorem, ipſi vero in annum imperium proconſulare prorogatum. Quum autem conſtituiſſet cum Fabio Maximo, dum ille oppugnaret Tarentum, ipſe ut inſtando trahendo-

que

que ſurſum atque deorſum Annibalem, ne Tarentinis venire poſſet ſubſidio, detineret, ad Canuſium eſt eum aſſequutus. Cui ſæpius caſtra mutanti ac detrectanti certamen, ubique inſtitit. Poſtremo quum caſtra metatum urgeret, levibus certaminibus excitavit eum ad pugnam, ſed nox in ipſo ardore pugnantes diſtraxit. Poſtero die oſtendit ſe iterum armatum Marcellus, copiaſque eduxit in aciem. Itaque vehementi percitus dolore advocat ad concionem Annibal Pœnos, oratque ut ad conſervanda priora decora acriter prœlium ineant: Nam videtis, inquit, ut non liceat a tantis victoriis nobis reſpirare, nec quietis eſſe victoribus, niſi hunc hominem impellamus. Inde ſignis collatis dimicatum eſt, ubi eventus rei docuit intempeſtivo ſtrategemate titubaſſe Marcellum. Dextro cornu laborante duodecimam legionem in primam aciem jubet induci. Ea mutatio, quia turbavit aciem, victoriam dedit hoſtibus, ceciderunt que duo millia ſeptingenti Romani. Marcellus poſtquam in caſtra recepit ſe, advocata concione, Multa video, inquit, arma Romana et corpora, Romanum ne unum quidem video: quibus, quum peterent veniam, negavit victis dare ſe, daturum ſi viciſſent. Poſtridie ſe iterum in aciem educturum, ut prius victoriæ quam fugæ fama Romam perveniret. Concione dimiſſa, cohortibus quæ terga dederant juſſit pro tritico hordeum dari; quæ ita acerba fuere militibus, ut quum magnus numerus graviter ſaucii forent, neminem unum ferant fuiſſe,

fuiſſe, cui non eſſet vulneribus triſtior ducis oratio.

26. Luce orta, ſagulum puniceum inſtantis ſignum pugnæ propoſitum eſt. Cohortes ignominia notatæ, ut ante ſigna collocarentur, poſtulant, idque impetrant. Tum reliquas copias tribuni educunt, primamque aciem ſubſidiis interſertis firmant. Quod ubi Annibali annuntiatum eſt, Papæ, inquit, quid hoc homine facias, qui nec bonam nec malam ferre fortunam poteſt? Solus enim hic nec victor ſinit nos reſpirare, nec reſpirat ipſe victus. Nempe perpetuo cum iſto dimicabimus, qui ferociæ audaciæque, qua proſperis qua adverſis rebus, prætextum pudorem habet. Inde concurrunt acies. Quum anceps pugna eſſet, Annibal elephantos induci in primam aciem, atque in anteſignanos imperat agi. Qui ubi conculcatis multis illico graviter turbaverunt ſigna, Flavius tribunus militum ſigno arrepto occurrit belluis, ac primum elephantum haſtili percuſſum in fugam vertit. Ille in proximum verſus et eum et ſequentes avertit. Id cernens Marcellus, equitatum magno impetu immittit turbatis, jubetque addi conſternatis pavorem, ut ſeſe mutuo obtererent. Equites acri facta impreſſione ad caſtra uſque Pœnos cædendo inſequuti ſunt. Maximam ſtragem hoſtium cæſæ ruenteſque ediderunt belluæ: dicuntur enim amplius octo millia cæſa. Ex Romano exercitu ceciderunt tria millia, vulnerati ferme omnes fuere. Quæ res noctis

noctis silentio castra moventi Annibali facultatem dedit longius a Marcello recedendi : cupientem enim insequi prohibuit multitudo sauciorum. Itaque parvis itineribus in Campaniam movit, atque ut reficeret milites, Sinuessæ eos per æstatem sub tectis habuit.

27. Quia vero Annibal, ut explicuit se a Marcello, velut solutus omni metu, liber cum exercitu circumquaque vagabatur, urebatque Italiam ; Romæ Marcellus erat adverso rumore. Cujus obtrectatores C. Publicium Bibulum, tribunum plebis ad suscipiendam ejus accusationem induxerunt, eloquentem virum et ferocem. Is assiduis concionibus egit ad populum de imperio ei abrogando, Quando Marcellus, inquit, pauliſper in bello exercitatus, quasi ex palæstra ad calida balnea, corporis curandi causa, se recepit. His Marcellus nuntiatis, præfecit castris legatos, Romamque ad diluenda crimina contendit, et offendit jam instructam sibi ex illis calumniis accusationem. Stata die in circo Flaminio, quem in locum populus convenerat, accusavit eum ex superiore loco Bibulus. Respondit Marcellus, succincta usus et simplici oratione. Proceres vero et principes civitatis differuerunt multa de magnitudine ejus rerum gestarum, liberius monentes populum ne pejores judices se demonstrarent hoste, timiditatis damnantes Marcellum, quem solum ille fugeret ex ducibus, molireturque perpetuo, cum hoc ut ne dimicet, et ut dimicet cum cæteris.

Ubi

Ubi finem dicendi fecere, tantum fefellit judicii ſpes accuſatorem, ut non ſolum abſolveretur a criminibus Marcellus, verum etiam quintum conſul crearetur.

28. Inito conſulatu, ingentem Hetruriæ motum, quæ ad defectionem ſpectabat, compreſſit, ingreſſuſque oppida animos civium mollivit. Hinc, quum ædis ex præda Sicilienſi locatæ, quam Honori et Virtuti voverat, impediretur a pontificibus dedicatio, quod negarent unam cellam duobus Diis recte dedicari; ita cœpit addere alteram, iniquo animo impeditam dedicationem ferens, eamque rem quodammodo in omen vertit. Et ſane alia multa terrebant eum prodigia, ut ædes ſacræ aliquot de cœlo tactæ, et quod mures in æde Jovis aurum arroſiſſent. Nuntiatum fuit quoque bovem humana voce loquutum, et cum elephanti capite puerum natum ſuperſtitem fuiſſe. Quæ quum libationibus et ſacrificiis expiarentur, facile non eſt litatum, nec impetrata pax Deorum. Quare aruſpices eum Romæ gliſcentem ardentemque detinebant. Quippe nullus tanto ullius deſiderio rei inflammatus quiſquam fuit, ut vir ille ad decernendum acie cum Annibale. Id nocte in ſomnis obverſari, id cum familiaribus et collegis unum agitare, denique votum apud Deos id eſſe unum, ut deprehendere in prœlio poſſet Annibalem. Mihi vero videtur ambobus exercitibus muro vel vallo cinctis cupidiſſime congreſſurus cum eo fuiſſe. Et ni cumulatus honoribus eſſet, multiſque modis præter

ter quoſvis imperatores maturitatem ſuam prudentiamque probaſſet, dicerem juvenili agitatum ambitione, ſupra quam id ætatis ſenem decuerat, fuiſſe: nam ſexageſimum exceſſerat annum, quum quintum conſulatum cepit.

29. Tandem ſacris, et iis quæ ad pacem Deorum pertinent, ex aruſpicum præſcripto perpetratis, ad bellum cum collega profectus eſt. Annibalem inter Bantiam urbem Venuſiamque ſtativa habentem multis modis laceſſivit. Cæterum rem ille prœlio non duxit committendam. Quum autem comperiſſet cohortes aliquot Locros Epizephyrios mitti, ſub tumulo Peteliæ inſidiis poſitis duo millia quingenos milites occidit. Id Marcellum ſtimulavit ad dimicandum; unde propius Annibalem caſtra movit. Tumulus erat inter utraque caſtra ſatis tutam ſtationem præbens, ſed ſylveſtris, ſpeculaſque in utrumque latus convexas habebat, et delabentium rivulorum fontes erant ſubjecti oculis. Eum locum mirabantur Romani Annibalem, quum prior eo veniſſet, tam idoneum non occupaviſſe, ſed reliquiſſe hoſtibus. Illi vero commodus caſtris, multo tamen aptior videbatur inſidiis: quo etiam uti maluit. Itaque ſagittariorum atque haſtatorum in ſaltu et cavis magnam manum condidit, certus commoditatem loci allecturam eo Romanos. Nec falſus eſt expectatione: ſtatim enim fremebant vulgo in caſtris Romanis occupandum eum locum eſſe, diſputabantque, non aliter ac ſi duces eſſent, inter ſe, quantas

tas opportunitates prærepturi eſſent hoſtibus ; maxime ſi caſtra eo tranſtuliſſent, aut caſtello certe locum firmaſſent : moveruntque Marcellum ut iret cum paucis equitibus eum ſpeculatum. Ille accerſito aruſpice immolavit. Prima hoſtia cæſa, jecur ei ſine capite oſtendit aruſpex : in ſecunda caput ſupra modum auctum apparuit, reliquaque vehementer læta comparuere. Ea quum liberare priorum religione viderentur, aruſpices magis ſe terreri iis commoverique oſtenderunt ; quod lætiſſimæ poſt fædiſſimas et mæſtiſſimas victimæ ancipitem commutationis novitatem reddant. Sed enim

Fatum nec ignis nec murus tenet æneus,

ut ait Pindarus. Igitur collega aſſumpto Criſpino, filioque tribuno militum cum ducentis viginti ad ſummum equitibus, inter quos Romanus nemo, ſed erant Hetruſci omnes, præter quadraginta Fregellanos, quorum virtutem Marcellus et fidem ubique perſpexerat, proficiſcitur. Nemoroſus erat opacuſque tumulus, in cujus vertice ſpeculator conſidebat, tectus ipſe ab hoſtium conſpectu, ſed oculis caſtra Romana habebat ſubjecta. Signo ab eo accepto, illi qui in inſidiis locati erant non ante moverunt ſe quam prope acceſſit Marcellus. Tum ſubito exorti omnes ac ſimul undique circumfuſi, jaculis petere, ferire, fugientium terga cædere, reſiſtentibus inſtare : quadraginta Fregellani ii erant. Et quanquam Hetruſci initio fugam ſtatim arripuerunt, hi

tamen globo facto propugnabant pro conſulibus; donec Criſpinus duobus jaculis ictus, equum ad fugam capiendam convertit, et Marcelli latus lancea (uti vocant Romani) lata cuſpide fuit transfixum. Tum et Fregellani, qui pauci ſupererant, prolapſum conſulem relinquentes, Marcello adoleſcente et ipſo ſaucio erepto, in caſtra profugere. Ceciderunt haud multo amplius quadraginta, lictores quinque, et duodeviginti equites vivi in poteſtatem hoſtium venerunt. Criſpinus quoque paucis poſt diebus ex vulneribus moritur. Clades hæc, ut uno in prœlio ambo conſules caderent, antea inaudita accidit Romanis.

30. Annibal cætera vilipendens, cæde nuntiata Marcelli, ipſe confeſtim properat in tumulum. Corpus contemplanti, poſtquam diu et robur et ſpeciem conſideravit, nullum dictum excidit arrogantius, nec lætitiam vultu, ut alius fortaſſis acri et gravi ſublato hoſte, præ ſe tulit; ſed ad inſperatam mortem obſtupeſcens, annulo ejus ablato, corpus eximie ornatum et cultum honorifice cremavit. Reliquias in argenteam conditas urnam, injecta aurea corona, remiſit ad filium. Quum autem inferentes urnam Numidæ quidam delati molirentur eam auferre, repugnantibus illis vi eripuerunt, projeceruntque oſſa. Quo nuntiato, ad adſtantes Annibal, Quam nihil, inquit, poteſt fieri invito Deo! Numidas inde ſupplicio affecit, neque ultra deferendorum oſſium vel colligendorum fuit ei cura, quod nimirum

himirum fato quodam ita inconsulte cecidisset, et inhumatus jaceret Marcellus. Ita Cornelius Nepos et Valerius Maximus memoriæ prodidere: Livius et Cæsar Augustus delatam ad filium urnam fuisse, et elatum magnifico funere, autores sunt. Monumentum extra ea quæ Romæ fuerunt, Marcelli gymnasium extitit Catanæ Siciliæ. Signa et tabulæ pictæ ex iis quæ detraxit Syracusis, in Samothracia in templo Deorum quos Cabiros nominabant, posita, et in æde Minervæ Lindi: quo loco statuæ ejus (ut tradit Posidonius) hoc additum epigramma fuit,

Ingens hic patriæ lumen Romæ fuit, hospes,
Stemmate Marcellus Claudius ex vetere.
Septenas moderans per Martia gesta secures,
Ipse hostes acie sustulit innumeros.

Proconsulatum nempe autor epigrammatis, quem bis gessit, quinque consulatibus annumeravit. Clara ejus progenies usque ad Marcellum sororis Augusti Octaviæ filium, quem edidit ex C. Marcello, pertinuit. Is in ædilitate sponsus decessit, quum Cæsaris filiam non ita pridem in matrimonium duxisset. In cujus honorem et memoriam mater Octavia bibliothecam dedicavit, Cæsar theatrum, quod nomine Marcelli inscripsit.

1. HÆC ſunt quæ memoratu digna apud hiſtoricos de M. Marcello et Pelopida comperi. Quorum ingenii morumque quum ſumma ſit conſenſio, quia fortes ambo et impigri et animoſi excelſique fuerunt, in eo duntaxat apparet diverſitas, quod per multas urbes, quas in poteſtatem redegit, cædem edidit Marcellus; Epaminondas et Pelopidas victoria potiti neminem unquam interemerunt, neque civitatibus libertatem ademerunt. Thebanos etiam ferunt non ita in Orchomenios fuiſſe præſentibus illis conſulturos. Res geſtæ mirificæ et amplæ Marcelli adverſus Gallos: ubi pauciſſimis equitibus vallatus, ingentem equitum ſimul et peditum numerum fudit fugavitque, quod ab alio duce haud temere apud rerum ſcriptores reperias factum, hoſtiumque ducem interemit. Ad quod decus quum contenderet Pelopidas, non eſt id aſſequutus, ſed interemptus a tyranno, et ante effectum occupatus eſt. At his Leuctricam tamen, et illam ad Tegyras, nobiliſſimas maximaſque pugnas opponas. Furtim vero et ex inſidiis non extat res ulla geſta Marcelli, cujuſ-

cujuſmodi Pelopidæ, quum rediret ab exilio et tyrannos Thebis interimeret: verum hoc multum præ omnibus quæ geſta in umbra et aſtu fuerunt videtur commendandum. Jam Annibal terribilis hoſtis et durus urgebat Romanos, ſicut utique Thebanos tum Lacedæmonii. Verum hos ad Tegyras et in Leuctris fuſos fugatoſque fuiſſe in confeſſo eſt a Pelopida: Annibalem Marcellus (ut Polybius autor eſt) ne ſemel quidem fudit, ſed invictum apparet ad Scipionem uſque permanſiſſe. Nos vero Livio, Cæſari, Cornelio Nepoti, et inter Græcos regi Jubæ credimus, fuſum fugatumque aliquot pugnis a Marcello Annibalis exercitum, ſed parum profecerunt illæ victoriæ ad ſummam. Apparet autem falſum aliquo modo in illis certaminibus fuiſſe Pœnum. At mirificum ſane merito fuiſſe videatur, quod tot fugatis exercitibus, tam multis ducibus cæſis, denique poſt totius pene confuſionem Romani imperii, pares Romanis animos ad congrediendum fecerit cum hoſte. Qui enim ingentem illum et inveteratum timorem pavoremque exemit, atque animum de gloria et victoria cum hoſtibus concertantem militibus revocavit, erexit, confirmavit; ut non facile victoriam concederent, ſed de ea decertarent pugnarentque, unus vir fuit Marcellus. Quos enim aſſiduæ clades aſſuefecerant, præclare ut putarent ſecum agi, ſi fuga elaberentur Annibali, hos docuit ignominioſum arbitrari, ſi victi incolumes eſſent, ne fate-

rentur vel tantillum ſe retuliſſe pedem, et niſi palmam tuliſſent, ut angeretur.

2. Et quando nullo unquam prœlio Pelopidas, quum ipſe præeſſet exercitui, ſuperatus fuit, Marcellus autem plurimas victorias inter æquales ſuos retulit; jure ſane is qui non facile vincebatur, fuit cum invictiſſimo, ob plurimas victorias comparandus. At enim Syracuſas cepit Marcellus, ille Spartæ potiundæ ſpe fruſtratus eſt. Atqui magis arduum, meo judicio, fuit, propius Spartam ſigna moviſſe, et primum mortalium tranſiiſſe Eurotam armatum, quam domare Siciliam; niſi ſane Epaminondæ citius id factum quam Pelopidæ, ſicut prœlium etiam Leuctricum, attribuendum cenſeas: Marcelli vero rerum geſtarum illibatum et integrum decus eſſe. Namque Syracuſas ſolus cepit, Gallos abſque collega fudit fugavitque: denique cum Annibale, nemine ſocio, immo deterrentibus eum omnibus, certavit, mutataque belli facie dux ad audendum princeps extitit.

3. Exitum certe neutrius laudo horum, immo ingemiſco et angor inopinato iſto caſu. Equidem admiror in tot conflictibus, quot deficiat dies recenſentem, ne vulnus quidem accepiſſe Annibalem. Commendo etiam in Cyropædia Chryſantem, qui ſublato enſe percuſſurus hoſtem, ut ſignum receptui datum eſt, omiſit hoſtem, placideque et modeſte recepit ſe. Verum Pelopidam excuſat tamen, quæ in pugnæ articulo ardentem ad perſequendam pœnam non ignave excitavit ira.

Primum eſt, ut incolumis ſiet victoriam
Dux aſſequens, ſecundum, honeſte ut oppetat,

ut ait Euripides : tum enim non tam patiendo quam agendo mors videtur alicui contingere. Jam præter ipſum animi ardorem, Pelopidæ etiam victoriæ finis, qui in cæde poſitus tyranni erat, oculis ſubjectus non omnino rapuit illum inconſulte : quippe aliud cum tam præclara et ſplendida conjunctum materia non ita obvium erat arripere decus. Marcellus vero, quum neque magnopere ex re eſſet, neque fervor mentem ejus, ut fere in præſenti ſolet diſcrimine, moveret de gradu, præcipitans ſemetipſe, inexplorato incidit in periculum : qui non ducis, ſed antecurſoris cujuſpiam vel ſpeculatoris more, quinque conſulatus, tres triumphos, ſpolia, victoriarumque parta de regibus decora, mercenariis Pœnorum Hiſpanis Numidiſque objecit conculcanda ; ut vel illi ipſi eum inviderint ſibi ſucceſſum, quod virum inter Romanos fortiſſimum, potentiſſimum, ac clariſſimum, obiter inter Fregellanos oppreſſiſſent exploratores. Neque hæc ſunt accipienda, pro quadam adverſus iſtos viros obtrectatione, ſed ut indignatio quædam, et libera de ipſis apud ipſos querela, et fortitudinem ipſorum, in quam reliquas etiam virtutes impenderint, vitæ ſuæ non parcentes, tanquam ſibi, non patriæ magis ſociiſque atque amicis perirent. A morte Pelopidæ ſocii, pro quibus ceciderat, funus fecerunt : hoſtes, a quibus

fuerat interfectus, Marcello. Optandum illud et fortunatum. Sed excellit præſtatque gratiam rependenti benevolentiæ, honorans infeſtantem virtutem inimicitia : ſiquidem virtus hic honorem ſola vendicat, illic commodum et fructus potius quam virtus diligitur.

FINIS.

B L

NOTÆ et EMENDATIONES

Gul. Xylandri, Hermanni Cruſerii, Henrici Stephani, A. Bryani, M. Du Soul, et aliorum, in Plutarchi vitas.

PERICLES.

PAG. 2. l. 25. Καλλιχνικῶς.] Scribendum τιχνικῶς, quod vet. cod. habent κατατιχνικῶς nuſquam alibi extare, ac ne dici quidem exiſtimo. *H. Steph.*

P. 3. l. 10. Φιλήμων.] Si codices faverent, libenter legerem Φιλητᾶς : Poeta Cous, qui et ætate & ſcribendi genere ad Anacreontem et Archilochum, quibuſcum hic jungitur, magis accedit. *B.*

P. 4. l. 5. Τὸ δύνασθαι] Recte MS. τῷ δύνασθαι. In hoc erant patriis utiliſſimi, quod potuerint, &c. *B.*

Ibid. l. 8. Δίοντος.] Habetur etiam περίοντος, quod magis mihi placet. *H. Steph.*

Ibid. l. 10. Περικλῆς γάρ.] Addunt ἦν MSS. quod neceſſarium eſt. *B.*

P. 5. l. 2. Τύραννον.] Placet lectio MS. τιτᾶνα. ita enim Titanas creari, fabulati ſunt Poetæ. *B.*

Ibid. l. 5. Πίνει κὴ μακάρει.] Quidam habent μίγνυσι, et omnes noſtri codices κάρει. *H. Steph.* Recte explicat Dacerius vocem μακάρει, quod ſignificet beatum, et alludat etiam ad Periclis caput ; tanquam compoſita ex μα particula augmentativa, et κάρα. Nil opus igitur lectione μακροκάρηνι, quam exhibet MS. et *Xyl.* divinarat. *B.*

Ibid. l. 8. Καρηβαρῦντα.] Duo ſunt verſus Teleclidis Comici, ejus generis quod vocatur Anapæſticum Ariſtophaneum : huic nempe uſitatiſſimum. Priorem noſter ita ſuis vocibus immiſcuit

et

et obſcuravit, ut expedire integrum valde ſit anceps et incertum: tantum claudi hac voce ſuſpicarer, modo liceret legere, παχυβαρῆλα, vel παχηβαρῆντα. poſterior, deleto μόνον, quod a Plutarcho eſt, ſua quaſi ſponte ſic purus exſurgit: Πότι δ' ἐκ κεφαλῆς ἐνδικαπλίνθου θόρυβον πολὺν ἐξανατέλλειν. *B.*

Ibid. l. 17. Μυσικὴν ἄν.] Otioſum prorſus eſt ἄν, ideoque delendum. *B.*

P. 6. l. 24. Ἐμμεμιſμένοις.] Lege ἠμμεμιſμένον, ſcil. νοῦν: & ita citat Menagius ad Diog. Laert. Anaxagoram. Rem ipſam fuſius explicatam vide in. Placit. Phil. p. 1614. *B.*

P. 8. l. 10. Θεῖα δαιμονῶσι.] Lego, ἀδημονοῦσι, *mœrore anxiis*, ſeu *pavidis*, ut Lapus: & bene jungitur cum ταραττομένοις. Sermo eſt de hominibus ſuperſtitione actis, quam noſter, περὶ Δεισιδ. deſcribit eſſe δόξαν ἐμπαθῆ, καὶ δειὲς ποιητικὴν ὑπόληψιν ἐκταπεινοῦσαν, καὶ συνέριβοντα τὸν ἄνθρωπον. Infra, melius placeret καὶ ante μετ' ἐλπίδων. *B.*

P. 9. l. 11. Τὰ τεχνηλὰ.] Diſplicet hæc vox rarior; cumque MS. exhibeat τὰ ηηλὰ, una littera addita legerem τὰ θνητὰ, ut opponatur præcedenti τοῖς θείοις: hoc prodigia et oſtenta denotante, illo res mortales, ſive quæ uſitato eveniunt. Lapus vertendo *conjiciendi artem*, videtur legiſſe τὰ τεκμαρτὰ. *B.*

P. 10. l. 21. Σημόν. ἐπὶ τῆς.] Magis placet ita diſtingui et ſcribi: σημόν ἐσι. τῆς ἀληθινῆς, &c. ut vox τῆς non ἐπὶ ſententiæ ſit initium. *B.*

P. 11. l. 12. Ἀλλὰ δάκνειν.] Verſus cauſa legi poteſt Ἀλλά γε vel ἀλλ' ἐνδάκνειν; vel ſtet, ut a Plutarchi manu, non Poetæ. *B.*

Ibid. l. 16. Παρέτεινε.] Recte MS. παρενέτεινε, ut in Solone ἐνέτεινε γνώμας φιλοσόφως τοῖς ποιήμασι. *B.*

Ibid. l. 17. Οἷον βαφῇ.] Magis proprium videtur βαφὴν; ut dicatur Pericles phyſicam ſcientiam rhetoricæ tanquam tincturam infundere. *B.*

P. 13. l. 8. Ἅπερ ἔχουσιν.] Lego ἃ παρέχουσιν: Deos novimus eſſe immortales, ex honoribus quibus coluntur, & ex bonis quæ largiuntur; iiſdem rationibus et viros pro patria defunctos immortalitatem adeptos eſſe ducimus. *B.*

P. 14. l. 3. Ἰηθεν.] Docti corrigunt Οἰαθεν, primus omnium Xyl. qui Οἰαν eſſe curiam Acamantidis tribus ex Stephano didicerat. *B.*

P. 15. l. 15. Ἀπελθὼν.] Forte ἀνελθὼν, vel ἐπελθὼν. In Cimone, p. 131. Ed. Lond. κατελθὼν. *B.*

P. 16.

P. 16. l. 4. Γραῦς εἶ.] Has voces repetunt MSS. Ita in Cimone, p. 126. γραῦς εἶ, γραῦς, ὦ Ἐλπινίκη : ubi etiam legendum videtur ἦ pro ὦ. repetitio iſta, τὸν διασυρμὸν auget. *B.*

Ibid. l. 21. Ταναγραικῇ.] Potius Ταναγραϊκῇ. *B.*

Ibid. l. 27. Τίνα τὸν πρὸς αὐτὸν.] Malim τίνα αὐτῶν aliquem ex ſuo numero. *B.*

P. 17. 14. Ἡ μὲν γάρ.] Rectiſſime MS. ἦν μὲν γάρ, *B.*

Ibid. l. 26. Ὀκτὼ μῆνας.] Lapus legit μνᾶς : quod probo, quid enim attinebat ad octo menſes conduci, et ſtipendium non exprimi, quum quidem quotannis iſtæ triremes emitterentur? *Xyl.*

P. 18. l. 16. Αὐλῆς ἐκείνης.] Lego ἐκείνην, ſcil. δύναμιν, celebratam illam potentiam. *B.*

Ibid. l. 17. Ὅλβον.] Vel lege ὄλβον, ἦν, vel continuetur ſententia poſt κατασκευή. *B.*

P. 19. l. 14 Μὲν γιγνομένων.] Aptius eſt γεγενημένων in præterito : et poſtea γινομένων in præſenti. *B.*

P. 20. l. 13. Λιθουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι.] Λιθουργοὶ ſupra memorati ſunt. ſuſpicor λινουργοὶ legendum, propter vela, et alias res non navibus modo et curribus, ſed et hominibus ea tractantibus utiles. ſupra, illud ἐλέφαντος ſuſpectum eſt, neque μαλακτῆρες ad id repeti poſſe puto. deeſt forte γλύπται, aut legendum ἐλεφαντογλύφοι *Xyl.* Lapus vertit, *qui aurum et ebur mollirent.* *B.*

Ibid. l. ult. Καίτοι τότε.] Non eo tempore claruit Zeuxis; itaque legendum πότε. *Xyl.*

P. 24. l. 5. Ἐπίπροσθεν ὕλα.] Legitur etiam ἐπιπροσθοῦντα, quod ab omnibus libentius receptum iri puto. *H. Steph.*

P. 25. l. 22. Τῇ σκληρίᾳ.] Lege cum MS. σωτηρίᾳ. *B.*

P. 26. l. 23. Τὰ τὰς πόλεις.] Dele τὰς, et in verſu ſequente lege τὰ δὲ κ' αὐτά. *B.*

P. 28. l. 4. Ταῦτα τῆς.] Senſus requirit ταῦτα ἅ τῆς, niſi legas ἁπάδει pro ἅπαντα. *B.*

Ibid. l. 6. Ἀφῆκεν.] Potius ἀνῆκεν, qua voce in hac re utitur Philoſtratus, ἀνεὶς τὰ ἑαυτοῦ ἀγάλμασι καὶ μήλοις, et Diog. Laert. in Cratete ἐσίαν μηλόβοτον ἀνεῖναι. *B.*

P. 29. l. 20. Μαλία.] Omnes MSS. recte habent Μαλιέα. *B.*

Ibid. l. 23. Καινοπραγίᾳ.] Omnino legendum cum MSS. κοινοπραγίᾳ. Sic. in Galba, p. 374. is ſcribit Virginio κοινοπραγεῖν, *communi conſilio agere.* *B.*

P. 31. l. 16. Παραλίου.] MSS. παραλίας, recte. *B.*

P. 33.

P. 33. l. 24. ἀυλὰ τὰ γινόμενα.] Magis placet ἀυτῷ, quod exhibet MS. *B.*

Ibid. l. ult. Ἐκπεπολεμημένοι.] Legendum arbitror ἐκπεπολεμωμένοι, *bellum movere, defeciſſe*: ita Thucydides teſtatur Megarenſes defeciſſe ab Athen. præſidiumque eorum obtruncaſſe. Et quidem Plutarchus eodem modo dixit p. 43. l. 21. Πελοποννησίων ἐκπεπολεμωμένων πρὸς ἀυλὸς. *Xyl.* Hanc emendationem probant Salvinius et Dacerius. *B.*

P. 35. l. 13. Χαλκιδέων δὲ.] Potius Χαλκιδέων μὲν: ſequitur enim Ἐρετριεῖς δὲ. *B.*

P. 37. l. 19. Ἐν Δημοσίοις.] Scribendum viderunt omnes ἐν Δήμοις. Ita enim citant Athenæus et Pollux et noſter ſupra p. 5 *B.*

Ibid. l. 22. Πυρωνίδην. Haud dubie Μυρωνίδην: quem inter Periclis æquales fuiſſe non hiſtoriæ modo demonſtrant, ſed et ſupra (p. 106.) eo nomine cum aliis recitatur. *Xyl.*

P. 40. l. 10. Γλαῦκας.] Malim Γλαῦκα, numero ſingulari: ut poſtea σάμαιναν. *B.*

P. 41. l. 3. Λαβόντι.] Forte λαχόντι. *B.*

P. 44. l. 5. Κωλύων.] Probo κολεύων cum MS. vox Noſtro perquam familiaris in hoc ſenſu. *B.*

P. 45. l. 5. ὑπό τε τῶν ἄλλων.] Lege ὑπὸ γε. *B.*

Ibid. l. 12. Περίσβεις.] Multum laborat hic Steph. et mendoſum quiddam ſuſpicatur. Lege modo περισβίας, et infra ἀφίγμενης, et ſententia plano et facili decurſu progredietur: ſic in Cor. p. 66. ἔχειν περισβία. *B.*

P. 46. l. 18. Ἀσπασία πόρνα δύο.] Lege ex Ariſtoph. & Athenæo, Ἀσπασίας: deinde δύω cum MS. duali numero. perperam habet Athenæus πόρνας. Bene addit Xyl. alium verſum, tanquam a librario Plutarchiano omiſſum:

Καὐλιν̃δεν ἀρχὴ τῦ πολέμυ κατιέξάγη. *B.*

P. 47. l. 1. Πρὸς ἔνδοξον.] Legitur etiam, πρὸς ἔνδειξιν περιφρονῆσαι. *H. Steph.*

P. 50. l. 7. ὑπὲρ γῆς.] Omnes MSS. recte exhibent ὑπ' ὀργῆς. *B.*

P. 51. l. 7. Ὡς' ἀνάπαιστα.] Lego ὅς δ', & cum doctiſſimo Salvinio, δηλοῖ, ποιήσαντος Ἑρμίππου: Ut Cleon intelligatur ab Hermippo Comico in ſcenam introduci cum his verſibus. *B.*

Ibid.

Ibid. l. 12. Τυχὸν δὲ τέλητος ὑπέτυς.] Verſus ſunt obſcuriſſimi. Teletem videtur innuere hominem timidum: ſed de quo nihil compertum habeam. *Xyl.* Ita reddit Dacer. *Tu Teletis, (viri cujuſdam fortis) animos promiſiſti.*

Ibid. l. 13. Καὶ χειρίδιον.] Locus in toto opere mendoſiſſimus. Mihi certum eſt ita corrigi debere; Καὶ χειρίδιον δ' ἀκόνης σκληρᾶς Παραθηγομένης βρύχεις κοπιᾷς: *Et cum tu videas enſem nudum, exacutum, tu dentibus frendes, et deficis, fatiſcis. Dacer.*

Ibid. l. 15. Ἄιθωνι Κλίωνι.] Hoc παραῳδηται ex Homeri ἄιθωνι σιδήρῳ. ut pulchre obſervat Salvinius. *B.*

Ibid. 21. Τὴν πόλιν.] In quibuſdam eſt τὴν ὅλην πόλιν. *H. Steph.*

P. 54. l. 26. Καὶ δίκην.] Forte καὶ ἀδικίαν, *pœnam, multam.* ν & καὶ ſæpiſſime confunduntur. *B.*

P. 55. l. 3. Πεισάθλᾳ γάρ.] In quibuſdam hic locus ita ſcriptus eſt: Πεισάθλᾳ γάρ τινος ἀκοντίῳ καταξαντος· Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον ἀκυσίως καταπτίναντος·: Sed Ἐπιλίμιον præfero: de cæteris, niſi ex alio ſcriptore idem referente, judicium ferri non poteſt; quum ex ſequentibus, utrumne Epitimius ipſe, an equus ejus occiſus fuerit, colligi non poſſit. *H. Steph.*

Ibid. l. 6. Πρωταγόρου.] Hunc familiarem fuiſſe Pericli, alibi non memini legere. De Anaxagora abunde conſtat: temporis ratio tamen Protagoram non excludit: alioqui Ἀναξαγόρᾳ legendum putarem. *Xyl.*

Ibid. l. 7. ἢ τὸν βαλόντα.] Legitur etiam ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον, Hoc eſt, ἢ μᾶλλον τὸν βαλόντα. *H. Steph.*

P. 56. l. 12. Εἰσηγήσατο.] Legitur etiam ἠτήσατο. *Id.*

Ibid. l. 18. Πρὸ πάνυ πολλῶν.] Quanquam Pericles dicitur per 40 annos principatum tenuiſſe in repub. tamen vix probabile eſt illum legem iſtam πρὸ πάνυ πολλῶν χρόνων rogaſſe. quæ phraſis adeo longum temporis intervallum denotare videtur, ut lubentius legerem, interjecta negativa particula, πρὸ οὐ πάνυ πολλῶν. *B.*

Ibid. l. 23. Τὺς πολίτας.] Omnino legendum cum Salvinio τοῖς πολίταις. *Dac.*

L. ult. Ἐπράθησαν.] Locus hic mihi ſuſpectus eſt: neque tum præſertim venditos, ſed numero civium eos excluſos ſpurios exiſtimaverim. *Xyl.*

P. 57. l. 10. Ἀνθρωπίνως τι δεῖσθαι.] Malim ἀνθρωπίνων, ut antea, νεμεσητά. *B.*

Ibid.

Ibid. l. 18. Ἀλλ' ἀβληχρᾷ] MS. legit βλωχρᾷ verum utraque vox idem valet. *B.*

P. 60. l. 2. φθορὰ καὶ πλῆθος.] Placeret magis φορὰ, si codd. faverent. Sic περὶ Πολυπ. ἴυγχονται φορὰν κακῶν.

Ibid. l. 4. Ἀνήκεστον ἐξουσίᾳ.] Probo ἐν ἐξουσίᾳ, ut exhibet MS. sic supra (p. 59.) βίος ἐν ἐξουσίᾳ καθαρός. *B.*

FABIUS MAXIMUS.

P. 61. l. 6. Ἄνδρα πολὺ.] MSS. ἄνδρα πολύανδρον. *Dac.*

Ibid. l. 14. Πολλὰς δὲ] Ed. Flor. habet καὶ. Forte πολλὰς δὴ καὶ. *B.*

L. ult. Ῥυλάῳ.] Indubitatus hic error librarii, decepti similitudine litterarum Λ et Α. legendum enim Ῥύλλῳ, ut Xyl. probat ex Pompeio. *B.*

P. 62. l. 6. Ὁ δὲ Ὀυιτέλλιος.] Hæret sententia, nisi inclusis vocibus σημαίνει τὸ προβάτιον deleas δὲ post ἐτέθη, cum MS. *B.*

P. 63. l. 4. Μεθ' ὑπαλίαν.] Forte melius καθ' ὑπατίαν. Filium post consulatum mortem obiisse, res levioris momenti videtur; in consulatu, patris dolorem sine dubio, magis intenderet. *B.*

P. 64. l. ult. Θρασυνίαν.] Recte MS. Θρασυμένην. *B.*

P. 65. l. 9. Ἐξίστησι.] Potius ἵστησι, ut exhibet MS. ἐξίστησι est *evasit*, quod falsum est. *B.*

L. 22. Παραλωγὰς.] Ex conjectura lego περιαλωγάς. *H. Steph.*

P. 67. l. 10. Δεισιδαιμονίαν ἐργαζόμενος.] Lege ἐνεργαζόμενος, ut semper noster. *B.*

L. 21. Ἰταλίας ὄρη.] Tudertinus vertit *Italiæ montes:* itaque ὄρη legit. Et quidem rectè. quemnam enim proventum ipsi termini Italiæ præbere poterant? Ut ὄρη καὶ πεδία hic junguntur, ita etiam Op. Mor. p. 580. quod non parum hanc lectionem confirmat. Sic conjicit etiam Xyl. *B.*

68. l. 25. Ἀυτοῖς παρεῖχεν.] Repone ἀυτῆς. *H. Steph.* Ita legit Aldus. *B.*

P. 70. l. 22. Ὁ Λυθρώνος ποταμὸς.] Sub hac voce, latere videtur verum nomen fluvii scil. Vulturnus; quod glossator aliquis sequenti clausula explanavit, ὃν Ὀυατερᾶνον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν: ubi etiam nomen ipsum pari fato mendosum ad nos pervenit. Sed viderunt omnes Ὀυλτέρνον reponendum esse. *B.*

P. 71.

P. 71. l. 5. Ἄλλων ἄκρων.] Quænam illa alia juga? fruſtra Fabius exitum obſepit, niſi et omnia juga præoccupaſſet. Deleo itaque illud ἄλλων, quod ob proxime præcedentem ἄλλον, librarii calamo videtur effluxiſſe. *B.*

L. 6. Διὰ τῶν.] Malim μετὰ τῶν. *B.*

L. 13. Προμάχισθαι.] Aptius loco videtur προσμάχισθαι. *B.*

L. 16. Δυλῶν ἀπάτῃ.] MS. habet περιιλθεῖν ἢ δολῶν: poſterius amplector: prius, ut hujus tanquam inuſitatioris gloſſema, repudio. *B.*

P. 72. l. 9. Ἐπ' ἀλλήλων.] Lege omnino cum MS. ἀπ' ἀλλῆλων. *B.*

p. 75. l. ult. Οὐδὲν ἐμέλλησι.] Recte habet MS. ἐμέλησι: Sic Livius, Dictator concionibus ſe abſtinuit. *B.*

P. 76. l. 5. Κινδυνίσαντ⊖.] Repono κινδυνίσοντ⊖. *H. Steph.* MS.

P. 77. l. 6. Κατίλαξι.] Deſideratur ᾗ, quod ex MS. inſerendum ante καλέλαξι. *B.*

L. 16. Ἄγροιαν.] Bigotius ad marginem codicis ſui emendaverat ἄνοιαν. *Dac.*

P. 80. l. 10. Συλλαμένην ἐπὶ τῶν ὅπλων.] Vertitur, *inſtructam in armis.* Dicendum potius erat ἐν τοῖς ὅπλοις. præterea vox iſta συλλαμένην, per ſe totum illud exprimit; ut ſupra Annibal καλέβαινε τῇ δυνάμει συλλαμέν⊖. Quare ſuſpicor reponendum eſſe ἐπὶ τῶν λόφων, cum Fabius caſtra in jugis habuerit; uti patet ex pag. ſequente, ubi Annibal eum vocat ἐπὶ τῶν ἄκρων καθημένην νεφέλην. *B.*

Ibid. l. 17. Ὡς τάχιον.] Contrarium dicit Fabius apud Livium: Non celerius quam timui deprehendit fortuna temeritatem. quocum ſi tanti eſt ut concordet Noſter, facilis mutatio eſt in ὡς τάχιον. *B.*

L. 21. Νῦν τις.] Forte νῦν πᾶς. quid ſit, τὶς ἐπιγίσθω, non capio. *B.*

P. 81. l. 12. Ἀναγραφομένων.] In quodam vetuſto codice eſt ἀποτρεπομένων. *B.*

L. 15. Ταύτην καθημένην.] Legitur etiam τούτων: et poſtea χαλάζης pro ζάλης. *H. Steph.*

P. 83. l. 22. Ἡλίκην.] Repone ἡλίκη. *H. Steph.* MS.

P. 84. l. 3. Καλαπλῆγα πολλῶν.] Debuerat eſſe τῶν πολλῶν: Sed reponendum puto τῶν πολιτῶν. ita pag. 84. Paulus aſſerit

ſerit ſibi ſtatutum eſſe hoſtium telis potius quam πᾶλιν τοῖς ψήφοις τῶν ΠΟΛΙΤΩΝ caput objicere. *B.*

P. 86. l. 13. Αὐτὸς συνελήφθησαν.] Nihil hic facit αὐτός. lege αὐτὸ ſc. τὸ μίσον. *B.*

L. 17. Ἐκ φερομένου.] Una vox eſt in Fl. et Ald. ἐκφερομένου: Unde legerem ἐμφερομένου, *media acie introrſum repulſa:* ut infra τὸ μέσον dicitur ἐνδιδόναι. *B.*

P. 87. l. 8. Τοῦτο δ' ἐπιπεῖς.] Fl. habet δι ἐπιπεῖς: quod melius. *B.*

P. 88. l. 3. Ἀπετρέψατο.] Elegantius MS. ἀπετρέψατο. Eadem locutione utitur ſæpius, τὴν δίνσιν ἀπετρέψατο: et in Marcello ἀποτρεψαμένη τὴν πεῖραν. *B.*

P. 93. l. 17. Παντάπασι τοῖς.] Malim πᾶσι τοῖς. *B.*

P. 95. l. 23. Οἰομένης.] Legitur etiam διόμενος; quod reponendum cenſeo. *H. Steph.*

P. 96. l. ult. Ἀτίμων.] Quia hoc ſequitur κεκομισμένων ſine copula, ſuſpicionem injecit Meziriaco legendum eſſe Ἀγαθυρναίων vel Ἀγαθυρίνων, ab Agathyrno Siciliæ oppido, unde milites iſti Italiam tranſvecti ſunt: ſed duriuſculum videtur ita vocare tanquam gentili nomine inconditam illam multitudinem (Livii ſunt verba L. 26.) qui ex omni colluvione exules erant. *B.*

Ibid. Κεκοσμημένων.] Omnes habent κεκομισμένων. *B.*

P. 97. l. 2. Ἀπολλυμένης.] Forte ἀπολλυμένους. *B.*

P. 98. l. 20. Ὅπως λάβομεν.] Omnino legendum ὡς ἂν παραλάβομεν: ut infra de eadem re, ὡς ἂν ἐγὼ παραλάβον; et in Pyrrho p. 447. ἀποβαλὼν Μακεδονίαν ᾧ τρόπῳ παρέλαβεν. *B.*

P. 99. l. 6. Μάρκος Λιβίκιος.] Viderunt omnes ſcribendum eſſe Αἰβίου ſive Λίβιος. *B.*

P. 102. l. 2. Χρόνῳ διαπολεμικῶς.] Inter has voces ὐ vel μὴ poſitum fuiſſe non dubito. διαπολεμεῖν eſt enim debellare: non debellaverat autem Fabius, non confecerat bellum. *Xyl.*

Ibid. l. 20. καὶκωλύσει.] Error Plutarchi ortus ex male intellecto Livii loco. L. 28. S. 45. *ut voluntarios ſibi ducere liceret tenuit.* referebat nempe illud *tenuit* ad Fabium, et in eo ſenſu in quo Græci interdum ἴσχειν, ſumebat: ſcil. pro *prohibuit*, cum ſignificet *obtinuit:* revera enim Scipio voluntariorum ſeptem ferme millibus in naves impoſitis Africam trajecit. ut ipſe Livius alibi teſtatur. *Dac.*

P. 103. l. 21. Ἐνὶ στόματος ἐνὶ.] Lege διὰ στόματος ἐνὶ. cum MS. *B.*

P. 106.

P. 106. l. 16. Ἐφιππάσεσθαι.] Non dubito quin Plutarchus, sicut ἱππασαγωγίαν, ita etiam ἐφιππάσεσθαι scripserit. *H. Steph.*

P. 107. Φάβιον.] Scribendum Φάλβιον, testibus omnibus historicis, præsertim Livio. *Xyl.*

P. 108. l. 23. Νικόστρατον.] In quibusdam scriptum est κατὰ ἕρκος τιμόστρατον. *H. Steph.*

P. 110. Ἐξ τάλαντα.] Scribendum esse δίκα patet ex computatis captorum numero, et cujusque redemptionis prætio. *Duc.*

PELOPIDAS.

P. 111. l. 7. Ἰταμὸς.] Scribendum videtur Ἴταμος, retracto in primam Syllabam accentu, ut sit nomen proprium: aut certe dicendum ante ἰταμὸς deesse nomen ejus de quo ista narrantur, et post ἰταμὸς desiderari particulam μέν. *H. Steph.* Tudertinus vertit *Itamus*, ut nomen proprium. *B.*

P. 112. l. 14. Οἱ δὲ.] Sic versum hunc legit MS. οἱ θάνοι, ἢ τὸ ζῆν δίμοιρον καλὸν, οὐδὲ τὸ θανεῖν. *B.*

P. 113. l. 6. Ὑπερκινδυνίων.] Malim ὑπερκινδυνίων, *ultra quam par est periculo se objiciens.* *B.*

P. 116. l. 2. Νὴ Δία Νικοδήμῳ τούτῳ.] Post Νὴ Δία, aut post τούτῳ, addendum censeo ἔφη. *H. Steph.* In Apophth. est νὴ Δία (ἴδιον) τούτῳ Νικομήδει. *B.*

P. 119. l. 26. Ἰδίᾳ τε καθ'.] Lego Ἰδίᾳ τε, *tum privatim singuli, tum omnes una concitabat.* *B.*

P. 120. l. 1. Ὡς ἔστι καλὸν.] Deleo ὡς, quod nihili est, et ex priore voce λόγος irrepsit. Steph. legit ἐστὶ pro ἐναι. *B.*

P. 124. l. 8. Ἀπολομένων.] Recte MS. ἀπολειμμένων. *B.*

P. 125. l. 5. Καὶ Φιλίδας.] Legendum Φιλίππος. Sic de Scergen. ὁ γὰρ Ἀρχίας καὶ ὁ Φιλίππος ἦλθον πρόσθεν. *B.*

Ibid. Χάρων τινας.] Adderem φυγάδων, ante τινας, ut loco supra citato, φυγάδας ὁ Χάρων ἀπάγων ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι. *B.*

Ibid. Ἐν τῇ πόλει.] Legendum, καὶ ἐν τῇ πόλει. *H. Steph.*

P. 127. l. 19. Ἀντὶ τεμμαιέως.] Rectius fortasse scribetur ἀντῷ. *H. Steph.* MS.

P. 130. l. 22. Ἀπασπάσας.] Recte MS. ὑποσπάσας, ut sæpius Noster. *B.*

Ibid. l. ult. Τρίτον Δυναγίδας.] Omnino scribendum Δυσαγορίδας. *B.*

P. 131. l. 13. Μᾶλλον ἁλῶσθαι.] Redundat hæc vox μᾶλλον, forte male repetita ex priore linea: nisi malis δᾷττον ἁλῶσθαι. *B.*

Ibid. l. 24. Ῥᾴδιον ὄν.] Dele ὄν, et postea lege πόλεμον cum MS. *Dac.*

P. 132. l. 13. Ἀντιλαμβάνεις.] Lege ἀναλαμβάνεις, cum MS.

Ibid. l. 18. Ἀσφαλῶς ἀγαπῶντες.] Nihil hic viderunt interpretes, quia mendosum illud ἀγαπῶντες non suspicati sunt. Lege sine dubio ἀπάγοντες, ut in Coriolano (p. 83. Ed. Lon.) μεγάλα πρὸς τὸ θαῤῥεῖν καὶ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων τὸς Ὀυολύσκους ὠφελήσας, ἀπήγαγε ἀσφαλῶς. Vides eandem pæne sententiam. *B.*

P. 133. l. 1. Τριψάμενος αὐτὸν.] Xyl. vertit, *ad ipsam Tanagram fudit*: legit nempe αὐτήν: forte αὐτὸς, ut ad Pelopidam referatur. *B.*

P. 134. l. 14. Τὸ Πτῶον.] Hic fuit Oraculum, ut patet ex tractatu de defectu Orac. *B.*

Ibid. l. 20. Γινομένοις γνωτοῖς.] Malim ἢ γνωτοῖς: ut postea αἰδῶ καὶ ἀγνώτων. *B.*

Ibid. Ἐκπεπτώκαμεν.] Recte MS. ἐμπεπτώκαμεν. *B.*

P. 135. l. 20. Καθ' αὐτὺς.] Repone κατ' αὐτύς. *H. Steph.* MS.

P. 136. l. 1. Τὴν δεδομένην.] Nihil deesse puto, sed subaudiendum relinqui accusativum ὁδὸν, ideoque mendo hunc locum carere arbitror. *H Steph.* Dacerius et MSS. legunt, τὴν δεδομένην χάριν ἰάσας, vel ἰάσας sine χάριν. Xyl. mutilatum esse locum putat, quasi si fuisset hic omissum διάσασιν ἰάσας, aut tale aliquid. Ego quidem receptam lectionem cum Steph. non tueor, quia vocem ὁδὸν subintelligi durum videtur, nec certe sanam exhibet sententiam. Quomodo enim dici poterat Pelopidas ἡγεῖσθαι πρὸς τὺς συντεταγμένους, postquam viam fecerat per totam Spartanorum aciem? cogitabam emendari posse δύναμιν, sc. τὺς ὁπλίτας τριακοσίους priori pag. memoratos. Sic p. 158. Thessali petunt a Thebanis δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐπιτήδειον. *B.*

P. 137. l. 15. Καὶ φρατόρων.] Videtur deesse φράτορας, ut antea dicitur φυλέτας φυλετῶν. *B.*

P. 139. l. 23. Ἔχειν ὄντας.] Conjeceram ἰόντας, et jam video MS. exhibere ἰσιόντας. *B.*

P. 145.

P. 141. l. 7. Ἀυκτρικὸν μήνιμα.] Hac voce denotatur ultio aliqua divina, vel clades aliqua publica ab ira Deorum immissa. *B.*

P. 143. l. 6. Συμφωνοῦας.] Vereor ne vox φωνῆς erroris occasionem præbuerit, id est, faciendi συμφωνοῦας ex συμφρονοῦας: quod vocabulum et significationem huic loco aptam et huic scriptori usitatam habet. *H. Steph.* MS.

P. 144. l. 25. Ἀυτῆς τῆς.] Malim ἀυτῆς τι τῆς. *B.*

P. 145. l. 5. οἱ δὲ ἄλλοι.] Potius legerem μὲν, quia sequitur Πιλοπίδας δὲ.

P. 146. l. 4. Ἐν ἰκέτιν τῇ τρατιᾷ.] Forte melius ἐν ᾧ ἰκέτιν τῇ τρατιᾷ. *B.* An dicendum locum hunc ex iis esse, in quibus oratio absque particula inchoatur? *H. Steph.*

P. 148. l. 2. Τῦ τίλος.] Recte habet MS. τίλος. *B.*

L. 8. Ἀγαωμένης.] Cum in MS. legatur ἀγομένης, nostrum scripsisse puto ἀγᾶρίνης. *B.*

L. 19. Ὁ μὴ Μυκαλίδαν. . .] Locum mancum esse putat Xyl. nec nisi optimi alicujus libri ope medendum: mihi quidem satis sanus videtur, modo legeris ὅτι Μυκαλίδαν. Seu ut Palmerius emendavit, ὁ μὲν Μυκαλίδας ζημιῦται. *B.*

P. 158. l. 4. Τῦ ἰδιῦς.] Male scriptum pro ἴδιος. *Xyl.*

L. 7. Τὸ μὲν ωξῦτον ἀγορᾶν.] Addo ης ante τὸ μὲν. *H. Steph.*

L. ult. Ἀπίτειλαν.] Legendum cum MS. ἀπίτειλεν, nisi in iis antea legere ἰζημίωσαν, cum Fl. et Ald. ita ut ἡ πόλις, tanquam nomen multitudinis pluralem regat. *B.*

P. 156. l. 8. τὸν Γίταν.] Optime reposuit Xyl. Τάϋγέτων. Est mons in Laconiæ finibus, eam a Messenia dividens. *B.*

P. 160. l. 22. Ἔτη ἂν περιεπάτου ἀυτὸν.] Mendosum hoc sine dubio: quid enim est, stare et circumsistere seipsum? Sic lego et distinguo totam clausulam; ἵτη ἂν περιθεῖεν, ἀυτὸν ξητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ita vertit Tuderinus, non male: *gradum compressit, Alexandrum quæritans et antiis et ocultis.* *B.*

P. 162. l. 23. Τανῦσαι τι τῦ πεζῦ.] Malim Τανῦσαι γε. *B.*

P. 163. l. 1. Ἀγαθὸν μόνον.] Rectius, μόνον. *B.*

P. 164. l. 2. Ἐπίχειν.] Potius legerem ἀνίχειν cum Fl. qua voce noster in isto sensu sæpius utitur. *B.*

P. 166. l. 18. Πρότερον ἴσως.] Probo lectionem MS. πρῴτιστον. *B.*

MARCELLUS.

P. 169. l. 17. Ἀργυραμοιβίαν.] Hæret Xyl. videri quidem dicit verbum significare mensam nummulariam seu abacum, sed improprie (ni fallitur) hic pro quavis mensa accipiendum. MSS. habent ἀργυρᾶ λοιβεῖα, et sic emendavit Petavius in notis ad Themistium. scil. vasa libatoria, quibus in sacrificiis utebantur: qualia in P. Æmilii triumpho portabantur: p. 186. Ed. Lond. παῖδες ἀργυρᾶ λοιβεῖα καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. *B.*

L. 23. Ἴβηες.] Lege Ἰσομῆρες. *B.*

P. 170. l. 20. Τότε τε.] Forte non ineleganter inseretur γε: τότε γε τε.

P. 171. l. 6. Πιτανίδ⊖.] Scribendum Πιχνίδ⊖, sequendo Latinam scripturam. *H. Steph.*

L. 8. Περὶ ταῖς.] Potius περὶ τῆς ὀπτικῆς φθορίας. *B.*

P. 172. l. 11. Καὶ στρατευμαϊκοῖς.] Deleo καὶ, ut superfluum: στρατευματικὰ ὑπομνήματα, Xyl. vertit commentarios militares, hæc annotans: Intelligo ephemeridas. Apud Cicer. L. 2. de Nat. Deor. historia hæc copiose narratur: ibi simpliciter scriptum est, libros. Val. Maximus L. 1. c. 1. idem referens, ex libris ad sacra populi pertinentibus animadversum errorem suum a Sempronio inquit. Legunt MSS. ἱερατευτικοῖς, quod quidem Valerii authoritate firmari videtur. *B.*

l. 15. Μεμισθωμένων.] Adde ἴχνη, vel aliud quidpiam. *H. Steph.* Addit. MS. post πόλεως. *B.*

l. 24. Κατὰ μικρὸν ὄντες.] Rectius MS. καίτοι μικρὸν ὄντες. *B.*

Ibid. Ἐλλείματ⊖.] Legitur etiam ἐλλείματ⊖. *H. Steph.*

173. l. 8. Μουκίου.] Val. Max. non Minucium sed Fabium dictatorem nominat: estq; id vero propius. Siquidem bis Dictator Fabius fuit, ut Livius diserte, et antiqua inscriptio quam Sigonius descripsit, docet. *Xyl.*

P. 174. l. 5. Βριτόμαρτ⊖.] Lege Βιτόμαρ⊖. MS.

l. 14. Καπίδιος.] Lege Κλαπίδιος, ut diserte nominat Polybius eadem tractans. *Xyl.*

l. 18. ἀφικομένοις.] Omnino recte MS. ἀφικόμ⊖, et infra ὀλιγοστόν, quod viderat Steph.

P. 176. l. 1. Πᾶσι καὶ.] Non videtur πᾶσι locum habere hic posse: ideoq; in πάσαις esse mutandum. H. Steph. MS. legit καὶ πᾶσι, jungendo cum στοιχείλμασιν. *B.*

Ibid.

Ibid. Ὥσπερ ἀετὸς διαφέρων σίλφιον.] Non placet illud διαφέρων, quanquam hic locum habere possit. Ut vero noster hanc similitudinem ab Homero cepisse videtur, qui Hectorem in acie stantem eodem modo describit, vix tempero calamo quin rescribam διὰ νίφων. versus ex Il. Λ. subjiciam, ut melius de conjectura hac fiat judicium.

Ὃν δ' ἐκ ΝΕΦΕΩΝ ἀναφαίνηται ἔλιος ἀστὴρ
Παμφαίνων, τότε δ' αὖτις ἰὼν νέφεα σκιόεντα·
Ὡς Ἕκτωρ ὅτε μὲν τε μετὰ πρώτοισι φάνεσκεν,
Ἄλλοτε δ' ἐν πυμάτοισι κελεύων· πᾶς δ' ἄρα χαλκῷ
Λάμφ', ὥστε ΣΤΕΡΟΠΗ παλῃὸς Διὸς αἰγιόχοιο.

Item Il. X. v. 26. habemus Achillem,

Παμφάινοιθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἰησσύμενον πεδίοιο.

L. 8. Πληγὴν ἐνθεῖς.] Malim ἐνσεῖσας, infligens: qua locutione alibi utitur noster, phrasin ἐνιέναι πληγὴν, nusquam alibi observavi. *B.*

l. 11. Ὦ μεγάλα.] Ordo verborum in MS. multo minus impeditus est: ὦ μεγάλα τραύματων ἡ ἡγεμόνων ἔργα ἢ πράξεις περιβλέπων. *B.*

l. 22. Ἰδίαν τε.] MSS. exhibent ἰδίᾳ τε, loco satis convenienter: sed recepta lectio tuto potest retineri, eo scil. in sensu, quo Themistocles p. 267. dicitur ἴδιος τις ἐν πᾶσι βουλόμενος εἶναι. *B.*

P. 177. l. 12. Μείζων τυχόντα.] MS. τυχόντ; unde vera lectio eruitur τυχοῦσι sc. αὐλοῖς.

l. 19. Δρυὸς ἰυκτάνου.] Ἐυκλαίου legi; non profecto quod mihi satisfacerem plane, sed quia votivam quercum existimo dici intelligique posse, quæ ad eam rem destinata esset. Xyl. Steph. legit ἰυκτάντου: arbitratus ἰυκτάντου δρῦν esse quod Virgilius fissile robur appellavit, sicut Homerus ἰυκτάλου κέδρου dixit. Verum ἰυκτάλου non modo nimis poeticum est, sed et epithetum hoc loco prorsus alienum. Mihi fere persuasum est Plutarchum scripsisse δρυὸς ἰυκτραῖς vel ἰυκτράντου. quercum nempe intelligit late dispersis cornibus sive ramis, antennarum modo. κτραῖαι, sunt vertices sive eminentiæ. Sic Polybius describit vallum quod habuit δύο κτραίας ἢ τρεῖς ἢ τέτταρας, scil. ramos in majore stipite, qui recisi ut cornua eminebant. et quo plura fuerant in arbore ad Tropæum de-

signata

ſignata hujuſmodi cornua, eo aptior evaſit ad arma undequaq; ſuſpendenda : qualem hic arbitror ἰνκίρασιν vocari.

l. 23. Προσιδοντες.] Melius προϊδοντες. *B.*

P. 178. l. 6. ἀγῶνα.] Omnes ſcribunt ἀϊδιον. *B.*

l. 14. ᾧ ὠπίμιλαι.] Steph. ex quibuſdam exemplaribus legit ὀπίμιον καὶ φερέτριον Διὸς : quoniam ut cognominis *Pheretrius* hic ratio redditur, ſic ſtatem poſt cognominis *Opimius*. Ego receptam ſequor lectionem : non enim ſtatim poſt *Opimii* rationem reddit noſter, ſed de ſpoliis ipſis verba facit, cum antea numen cui deportabantur deſcripſerat. *B.*

l. 22. Ὄπιμια.] Reponendum ὄπιμα. *H. Steph.*

P. 180. l. ult. Καὶ ἐχοῖλας.] Forte καὶ ἀλαλήχοντας τὴν χώραν : non enim de fixis, ſed de errabundis loquitur, qui caſtris dilapſi hac illac palabantur. *B.*

P. 182. l. 24. Ὄπλων ἐρημία.] Malim ἔρημα, ſcil. τύχη. *B.*

P. 183. l. 6. Πρὸς τούτοις.] Potius πρὸς τούτους. *B.*

l. 13. Φόβῳ πολλῷ.] Certe legendum φόνῳ πολλῷ : ſequitur enim λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. *B.*

P. 184. l. 24. Τὰς τριακοσίας.] Xylander aſſentit Sigonio ex Livio emendanti τὰς χιλίας τριακοσίας. *B.*

P. 185. l. 16. Δοκεῖν Ῥωμαίοις.] Potius Ῥωμαίους. *B.*

P. 186. l. 7. Ἐκ τούτων αὖθις τῆς τριετίας.] Lego ἐκ τούτων τῆς τριετίας. Vocem αὖθις ut plane otioſam omnes interpretes omittunt. *B.*

l. 23. Πρὸς Λεοντίνοις.] Intercidiſſe non paucos verſus facile intelligent, qui hiſtoriam Livii L. 24. legerint, vel græca verba conſideraverint. quæ autem de receptis Leontinis dicuntur, ad Marcellum pertinere ex Livio intelligitur. *Xyl.*

P. 188. l. 6. Ὑπερίδοντες.] Recte MSS. ὑπερείδοντες, fulcientes. *B.*

Ibid. Ἄλογον πρόβλημα.) MSS. ἀναλόγως. ego malim διὰ λόγου quoniam ita refert Diog. Laert. in Archytæ vita, quod primus ille quæſivit δύο μέσας διὰ λόγου λαβεῖν. Dein, legendum cum iiſdem, μεσολάβους : ita Vitruvius L. 9. c. 3. Archytas hemicylindrorum deſcriptionibus, Eratoſthenes Μεσολάβι ratione idem (aræ Deliacæ duplicationem) explicaverunt. et Diog. Laert. tradit Eudoxum inveniſſe τὰ περὶ τὰς καμπύλας γραμμάς, ut hic Noſter. *B.*

Ibid.

Ibid. Βαναύσω ἀργίας.] Steph. præfigit ἡ. Melius MSS. βαναυσγίας. *B.*

P. 189. Πολυσπάστου μηχανήματος.] Posterior vox deest in Fl. et Ald. et tuto deesse potest, cum instrumentum ipsum proprie πολύσπαστον vocetur. *B.*

P. 190. l. 20. οἱ μὲν αὐλῆς.] Steph. scribit αὐλαῖς. rectius MSS. αὐλῇ. *B.*

P. 191. l. 2. Ῥώμην ἴσχυλας.] Multo melius MS. ἡμῖν ἴσχοντας ὑπερβατεῖς ποιήσασθαι. *B.*

l. 4. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ.] Hic et mox reſcribo ἦνθεν, loci ſententia duſtus: Deinde ex MSS. δυοῖν δ' μεγάλαις, et τραμάτων pro τραυμάτων. Vid. Polyb. L. 8. *B.*

l. 13. Πληγαὶ.] MS. πλαγαῖς: magis placet πλαγαῖς τε. *B.*

P. 192. l. 3. Καθίζων.] Locus hic Marcelli ex Poly. L. 8. defumitur; unde etiam citat Athenæus, L. 14. quorum autoritate (uti reor) locum ita repræſentant MSS. ὃς ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν καθίζει εἰς τὰς θαλάττας, τὴν τε σαμβύκην ἐφεῖσας μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκεν. Caſaubonus quidem in Notis ad Athenæum emendarat καθίζων, et me judice nihil amplius in noſtro demutarem, qui forſan partem tantum joci referre contentus erat. *B.*

l. 10. Τοῖς πολεμίοις.] Recte MSS. τῆς πόλεως. *B.*

l. ult. ἐκεῖνα καταθίσθαι.] Non dubito quin omiſſa ſit εἰς ante ἐκεῖνα. *H. Steph.*

P. 193. l. 15. Ὁδὸν ἄγειν.] Potius ἄγει. *B.*

P. 194. l. 7. Ἦρεν Μεγαρίας.] Vel ἦρε vel ἴλαν potius legendum videtur. H. Steph. Forte Μεγάρας ſcribendum, ut Ἀθήνας, quanquam hæc urbs a Strabone et Thucydide Μέγαρα vocetur plurali numero: a Livio Megara, modo plurali, modo ſingulari. *B.*

l. 9. Πρὸς Ἀχίλλας.] Scribendum Ἀχίλλας. MS.

l. 19. Φυλαττόμενοι μὲν ἀμελῶς.] Sane apud Livium contrarium invenies, qui ob id ipſum intentius cuſtoditam ſcribit turrim eam. Xyl. et hic legi poteſt ἐμμελῶς.

P. 195. l. 8. Καὶ διὰ τὸ.] Delendum videtur ἡ; Vel lege mox αὐλῆς pro ἧς. *B.*

l. 11. Ἅμα φαιδίᾳ.] Hoc Xyl. ſuſpectum corrigit ex MS. Dacer. ἅμα φάει διὰ. Sic in Camillo p. 324. πνεύματος μεγάλου κατιόντος ἀπὸ τῶν ὀρέων ἅμα φάει. et in Ariſtide, p. 308. διαβὰς ἅμα φάει τὸν Ἀσωπόν. *B.*

l. 17.

l. 17. Σχήματος καὶ μορφῆς.] Vel lege σχῆμα, vel dele καὶ *B.*

l. 24. Ἄκων βιασθεὶς.] Malim ἄκων καὶ βιασθείς. *H. Steph.*

P. 197. Περὶ Αἰτναν.] Omnes legunt Ἔναν, quod confirmat Livius L. 24. *B.*

P. 198. l. 9. Παραφυλαττόμενος.] Fl. et Ald. παραφυλαττόμενον, et sic reddunt interpretes. *B.*

L. 16. Ἡ ἐκκλησία.] Fl. delet ἡ. MS. exhibet τὶς ἐκκλησία. *B.*

P. 199. l. 6. Ἰκέτης.] Reponi debuit ἱκέτις. *H. Steph.* MS.

P. 200. l. 5. Οὐδὲ διλῶν.] Recte omnino Fl. et Ald. οὐδὲ διπλῶν.

L. 11. Ἡδοναῖς ἐχούσαις.] MS. et Dacer. habent ἡδονήν.

L. 13. Διὰ ποικιλίαν.] MSS. exhibent διαποικίλας: quod probo, modo deleatur sequens κοσμήσας cum Fl. et Ald. *B.*

P. 201. l. 1. Ἀκομψον ὄν.] MS. ἄκομψον ὄντα; et sic quidem alibi fragmentum hoc Euripidæum citatur; verum hic potius delerem ὄν, quoniam præcesserit ὄντα tam proxime, nec hic necessarium sit. *B.*

P. 202. l. 8. Βίᾳ, πολίμοις.] Steph. et MS. inserunt καὶ. Verba videntur ex Poeta quodam decerpta; adeoque fortsan nihil opus est copula. *B.*

P. 203. l. 20. Τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατον.] Placet τῷ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατῳ. *B.*

P. 204. l. 16. Τῷ συνήθης.] Malim vel hic τι τῷ, vel antea ἔτι τι φόβῳ, ut sit constructio, τὶ τῷ συνήθης μεταβαλὼν καταστήματος. *B.*

L. 21. Ὀργὴν τὴν εἰς αὐτὸς ἀφεῖναι.] Malim ὀργὴν μὲν, cui sequatur οἰκτεῖραι δὲ: deinde placet ἐφεῖναι, ut MS. exhibet. *B.*

P. 206. l. 4. Ἀφίλοιτο τὸν χάραν.] Audacter lege τὴν χάραν: Sic apud Liv. 27. c. 2. Marcellus ad Senatum literis pollicetur, brevem illi (Annibali) lætitiam qua exultet facturum. *B.*

l. 15. Καὶ καταβάντος.] Redundat illud καὶ ex initio sequentis vocis ortum. *B.*

L. ult. πλεῖστον ἔχων.] Scribendum potius πλεῖον ἔχων, ut sit pro eo quod voce composita dicitur πλεονεκτῶν. *H. Steph.* MS.

P. 207. Κοΐντου Φάβιου.] Lege ex Livio Κοΐντου Φλάβιου. *B.*

P. 208.

P. 208. l. 17. Τῶν ταγμάτων.] Deest ἓν post ταγμάτων inquit Xyl. loco Livij de hac re citato ex L. 27. c. 13. Quod ubi Marcellus vidit, duodevigesimam legionem in primam aciem inducit. unde constat non hic ἓν inserendum, sed legendum τῶν ταγμάτων ΙΗ̄ εἰς τὴν πρώτην προελθεῖν: exciderant nempe notæ numerales. *B.*

P. 209. l. 13. Χρήσιτάι τις.] MS. χρήσιτό τις, unde liceat reponere χρησάιτο τις. *B.*

P. 210. Ἐν Σινοίσσῃ.] Forte ἐν Ὀυινυσίᾳ. Vide Liv. L. 27. c. 21. *B.*

L. 18. ἀπιέξιψεν.] Fl. et. Ald. ἀπιέξηξεν, quod malim. Tudertinus, *abrupit*. *B.*

P. 212. l. 5. Ἱερῶν τινων.] Potius legerem ἱερῶν τι τινων. *B.*

Ib. l. 8. Ἐκ κεφαλῆς.] MSS. μετὰ κεφαλῆς. Tudertinus vertens, *infantem ex elephantis capite natum*, et vulgatam lectionem secutus est, et prodigium auxit. *B.*

Ibid. Καὶ περιγενίσθαι περὶ.] Hæc Xyl. mendosa jure visa sunt: sensus quidem satis liquet, & voces emendari possunt, vel deleto περιγενίσθαι (quod omittet Tudert.) et legendo μὴ περὶ τὰς ἰσχύσεις μὴ ἀντεροπὰς δυσιξῶντες οἱ μάντεις κατεῖχον: Vel retineri potest hoc modo: μὴ περιγενίσθαι· ἂν περὶ ἰσχύσεις. *B.*

L. 17. Τείχυς ἐνὸς.] Scribendum τείχυς ἐνὸς: Sic Tudert. *intra murum*. *B.*

P. 213. l. 6. Καὶ τὸν περὶ Πετήλιον.] Livius L. 27. c. 27. Ibi sub tumulo Peteliæ equitum duo peditum tria millia in occulto locata. Unde legendum hic κατὰ τὸν περὶ Πετηλίαν. MS. *B.*

L. ult. Ἔδοιν ὅτι] Sensus postulat ἔδοξεν ὅτι. MSS. *Dacer.*

P. 214. l. 20. Πεῖραν ἀρχῆς.] ἀρετῆς exhibet MS. in quibusdam veteribus cod. invenit μάχης Steph. quod præfert. Receptæ quidem lectioni favere videtur eadem locutio apud Diod. Sic. L. 17. ubi Darium hortatur Charidemus, ut mittat in bellum στρατηγὸν πεῖραν δεδωκότα τῆς ἰδίας ἀρχῆς: Verum hoc dicitur de duce, non de militibus, ut apud Nostrum, de Fregellanis equitibus. Malim igitur, ἀλκῆς: Sic in Alcib. p. 21. μετ' ἐμπειρίας τῶν πολεμικῶν καὶ ἀλκῆς: et p. 171. πᾶσαν ἀλκὴν ἐπιδεικνύμενος. *B.*

L. 26. Προσεξελθεῖν.] Scribo προεξελθεῖν. *H. Steph.*

P. 215. l. 2. Ἐφισαμένοις.] Forte ὑφισαμένοις quæ vox nostro valde familiaris est. *B.*

P. 217. l. 1. Ἀστὲ.] Legitur etiam ἀστὸς: sed illud servandum esse censeo, utpote elegantissimam metaphoram habens, et hoc etiam includens. *H. Steph.*

L. 3. Ἐκάτων.] Scriptum etiam ἑκάτων, eodem sensu. *B.*

P. 219. l. 6. ἔχομεν τῶ.] Deesse videtur καὶ ante τῶ. *B.*

L. 11. Δυνὰς ἐπέστησε.] Bene inserit MS. ἔστησε, ut respondeat sequenti Θηβάιους. *B.*

l. 13. τέτρας δὲ Παλατίδας.] Locum turpiter foedatum vocat Xyl. quem sic restituunt Steph. et MS. τέτρας δὲ Παλατίδα. *B.*

l. 22. Ἔοικε ψίνδυμα τι γινίσθαι.] Vocabulum ψίνδυμα mendosum censet Xyl. reliqui commentatores silentio prætereunt, nec quidquam subsidii in MSS. Verissimam scripturam scholiastes Aristoph. in Equit. v. 568. sc. ψευδάντομα: quam dicit esse εἶδος παλαίσματος· καὶ γάρ οἱ τῶν παλαιόντων οἱ μὲν τὸν ὦμον ἐπισάντες, ἐξαναστάντες ἐπέθεσαν ἀπωθῶν τὸν πόνον ἵνα μὴ ἴσχυς ἔχοιεν μηδὲ ἔλεγχον τῶ πλώματος. pergit deinde hanc explicationem illustrare: ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ὁ Μάρκελλος ἐπὶ καὶ ἡττηθεῖεν ἐν μάχῃ, πάλιν αὐτοὶ τὴν ἧτταν ἀνεκαλοῦντο ταχέως, καὶ τοῖς νενικηκόσι, ἡττηθεῖσιν ἐν δευτέρῳ, πάλιν τὰς ἐπιτέρας νίκης ὠδὶν ἦν. totum exscribere non piguit, quia nihil aptius huic loco Plutarchiano de Marcelli et Hannibalis certaminibus, nihil accommodatius; adeoque nihil hanc emendationem certius probare poterat. Marcellus vicit quidem Annibalem aliquoties, sed ita ut ipsæ victoriæ μεγάλην ἐνοῦσαν ὠδῖνα ἐπαίσησαν. Hannibal item lapsus est interdum, sed ita lapsus, ut illico resurgeret haud imminutis viribus, et ab ipso duceret opes animumque ferro; nec revera labi videretur, ἀλλ' ἔοικε ψίνδυμα τι γινίσθαι περὶ τὸν Ἄιδην ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείνοις. *B.*

L. ult. Καθιταμένων.] Forte καθιτάμενος, nempe Marcellus. *R.*

P. 220. l. 9. Ἀρεῖσθαι.] Rectissime MSS. ἀϊδεῖσθαι. ut p. 209. σφαλλομένῳ τὸ ἀϊδεῖσθαι περίφασις ἦεν.

L. ult. Ἀντιταξάμενος.] Legitur etiam ἀντιπαραταξάμενος, eodem sensu, sed hoc magis usitatum est. *H. Steph.*

Ibid. Μεταλαβὼν.] Rectius scribitur μεταβαλὼν. *H. Steph.* MS.

P. 221. l. 16. Καὶ ἀνεθανεῖν.] Fl. ἐν δὲ θανεῖν. Aldi ἢ δὲ θανεῖν. MS. ἐν δὲ θανεῖν χρεών. ego malim, ἐν δ' ᾧ, vel ἐν δὲ μὴ θανεῖν. *B.*

FINIS TOMI TERTII.

BL